

**TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERE İLİŞKİN
POLİTİKALAR VE ÜNİVERSİTELERİN
KURULUŞ YERİ SEÇİMİ**

Sultan KAVİLİ ARAP

**İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Lisansüstü Eğitim-
Öğretim Yönetmeliği'nin KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI İçin
Öngördüğü DOKTORA TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

(Şubat 2007, Malatya)

**TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERE İLİŞKİN
POLİTİKALAR VE ÜNİVERSİTELERİN
KURULUŞ YERİ SEÇİMİ**

Sultan KAVİLİ ARAP

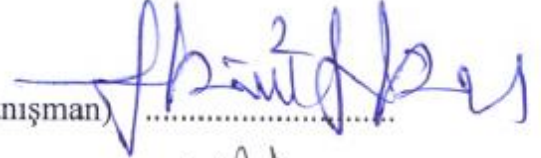
Danışman: Prof. Dr. S. Kemal KARTAL

**İnönü Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ Lisansüstü Eğitim-
Öğretim Yönetmeliği'nin KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI İçin
Öngördüğü DOKTORA TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

(Şubat 2007, Malatya)

İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Enstitümüz Doktora Öğrencisi Sultan Kavili ARAP tarafından Prof. Dr. S. Kemal KARTAL danışmanlığında hazırlanan “Türkiye’de Üniversitelere İlişkin Politikalar ve Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçimi” başlıklı bu çalışma, Jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, DOKTORA Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr.S.Kemal KARTAL (Danışman)

Üye : Doç. Dr. Mihriban ŞENGÜL

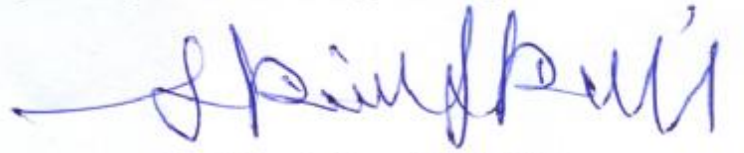
Üye : Doç. Dr. Muharrem GÜNEŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Necdet KONAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yusuf KARAKILÇIK

ONAY

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. S. Kemal KARTAL

...../...../200

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Doktora tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Üniversitelere İlişkin Politikalar Ve Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçimi” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Sultan KAVİLİ ARAP

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERE İLİŞKİN POLİTİKALAR VE ÜNİVERSİTELERİN KURULUŞ YERİ SEÇİMİ

Sultan KAVİLİ ARAP

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2007

Danışman: Prof. Dr. S. Kemal KARTAL

ÖZET VE ANAHTAR SÖZCÜKLER

Üniversiteler, çağdaş yaşamın en önemli kurumlarından biri olarak toplum yaşamında ayrı bir öneme sahiptir. Yaklaşık bin yıllık tarihi boyunca üniversitelerin işlevleri ve toplum üzerindeki etkileri konusunda farklı değerlendirmeler dile getirilmiş ve bu bağlamda tartışmalar yapılmıştır. Göreli olarak daha yakın bir zamandır tartışılan bir diğer konu ise üniversitelerin “dış” etkiye açıklığıdır. Bu yaklaşıma göre, ülkelerin içinden geçtikleri tarihi, siyasal, ekonomik, sosyo-kültürel değişim süreçleri üniversitelerin gelişimini de etkilemiş ve biçimlendirmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze üniversitelere ilişkin gelişimlerin ve bu süreçte kurulan üniversitelerin yer seçim kararlarının incelenmesi hedeflenmiştir. İlk hedefe uygun olarak siyasal iktidarın üniversitelere ilişkin yaklaşımları ülkenin içinden geçtiği siyasal dönüm noktaları dikkate alınarak incelenmiştir. İkinci olarak, üniversitelerin kuruluş yeri seçim kararlarının alınmasına ilişkin ölçütler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu kapsamda, öncelikle üniversite kurumuna ilişkin tarihsel bir değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme ışığında, Türkiye'deki üniversite yasaları ülkenin geçirdiği siyasal dönüşümlere koşut olarak ele alınmış, üniversitelerin siyasal iktidarların yaklaşımlarından ne kadar etkilendiği de irdelenmeye çalışılmıştır. Kuruluş yeri seçim kararlarına ilişkin olarak ise, Cumhuriyet tarihi boyunca tarihsel sınıflandırma yapılarak, her dönemi kapsayacak bir üniversite seçilmesi yoluyla örneklem oluşturulmuştur. Dönemleri temsilen, bu üniversitelerin kuruluş yeri seçim kararları incelenmiş, bu kararların gerek meclis tutanaklarında, gerekse kentteki yerleşim yeri seçiminde nasıl alındığı; bir plan çerçevesinde mi, yoksa siyasal tercihler çerçevesinde mi biçimlendirildiği ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Üniversite, Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçimi, Yerleşke Üniversitesi, Üniversite Politikaları, Üniversite Tarihi

HIGHER EDUCATION POLICIES AND THE CHOICE OF LOCATION FOR UNIVERSITIES IN TURKEY

Sultan KAVİLİ ARAP

İnönü University, Institute of Social Sciences, February 2007

Supervisor: Prof. Dr. S. Kemal KARTAL

ABSTRACT AND KEY WORDS

Universities have a distinctive importance for the society as an institution of modern life. The interaction of universities with the society has been subject to a broad range of studies. Most of these studies dealt with the influence of universities on the society. However, “external influence” on universities have been a relatively less studied area. “External influence” approach takes historical, political, economic and socio-cultural processes that shape universities into consideration.

In this study, it has been aimed to examine the development of universities since the foundation of the Turkish Republic and the locational choice for universities during this period. First, higher education policies in Turkey have been evaluated taking political turning points into consideration. Secondly, it has been sought to identify the criteria of locational choice for universities.

In light of the historical evaluation, higher education legislations of different periods were analysed and tried to establish the extent of political influence. A particular university was taken as a sample to represent locational choice criteria for each politically distinct period. Parliamentary records and planning decisions were analysed in order to identify the influence of government policies and local politics in the formation of locational choice criteria.

Key Words: Higher Education, University, Locational Choice For Universities, Campus, Higher Education Policies, The History Of Universities

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERE İLİŞKİN POLİTİKALAR VE ÜNİVERSİTELERİN KURULUŞ YERİ SEÇİMİ

Sultan KAVİLİ ARAP

KISA İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	
Onur Sözü.....	1
Özet ve Anahtar Sözcükler.....	2
Abstract and Keywords.....	3
Kısa İçindekiler.....	4
İçindekiler	5
Çizelgeler Dizelgesi ve Harita.....	9
Kısaltmalar Dizelgesi.....	10

BİRİNCİ KESİM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMAYA BAŞLARKEN.....	11
-------------------------------	----

İKİNCİ KESİM: ÜNİVERSİTE SİSTEMLERİ DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE

2. BİLİM YAZININDA ÜNİVERSİTE VE ÜNİVERSİTE KAVRAMI.....	17
3.TARİHSEL SÜREÇ VE ÜNİVERSİTE SİSTEMLERİ.....	33
4. TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTENİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	75

ÜÇÜNCÜ KESİM: TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTE POLİTİKALARI VE ÜNİVERSİTELERİN YER SEÇİM SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

5.TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERE İLİŞKİN YASAL SÜRECİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	102
6. TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN DÖNEMSEL OLARAK KURULUŞ ÖYKÜLERİ.....	163
7. TÜRKİYE'DE SEÇİLMİŞ ÜNİVERSİTELERİN KURULUŞ YERİ SEÇİM KARARLARI.....	195

DÖRDÜNCÜ KESİM: GENEL DEĞERLENDİRME

8. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ.....	251
EK.....	265
KAYNAKÇA	266

TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTELERE İLİŞKİN POLİTİKALAR VE ÜNİVERSİTELERİN KURULUŞ YERİ SEÇİMİ

Sultan KAVİLİ ARAP

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	
Onur Sözü.....	1
Özet ve Anahtar Sözcükler.....	2
Abstract and Keywords.....	3
Kısa İçindekiler.....	4
İçindekiler	5
Çizelgeler Dizelgesi ve Harita.....	9
Kısaltmalar Dizelgesi.....	10

BİRİNCİ KESİM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMAYA BAŞLARKEN.....	11
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	11
1.2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı.....	14
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	15
1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları.....	15
1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	16

İKİNCİ KESİM: ÜNİVERSİTE SİSTEMLERİ DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTE

2. BİLİM YAZININDA ÜNİVERSİTE VE ÜNİVERSİTE KAVRAMI.....	17
2.1. Bilim Yazınında Üniversite.....	17
2.2. Üniversite ve İlgili Kavramlar.....	22
2.2.1. Bilim.....	22
2.2.2. Yükseköğretim.....	25
2.2.3. Üniversite.....	27
3. TARİHSEL SÜREÇ VE ÜNİVERSİTE SİSTEMLERİ.....	33
3.1. Dünyada Üniversitenin Tarihsel Gelişimi.....	33
3.1.1. Ortaçağ’da Üniversiteler.....	34
3.1.2. Ortaçağ Üniversitesinden Modern Üniversiteye Geçiş.....	41
3.1.3. 20. Yüzyıldan Bugüne Dünya Üniversitelerinin Durumu.....	49
3.2. Üniversite Sistemleri.....	54
3.2.1. Yönetim Biçimlerine Göre Üniversite Sistemleri.....	54
3.2.1.1. “Kıta Avrupası” Üniversite Sistemleri.....	55
3.2.1.2. “Anglo Sakson” Üniversite Sistemi.....	57
3.2.2. Tarihsel Gelişimine Göre Üniversite Sistemleri.....	59
3.2.2.1. Kilise Merkezli Üniversite Modeli.....	60
3.2.2.2. Ulus Devlet Modeli Üniversiteler (Humbolt Üniversitesi).....	61
3.2.2.3. Bilgi Toplumu Üniversiteleri (Girişimci Üniversite Modeli).....	65

3.2.3. Yer Seçim Kararlarına Göre Üniversite Sistemleri.....	67
3.2.3.1. Bölge Üniversiteleri (Türkiye’deki Uygulamalarıyla Yerleşke Üniversiteleri).....	68
3.2.3.2. Çok Yerleşkeli Üniversite (Kentiçi Üniversite).....	73
4. TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTENİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	75
4.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Üniversite	75
4.1.1. Darülfünun Öncesi Dönem.....	75
4.1.2. Darülfünun.....	79
4.2. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Üniversitenin Gelişimi.....	85
4.2.1. Darülfünundan Üniversiteye	87
4.2.2. Çok Partili Döneme Geçiş ve Üniversitelerin Gelişimi; 1946 Yasası....	91
4.2.3. 1960’lı Yıllarda Üniversiteye İlişkin Yapılan Düzenlemeler ve Etkileri.	94
4.2.4. 1971 Anayasa Değişikliğinde Üniversite.....	95
4.2.5. 1982 Anayasası ve Üniversite Kavramına İlişkin Getirdikleri.....	97

ÜÇÜNCÜ KESİM: TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTE POLİTİKALARI VE ÜNİVERSİTELERİN YER SEÇİM SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

5. TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTELERE İLİŞKİN YASAL SÜRECİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ.....	102
5.1. Kalkınma Plan ve Programlarında Üniversite.....	102
5.1.1. Yeni Üniversite Kurulma Planları.....	103
5.1.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	103
5.1.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	104
5.1.1.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	107
5.1.1.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	109
5.1.1.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	110
5.1.1.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	111
5.1.1.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	113
5.1.1.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi.....	113
5.1.1.9. 2006 Programı ve Dokuzuncu Plan Hedefleri	114
5.1.2. Eğitim Öğretimde Bölgelerarası Eşitsizliğin Giderilmesi.....	114
5.1.3. Sosyal Adalet ve Fırsat Eşitliği İlkeleri.....	115
5.1.4. Üniversitenin İki Temel İşlevi: Araştırma-Geliştirme ve Eğitim İşlevleri.....	117
5.1.5. Yeni Üniversitelere Öğretim Elemanı Yetiştirme.....	120
5.1.6. Üniversitenin İşlevlerinin Değişimi.....	124
5.1.6.1. Üniversite –Sanayi İşbirliği.....	124
5.1.6.2. Rekabet ve Üniversitelerin Piyasaya Açılması.....	127
5.1.6.3. Vakıf ve Özel Üniversitelerin Açılması.....	129
5.2. Yükseköğretime İlişkin Yasal Düzenlemeler.....	131
5.2.1. 1896’dan 1932’ye Üniversite Konulu Yasal Düzenlemeler.....	132
5.2.2. 1933 Üniversite Reformu.....	134
5.2.3. 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu.....	136
5.2.4. 114 ve 115 Sayılı Yasalarla Yapılan Değişiklikler.....	139
5.2.5. 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu.....	141
5.2.6. 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu.....	145

5.3. Üniversitelere İlişkin Yasaların ve Kalkınma Plan ve Programlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi	149
6. TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN DÖNEMSEL OLARAK KURULUŞ ÖYKÜLERİ	163
6.1. Üniversitelerin Kuruluş Kararlarına İlişkin Düzenlemeler.....	163
6.1.1. Üniversite Yasalarında Kuruluş Ölçütleri ve Kuruluş Yeri Seçimi....	163
6.1.2. Üniversitelerin Yer Seçimine İlişkin Gerekçeler ve Yer Seçim Ölçütleri.....	167
6.1.2.1. Üniversitelerin Yer Seçimi Gerekçeleri.....	167
6.1.2.2. Türkiye’de Geliştirilen Üniversite Kuruluş Yeri Seçim Ölçütleri.....	171
6.1.2.2.1. Yükseköğretim Araştırması’na Göre Üniversite Kuruluş Yeri Seçim Ölçütleri ve Uygulanması.....	171
6.1.2.2.2. “Yeni Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluş Yerlerinin Seçiminde Uygulanacak Ölçütler” Raporu.....	177
6.1.2.3. Üniversite Kurulmasına Yönelik Yer Seçim Ölçütü Modeli.....	179
6.2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Kurulan Üniversiteler ve Dönemsel Olarak Sınıflandırılması.....	181
6.2.1. Üniversiteler ve Kuruluş Dönemleri.....	181
6.2.1.1. Birinci Dönem: Cumhuriyetin Kuruluşu ve 1933 Reformu Döneminde Kurulan Üniversiteler.....	184
6.2.1.2. İkinci Dönem: 1946 Yasası’ndan 1960’a Kadar Olan Dönemde Kurulan Üniversiteler.....	185
6.2.1.3. Üçüncü Dönem: 1961 Anayasası’ndan 1972’e Kadar Olan Dönem.....	186
6.2.1.4. Dördüncü Dönem: 1973-1980 Arası Dönemde Kurulan Üniversiteler.....	186
6.2.1.5. Beşinci Dönem: 1981’den Günümüze Yeni Açılan Üniversiteler.....	187
6.2.1.5.1. 1981-1991 Arasında Açılan Üniversiteler.....	188
6.2.1.5.2. 1992 ve Sonrasında Açılan Üniversiteler.....	188
6.2.2. Türkiye’nin Üniversite Dağılım Haritası.....	191
7. TÜRKİYE’DE SEÇİLMİŞ ÜNİVERSİTELERİN KURULUŞ YERİ SEÇİM KARARLARI	195
7.1. Seçilmiş Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçim Kararları ve Gelişimi.....	195
7.1.1. Ege Üniversitesi.....	196
7.1.1.1. Ege Üniversitesi’nin Kuruluş Gerekçeleri.....	196
7.1.1.2. Ege Üniversitesi’nin Kuruluş Süreci.....	196
7.1.1.3. Ege Üniversitesi’nin Yer Seçimi.....	199
7.1.2. Hacettepe Üniversitesi.....	202
7.1.2.1. Hacettepe Üniversitesi’nin Kuruluş Gerekçeleri.....	202
7.1.2.2. Hacettepe Üniversitesi’nin Kuruluş Süreci.....	203
7.1.2.3. Hacettepe Üniversitesi’nin Yer Seçimi	206
7.1.3. İnönü Üniversitesi.....	208
7.1.3.1. İnönü Üniversitesi’nin Kuruluş Gerekçeleri.....	209
7.1.3.2. İnönü Üniversitesi’nin Kuruluş Süreci.....	211

7.1.3.3. İnönü Üniversitesi'nin Yer Seçimi.....	214
7.1.4. Akdeniz Üniversitesi.....	216
7.1.4.1. Akdeniz Üniversitesi'nin Kuruluş Gerekçeleri ve Süreci.....	216
7.1.4.2. Akdeniz Üniversitesi'nin Yer Seçimi.....	217
7.1.5. Adnan Menderes Üniversitesi.....	219
7.1.5.1. Adnan Menderes Üniversitesi'nin Kuruluş Gerekçeleri ve Süreci..	220
7.1.5.2. Adnan Menderes Üniversitesi'nin Yer Seçimi.....	220
7.1.6. Mersin Üniversitesi.....	225
7.1.6.1. Mersin Üniversitesi'nin Kuruluş Gerekçeleri ve Süreci.....	225
7.1.6.2. Mersin Üniversitesi'nin Yer Seçimi.....	227
7.2. Türkiye'de Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçim Kararları ve Bu Kararlara Siyasal İktidarların Etkileri.....	229
7.2.1. Üniversitenin Ekonomik Gelişme İşlevi ve Bölgesel Farklılıkları Azaltmaya Yönelik Beklenen Katkısı.....	230
7.2.2. Yeni Üniversitelerin Açılmasına Siyasal İktidarların Etkileri.....	234
7.2.2.1. Üniversite Yasalarının Çıkarılış Dönemlerinde Siyasal İktidarların Etkileri.....	235
7.2.2.2. Yeni Üniversitelerin Açılması Sürecinde Siyasal İktidarların Yaklaşımları.....	237
7.2.3. Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçim Kararlarına İlişkin Bir Değerlendirme.....	244

DÖRDÜNCÜ KESİM: GENEL DEĞERLENDİRME

8. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ.....	251
8.1. Bulgular.....	251
8.2. Öneriler.....	256
8.3. Genel Sonuç	261

EK

Seçilen Üniversitelerin Genel Sekreterliklerine Gönderilen Soru Kağıdı Örneği.265

KAYNAKÇA.....	266
----------------------	------------

ÇİZELGELER DİZELGESİ VE HARİTA

Çizelge.1: Tarihsel Gelişimine Göre Üniversite Kurumunun Temel Özellikleri.....	60
Çizelge.2: Kuruluş Tarih ve Yasalarına Göre Türkiye’de Üniversiteler.....	182
Çizelge.3: Türkiye’de Devlet Üniversitelerinin Bölgesel Dağılımı	193
Harita. Türkiye Üniversite Dağılım Haritası.....	192

KISALTMALAR DİZELGESİ

ADÜ	:	Adnan Menderes Üniversitesi
AR-GE	:	Araştırma- Geliştirme
ATİOYO	:	Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
Bkz.	:	Bakınız
BYKP	:	Beş Yıllık Kalkınma Planı
CIAM	:	Uluslararası Mimari Kongresi
DEÜ	:	Dokuz Eylül Üniversitesi
DPT	:	Devlet Planlama Teşkilatı
EÜ	:	Ege Üniversitesi
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
HÜ	:	Hacettepe Üniversitesi
KHK	:	Kanun Hükmünde Kararname
KTÜ	:	Karadeniz Teknik Üniversitesi
MBK	:	Milli Birlik Komitesi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MEÜ	:	Mersin Üniversitesi
METİOYO	:	Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu
MGK	:	Milli Güvenlik Konseyi
MYO	:	Meslek Yüksek Okulu
ODTÜ	:	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
RG	:	Resmi Gazete
SK	:	Sayı Kanun
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TODAİE	:	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü
TÜBİTAK	:	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
ULAKNET	:	Yerel Akademik Bilgi Ağı
ÜAK	:	Üniversiteler Arası Kurul
YDK	:	Yükseköğretim Denetleme Kurulu
YÖK	:	Yüksek Öğretim Kurulu
YTE	:	Yüksek Teknoloji Enstitüsü

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERE İLİŞKİN POLİTİKALAR VE ÜNİVERSİTELERİN KURULUŞ YERİ SEÇİMİ

Sultan KAVİLİ ARAP

BİRİNCİ KESİM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMAYA BAŞLARKEN

Eğitim, çağdaş yaşamın en önemli kurumlarından biridir. Öğretim kurumlarının en üst halkası olan üniversitelerin eğitimde ve toplum yaşamında ayrı bir önemi bulunmaktadır. Üniversite kavramı özü gereği, dünyada olduğu gibi ülkemizde de önemi üzerine dikkat çekilen, farklı bakış açılarından uzun yıllardır tartışılan bir kavram olma özelliğini korumaktadır. Bu süreç içerisinde yapılan tartışmalar dünyadaki gelişmelere koşut olarak yön değiştirse de, konuya verilen önemde herhangi bir azalma olmamıştır. Konunun bu kadar önemsenmesinin temelinde kuruluşundan günümüze üniversite kurumunun etkilerinin ve bu kurumdan olan beklentilerin düzeyinin yüksek olması yatmaktadır. Bu çalışma tartışılan bu konulardan Türkiye'deki üniversite politikaları ve üniversitelerin yer seçimlerine ilişkin olanları içermektedir. Özellikle üniversitelerin yer seçimlerinin üniversite politikalarının bir parçası olması nedeniyle böylesi bir başlıklandırmaya gidilmiştir.

Araştırmanın bu bölümünde, konunun anlaşılması açısından “Türkiye’de üniversitelere ilişkin politikalar ve bu politikaların yer seçim kararlarına etkileri” konusunun seçilmesine gerekçe oluşturan nedenleri; konunun önemi, araştırmanın hedefi, denencesi ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Günümüzden yaklaşık dokuz yüz yıl önce, Batı Avrupa’da hayata sıradan bir katedral okulu olarak adım attığında, hiç kimse üniversitenin böylesine kapsayıcı bir alan oluşturabileceğini düşünemezdi. Ancak, zaman içerisinde gelişen üniversiteler, tarihin en büyük ideoloji üretim merkezi haline gelmiş; bilim, teoloji ve felsefenin yanı sıra ideoloji de üretmiştir (Kılıçbay,1999b,11).

İdeal bir üniversite, üretilen bilginin türü ne olursa olsun, bilginin arandığı, tartışmaların yapıldığı ve bulunan gerçeklerin yüksek sesle ifade edilebildiği yerler

olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşımda üniversitenin görevleri araştırma ve eğitimle ilgili yeni bilgi yaratıp bunu yaymak, insani değerlere, etiğe ve davranışlara geniş etkisi olacak tartışmalara önderlik etmektir.

Çatışan fikirlerle ilgili seviyeli ama coşkulu tartışmalar üniversite ortamında öğrencilerin ve akademisyenlerin eğitiminin önemli bir parçasıdır. Bu yaklaşım çerçevesinde üniversiteler, sansürlü düşüncenin sadece hoş görüldüğü değil, teşvik edildiği kurumlardır ve hoşgörü ile diyalogun en düşük seviyeye indiği dönemde bile en çok üniversitelerin sesi duyulmalıdır (Cole,2003,9). Ancak tarihsel gelişmeler üniversitelerin bu işlevlerinin önünde bazı engeller olduğunu göstermektedir. Gerek dünyada gerekse Türkiye’de üniversiteler toplumsal ve siyasal baskılar nedeniyle zorlu dönemler yaşamış ve bir yandan temel işlevlerinin, diğer yandan sınırları içinde oldukları devletin, içinden geçtiği dönemdeki değişimlerin etkisi altında hareket etmek durumunda kalmışlardır. Hatta bu değişikliklerin etkisiyle üniversitelerde varlık amaçlarıyla çelişen değişiklikler yapıldığı yer yer gözlenmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan yapısal değişikliklerle piyasanın istemlerinin dikkate alındığı bir üniversite biçimi birçok ülkede varlık göstermiştir. Bu nedenle üniversiteler buldukları devlet sınırlarından ve o devletin gelişmelerinden, politikalarından bağımsız düşünülemez. Kuşkusuz bu etkinin yoğunluğu ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, toplumsal ve siyasal değişikliklerin üniversitelere yansması yalnızca Türkiye’ye özgü bir durum değildir. Ancak bu çalışma Türkiye’deki politikaların ve politik değişikliklerin üniversitelere etkileri ile sınırlandırıldığından, çalışma konusu gereği sadece Türkiye’de bu alanda yaşanan gelişmeler detaylı olarak ele alınmıştır. Bu ele alış tarihsel bir bakış açısını gerektirmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda üniversitenin varlık göstermeye başladığı “Darülfünun” döneminden günümüze yönetim sistemi ciddi bir değişim geçirmiştir. Osmanlı’nın çalkantılı yılları, Cumhuriyetin kuruluşu, çok partili yaşama geçiş derken günümüze kadar arka arkaya yaşanan ciddi politika değişikliklerinden eğitimin en üst halkası ve temel bilim kurumu olan üniversitenin etkilenmemesi olanaksızdır. Bunun yanı sıra özellikle 20. yüzyılda küreselleşmeye koşut olarak dünyada yaşanan değişimin üniversitelere etkisi, Türkiye’nin model aldığı ülkelerdeki üniversiteler ve diğer kanallar aracılığıyla Türkiye’deki üniversitelere de

yansımasıdır. Bu yansıma başlıca iki biçimde görülmektedir. Bunlar; (1) Üniversiteler yerel kalkınma araçlarından birine indirgenmiştir. (2) Üniversiteler piyasalaşmıştır.

Günümüzde Türkiye’de üniversite yapılanması, içinde ya da yakınında bulunan yerleşim birimlerinin gelişimlerini hızlandırmak için kurulmakta ve bu nedenle üniversiteler kendi gelişimlerini tamamlama konusunda sıkıntı yaşayabilmektedir. 1990’lı yıllara kadar 27 üniversite bulunan Türkiye’de, 1992 yılında yüksek eğitim ve öğretimi ülkenin her yanına götürebilmek amacı öne çıkarılarak çok sayıda üniversite açılmıştır. Son yıllarda ise, vakıf üniversiteleri özendirilerek üniversite sayısı çoğaltılmıştır. 2006 yılında açılan 15 yeni devlet üniversitesi ile birlikte günümüzde Türkiye’de 68 devlet üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nde 5 üniversite, 2 özel statülü devlet üniversitesi¹ ve 25 vakıf üniversitesi bulunmaktadır (“Üniversiteler”,2005; 2467 SK,2006)².

Mevcut üniversitelerin gelişimine ilişkin sorunlar henüz çözülmeyen, üniversite sayısı artırılmış, ancak bununla yetinilmeyeceği ve kısa vadede yeni üniversitelerin açılacağına ilişkin açıklamalara da devam edilmiştir. Üniversite sayısını arttırıcı politikaların olumsuz yansımaları en açık biçimde üniversitelerin kendi aralarında merkez ve taşra üniversiteleri olarak sınıflandırılmasında görülmektedir. Kuşkusuz bu sınıflandırma, kaynaklar (mali, insan gücü vb.) bakımından gelişmiş ve gelişmemiş üniversiteler biçiminde de yapılabilir.

Hızlı bir biçimde ve mevcutların gelişmesine izin vermeden yenilerinin açılması sorununun yanı sıra ülkemizde üzerinde en çok tartışma yürütülen bir diğer konu ise bu üniversitelerin nerede ya da bir diğer ifade ile hangi kent sınırları içinde açılacağı olmaktadır. Bu konuda da yeterince planlı davranılmadığına ilişkin ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Özellikle yer seçim kararlarının uzun vadeli bir planlama eşliğinde yapılmadığı ve sınırları içerisinde kurulduğu kent ile etkileşimi üzerine çalışmaların yapılmadığı bu eleştirilerin içerisinde yer almaktadır. Kaldı ki kurulma aşamasından sonra özellikle gelişmemiş kentlerin yakınında bulunan üniversitelerin gerek yakınındaki kentle gerekse üniversite gelişimi açısından yaşadığı sorunlar bu eleştirileri haklı çıkarır niteliktedir. Bu noktada yapılan tartışmalardan birisi de

¹ Bunlar; Ahmet Yesevi Türk Kazak ve Kırgızistan Türkiye Manas üniversiteleridir (“Üniversiteler”,2005).

² Yukarıda sayılanların dışında dört askeri yüksek öğretim kurumu ile üç vakıf meslek yüksekokulu bulunmaktadır (“Üniversiteler”,2005). Yükseköğretim Kurulunun internet sitesinde bulunmamakla birlikte bu eğitim kurumlarına Polis Akademisini de eklemek gerekir. Emniyet Teşkilatının orta ve üst kademe yöneticilerini yetiştirmek üzere kurulan Polis Akademisi, 25 Nisan 2001 tarihinde kabul edilen 4652 sayılı Polis Yüksek Öğretim Kanunu ile Güvenlik Bilimleri Fakültesi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü ve Polis Meslek Yüksek Okulları’ndan meydana gelen bir üniversite haline getirilmiştir (www.pa.edu.tr, 2005).

üniversitelerin yakınına kurulacağı kentin kalkınmasını sağlayacak bir kurum olarak mı kurulmasının gerektiğidir.

Günümüzde yeni bir politika değişikliğinin yaşandığı ve bu konuda yoğun tartışmaların yapıldığı bir dönemden geçildiği görülmektedir. Bu dönemde yaşananların üniversitelere yansması da sürecin geçmiştekinden farklı bir seyir izlemediğini göstermektedir. Bu çerçevede, üniversitelerin temel görevlerini yerine getiremediğine ve hedeflerinin değiştiğine ilişkin ciddi iddiaların olduğu da bilinmektedir. Bu çalışma üniversitelerin tarihsel gelişimlerinin değerlendirilmesi ve özellikle gelecekte açılacak üniversitelerin sayısının belirlenmesi ve kuruluş yeri seçimi konularının planlanmasına ışık tutma hedefi olduğu için önem taşımaktadır.

1.2. Araştırmanın Denencesi ve Amacı

Bu araştırmanın denenceleri şöyle biçimlendirilmiştir:

Denence.1: Türkiye’de üniversiteler siyasal konjonktürden, siyasi iktidarların yaklaşımlarından ve siyasal güç odaklarından etkilenen kurumlardır.

Denence. 2: Türkiye’de üniversitelerin kuruluş yeri seçimleri genel bir plana göre değil kurulduğu dönemdeki siyasal ve ekonomik tercihler çerçevesinde biçimlenmektedir.

Türkiye’de üniversite sayısı hızla artmaktadır. Gerek sayıların belirlenmesinde, gerek hangi kentte kurulacağında, gerekse de o kentin hangi bölgesinde kurulacağını tespitinde uygulanan yer seçimi tekniklerine ilişkin bir örnek yaklaşım gözlenmemektedir. Hatta bu seçimlerde üniversitelerin gereksinimlerinden, taleplerinden ve önerilerinden çok siyasal kararların etkili olduğu görüşü bilim çevrelerinde genel kabul görmüş yaklaşımdır. Bu çalışma, Türkiye’nin içinden geçtiği politik değişim dönemlerinin üniversitelere yansmasını değerlendiren bir çalışma olma amacındadır.

Bu çerçevede, Türkiye’de sayıları hızla artan üniversitelerin yer seçiminde ve gelişiminde dönemin mevcut politikalarının ne kadar etkili olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırmanın amacına ulaşmak için Türkiye’deki tarihsel süreç sınıflandırılarak üniversitelere ilişkin politikalar dönemsel olarak incelenmiştir. Daha sonra bu politikalar üniversitelerin kuruluşu, yer seçimi, planlanması ve sorunları ile karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada betimsel ve tarihsel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Bu çerçevede öncelikle Türkiye'deki üniversitelere ilişkin uygulamalar, tarihsel gelişimine göre çıkarılan yasalar, yasa dönemlerindeki üniversitelere ilişkin gelişmeler ve kalkınma planlarında yer alan yükseköğretime ilişkin düzenlemeler bağlamında değerlendirilmiştir. Her ne kadar kalkınma planları temel belirleyici olmasa da araştırmacı bunu bilmekte, ancak, kalkınma planlarının dönem siyasal iktidarların görüşlerini yansıttığı sayılısından yola çıkmaktadır. Böylelikle, Türkiye'deki dönemsel olarak siyasal iktidarların tutumlarının, yaklaşımlarının üniversite politikaları üzerinde etkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

İkinci adım olarak ise, üniversitelerin kuruluşu ve yer seçim kararları yine dönemsel sınıflandırma yapılarak irdelenmiş ve siyasal tercihlerin bu kararlar üzerindeki etkileri, Meclis görüşmeleri de dikkate alınarak belirlenmeye çalışılmıştır. Ortaya çıkarılmaya çalışılan konular ise, üniversitelerin gelişimine ilişkin genel bir plana uyulmaya çalışılıp çalışılmadığı, bu genel planlama çerçevesinde ulusal ve yerel ölçekte yakınında ya da içinde üniversite kurulacak kentlerin belirlenmesine ilişkin karar verme ölçütlerinin var olup olmadığı vs. biçiminde belirlenmiştir.

1.4. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Bu araştırma kapsamında veri toplama tekniği olarak kütüphane araştırması (literatür taraması-belge analizi) tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda, yerli ve yabancı bilimsel nitelikteki kitaplar, dergiler ve yayımlanmış diğer eserlerle, ulaşılabildiği ölçüde istatistiki bilgilerden yararlanılmıştır. Araştırmacının ürettiği bilgiler ise gerekli görüldüğü durumlarda görüşme yöntemi, soru kağıdı kullanılarak elde edilmiştir. Soru kağıdı gönderilen genel sekreterlerden yeterli bilgi alabilmek amacıyla sınırlama sadece dönem genel sekreteri ile yapılmamıştır. Araştırmacı gerek kendisi, gerekse genel sekreterlerin soru kağıdını yönlendirdiği canlı kaynaklardan, üniversitenin kuruluş dönemine ait bilgi alınabilecek ve ulaşılabilecek kaynaklara ulaşmaya çalışılmıştır.

Elde edilen bulgular niteliksel çözümlene tekniği ile işlenmiştir. Üniversitelere ait bilgiler üniversitelerden ve YÖK'ten elde edilen belgelerin çözümlenmesi, karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ile yorumlanmış, görüşme ve soru kağıdı ile elde edilen bilgiler de karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası

Bu araştırma, dört kesim yaklaşımına göre hazırlanmış olup, toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Araştırmaya Başlarken” başlığı altında ele alınmış olup, çalışmanın konusu, önemi, denenceleri, yöntemi, bilgi toplama tekniklerine ilişkin giriş niteliğinde genel bir açıklama yapılmıştır.

İkinci bölümde, bilim yazınında tez konusu çerçevesinde yapılan araştırmalara ilişkin araştırmacı tarafından toplanan bilgiler ve üniversite kavramı ile ilgili kavramların tanımlanması yer almış olup bölümün başlığı “Bilim Yazınında Üniversite ve Üniversite Kavramı” olarak belirlenmiştir.

Üçüncü bölüm “Tarihsel Süreç ve Üniversite Sistemleri” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Dünya’da üniversitenin gelişimine ve farklılıklarına göre tanımlanan üniversite sistemlerine yer verilmiştir. “Türkiye’de Üniversitenin Tarihsel Gelişimi” başlığını taşıyan dördüncü bölümde, üniversitenin Türkiye’deki gelişimi çalışmanın sınırları gereği Cumhuriyet sonrası ağırlıklı olarak sunulmuştur.

Beşinci bölüm “Türkiye’de Üniversitelere İlişkin Politikaların Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi” başlığı altında, Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca Anayasalarda yer alan üniversitelere ilişkin maddeler, çıkarılan üniversite yasaları ve planlı kalkınma Dönemi ile birlikte hazırlanan kalkınma plan ve programlarında yapılan üniversitelere ilişkin düzenlemeler ele alınmış ve karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

“Türkiye’de Üniversitelerin Dönemsel Olarak Kuruluş Öyküleri” başlıklı altıncı bölümde, öncelikle üniversitelerin kuruluşlarına ilişkin belirlemelerin yapıldığı yasa maddeleri ve konuyla ilgili raporlar incelenmiştir. İkinci adımda ise Türkiye, Cumhuriyet tarihi boyunca beş dönemde ele alınarak, üniversitelerin kuruluş dönemleri sınıflandırılmış ve Türkiye coğrafyasına üniversite dağılımı bölgesel eşitsizlik yaklaşımına açıklık getirmek amacıyla belirlenmeye çalışılmıştır.

Yedinci bölüm, “Türkiye’de Seçilmiş Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçim Kararları” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde farklı üniversitelere ait seçilmiş altı üniversite hakkında bilgi toplanarak yer seçim kararlarına nelerin etki ettiği belirlenmeye çalışılmıştır. Bu tespitlerden yola çıkarak bir genelleme yapılmaya çalışılmıştır. Son bölüm olan “Bulgular, Öneriler ve Sonuç”ta ise çalışmanın genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

İKİNCİ KESİM: ÜNİVERSİTE SİSTEMLERİ DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTE

2. BİLİM YAZININDA ÜNİVERSİTE VE ÜNİVERSİTE KAVRAMI

Çalışmanın bu bölümünde diğer bölümlere ışık tutabilmesi açısından öncelikle günümüzde bilim yazınında üniversite kavramı üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgi verilmiş, ikinci olarak da üniversite kavramı ve kullanılan diğer ilgili kavramların tanımları yapılmıştır.

Böylece, üniversiteye ilişkin diğer bölümlerde tartışmalar yürütülürken akla gelebilecek; üniversite nasıl bir yerdir? Nasıl bir yer olmalıdır? İçinde ne tür kişileri barındırmalıdır?, İşlevi ne olmalıdır?, vb sorular üzerine düşünmeyi sağlayabilecek bir çerçeve çizilmesi planlanmıştır.

2.1. Bilim Yazınında Üniversite

Üniversite, üzerinde çok yazı yazılan konulardan biridir. Özellikle son zamanlarda gerek bilim adamları, gerek politikacılar gerekse öğrenci ve halk tarafından en çok yorum yapılan konulardan biri olarak gündemde yer almaktadır. Üniversite kavramı, kavramın ortaya çıkışı ve gelişimi, tarihsel süreç içerisinde yaşadığı değişimler, dünyada üniversitelerin yeri, Türkiye’de üniversitelerin gelişimi, sorunları, çözüm önerileri gibi konular günümüzde üzerinde çok sayıda yazı yazılmış konular arasında yer almaktadır. Bu konuda yapılan araştırma sayısı azımsanmaması gereken bir düzeyde olmakla birlikte, çalışmalar bilim yazını kriterleri çerçevesinde ele alındığında önemli bir kısmının bireysel görüş ve izlenimler çerçevesinde değerlendirildiği de söylenebilir.

YÖK Dokümantasyon Merkezi’nde yapılan taramada “Üniversite” terimini içinde barındıran sekiz yüz civarında yüksek lisans ve doktora düzeyinde çalışmaya ulaşılmıştır. Bu çalışmaların birçoğu üniversite sistemi üzerinde yapılmaktan çok, üniversite öğrencileri üzerinde yapılan alan araştırmaları, belirlenmiş bir üniversite ve yakın çevresinin ilişkileri, çevre düzenlemesi, vb. konular üzerinde yapılmıştır.

Üniversite kavramını, tarihsel gelişimini, yasalarını ve mekân planlamasını içeren tezler ise az sayıdadır. Üniversitenin tarihsel gelişimine ilişkin hazırlanan tezlere, 1996’da Bülent Erantepi tarafından hazırlanan “1933 Üniversite Reformu

ve Türk Üniversitelerinin Gelişim Sürecindeki Yeri”, 1997’de Hasibe Çetin tarafından hazırlanan “Türkiye’de Üniversite Reformları”, aynı tarihte Fehmi Akın tarafından hazırlanan “1933’ten Bu Yana Üniversite Düzenleri”, adlı tezler örnek gösterilebilir. Görüldüğü üzere bu çerçevede yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak tarihsel bir sürecin özetlenmesi temelinde olmaktadır.

Üniversite ile ilgili dönem dönem yaklaşım farklılıkları göstermekle birlikte tartışmaya açılan diğer konular, özerklik, üniversitelerin değişimi, rekabet, YÖK, vb. bazı kavramlarla ilgili olmaktadır. Bu çerçevede hazırlanan tezlere örnek olarak ise, 1989’da Hoşcan Ensari tarafından hazırlanan “Üniversite Sanayi İlişkileri”, 1991 tarihinde İlhan Dülger’in hazırladığı “Üniversite Yönetiminde Değişim ve Özerklik”, yine aynı yıl Ahmet Çoban tarafından hazırlanan “Türk Kamu Yönetimi İçerisinde Üniversite Yönetimi ve Yükseköğretim Kurulu Uygulaması” gösterilebilir. Bu çerçevede taranan tezlerde de güncel tartışmaların varlığına duyulan ihtiyaç gözlenmektedir. Örneğin, Ensari (1989) tarafından hazırlanan konu, günümüzde uygulamaların değerlendirilmesi için bilimsel açıdan yeniden ele alınma ihtiyacı hissedilen bir konu olma özelliğini hala korumaktadır.

Üniversite yerleşimlerine ilişkin olarak ise, 1996’da Yüksek Turcan tarafından hazırlanan “Tarihsel Süreç İçinde Yükseköğretim Yapılarının Mekânsal Analizi”, 1988’de Dikmen Koroğlu tarafından hazırlanan “Üniversite Yer Seçimi İçin Bir Model”, 1991’de Merve Akansel tarafından hazırlanan “Harran University Campus Planning”, 1998 yılında Rengin Zengel tarafından hazırlanan “Üniversite Kampüs Planlamasında Yerleşim Dokularının Ulaşılabilirlik Kriteri Işığında İncelenmesi” adlı tez örneklerinde görüleceği gibi, çalışmalar önemli bir açığı gidermeye hizmet etmekle birlikte konuya biraz daha teknik açıdan bakmaktadırlar. Taranan tez çalışmalarında tarihsel ve siyasal farklılıklar içeren bu dönemlerin politikalarını da dikkate alan karşılaştırmalı bir değerlendirmeye rastlanmamıştır.

Ancak tez niteliğinde olmamakla birlikte üniversite kavramını tartışan, farklı pencerelerden bakarak değerlendiren, sistemleri bir önceki uygulanan sistem ile karşılaştıran, üniversitelerin kendi yayın organlarında sadece kendi üniversitelerinin belirli dönemlerini değerlendiren yayın sayısı oldukça fazladır.

Tarihsel çalışmalarda Dünya’da üniversitelerin gelişiminin çerçevesi, kurumun ortaya çıktığı dönem olması bakımından Ortaçağ dönemi ve yer olarak da Avrupa ağırlıklı olarak çizilmiştir. Daha sonraki aşamalarda Amerika Birleşik

Devletleri (ABD), Kanada, Latin Amerika ülkeleri, Asya ülkeleri vb. sınırlı olmakla birlikte çalışmalarda yer almışlardır. Üniversitelere ilişkin sınıflandırmalar ise daha çok Avrupa ve ABD merkezli olarak yapılmıştır. Konuya ilişkin Charle ve Verger (2005) tarafından hazırlanan “Üniversite Tarihi” adlı kitapta tarihsel süreç Ortaçağ başlangıçlı ve ağırlıklı olarak sunulmuştur. Lee Goff’da (2005) “Ortaçağ’da Batı Avrupa” adlı eserinde benzer bir biçimde üniversitenin ortaya çıktığı döneme ilişkin tartışmalar olsa da yükselişin Ortaçağ Avrupası’nda olduğunu ifade etmektedir.

Türkiye’deki tarihsel gelişime ilişkin çalışmalarda ise araştırmalar daha çok genel olarak darülfünun öncesi dönem, darülfünun dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi olarak incelenmekle birlikte, bu dönemlerde kendi içlerinde çıkarılan yasalar çerçevesinde tarihsel dönemlere bölünmüşlerdir.

Bugüne kadar yapılan tarihsel gelişmeleri irdeleyen araştırmalarda, özellikle 1933 Reformu ve 1981’de çıkarılan 2547 sayılı YÖK Yasası, yarattıkları değişimler ve üniversitelerin gelişimine katkılarına ilişkin çalışmalar bilim yazınında çok yer almıştır. Ayrıca Türkiye üniversite tarihinde önemli dönüm noktaları olarak tanımlanan, Widmann, Hirsch, Malche gibi yabancı bilim adamlarının Türkiye Üniversitelerine gelişleri, nedenleri ve bilim adamlarının izlenimlerini içeren araştırmalar da mevcuttur. Bu bilim adamlarından Widmann (2000) ve Hirsch (1997) kendi yazdıkları eserlerde de konuya ilişkin değerlendirme yaparken, Malche tarafından hazırlanan rapor, dönemi inceleyen birçok eserde yer almaktadır (Bkz. Koçer,1979,18-19; Ataüinal,1993,39; Hatiboğlu,1995,97-101; Widmann, 2000,76). Tarihsel gelişim açısından Ali Arslan (2004), “Kısır Döngü-Türkiye’de Üniversite ve Siyaset” adlı eserinde 1869-2004 tarih aralığında Türkiye’deki üniversitelere ilişkin gelişmeleri sunarken, Ali Yıldırım (1998), “Türk Üniversite Tarihi” adlı eserinde konuyu benzer bir biçimde ele almış, Hatiboğlu (2000) ise, “Türkiye Üniversite Tarihi” kitabında, Türkiye’deki üniversitelere ilişkin gelişmeleri yasa metinlerini ve dönem gelişmelerini politik gelişmelere koşut olarak incelemişler ve sunmuşlardır.

Kavramın gelişimi ve topluma yansımalarını inceleyen Timur da (2000), “Toplumsal Farklılıklar ve Üniversite” adlı eserinde konuyu bu çerçevede değerlendirmiştir. Özellikle Cumhuriyet’in ilk yıllarında Türkiye’ye Alman üniversitelerinden geçici bir süreliğine gelen bilim adamlarının yazmış oldukları kitaplar da alana ilişkin dışarıdan bir bakış olmaları açısından önem taşımaktadırlar. Bunlardan en önemlileri, Ernest Hirsch (1997) tarafından yazılan “Anılarım, Kayzer

Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi” ve Horst Widmann (2000) tarafından yazılan “Atatürk ve Üniversite Reformu” kitaplarıdır.

Ancak tarihsel sürece ilişkin incelemelerde Cumhuriyet dönemiyle ilgili bilim tarihi çalışmalarının birçoğunda rastlanılan bir özellik, bu çalışmaların en çok 1933 yılına kadar geriye gitmeleridir. 1933 Üniversite Reformu, genellikle ülkemizdeki bilimsel çalışmaların gerçek başlangıcı gibi ele alınmaktadır. Cumhuriyetin ilk on yılına ilişkin kapsamlı genel bir bilimsel değerlendirmeye rastlanmamaktadır.

Ülkemiz bilim topluluklarındaki “kendiliğinden” oluşmuş genel kanaat, cumhuriyetin ilk yılları bilim tablosunun veya bilançosunun çok önemli olmadığı yönündedir. Oysa gerek bilimsel çalışmaların daha önceki dönemlerden niteliksel bakımdan farklılaşması, gerekse ülkemizde ilk kez doğru bir bilim politikası izlenmiş olması bakımından cumhuriyetin ilk on yılı çok özel ve önemli bir dönemdir (Bahadır,2005,10). Örneğin Cumhuriyet dönemindeki en önemli bilim ve kültür gelişmelerinden biri merkezini İstanbul Üniversitesi Reformu’nun oluşturduğu atılım olup, bu gelişme 1924’te başlayan Atatürk Kültür Hareketi’nin önemli bir parçası olmuştur. Bu süreç, 1926’da Ankara’da açılan Hukuk Mektebi ile başlayan ve 1946’da Ankara Üniversitesi’nin kuruluşuna kadar devam eden bir çağdaşlaşma hamlesi olarak belirtilmektedir (Widmann,2000,13).

Bilim yazınında üniversitelere ilişkin üzerinde durulan önemli bir diğer kavram, üniversitelerin tanımlanmasında da etkin bir biçimde kullanılan özerklik kavramı olmaktadır. Üniversitenin Cumhuriyet Tarihi boyunca çıkarılan yasalar çerçevesinde “özerk” olma sınırları ve olması gereken çerçeve üzerinde en çok inceleme ve tartışma yapılan konu olmuştur. Özellikle 1981 yılından beri yürürlükte olan mevcut 2547 sayılı Yasa’nın diğer yasalarla karşılaştırmalı olarak özerklik bağlamında değerlendirildiği bilimsel olan ya da yazarların kendi görüşlerini sundukları yazı sayısının azımsanamayacak boyutta olduğu gözlemlenmiştir.

Bununla bağlantılı olarak üzerinde durulan bir diğer konu ise, dünyada ve Türkiye’de üniversite- kalkınma, üniversite-siyasal iktidar diğer bir ifadeyle resmi ideoloji ilişkileri olmaktadır. Üniversitelerin kurulduğu dönemden başlayarak günümüze kadar ki gelişimi bu ilişkiler çerçevesinde ele almaya çalışan ve üniversite-siyaset ilişkilerini tarihsel bağlamında irdeleyen bu eserlere az sayıda rastlanmakla birlikte, Demirer ve diğerleri (2000) tarafından yazılan “Ateş Altındaki

Üniversite”, Önder (1999) tarafından yazılan “Eğitim Üzerine”, Demirer ve Özbudun tarafından yazılan “Egemen Eğitimin Üniversite(ler) Gerçeği” ve Açıkgöz’ün (2006), değerlendirme yaptığı “Bilim ve Siyaset” başlıklı bildiri de örnek oluşturmaktadır.

Son zamanlarda üzerinde önemle durulan bir diğer konu ise, 2547 sayılı Yasa’da yapılması planlanan değişiklikler ile ilgili olmaktadır. Bu konuda yeni yasanın nasıl olması gerektiğini belirten, hükümet tarafından hazırlanan yasa tasarılarını değerlendiren, vb. çalışmalar mevcuttur. Bunun yanı sıra son yıllarda Türkiye’deki yeni üniversite açma politikaları üzerine de üniversite sayısının hızla artması gerekçesiyle yazılan bazı eleştirel yazılar da mevcuttur. Bunların geneli makale biçiminde olmakla birlikte, konuyu detaylı olarak ele alan Kaynar ve Parlak (2005) tarafından yazılan “Her İle Bir Üniversite Türkiye’de Yükseköğretim Sisteminin Çöküşü” adlı eser dikkat çekmektedir.

Bu konular dışında hemen her üniversite tarafından yapılan ve sadece ilgili üniversiteyi kapsayan, üniversitelerin gelişim sürecini dönem dönem ele alan ve üniversitelerdeki çalışmaları ve gelişmeleri dönemsel rakamlarla sunan, çoğunluğu tanıtım amaçlı olan yazılar da mevcuttur. Bunlar seçilen bir üniversiteye ilişkin bilgi elde etmede temel verileri ilk elden edinebilme olanağı veren çalışmalar olmaktadır.

Yapılan bütün bu çalışmalar genel olarak konunun anlaşılmasını sağlamada özellikle tarihsel gelişim çerçevesinde mevcut gelişmeleri değerlendirmede önemli katkılar sunmuşlardır. Ancak, genel hatlarıyla değerlendirildiğinde bilim yazınında eksikliği hissedilen konular, dünya ölçeğinde üniversitelerin gelişiminde Avrupa ve Amerika kıtaları dışındaki ülkelerde gelişimin hangi aşamalardan geçtiği ve ne safhada olduğu, Türkiye Cumhuriyeti’nde üniversitelere ilişkin politikalar ve karşılaştırılması, bu politikalar çerçevesinde üniversitelerin yer seçimlerinin tespiti, üniversitelerin gelişim süreci ve bu süreçte yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri, dünyadaki ve Türkiye’deki üniversiteler ele alınarak üniversite kavramının günümüzde geldiği nokta ve geleceğine yönelik öngörüler olmaktadır.

Bu çalışmanın temel hedeflerinden biri Türkiye Cumhuriyeti’nde üniversitelere ilişkin politik gelişmelerin değerlendirilmesi açısından bir kapı aralamak olmakla birlikte bir diğer hedefi ise örnek üniversite modelleri üzerinde üniversitelerin yer seçimine etki eden unsurları değerlendirmektir.

2.2. Üniversite ve İlgili Kavramlar

Çalışmanın bu alt bölümünde üniversite kavramının çerçevesini çizebilmek amacıyla gerekli olan bazı kavramlar tanımlanmıştır. Bu kavramlar, üniversite, varlık nedeni olarak görülen bilim, temelini oluşturan yükseköğretimden oluşmaktadır.

2.2.1. Bilim

Cevizci (2000,143) bilim kavramını “Dış dünyaya, nesnel gerçekliğe ve bu gerçeklikte yer alan olgulara ilişkin, tarafsız gözlem ve sistematik deneye dayalı zihinsel etkinliklerin ortak adı”, diğer bir ifade ile, “belli bir konusu olan, kabul edilmiş yöntemlere dayanılarak elde edilmiş organize ve rasyonel bilgiler bütünü” olarak tanımlamaktadır. Bilimin amacının, “konu aldığı alanda, genel doğruların ya da temel yasaların bilgisine ulaşmak” olduğunu belirtmektedir.

Russell (aktaran, Erdönmez,1995,222) ise, “gözlem yoluyla gözleme dayanan düşünce yoluyla, evrendeki tek tek olguları, bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulmaya, böylece gelecekteki olayların da önceden bilinmesini sağlamaya çalışmak” olarak tanımlar. Tanımda görüleceği gibi bilimin temelinde merak ve şüphe vardır. Bu tanımda gizlenen bir yaklaşım ise varolan herhangi bir bilginin, daha doğrusu bulunana kadar doğru kabul edileceği ve bilimsel bilginin alternatifinin, başka bir bilimsel bilgi olacağı yönündedir (Erdönmez,1995,222).

Sir Karl Raimund Popper tarafından “ifadeleri gözlemlere dayanılarak çürütülebilen tüm uğraşlar” olarak tanımlanan bilim kavramına ilişkin ortaya çıkarılan sonuç, bilimde amacın, bol varsayım üreterek bunların gerektirdiği gözlemleri yapmak suretiyle bilgi bazını genişletmek ve üretilen varsayımları hızla çürüterek yerine yenilerini geliştirmektir (Gürüz ve diğerleri,1994,29).

Bilimin temel olarak “evreni anlama ve açıklama yöntemi” biçiminde tanımlandığı ve olaylar arasındaki nedensellik ilişkilerini saptamaya yönelik olduğu ifade edilmektedir. Bilimler uğraş konularına göre kuramsal ve uygulamalı bilimler olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuramsal bilimler, gerçek dünyada karşılığı olan olguları inceleyen fizik, kimya, vb. dallardan ya da ampirik karşılığı olmayan mantık ve matematik gibi bir alan iken, uygulamalı bilimler tıp, mühendislik gibi doğrudan bilgi üretmek değil, insan yararına olan alanlardan oluşmaktadır (Arda,1995,95-96).

Bilimin özünde metodoloji olduğunu söyleyen Menteş (2000,87), tarafsızlığa yönelik yeterli önlem içeren ve gerçeği sorgulayan her metodolojik

çalışmanın, niteliksel olarak bilimsel olduğunu belirtmektedir. Menteş (2000,50), bilimin evrensel olduğu görüşünü, Antik çağlardan beri aynı bilim geleneğinin Yunan yarımadasından, Maveraünnehir ve Kuzey Afrika'ya; oradan bir koldan Avrupa, bir diğer koldan Anadolu'ya; daha sonraki yüzyıllarda da Atlantik üzerinden Amerika kıtasına, her dönemde kendisine en ileri yetkinlikle kucak açan ortamlara yayılarak dolaştığı; her bir dönemde ayrı bir toplumun, ayrı bir siyasanın, ayrı bir dilin, ayrı dinlerin, ayrı kültürlerin sözcülüğünü kullandığı, ama kendini bunlardan hiçbirine (en azından uzunca bir dönem) teslim etmediği ifadesiyle desteklemektedir.

Bilimin tanımlanmasındaki güçlük değişik bilim anlayışlarının olmasından değil, değişik çağlarda ve değişik ortamlarda farklı tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Böylece yapılan bir tanımın bütün çağların bilim ortamını açıklayamaması kaygısı var olmuştur. Bununla birlikte bilim bütün çağlarda basitçe, insanın, evrenin ve varoluşun gerçeklerinin aranması süreçleri olarak algılanmıştır (Menteş,2000,7). Menteş (2000,7) bu sürecin birinin geçmişe ve hale yönelik gerçek, birinin hale ve yakın geleceğe yönelik hayali, birinin de uzak geleceğe yönelik ütopyik hedefleri olduğunu ifade etmektedir.

Bilim, bizim dışımızda insan için anlaşılabilir olan bir olgular dünyasının olduğu ve bizim dışımızdaki bu dünyayı bilme ve anlama çabasının değerli bir uğraş olduğu inanç ya da kabullerine dayanmaktadır. Yani bilimsel önermelerin tümü, ya doğrudan ya da dolaylı olarak gözlemlenebilir olan olguları dile getirmektedir. Mantıksal, nesnel, eleştirel, genelleyci ve seçici bir faaliyet olarak ortaya çıkan bilim, dış dünyadaki olguları betimlemekle yetinmeyip, olguların nedenlerini vererek, onların niçin oldukları gibi olduklarını belirtir. Öte yandan, bilimsel bilgi, insanlara harfi harfine ve gerçekten anlaşılabilir sözcüklerle iletilebilen bir bilgi türü olup doğruluğu sınanabilir, test edilebilir olan bir bilgidir (Cevizci,2000,144).

Bilim toplumdan bağımsız değildir. Toplum değerleri bilimin gelişmesinde birinci derecede etkin rol oynar (Kahya,2005). “Bilim, insanın insanla, insanın doğayla ilişkisini anlama konusundaki düşünme biçimidir ve bu, salt iktisadi alanda üretimi daha verimli hale getirme çabalarıyla sınırlı değildir. Zira insanın doğayla ve toplumla kurduğu ilişkiler salt ekonomik ilişkiler değil ve bu ilişkileri anlamakta kullanılan bilgi de salt teknik bilgi değildir” (Sertlek,1995,242).

“Geleneksel bilgi kuramları, bilime ‘nesnel’, ‘değerler üstü’, ‘doğal’, ‘tarih dışı’, ‘zaman dışı’ ‘evrensel’ gibi nitelikler atfeder. Bilim, politik ve ideolojik

belirleyicilerden bağımsız bir fenomen olarak ele alınır”. Bu görüş, özellikle Frankfurt Okulunun sistematik kuramsal eleştirileri ile ciddi şekilde sarsılmış, hiçbir şeyin toplumsal belirleyicilerin etkisinden kurtulamayacağı ifade edilmiştir (Ansal,1995,187).

Bilim terimi, önceleri bilgi terimiyle eşanlamda kullanılırken, günümüzde olayların yasalarını bulmak amacını güden araştırmaları dile getirmektedir. “Bilim, yöntemle elde edilen ve pratikle doğrulanan bilgidir. Bu yüzden de idealizmle bağdaşmaz, çünkü idealist bilgi pratikle doğrulanamaz. Bundan başka bilim idealizmle çelişme halindedir, çünkü idealizm, bilimin konusu olan maddi doğayı yadsır. Çağdaş bilim, zorunlu olarak diyalektik materyalizmi doğurmaktadır. Sanat evreni artistik imgelerle, din, fantastik imgelerle, bilimse mantıksal kavramlarla açıklar. Ne var ki kavramlar görelî bir bağımsızlığa sahiptirler, sürekli insan pratiğiyle nesnel dünyaya bağımlı kılınmadıkları hallerde kendi kendilerine yeter bir duruma gelmek ve gerçeklerden kopmak tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. İdealizmi doğuran bu kopuş, bilimi doğurursa insan pratiğinin sağladığı bu bağımlılıktır. Eylemsel pratikle düşünsel teorinin karşılıklı ve sürekli etkileşimi, bilimsel gelişmenin baş koşuludur” (“Bilim”,2006).

Bilim, kendisini diğer bilgi dallarından farklılaştıran şu temel özelliklere sahiptir (Cevizci, 2000,148-149); (1) Bilim insanı eleştirel bir gözle değerlendirme ve ayırt etme özelliklerine sahiptir. (2) Bilimin amacı, doğadaki düzeni yakalamaktır. Bilim, bu amaca ulaşmak için, nesnel türlerinin genel ya da ortak özelliklerini ve olayların genel yasalarını ya da koşullarını araştırır, bireysel nesnelere ilgilenmez. (3) Bilim, gözleme ilişkin olgularla başlar, açıklama ve varsayımlarını denetlemek için gözleme döner. Gözlemin sınamasından geçirilemeyen bir varsayım ya da açıklama, bilim için değer taşımaz.

Cevizci (2000,147) bilimin doğasını, yapısını ve işleyişini açıklamaya çalışan görüşlerin farklı ve çok çeşitli olmakla birlikte, özellikle modern ve pozitivist bakış açısını içinde barındıran görüşlerin bilimin üç bakımdan değerli olduğunu öne sürdüklerini ifade etmektedir. Bu değerler; bilimin teknoloji aracılığıyla bireysel ve toplumsal yaşantımıza büyük yarar sağlaması, insana kattığı entelektüel değer (insanın, doğal ve toplumsal gerçekliği anlayabilmesi) ve insanın belli bir dünya görüşü oluşturmasını, belli ilkelere göre düşünmesini sağlayan bilimsel bir zihniyet kazandırmasıdır. Bu üç değerden biri olan bilimsel zihniyet insanlara, ahlak ve

erdemini en önemli özellikleri arasında yer alan dürüst ve tarafsız olmayı, karşılaşılan problemleri sabırlı, ayrıntılı ve uzak görüşlü bir biçimde ele almayı öğretir. Bilimsel zihniyetin kökleşmesi ve yaygın bir şekilde kavranmasının, insanların düşünce ve davranışlarında yer etmesinin, insanların tinsel bakımdan da yükselmelerine yardım edebileceğini savunmak, yanlış sayılmaz. İnsan, sahip olabileceği bilimsel zihniyet yoluyla, hem kişisel yaşayışını ve hem de toplumsal yaşayışını bu temel üzerinde düzenleyebilir; insan bu sayede, içinde yaşadığı toplum için çalışmayı öğrenebilir.

Bilim etiği, bilim adamının sınırsız bir akademik özgürlüğe sahip olmakla birlikte, bunun her özgürlük gibi bir sorumluluk gerektirdiği düşüncesinden hareketle bilim adamının sorumluluğunu analiz eder. Buna göre, bilim adamının sorumluluğu kendisine ve bütün insanlara karşıdır. Bilim adamı araştırdıklarının gerçek durumlarının ne olduğunu ortaya çıkarmakla yükümlüdür. Gerçeği aramak ve bulmak için, bilim idesine uygun hareket etmesi, bilimsel ölçütlere uluslararası geçerli standartlara uygun bilimsel çalışması gerekmektedir. Öte yandan, bilim adamının topluma karşı sorumluluğu içinde gerçekleştirdiği araştırmaların, geliştirdiği teorilerin potansiyel riskleri üzerine dikkat çekmek, kötü niyetli kullanıma karşı uyarmak gibi yükümlülükleri de bulunmaktadır (Cevizci,2000,146).

Özellikle bilgi toplumunun gereği olarak, bilgi ve bilgili insangücünün, ekonominin en önemli girdileri haline gelerek sermayenin ve üretim faktörlerinden birini oluşturması, bilim etiği konusunda daha dikkatli davranılması gerektiğini göstermektedir. Bilgi Toplumu'nun ihtiyaç duyduğu niteliklere sahip insangücünü sağlayan eğitim sistemi günümüzde her zamankinden daha fazla önem taşımaktadır. Özellikle yükseköğretim daha da fazla önem kazanmış durumdadır. Yükseköğrenim görmüş işgücüne talebin göreceli olarak artmasının yanında, yükseköğretim kurumları aynı zamanda bilgi üretiminin de merkezleri olmuşlardır.

2.2.2. Yükseköğretim

Yükseköğretim, “Ortaöğretimden geçenlere, üniversite, akademi, teknik ve meslek yüksekokulları vb. eğitim kurumları tarafından planlanıp uygulanan öğretim” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005,2206). Benzer bir biçimde 2547 sayılı Yasa’da da “Milli Eğitim sistemi içinde ortaöğretime dayalı, en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim-öğretimin tümü” olarak sınırları çizilmektedir.

Yükseköğretimin kuruluş amacı; “Yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak; bilgi ve teknoloji üretmek; bilim verilerini yaymak; ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak; yurtiçi ve yurtdışı kurumlarla işbirliği yaparak bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek; evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmak” (2547 SK,1981; TC Devlet Teşkilatı Rehberi,1998,513) olarak belirtilmektedir.

ABD’de ise 1947’de Başkan Truman’a sunulan Yükseköğretim Kurulu Raporu’nda yükseköğretimin amaçları şöyle ifade edilmektedir: “Hayatın her safhasında demokrasinin tam anlamıyla gerçekleşmesini sağlayacak; doğrudan doğruya ve dolaylı olarak uluslararası anlayış ve işbirliğini geliştirmeye yarayacak; yaratıcı hayal gücü ve yetiştirilmiş zekanın, sosyal problemlerin çözümünde ve devlet işlerinin yönetiminde kullanılmasına fırsat verecek eğitim imkanlarının sağlanması” (Brown ve Thornton,1965,5).

Türkiye’de yükseköğretimin görevleri çok geniş bir çerçevede tanımlanmıştır. Bunlar (TC Devlet Teşkilatı Rehberi,1998,513);

1) Çağdaş uygarlık ve eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde, toplumun ihtiyaçlarına ve kalkınma planları ilke ve hedeflerine uygun ve ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim, öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak;

2) Kendi uzmanlık gücünü ve maddi kaynaklarını rasyonel, verimli ve ekonomik şekilde kullanarak, milli eğitim politikası ve kalkınma planları ilke ve hedefleri ile Yükseköğretim Kurulu tarafından yapılan plan ve programlar doğrultusunda ülkenin ihtiyacı olan dallarda ve sayıda insan gücü yetiştirmek;

3) Türk toplumunun yaşam düzeyini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini söz, yazı ve öteki araçlarla yaymak;

4) Örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim yoluyla toplumun özellikle sanayileşme ve tarımda modernleşme alanlarında eğitilmesini sağlamak;

5) Ülkenin bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerden ilerlemesini ve gelişmesini ilgilendiren sorunlarını, öteki kuruluşlarla işbirliği yaparak, kamu kuruluşlarına önerilerde bulunarak öğretim ve araştırma konusu yapmak, sonuçlarını toplumun yararına sunmak ve kamu kuruluşlarınca istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini ve önerilerini bildirmek;

6) Örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim hizmetini üstlenen kurumlara katkıda bulunacak önlemleri almak; yörelerindeki tarım ve sanayiinin gelişmesine ve ihtiyaçlarına uygun meslek elemanlarının yetişmesine ve bilgilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, sanayi, tarım ve sağlık hizmetleri ile öteki hizmetlerde modernleşmeyi, üretimde artışı sağlayacak çalışma ve programlar yapmak, uygulamak ve yapılanlara katılmak, bununla ilgili kurumlarla işbirliği yapmak ve çevre sorunlarına çözüm getirici önerilerde bulunmak;

7) Eğitim teknolojisini üretmek, geliştirmek, kullanmak, yaygınlaştırmak;

8) Yükseköğretimin uygulamalı yapılmasına ilişkin eğitim-öğretimin esaslarını geliştirmek; döner sermaye işletmelerini kurmak, verimli çalıştırmak ve bu etkinliklerin gelişmesine ilişkin gerekli düzenlemeleri yapmak, olarak sınıflandırılabilir.

1981 yılında çıkarılan Yasa'ya kadar, üniversite, akademi, meslek yüksekokulları, yüksek teknoloji enstitüleri gibi ortaöğretim sonrası eğitim kurumları birbirinden bağımsız olarak bu başlıklar altında ele alınırken, 2547 sayılı Yasa ile birlikte yükseköğretim kurumları olarak bir başlık altında toplanmıştır. Günümüzde yükseköğretim kurumları kavramı bütün ortaöğretim sonrası kurumları kapsamakla birlikte, halk arasında üniversite kavramı ile eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Ancak tanımında da görüleceği gibi üniversite bir yükseköğretim kurumudur.

2.2.3. Üniversite

En genel ifade ile belli bir toplumda bilgi ve kültürün, hangi amaçlara uygun olarak, toplum bütününe nasıl girdiğini ifade eden bir evrencik (Janne,1973,15) olarak tanımlanan üniversite kavramını, Gasset (1998,36,38), kültür aktarımı, meslek eğitimi ve bilimsel araştırma ve yeni bilim adamı yetiştirme işlevlerine sahip olan kurum olarak sınıflandırılabilir.

Bir diğer ifade ile üniversite, “evrensel kavrayışla pozitif bilimin, insan aklına ve uygarlığın bilgi birikimine duyulan güvenle geliştirildiği yenilendiği araştırma, aydınlanma kurumları”dır. Üniversite (kainat, evren) kökünden türetilmiş olan sözcük, bir bölgeyle, bir ülke sınırları ile kısıtlanmış bilgiyi aşarak dogmalara bağımlılığı dışlayan bir anlam içermektedir (Gürel,1995,47).

Ülkenin sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve teknolojik kalkınmasında önemli görevlere sahip temel kuruluşlar (“Yükseköğretim Kurulu'nun

Görüşü”,1992,9) olarak görülen üniversiteler, “bilimsel bilgi üretimine dayalı, farklı bilim dallarında faaliyet gösteren fakülte ya da başka adlar alan birimlerden oluşan yükseköğretim kurumu” olarak tanımlanmaktadır (Bozkurt ve diğerleri,1998,246).

Üniversite kelimesinin kökeni Latince’de kamuya açık olmayan, bilgi ve spekülasyonların öğretilmesi ve öğrenilmesi amacıyla biraraya gelen hoca ve öğrencilerin oluşturduğu bağımsız tüzel kişiliğe sahip ve ortak çıkarları olan kişiler topluluğu (lonca) anlamına gelen ‘universitas’ sözcüğüdür (Gürüz ve diğerleri,1994,57; Yazıcı,2003,20).

Üniversiteler iki temel amaç için vardır. Birincisi, cinsiyet gözetmeden insanları belli meslekler için eğitmek, ikincisi kısa vadeli yarar gözetmeden bilim ve araştırmayı sürdürmektir (Russell,2001,206).

Akyüz (2003a), üniversite kavramını tanımlarken, kavramın yüksekokul kavramı ile aynı anlamda kullanılmaması gerektiğini belirtmekte ve üniversitenin meslek edindirmekten çok bilgelik edinilecek, yüksekokulun ise doğrudan mesleğe yönelik eğitim verilen kurum olduğunu ifade etmektedir. Burada üniversite eğitiminin amacı öğrenmeyi öğretmek olarak vurgulanmaktadır.

Farquhar (1979,38), üniversitenin akıllı ve duyarlı yurttaşlık ve etkili önderlik amaçlayan türde bir eğitimi desteklemeye çalıştığını; her çeşit düşünün geliştiği, incelendiği, tartışıldığı ve değerlendirildiği bir ortam sağlayan; üyelerini hem başlı başına bir değer olarak, hem de değişen dünyadaki sorunların bazılarını çözmeye bir araç olarak bilgiyi izlemeye özendirir; öğrenim kaynaklarını genel olarak toplumun yararına sunan, ve öğrencileri uzmanlaşmış bilginin uygulanmasında yetiştiren bir kurum olduğunu belirtir.

Erdoğan (2004) ise üniversiteyi diğer eğitim kurumlarından ayıran özelliklerine vurgu yaparak tanımlarken, bütün medeni ülkelerde üniversitelerin öğretim işlevinin de olduğunu, ancak bir üniversiteyi “üniversite” yapanın onun bir eğitim-öğretim kurumu olması değil, bir özgür araştırma platformu olma özelliği olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede üniversitede yapılan öğretimin içeriğinin üniversite dışından belirlenemeyeceğini ifade ederken, üniversiteyi evrensel doğruların arandığı, karşılıksız yapılan bir bilgi ve gerçek arayışının, özgür düşüncenin egemen olduğu yer olarak, bilim adamını da, yaptığı işin doğruluğunun sınanma ve onay mercii olarak devleti ve politik iktidarı görmeyen ve ikbal peşinde koşmayan kimse olarak tanımlamıştır.

Humbolt ise, sınıflandırmayı üç başlık altında yapmıştır. Bu sınıflandırmaya göre, üniversitelerin birinci işlevi, bilimsel inceleme ve araştırmaya dayalı bilimsel bilgi üretimi ve bu bilgilerin yayılmasıdır. İkinci işlevi, bu görevleri yerine getirecek yeni kadroları yetiştirmek, üçüncü işlevi ise, ileride çeşitli mesleklere yönelecek olan öğrencileri, alanları ile ilgili genel ve akademik bir formasyonla desteklemektir (Aktaran, Bozkurt ve diğerleri,1998,247).

Üniversite, kamu yararı için bilgi üreten, bilgiyi ileten ve yayan özerk bir öğretim ve araştırma kurumudur (Ortaş,2004a). Üniversiteler, toplumu destekleme konusunda sorumluluk duygusu taşımalıdır (Brown ve Thornton,1965,5). Her öğretim üyesi araştırma ile uğraşmalı, kendi alanında bütün ülkelerde neler yapıldığını bilecek kadar boş zamanı ve enerjisi olmalıdır (Russell,2001,208). Bu yaklaşımlarda görülen ortak yaklaşım, üniversitenin ders yapılan, araştırma yapılan ama asıl bilim yapılan bir kurum olması gerektiğidir.

Ünlü Alman Filozof Heidegger'in üniversite üzerine görüşleri ise şu biçimdedir; "üniversite devletin önderlerine bilgi öğretmek amacıyla bilgi üzerine inşa edilmiş olan bir eğitim gücü haline gelmelidir" (Ökten,2002,5).

Birinci Maarif Şurası'nda üniversitenin amacı, iyi gözlem, iyi inceleme ve deney, doğru düşünme yeteneği taşıyan ve bilimsel yöntem kullanma alışkanlığı olan gelişme yolunda ileri ahlaklı, düzeyi yüksek bilim, meslek ve sanat adamları yetiştirmeye çalışmak olarak ifade edilmiştir (Aktaran, Hatiboğlu,2000,123).

Üniversite kavramını günümüzdeki gelişmelere koşut olarak farklı bir pencereden değerlendiren Güler'e göre (1995,234) ise üniversite, "verili ideolojilerin çarpıştıkları, kar ideolojisi kadar toplumsal çıkar ideolojisinin de üretilebildiği, sermaye egemenliğine uygun entelektüel yaratıcılıklar kadar özgürlük ve eşitlik ideallerinin de üretilebildikleri bir zemini sunuyor...Dünyayı daha fazla bilen, tanıyan aydının toplumsal çıkarı, özgürlük ve eşitliği seçme olasılığı yüksektir. Bilgili olma anlamında aydın pekala eşitsizlik ve sömürü ilişkilerine hizmet edebilir".

Bütün bu tanımlar çerçevesinde üniversitenin bir biçimde tanımlanamayacağını belirten Altbach (2001) üniversitenin bir öğretim kurumu olduğunu, temel araştırma yaptığını, farklı disiplinlerde insan yetiştiren bir kurum olduğunu ve kamu hizmeti sunduğunu ifade etmektedir.

Habermas'a göre üniversite siyaset ve teknolojiyle olan ilişkisi çerçevesinde şu işlevleri yerine getirmelidir (Aktaran, Aktay,2003,116): "Üniversitelerin teknik

olarak kullanılabilir bilgiyi aktarmaları gerekir, yani üniversiteler, endüstri toplumunun nitelikli yeni kuşaklara duyduğu ihtiyacı karşılamalı ve aynı zamanda kendisinin genişleyen yeniden üretimiyle de ilgilenmelidir...yalnızca teknik olarak kullanılabilir bilgiyi aktarmakla kalmayıp üretmelidir de...Üniversitenin de ne kadar dolaylı olursa olsun verdiği mezunların işlevsellik-üstü yetenekler alanında minimum niteliklerle donanmalarını sağlama sorumluluğu vardır...Üniversite toplumun kültürel geleneğini aktarmak, yorumlamak ve geliştirmekle yükümlüdür...Üniversite her zaman tanımlanması kolay olmayan bir görevi, yani öğrencilerin politik bilincini biçimlendirme görevini görür.”

İçinde buldukları toplumsal yapıyı analiz eden ve çoğu zaman varolan alt yapılanmalara (siyasi, askeri, ekonomik, kültürel, vb) eleştiriler getirmesi gereken üniversiteler, kimi zaman bu yapılanmalarla karşı karşıya gelebilmektedir. Üniversitelerin toplumu değiştirebilme ve dönüştürebilme potansiyeline sahip görüşleri ve düşünceleri olan, aydın, özgür, yaratıcı kadroları yetiştiren kurumlar olması gerekmektedir. Bu bağlamda ilk görevi, bilimsel bilgi üretmektir. Bilimsel bilgi üretimi hem bireyleri hem de toplumu özgür kılacak koşullarının üretilmesinin ilk ve olmazsa olmaz kademesidir (Yazıcı,2003:21).

Üniversiteler gerçekleri arayan, “bilim” üreten ve onu yayan kurumlardır. Bu bağlamda üniversitelerin bilimsel araştırma ve bulgulara katkıları yadsınamaz, ancak tarihsel sürece bakıldığında üniversitelerin yakın zamana kadar bu alanda tekelci bir konuma sahip oldukları söylenemez. Bilim ve felsefe tarihi, bu alandaki yaratıcı katkıların, önemli yeni düşünce, bilim ve teknoloji atılımlarının çoğu kez üniversite dışından, hatta zaman zaman üniversiteye rağmen, olduğunu göstermektedir (Timur,2000,13; Tekeli,2003,127-128). Bu özellikleriyle üniversitelerin, “gerçekleri ortaya koymak”, “bilimi geliştirmek ve yaymak” amacıyla ortaya çıkmadığını belirten Timur (2000,13-14), ilk üniversitelerin ortaya çıktığı dönemde bugünkü anlamıyla özgür düşünce ve bilim arayışı olmadığını belirtmekte, bilim ve felsefenin, insan topluluklarının ilerlemesi ve toplumsal iş bölümünün gelişmesinin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle üniversiteler dini kurumların baskısı altında, yaratıcı bir konumdan uzak, muhafazakar kurumlar olarak doğmuş; yüzyıllar boyunca halkları eğitime, Nietzsche'nin ifadesiyle “ehlileştirme” aracı olmuşlardır. Ancak bilgi ve ideoloji üretimi özgül bir nitelik taşıdığı ve kurulu düzene eleştirel bakma potansiyeli

içerdiğinden, okul ve daha sonra üniversiteler kuruluşundan itibaren “kuşku” ve “endişe” kaynağı oluşturmuştur.

Üniversite, bilim, teoloji ve felsefe yapmasının yanı sıra tarihin en büyük ideoloji üretim merkezi olmuştur. Üniversite tarihi boyunca bilgiyi, yapma bilgisi edinme, elde tutma ve egemen olma bilgisi haline çevirmiştir. Üniversite bilginin bu yönde kullanımını meşrulaştırmış, ancak bu süreçte egemen güçlerin istemlerinin dışına nadiren çıkabilmiştir. İktidarın eğitim işlevinin aşamalarından biri haline gelmekten ve böyle kalmaktan rahatsızlık duymamıştır. Üniversite bu tarihiyle hem demokrasinin önündeki temel engellerden biri, hem de demokratikleşme mücadelesinin temel dinamiklerinden biri olma potansiyeline sahip olmuştur (Kılıçbay,1999a,11-13).

Toplumsal formasyonlarda egemen sınıfların ideolojisi, devlet aygıtı aracılığıyla, o toplumsal formasyonların egemen ideolojisini oluşturur. Bu egemen ideoloji ise belli bir eğitim anlayışını da içerir. Her toplumsal formasyon ve buna uygun egemen üretim biçimi kendi bünyesine uygun okulu üretir. Devrimci dönemler dışarıda tutulursa, okul ve üniversiteler, toplumsal düzeni savunmuş ve meşru kılmaya çalışmışlardır. Devlet, ideoloji ve eğitim alanında nesnel ve yansız değildir, devlet aygıtını denetleyen sınıf/sınıfların etkisi altındadır. Sınıflı bir toplumda öğretim, eğitimin ve onu da içeren egemen ideolojinin bir uzantısı, bir somutlanma biçimidir, bu nedenle nesnel ve yansız değildir (Timur,2000, 23,25-30). Üniversiteyi siyasal ya da ekonomik açıdan güç odaklarının etkisine açmak, bilimsel açıdan intihar sayılır. Bu durumda üniversite ekonomik ya da siyasal gücü olanlara insan yetiştiren, en iyi durumda da, meslek yüksek okuluna dönüşmesi kaçınılmaz olacaktır (Cangızbay,1999,70). Halbuki üniversite, yüksek öğrenim yeri, bir mesleğin öğretildiği yer değildir, olmamalıdır. Üniversite, düşünce, teori ve tartışma üreten entelektüel bir ortam olarak örgütlenmelidir (Kılıçbay,1999b,18). Üniversiteleri yüksekokullardan ayıran en temel özelliklerin ders içerikleri ile ilgili olduğunu belirten Akyüz (2003a), programların yapısında genel kültür, sanat vb. içerikli derslerin ve diğer disiplinlerden ya da 'fakültelerden' alınabilecek ders sayısının, program adının doğrudan ve yardımcı olarak gerektirdiği ders sayısına oranının önemli olduğunu belirtmiş ve bu oran ne kadar büyük olursa kurumun 'üniversite'lik niteliğinin de o kadar yüksek olacağını ifade etmiştir. Yüksekokullarda ise mesleğe yönelik derslerin doğal olarak daha fazla olabileceğini, üniversite

elemanlarından doğal olarak en az öğretim etkinlikleri kadar beklenen araştırmacılık faaliyetlerinin, yüksekokul elemanlarından aynı çapta beklenmeyebileceğini de vurgulamıştır. Hatta bu kurumlardaki elemanların doğrudan meslek ya da sanat icra ediyor olmalarının tercih edilmesi gerektiğine de dikkat çekmiştir (Akyüz,2003a).

Üniversitenin toplum düzeni içinde, önemli bir yer işgal etmekte olduğunu ifade eden Janne (1973,14-15), statüsü tamamen özerk ve devletten bağımsız bile olsa üniversiteyi kontrol eden devleti yöneten sosyal sınıfın, ya doğrudan doğruya ya da bilinçli olarak aracı olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre, devletin kontrol ihtiyacı ile üniversitenin işlevsel bağımsızlığı arasında gizli de olsa bir gerginlik vardır. Bağımsızlık, eğer üniversiteye tanınan görev, yerleşmiş bilginin iletiminden ibaret olursa fazla olur. Bu bilgi gelişme halinde ve araştırmaya dayalı olarak düşünülürse, bunun araçları ve hacmi arttıkça devlet kontrolü çoğalmaktadır

Üniversiteyi her uygarlığın kendisini yeniden üretmek ve egemen sınıfların meşruluğunu sağlamak için geliştirdiği eğitim ve öğretim sisteminin son halkası olarak tanımlayan Timur (2000,359) da, kurumun çeşitli dönemlerde, farklı üretim biçimleri içinde kurumsallaştığını ve özgül yapılarda ifadelerini bulduğunu belirtirken kimi zamanlarda, karşıt güçlerin kavga alanı haline geldiklerini de vurgulamıştır. Bu nedenle üniversiteler her devirde ve her yerde aynı olmamışlardır. Feodal bir toplumsal formasyonun yarattığı ve kapitalist bir toplumsal formasyonun yarattığı üniversite tipi birbirlerinden ayırır. Böylece üniversite sözcüğü, sık sık farklı şeyleri ifade etmek için kullanılmıştır. “Bir üst yapı kurumu olarak üniversite, tarih boyunca, farklı uygarlıkların ve kültürlerin özelliklerine göre değişen renklere bürünmüşlerdir” (Timur,2000,20-23). Örneğin günümüzde Ortaçağ’da tanımlandığı biçimiyle mi yoksa “şirket gibi çalışan bir-üniversite mi tartışması hala sürmektedir.

Üniversite kurumunun sürekliliği ve durgunluğu yüzyıllardır derin değişiklik geçirmiş olduğu gerçeğini gizlememelidir. “Dolayısıyla, totoloji (kendine üniversite diyen üniversitedir) ve anakronizm³ arasına sıkışmış ender rastlanabilecek bir üniversite tanımının, yerini diakronik⁴ hatta kesintili ama...tarihin büyük eklemlenmeleri içine kök salmış bir yaklaşıma bırakması gerekir” (Charle ve Verger,2005,8).

---

³ Anakronizm: Tarih yanlışlığı (TDK, 2005,95)

⁴ Diakronizm (Diyakronizm): Art zamanlı, evrim açısından ele alınan süre içinde birbirini izleyen (TDK,2005,126)

3. TARİHSEL SÜREÇ VE ÜNİVERSİTE SİSTEMLERİ

Üniversiteler, Batı kültürüne ilişkin tarihsel süreçte belirleyici bir unsur olmuştur. Bu sürecin çok ciddi kopuklukları olmasına karşın özelliğini koruması, ülkelerin özellikle kültürel gelişimine üniversitelerin etkilerinin incelenmesi ve üzerinde tartışılmasını gerekli kılmaktadır.

Üniversite sözcüğüne “belli disiplinlerin yüksek düzeyde öğretimini sağlamak üzere bir araya gelmiş hocalardan ve öğrencilerden oluşan (az ya da çok) özerk bir cemaat” anlamı verilirse eğer, bu kurumun, büyük olasılıkla, 18. yüzyıl başında İtalya, Fransa ve İngiltere’de doğmuş özel bir Batı uygarlığı olması gerekir. Bu model, birçok çalkantılı süreçten geçerek günümüze kadar gelmiş, öncelikle bütün Avrupa’ya, 16. ve özellikle de 19. ve 20. yüzyıllardan başlayarak bütün kıtalara yayılmıştır; bu model yüksek öğretim sistemlerinin temel unsuru olmuştur. Hatta üniversiter olmayan kurumlar bile bu modele göre belli ölçüde tamamlayıcı bir konum içinde, az ya da çok hissettirdikleri bir rekabet anlayışı içinde yer almışlardır. Dolayısıyla, üniversitenin tarihini, tüm eğitim sistemlerinin tarihinden ve de özellikle içinde doğduğu toplumların ve ülkelerin tarihinden...soyutlamadan” ele almak gerekmektedir (Charle ve Verger,2005,8).

Üniversite kavramı, kuruluş yönelimi bakımından ortak niteliğini korumakla beraber içinde doğduğu topluma, kurulduğu tarihe ve karşılaştığı gerçeklere göre değişmektedir (Janne,1973,6). Yapılacak araştırmaya temel oluşturması ve gelişmelerin anlaşılmasını kolaylaştırması amacıyla, çalışmanın bu bölümü dünyada üniversitelerin tarihsel gelişimi ve üniversite sistemleri olarak iki başlık altında toplanarak özetlenmiştir.

3.1. Dünyada Üniversitenin Tarihsel Gelişimi

Yukarıdaki yaklaşım çerçevesinde, bu bölümde üniversitelerin tarihsel gelişimi ülkeler bazında değil, tarih sırasına göre anlatılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle alt başlıklar Ortaçağ, Modern Çağ ve günümüzdeki gelişmeler dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Ancak bu sınıflandırma yapılırken, üniversitelerin tarihsel gelişimine ilişkin verilerin daha çok Avrupa merkezli olduğu görülmüştür. Bunun temel nedeni ise kurumun Avrupa’da doğup gelişen, diğer ülkelere keşifler ve seyahatler sonucu buradan giden bilim adamları aracılığıyla aktarılan bir yapı sergilemesi ve dolayısıyla tarihsel gelişiminde önemli görülen gelişmelerin de daha çok Avrupa’da gözlemlenmesidir. Bu nedenle üniversite konulu tarihsel çalışmaların

büyük bir kısmının öncelikle Avrupa, ikinci olarak da Amerika kıtasına ilişkin kaynaklarda toplandığı görülmüştür.

Yapılan araştırmada üniversitenin tarihsel gelişimine ilişkin ortak görüşler olmakla birlikte birbirlerinden farklı düşünenlerin de bulunduğu gözlenmiştir. Bu farklılaşmanın nedeni, üniversitenin işlevine ve gelişimine ilişkin yaklaşım farklılıkları olarak algılanmıştır. Çalışma sürdürülürken bu farklı yaklaşımlara mümkün olabildiğince yer verilmeye çalışılmıştır.

3.1.1. Ortaçağ'da Üniversiteler

Ortaçağ⁵ kenti, askeri, siyasi ve idari bir merkezden çok, ekonomik ve kültürel bir merkez olması nedeniyle “kadim selef⁶”inden farklıdır (Le Goff,2005,49). Bu dönemde kent olgusu feodal üretim biçiminin dışında olmakla birlikte, Batı feodal toplumunun bünyesinde antik çağdan ve eski imparatorluklardan kalan kentler bulunmaktadır (Timur,2000,42). Ekonomik refahın ilerlemesine koşut olarak Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra gerilemiş olan kentler canlanmaya, yeni kentler ortaya çıkmaya başlamıştır. Ayrıca Eski Yunan, Latin ve Arap dünyasındaki önemli yazarların eserlerinin Avrupa'ya ulaşması, felsefe, matematik, tıp, Roma Hukuku gibi alanlarda eski bilgilerin kazanılması ve yeni gelişmelerin olması üniversite eğitimini oluşturacak bilgi ve birikimi sağlamıştır (Erol,2005, 82-83; Le Goff,2005,55). Burjuva sınıfı bu şehirlerde doğmuştur. Tipik bir şehir olgusu olan üniversiteler de bu şehirlerde ve çeşitli iktidar odaklarıyla uzlaşma ya da kavga ilişkileri içinde doğmuş ve yaşamıştır (Timur,2000,42).

Uzak Ortaçağ okullarında eğitim verilen disiplinlerin çoğu, özgür sanatlar (gramer, retorik, mantık, aritmetik, müzik, astronomi,vb), bilimsel kültür olarak anılan din bilimden oluşan Hristiyanlaşmış Antikçağ disiplinleridir. Bu dönem için reformcuların ve pedagogların, programı çoğu zaman yoksullaştırarak yinelemekten başka birşey yapmadıkları ifade edilmektedir. Antikçağ'dan gelen bu pedagoji geleneği, 11. yüzyılın sonlarında, özellikle İtalya ve Fransa'da canlanmıştır. Manastır okulları ikinci planda kalmış, o döneme kadar etkisiz olan katedral okullarının sayısı

---

⁵ Ortaçağ'ın hangi tarihte başlayıp bittiğine ilişkin bir görüş birliği olmamakla birlikte 1000 yıllık bir dönemi kapsadığı herkesin hemfikir olduğu bir konudur. Dönemin 476'da Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden İstanbul'un Türklerce fethine (1453) kadar sürdüğünü (Tanilli, 1991,37) kabul eden bir yaklaşımın yanı sıra, dönemin 1493 Amerika'nın keşfine kadar sürdüğünü iddia eden görüşler de vardır. Bu tür sınıflandırmalarda kesin tarihler vermek yerine bir aralığı belirtmenin daha uygun olacağı yaklaşımıyla, Ortaçağ'ın M.S. 5. yüzyıl ile 15. yüzyıl arasındaki süreçte devam ettiği tarihçiler tarafından genel kabul görmektedir (Yalçın,1991,99).

⁶ “Kadim” eski, “selef” bir görevde kendinden önce bulunmuş kimse, öncel anlamı taşıır (TDK, 2006)

artmıştır. Bilgili ve etkin yüksek düzeyde din adamları ihtiyaç duydukları eğitimli din adamlarını yetiştirerek katedral okullarını geliştirmeye çalışmış, okulların yönetimine kilise görevlilerini getirmişlerdir (Charle ve Verger,2005,11-12).

Katedrallerden hemen sonra yeni tarikatlar tarafından bazı manastırlarda kurulan okullar, daha sonra ise özel okullar ortaya çıkmıştır. Özel okullarda para vererek kayıt yaptıran öğrencilerle özgür sanat dersleri yapılmıştır. Bu hareket Ortaçağ'ın başlangıcından itibaren eğitim ve öğretim dünyasında tekeli ilan etmiş olan kiliseyi endişelendirmiş ve eğitim kurumu açmak için piskoposluk tarafından verilen "eğitim ve öğretim izni" (licentia docendi) sistemi devreye sokulmuştur. Ancak aynı dönemde Akdeniz ülkelerinde kurulan ilk tıp ve hukuk fakülteleri daha bağımsız ve laik olmuştur. Bu okullar da öğrencilerle özel sözleşme yapan hocanın sorumluluğu altında çalışılan özel okullardır. İlk hukuk okulları 11. yüzyıl sonunda başlayarak (Kuzey İtalya'da) Bologna'da, tıp okulları ise (Güney İtalya'da) Salerno'da kurulmuştur. 12. yüzyılda çeşitli İtalyan okullarında yetişen öğretmenler Fransa, İngiltere gibi diğer Avrupa kentlerindeki okullarda ders vermeye başlamıştır (Charle ve Verger,2005,12-13). Kentleşmiş Güney Avrupa'da başlayan üniversite, kiliseyle iç içe dini bir kurum olarak, 1100-1500 yılları arasındaki dönemde, toplumun gelişen ihtiyaçlarına cevap verirken, yetiştirdiği din adamları, hukukçular ve tıp doktorları ile toplumu etkilemiştir⁷ (Gürüz,2001,22).

12. yüzyılın görkemli düşünsel temeli entelektüel yaşamı manastırdan kent okullarına doğru kaydırmıştır. 12. yüzyılın entelektüelleri meslek sahibi olmuşlar, öğretmen ve öğrencilerin kurdukları loncalar üniversiteleri meydana getirmiştir (Le Goff,2005,56). Bir başka ifadeyle üniversiteler, bir şehir örgütü olarak, feodal bir statü içinde doğmuştur (Timur, 2000, 42). *Universitas* kelimesi lonca anlamına gelmektedir (Bozkurt ve diğerleri,1998,247; Timur,2000,42; Tekeli,2003,129; Erol,2005,83) ve Ortaçağ'da evrensel bilgi anlamı yoktur. Bu dönemde kentleşme ile ortaya çıkan üniversiteler hocaların ya da öğrencilerin ortak çıkarlarını kollamak, güvenliklerini sağlamak için oluşturdukları loncalardır (Erol,2005,83).

---

⁷ Ancak, eğitim ve öğretimdeki bu yenileşme sadece Batı'daki genel gelişmeyle, kentlerin büyümesiyle, karşılıklı ilişkilerin hızlanmasıyla açıklanamaz. Kilisenin ve belli ölçüde de, özellikle Akdeniz ülkelerinde, laik güçlerin ve yönetici sınıfların özel ve kamusal işlerinin yönetimi için çeşitli bilim disiplinlerinde söz sahibi ve tüm yazı tekniklerini bilen, yetenekli aydınlar daha fazla başvurma ihtiyacı içinde olmalarına da bağlıdır. Bu dönüşüm, büyümenin basit ve olağan sonucu ya da geleneksel yapıların zararına yükselen güçlerin kaçınılmaz zaferi gibi açıklanamaz (Charle ve Verger,2005,13-15).

Üniversiteler, bazı özellikleri nedeniyle kent yaşamına katkıda da bulunmuşlardır. Üniversiteli olarak kentlere genç ve bekar bir erkek kalabalığının yığılması olumsuz toplumsal sorunlar (asayiş, kumar vb.) yarattığı gibi, kalabalık bir tüketim grubu olarak da kentin iktisadi yaşamını etkilemiştir (Timur,2000,43-44). Bu dönemde üniversiteler kentlerin gelişmesi ve ekonomisine katkıları dolayısıyla ait oldukları kentler için çok önemlidir (Erol,2005,85).

Üniversiteleri feodalitenin (Ortaçağ'ın) yarattığı bir kurum olarak ele alan görüşlerin çokluğuna karşın, kimi tarihçiler Batı Üniversitelerinin ilk modeli olarak Karolenj İmparatorluğu döneminde kurulan ve Charlemange döneminde yetkinlik derecesine ulaşan *Saray Okulu*'nu görmüşlerdir⁸. Kimi tarihçiler ise üniversitelerin kökenini Antik Yunan'a kadar dayandırmaktadır⁹. Yükseköğretimin kökeni Eflatun'un *Academia*'sına (M.Ö.400), Aristo'nun *Lyceum*'una (M.Ö.387), Roma'nın retorik ve tartışma usul ve esaslarını öğreten okullarına ve hatta bir araştırma kurumu niteliğini taşıması nedeniyle İskenderiya Müzesi'ne (M.Ö.330-200) kadar götürülmektedir (Gürüz ve diğerleri,1994,57; Gürüz,2001,1). Hatta üniversitelerin kökenini Sümer'lere dayandıran az sayıda eski uygarlık uzmanları da bulunmaktadır (Timur,2000,15-16,33-36).

Klasik Yunan ve Hellenistik dönemdeki öğretim kurumlarının üniversite sayılmayacağı, ancak MS 2. yüzyıldan başlayarak Romalılar tarafından kurulan ve büyük ölçüde seküler hukuk öğretilen hukuk okullarının üniversite sayılabileceği görüşünün yanı sıra (Bozkurt ve diğerleri,1998,246), Yunan ve Roma döneminde yüksek öğretim olmasına karşın bunların üniversite sayılamayacağı görüşü de mevcuttur (Haskins'ten aktaran, Erol,2005,82). Üniversitelerin birden çok bilim dalında ya da disiplinde etkinlik göstermesi gereği Roma dönemindeki kurumların üniversite olduğu çıkarılmasına yönelik temel eleştiridir (Bozkurt ve diğerleri,1998,246).

Kentleşme, ticaret, ulaşım ve iletişimin artmasına paralel olarak gelişen ve 1100-1500 döneminde tüm Avrupa'ya yayılan üniversitenin, Ortaçağ'dan günümüze

---

⁸ Bu okulda devrin bilgileri yedi başlık, iki bölüm halinde altında öğretiliyordu. Birinci bölüme Trivium denmekteydi ve dilbilgisi, retorik ve diyalektik dersleri vardı. İkinci bölüme ise Quadrivium denmekteydi ve aritmetik, geometri, astronomi ve müzikten oluşuyordu. Trivium modern beşeri bilimlerin, Quadrivium ise doğa bilimlerinin ilk biçimleri olarak kabul edilmişlerdir (Timur,2000, 36; Charle ve Verger, 2005,36).

⁹ Durkheim'a göre, "ne Antikite ne de Karolenj dönemi üniversiteye model oluşturacak bir şey" içermemektedir. Haskins'e göre "ne Eski Yunanlılarda ne de Romalılarda, sözcüğün son altı yedi yüzyıl içinde kullanıldığı anlamda bir üniversite vardı." Haskins'e göre Antikitede hukuk, felsefe ve retorik üst düzeyde olmakla birlikte öğretim devamlı bir kurumsal yapıya kavuşmamıştır. "Sokrat gibi büyük bir öğretmen diploma vermiyordu" (aktaran, Timur,2000, 17-18).

kadar gelebildiği ifade edilen ve toplumları şekillendiren ve dönüştüren kilise (uhrevi otorite) ve parlamentonun (dünyevi otorite) yanında üçüncü bir kurum olduğu ifade edilmektedir (Erol, 2005,81-82; Gürüz,2001,23). Emile Durkheim'a göre, üniversiteler bu süreç içerisinde günümüzde bazı değişikliklerle birlikte eski haline en çok benzeyen kurumlardır (Aktaran, Timur,2000,17)¹⁰. Bu yaklaşıma göre Eflatun'un Atina'da kurduğu Academia ya da Aristo'nun yine Atina'da öğretim yaptığı Lyceum üniversite sayılmamaktadır. Üniversitelerin kökenini Ortaçağ olduğunu düşünenlere göre, üniversite "belli sayıda disiplinin yüksek düzeyde öğretimi için bir araya gelmiş, (az çok) özerk öğrenci ve öğretmen cemaatı"dir ve bu kurum kesin kuruluş tarihlerinin söylenememesiyle birlikte, 12. yüzyılın sonları ile 13. yüzyılın başlarında İtalya, Fransa ve İngiltere'de doğmuştur (Timur,2000,19; Charle ve Verger, 2005,8). Bu konuda Bologna, Paris ve Oxford¹¹ üniversitelerinin yaklaşık olarak aynı tarihlerde kuruldukları ifade edilmektedir. Bu üniversiteler yoktan var olmamıştır, ancak kurumsal, sosyal ve entelektüel yapıları bakımından daha önce benzerleri de görülmemiştir. Bu üniversiteler için "uzun bir tarih döneminin mirasçıları" denilmektedir (Charle ve Verger, 2005,11). Bu ülkelere bir de İspanya (Salamanca) eklenebilir. Avrupa'nın geri kalan bölümünde ise 14. yüzyıldan itibaren üniversitelerin kurulması yaygınlaşmıştır (Le Goff, 2005,57). Ortaylı'ya (Aktaran, Aram,1999,24) ve Özbayoğlu'na (1994,39) göre, ilk üniversite

¹⁰ Durkheim'a göre üniversiteler, artık onları "farklı bir espiyle" anlamamıza rağmen, halen "feodal lonca" özelliklerini taşımaktadırlar. "Ortaçağdan bir öğrenci bugün aramıza gelse...üniversitelerden, fakültelerden, kolejlerden, bakaloryadan, lisanstan, doktoradan, ders programlarından bahsedildiğini duyunca, bazı Latince sözcüklerin yerini Fransızcalarının almış olmaları dışında hiçbir şeyin değişmemiş olduğunu sanır" (aktaran, Timur,17).

¹¹ Öncelikle yeni bir sınıflandırma yapılmıştır. Bazı eğitim ve öğretim merkezi 12.yüzyılın ikinci yarısında gerileyerek karanlık bir döneme girmiş, buna karşın bazı merkezler hızla büyümeye devam etmişlerdir. Charle ve Verger'e (2005,15-18) göre bu dönemde yaşananların birbiriyle örtüşmediği için ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekmektedir. Bologna'daki gelişme 12. yüzyılda başlamıştır. 1155'te Bologna hukuk okulları oldukça önem kazanmıştır ve imparator Barbarossa tarafından Habita Yasası ile özel olarak himaye edilmiştir. Bu okullar özel ve bağımsız okullar olup her okul kendi hocasının etrafında örgütlenmiştir. 1190'da dönüşüm başlamış, din bilginlerinin bireysel otoritelerinden kurtulan öğrenciler, coğrafi kökenlerine göre uluslar halinde bir araya gelmeye başlamışlardır. Bu dönemde kendilerini korumak, iç çatışmaları çözmek, hocalarıyla sözleşme yapmak ve ihtiyaç duydukları eğitimi almak amacıyla örgütlenen "öğrenci ulusları" yavaş yavaş "üniversite grupları" halini almıştır. Bu üniversitelerin yönetimine ise bir yıllık görev süresi ise rektör atanmıştır. 1230'a doğru Bologna Üniversitesi medeni hukuk ve kilise hukuku alanında güçlü bir biçimde örgütlenmiştir. Bu kurumun bilinen en eski belgeleri 1252 tarihidir. Bu tarihte Bologna'da sanat ve tıp eğitimi veren başka bir öğrenci üniversitesi kurulmuştur. Paris'te ise 1200'lerde hocalar örgütlenmeye başlamıştır. Bu harekete kral karşı çıkmazken, Paris piskoposu ve licentia docendi verme yetkisine sahip şansölye hareketi engellemeye çalışmıştır. Yaşanan çatışmalar sonucunda üniversite kurulmuş ve özerkliği güvence altına alınmıştır. Bu dönemde şansölyenin yetkileri sınırlandırılmış, hocalar uygun gördükleri öğrencilere lisans verebilmiştir. Bu özgürlükler ve ayrıcalıklar 1231 tarihli papalık fermanı ile resmîyet kazanmıştır. Yine 1200'lerde Oxford üniversitesinde hocalar birliği kurulmuş, 1214'te papalığın üniversiteye tanıdığı ayrıcalıklar kısa süre sonra kral tarafından onaylanmıştır. Böylece Oxford din bilginlerince seçilen bir şansölye tarafından temsil edilen Lincoln Piskoposu'nun uzaktan denetiminde son derece özerk bir üniversite olmuştur. Bu dönemde üniversite sayısının artması ortaya çıkan çatışma ve anlaşmazlıklar nedeniyle bazı hocaların ve öğrencilerin bulunduğu mekânları terk etmeleri ile meydana gelmiştir. Ancak bunlardan sadece Oxford'tan kopan hoca ve öğrencilerin oluşturduğu Cambridge ve Bologna'dan gidenlerin oluşturduğu Padova yola devam edebilmişlerdir (Charle ve Verger, 2005,15-18).

Teodosius tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Milattan sonra 5. yüzyıla ait bir kurumdur. Batı üniversiteleri ise 13. yüzyıldan itibaren atılım içine girmiştir.

Ancak bütün bu iddialara ve tartışmalara karşın yönetimi, müfredatı, ders kitapları, eğitim yöntemleri, verdiği yetki belgeleri, diplomaları, kuralları zaman içinde gelişip değişse de bugünkü üniversitelerin temel taşının Ortaçağ üniversiteleri (Erol,2005,94) olduğu genel kabul gören bir kavram olmaktadır. Öğretmenler, ruhban sınıfından olsun ya da olmasın, yerel ya da bölgesel güçlerden özerkliklerini korumak için papalık desteği almaya çalışmışlar ve bunda büyük ölçüde başarılı olmuşlardır (Le Goff,2005,56).

Üniversiteler, katedral okullarında öğretmen ve öğrenci birikiminin artması nedeniyle, bir kısım öğretmenin katedral dışında yer kirilayarak eğitimi oraya taşınmaları sonucunda ortaya çıkmıştır (Timur,2000,42-43). Ortaçağ üniversiteleri uzun süre yerleşik binaları, mekânları, kütüphaneleri olmayan, usta (öğretmen), öğrenci ve şehir arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi ve öğretmenlerle öğrenciler arasındaki hakların korunması ilkesine dayalı loncalar olmuşlardır. Üniversitelerin 12. yüzyıldan başlayarak ortaya çıkmasının nedenleri arasında, ekonomik refahın artmaya başlaması, şehirleşme, dış tehditlerin ve savaşların azalması, büyük göç hareketlerinin durması ve nüfusun artması sayılabilir (Erol, 2005,82).

Başlangıçta hocalar ve öğrenciler şehirden şehire göç etmişlerdir. Ortaçağ'daki pek çok üniversite, Oxford'da dahil, bir şehirden başka bir şehire göç eden hoca ve öğrenciler tarafından kurulmuştur. Zamanla lonca biçimindeki örgütlenme sayesinde krala ve kiliseye karşı haklar elde etmişler. Üniversitelerin herhangi bir yerleşik düzeninin bulunmaması, mülkiyetine sahip oldukları mekânların olmayışı, hem kısıtlayıcı hem de geniş özgürlük veren bir faktör olmuştur. Üniversitelerin kendi mekânları olmadığından şehirli burjuvazi ile barınma ve ders mekânları için devamlı pazarlık yapılmış ve bu mekânlar kiralanmıştır. Sınıflar bazen çok olumsuz koşullara sahip olsa da yerleşik olmamak üniversite loncalarına pazarlık gücü vermiştir. Ortaçağ üniversitelerinin bir özelliği de nereden gelirse gelsin herkesin bu kurumlara kabul edilmesidir. Örneğin Paris Üniversitesinde dört millet (İngiliz, Pikardiyalı, Normandiyalı ve Fransız) görülmüştür (Erol,2005,84-86). Bir başka deyişle, üniversitelerin kapsamı uluslararası olmuştur (Le Goff,2005,56). Üniversiteler ile şehir ahalisi arasında zaman zaman anlaşmazlıklar, kavgalar olduğu gibi üniversitelilerin kendi aralarında

da değişik milletlerin üyesi öğrenciler arasında rekabet ve kavga olmuştur (Erol, 2005,84-86).

Feodal bir kurum olarak üniversiteler başlangıçta tek bir modeli benimsememişlerdir. Bu bağlamda iki sistem görülmüştür: 1) Hoca Loncaları: Paris ve Oxford örneğinde olduğu gibi öğretmenler (ustalar) bir araya gelerek ortak çıkarlarını koruyan bir statü hazırlamışlardır. Modelin diğer adı “okul federasyonları” olup, önemli görülen disiplinler özgür sanatlar ve ilahiyat olmuştur. 2) Öğrenci Loncaları: Güney Avrupa’da Bologna örneğinde öğrencilerin kurduğu loncalardır. En önemli disiplinler hukuk ve tıp olup kilise denetimi daha azdır (Bozkurt ve diğerleri,1998,247; Timur,2000,42; Tekeli,2003,129; Erol,2005,84; Charle ve Verger,2005,18).

Ortaylı’ya göre, Bologna üniversitesi ruhban sınıfının elinde değildir. Bu üniversite ruhbandan bağımsız, adeta laik olarak kurulmuştur (Aram,1999,27). Bologna Üniversitesi örneğinde lonca öğrencilerin elinde olduğundan hocalar derse gelmediklerinde, ders konularını yetiştiremediklerinde ya da uygunsuz davranışlarda bulduklarında cezaları öğrenci loncaları vermiştir. Üniversite öğrencilerinin yaşları 14 ila 40 yaş arasında olup, çoğu eğitimi tamamlayamamıştır. Zengin olanlar olduğu gibi fakir öğrenciler de vardır ve bunların giderini hayırseverler karşılamıştır (Erol,2005,86-87; Le Goff,2005,56). Öğrenciler dersini aldığı hocaya ödeme yaptığından deneme derslerine girerek hocalarını seçebilmişlerdir (Erol,2005,86-87). Ancak bu durum her zaman söz konusu değildir. Örneğin 12. yüzyılda öğretmenler ücretlerini öğrencilerin giriş ödemelerinden alırken, 13. yüzyılda önemsiz ücretler alıp, kilise bağışlarıyla yaşayanlar da olmuştur (Le Goff,2005,57). Ortaçağ üniversitelerinde, öğrenci ve hocaların giyimleriyle ilgili bazı kurallar bulunmaktadır. Kıyafet, kimlik-aidiyet ile yakından ilişkili olup, Cambridge’de bu kıyafetler halen kullanılmaktadır (Erol,2005,91-92).

Diğer yandan Ortaçağ üniversite örgütlenmesinde fakülte sistemi ve kolej sistemi olmak üzere iki tip örgütlenme mevcuttur. Örneğin Paris Üniversitesi, fakülte tipi bir modeli benimsemiş, her fakültenin başında dekan bulunmuştur. Kolej sistemi de ilk kez Paris Üniversitesinde ortaya çıkmakla birlikte burada köklü ve uzun ömürlü olmamış, Oxford ve Cambridge’de ise süregelmiştir. Üniversite loncaları müfredat, eğitimin şekli, dersler, sınavlar, lisans, mastır, doktora derecelerinin yeterlilik koşullarını belirleme, verilecek unvanlar, öğrencilerin uyacakları kurallar, yöneticilerini seçmek gibi konularda yetkili olmuştur (Erol,2005,86-87).

13. yüzyılda da özerklik üniversitenin karakteristik özelliklerinden sayılmakta, üniversite mensupları eğitimde tam bir özgürlük istemektedirler. Ancak kiliselerden çok iktidarı elinde bulunduranlar bu özerkliğe düşman olmuş, özellikle 13. yüzyılın ilk yarısında ilahiyatçılar ve kilise hukukçuları tarafından temsil edilen papalık buna destek vermiştir. Üniversiteler de çatışmaların ve bunalımların pek fazla dışında kalamamış, kilise otoriteleri ve yerel laik otoriteler yavaş yavaş üniversite özerkliğini tanıırken, kent halkıyla çatışmalar başlamıştır. Diğer yandan papalık da eğitim konusunda üniversiteleri rahat bırakmamış, tutucu bir eğitim verilmesi konusunda baskı yapmıştır (Charle ve Verger,2005,20-22).

13. yüzyılda resmi üniversiteler bağlamında ayrıcalıklı bölge İber yarımadası olmuştur. Bu dönemde Salamanca (1218), Valladolid (13.yüzyıl sonu), Lizbon (1290), ve Lerida (1300)'da üniversiteler kurulmuştur (Charle ve Verger,2005,24).

Kilise merkezli olan eğitim ve öğretim faaliyetleri klasik metinlerin tercümesi, düzenlenmesi ve kopyalanması olarak uygulanmıştır. Üniversitedeki eğitim tıp alanı dışında teorik ağırlıklı olmuştur. Kilise merkezli üniversite, belirlenmiş bir programa göre eğitim yapmış, bilimsel, siyasal ve teolojik bilgiler aktarmıştır (Tekeli,2003,129).

Bu dönemde eğitim için gelenlerin çok azı hoca olarak kaldığı için, üniversite eğitimi kilisede ya da devlet bürokrasisinde ilerlemek için gerekli olmuştur. Diğer meslek loncalarında olduğu gibi yeterliliğini kanıtlayan öğrenciye yetkisi olduğunu göstermek için sembolik eşyalar verilmiştir. Ortaçağ üniversitelerinin entelektüel alana katkıları arasında yazılı metinlerin oluşturulması, ders kitaplarının üretimi ve kütüphanelerin geliştirilmesi vardır. Bu dönemde kitaba olan talep, kitap üretimini hızlandırmıştır (Erol,2005,89,93).

14. ve 15. yüzyıllar Ortaçağ üniversite tarihinde yeni bir evre olarak görülmektedir. Bu dönemde yeni üniversiteler kurulmuş ve bu üniversiteler eskilerine oranla siyasal ve dini otoritelerden daha fazla destek almışlardır. 14. yüzyıl başında Avrupa'da sadece 12 ya da 13 faal üniversite varken, 1378'den 1500'e kadar geçen sürede bu sayı 62 olmuş, ancak bu kurumlar Fransa, İspanya ve Almanya'da yığılmıştır. Siyaset ve kültür merkezi olarak kabul edilen bu ülkelere göre ikinci planda kalan ülkeler için üniversite, modernleşmenin işareti olarak kabul edilmiştir. 15. yüzyılın belirgin özelliklerinden birisi de siyasal iktidarın üniversite ile ilgilenmesidir. Bu dönemde siyasal denetimden şikayetçi, özerkliklerini

kaybetmek istemeyen üniversiteler, iktidarın kendilerine sağlamış olduğu mali imtiyazlar ve kariyer nedeniyle buna karşı yeterince direnememişlerdir (Charle ve Verger,2005,24-27).

Uzun süre düşünceler ve öğretiler tarihiyle neredeyse özdeşleştirilen Ortaçağ üniversiteler tarihi, daha sonra eğitimin açık işlevsizlikleri bahane edilerek bu alandan ayrılmıştır. Bu dönemde hocaların ve öğrencilerin büyük bölümünün aynı bilgileri yineleyip durdukları, bu bilgileri zenginleştirmek için çaba harcamadıkları düşüncesi ağır basmıştır (Charle ve Verger,2005,32).

Yukarıdaki açıklama ve tartışmaların ekseninde Timur (2000,360) şu saptamayı yapmıştır: Avrupa-merkezci görüşe göre üniversiteler Avrupa feodalizmine özgü bir kurumdur ve başka uygarlıklarda karşılığı yoktur. Ancak daha geniş bir perspektiften bakıldığında, üniversiteler eğitim sisteminin son halkası olarak değerlendirilmekte ve bu kurumların, Sümerlere kadar uzatılması mümkündür. Bu bakış açısına göre Eflatun'un Akademisi, Çin'in mandarinlik sistemi, İslami uygarlığın Nizamiye Medreseleri¹² de üniversite sayılmalıdır. Bunlar özgün taraflarına karşın, toplumsal işlevleri, kültürel amaçları bakımından benzerlik göstermektedir. Hepsine kutsal değerler, teoloji, skolastik zihniyet egemendir. Bu yapıyı ilk kıran 17. yüzyıldan itibaren kapitalizmin geliştiği Batı uygarlığı olmuştur.

3.1.2. Ortaçağ Üniversitesinden Modern Üniversiteye Geçiş

Batılı üniversiteler kuruluşlarından birkaç yüzyıl sonra bile toplumsal işlev açısından aynı noktada bulunmaktadır. Ancak 16. yüzyılın başından itibaren üniversiteler evrim sürecine girmişlerdir. Batılı üniversiteler sanayi toplumlarının yarattığı “kapitalist üniversite” niteliğine bürünmeden önce Avrupa’da mutlak monarşilerin kurulması ve giderek ulusal bilinçlerinin oluşması sürecinde büyük bir değişime uğramışlar ve bu oluşuma belirli ölçüde katkıda bulunmuşlardır. Mutlak monarşilerin kuruluş sürecinde üniversiteler iki önemli değişikliğe uğramışlardır. İlk giderek artan bir biçimde siyasi otoritelerin denetimi altına girmişlerdir

---

¹² Ortaylı (1999,24)'ya göre, medreseler “ilimlerin tümünü içeren kuruluşlar” olmaları nedeniyle üniversite olarak değerlendirilmeleri mümkündür. Alkan (1999,33) da, üniversite ile medrese arasında benzerlik ve hatta devamlılık olduğu görüşündedir. Ancak Gürüz (2001,22) üniversitenin kurumsal olarak medreseyi örnek aldığına dair bir kanıt olmadığını vurgulamış, bunun Avrupa’da da din temelli olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir: “Öğrencilerinin ve öğretmenlerinin çoğunun ruhban sınıfı mensubu, kurumsal yapısı itibarı ile dini otoriteyle organik bağ ve hatta kilise ile iç içe olmasına rağmen, Ortaçağ Avrupası üniversitesinin ortaya çıkış nedeni, Hristiyanlığı yaymak değil, toplumun ihtiyaç duyduğu din adamlarını, hukukçuları ve tıp doktorlarını yetiştirmektir” (Gürüz,2001,23).

(Timur,2000,55-57). Üniversite eğitimleri ile kısa sürede yerini siyasal iktidarlara bırakan sosyal beklentiler arasında 15. yüzyılın sonlarına doğru doğan uçurum, gitgide derinleşmiştir. Modern çağın tüm üniversite tarihinde de bu derinleşen uçurumun ağırlığı hissedilmiştir (Charle ve Verger,2005,47). O döneme dek daha çok kilisenin denetiminde olan üniversiteler artık devletin artan ihtiyaçlarına yanıt vermeye, devlete hukukçu, ehliyetli memur yetiştirmeye başlamışlardır (Timur,2000,55-57).

Modern çağda¹³ da yeni üniversiteler oluşturulmaya devam edilmiş, 1500 yılında aktif üniversite sayısı 60 civarında iken, bu sayı 1790'da 143'e ulaştırılmıştır. Ancak bütün ülkelerde aynı hızlı gelişme süreci görülmemiştir. Örneğin, İngiltere, Portekiz, Polonya gibi ülkelerde Ortaçağ'da açılan üniversiteler tekeli sürdürürken, İspanya, Fransa ve İtalya'da birçok yeni üniversite açılmış, ancak bunlar da Ortaçağ üniversitelerinin düzeyine yaklaşamamışlardır. Üniversite sayısının çok az olduğu Kuzey Avrupa'da (Leyden 1575, Graz 1585, Göttingen 1733, Moskova 1755 vb.) geleceği çok parlak yeni üniversiteler kurulmuştur. Diğer yandan Londra, Amsterdam, Brüksel, Madrid, Milano gibi siyasal ya da ekonomik merkezler, bu kentlerdeki yönetimlerin ve elit burjuvaların endişelerinden dolayı bu hareketlenmeden yoksun kalmışlardır (Charle ve Verger, 2005,48-49).

Amerikan kolonilerindeki üniversite kurulma süreci modern çağda görülmektedir. Avrupa'dan kolonistler, Katolikliği yayan tarikatlar (özellikle Cizvit ve Dominikan tarikatlarının mensupları) ve Kuzey Amerika'ya giden göçmenler tarafından yayılmıştır. Latin Amerika'daki en eski kurum Avrupa dışında kurulan ilk üniversite olan ve Dominikan tarikatı mensupları tarafından kurulan Santa-Domingo (1538) olup, papalık tarafından hemen tanınmıştır. Lima (1551) ve Mexico(1551) ise İspanya Kralı tarafından kurulmuştur. İspanyol sömürgecileri tarafından yayılan bu üniversitelerin, özellikle ilahiyat ve kilise hukuku öğretiminin yapıldığı, dinsel tarikatlar tarafından sürekli denetlenen sömürge ve misyonerlik kurumları olarak kuruldukları ifade edilmektedir (Versan,1989,6; Gürüz ve diğerleri,1994,64; Gürüz,2001,68). Bu tarihten sonra iki yüzyıl içerisinde Latin Amerika'da İspanyollar tarafından kurulan üniversite sayısı 24 olmuştur. Brezilya'da ilk üniversite ise 1922'de kurulabilmiştir (Gürüz,2001,68). Kuzey Amerika'da Harvard daha bu topraklar İngiliz sömürgesi iken İngiltere'nin Cambridge Üniversitesi mezunu John

---

¹³ Tarih kitaplarında Yeni Çağ olarak geçen bu dönem 16-18. yüzyılları kapsayan bir dönem olarak ele alınmaktadır (Bkz. Tanilli, 1991; Charle ve Verger, 2005,48-49)

Harvard tarafından (1636) kurulmuş, bunu Williamsburg (1693), Yale (1701) ve Columbia (1754) gibi kolej havası taşıyan ilk üniversiteler daha çok yerel girişimler tarafından kurularak takip etmiştir. Bu üniversitelerin kuruluşundaki amaç İngiliz kolonilerinin ihtiyaç duyduğu din adamları ve yöneticileri yetiştirmektir. Bu kolejlerin sayısı 1776'da dokuz olmuştur (Versan,1989,6; Charle ve Verger, 2005,49-50). 1776 yılı itibari ile İngiltere'de Oxford ve Cambridge var iken, bu ülkeden Amerika'ya göç edenler, aynı tarihte bugün dünyanın önde gelen üniversitelerinden dokuzunun temelini atmışlardır. ABD'de 1782-1802 arasındaki 20 yılda 19 yeni üniversite kurulmuştur (Gürüz,2001,71,73).

Fransızlar ve İngilizler de sömürgeleştirdikleri ülkelere üniversiteyi götürmüşlerdir. Kanada'nın Quebec eyaletindeki Université de Laval 1663'te Fransızlar tarafından, University of New Brunswick ise 1785'te İngilizler tarafından kurulmuştur (Gürüz ve diğerleri,1994,64; Gürüz,2001,69-71,73). Güney Asya'daki ilk üniversite olan Santo Tomas İspanyollar tarafından 1611'de Manila'da kurulmuştur (Gürüz,2001,68).

Üniversitelerin çoğalmasının nedeni Charle ve Verger tarafından (2005,50), "ulus devletlerin ya da Almanya ve İtalya'da yerel prensliklerin yükselmesi ve 1520'den sonra Protestan reformuyla meydana gelen dinsel kopma"lar olarak ifade edilmektedir. Bu yaklaşıma göre, Avrupa üniversiteleri bağlamında Protestan ülkelerdeki oran hiçbir zaman 1/3'ü aşmamışken, reform ve arkasından gelen mezhep savaşları sonucunda yükseköğrenimin önemini kabul eden bu devletler üniversite kurmaya hız vermişlerdir. Diğer yandan Katolik Kilisesi de olası misyoner fetih hareketlerine karşı direniş göstermesi umuduyla sınır bölgelerinde yeni üniversitelerin sayısını arttırmıştır (Charle ve Verger,2005,50). Özellikle 16. yüzyılda Protestanlar ve Katoliklerin üniversite ve yükseköğretim kurumlarını dini yaymada önemli bir araç olarak görmelerinden dolayı birbirleriyle üniversite açma yarışına girdiğini ifade eden Gürüz'e göre (2001,30,54-55), Katolikler, özellikle de Cizvit Tarikatı'nın üyeleri, Avrupa'da 16. yüzyılda 53, 17. yüzyılda 19 ve 18. yüzyılda ise 23 olmak üzere, bu çağda toplam 95; Protestanlar ise, 16. yüzyılda 30, 17. yüzyılda 9, 18. yüzyılda ise 3 olmak üzere toplam 42 üniversite veya temelini oluşturan kurum kurmuşlardır.

Modern Çağ'da kurulan üniversiteler Ortaçağ üniversitelerini model olarak kurulmuşlardır. Ancak o dönemdeki "universitas"ın görünüşteki birliğinin yerini çeşitli yerel uygulamalar ve ulusal özellikler almıştır. Bu çağda kurulan

üniversitelerin kurumsal gelişiminin en önemli özelliği, siyasal iktidarlar tarafından sıkı biçimde denetlenmeleridir¹⁴. Güçlü üniversiteler dışındakilerin maddi olanakları yetersiz olduğundan, bu dönemde yüksek fakültelerdeki öğretim elemanlarına kilise veya adliyede görev verilmekte, bu sayede hem mesleki hem de maddi yaşamlarını denetleme olanağı bulunmaktadır (Charle ve Verger,2005,51,53-54).

Bu dönemin en belirgin niteliği, yükseköğretim kurumlarının çeşitliliğinin artmasıdır. Üniversiteyi diğer kurumlardan ayıran en önemli özellik ise, genellikle Papa'dan, nadiren de sivil otoriteden alınan diploma verme yetkisi olmuştur. Bologna Modeli'nin fiilen yok olması ve Paris Modeli'nin kalıcı model olarak günümüze kadar gelmesi de önemli bir gelişme olarak görülmektedir. Böylece öğretmenler üniversitenin gerçek hakimi haline gelmiştir. Bu dönemde Paris Modeli'nin çeşitli varyasyonları olarak ifade edilen üniversite yapıları üç ana grupta toplanmıştır (Gürüz,2001,54-55). Bunlar:

1) Profesörlerin hakimiyetindeki klasik model (aynı uzmanlık grubundaki öğretim alanları merkezi bir fakülte yapısı içinde toplanmaktadır)

2) Oxford ve Cambridge Modeli (Yatılı kolej federasyonu niteliğinde olup, merkezi üniversite esas olarak mezuniyet sınavlarını düzenlemektedir)

3) Küçük ve kompakt üniversite modeli (birbirine çok yakın binalardan oluşan merkezi yönetimli tek bir kolejden oluşur).

16. ve 18. yüzyıl arasında kurulan üniversiteler bu modeller içinde daha çok küçük ve kompakt üniversite modeline sahiptir. Temel tercih nedenleri ise ucuza mal olmaları ve merkezi yönetim tarzından dolayı öğrencilerin ve müfredatın denetim altında tutulabilmesinin kolay olmasıdır (Gürüz,2001,55).

Modern çağda üniversitelerin "aristokratikleşmesinden" söz edilmektedir. 16. yüzyılda üniversitelere halk çocukları da devam etmekteyken, 17. yüzyıla doğru soylu çocuklarında artış gözlenmiştir. 18. yüzyılda ise bu artış devam etmiş, öğrencilerin büyük çoğunluğunu subay, hukukçu, avukat, hekim, din adamı çocukları oluşturmuştur (Timur, 2000,58-59; Charle ve Verger,2005,64-65).

Üniversiteye ilişkin görece eleştiriler, Rönesans döneminde yoğunlaşmıştır. Üniversiteler modern çağda genel olarak 18. yüzyıla kadar modası geçmiş eski Ortaçağ otoritelerine dayanan bir eğitim vermekle, 16.yüzyılda filolojinin, Kutsal

---

¹⁴ Paris üniversitesi gibi birkaç köklü üniversite en azından gündelik yönetim kararların alınmasında asgari özerkliklerini koruyabilmişlerse de, küçük Alman prenslikleri de dahil olmak üzere tüm hükümdarlar üniversite faaliyetlerine müdahale eden bir mevzuat dayatmıştır(Charle ve Verger,2005,51,53-54).

Kitap yorumunun ve ilahiyatın yenilenmesi, 17. yüzyılda bilim dünyasında ve hukuktaki atılımı, 18. yüzyılda Aydınlanma felsefesinin gelişmesi, gibi kendi dışında ortaya çıkmış tüm yenilikçi akımlardan habersiz olmakla ya da reddetmekle eleştirilmektedir. Bu dönemde üniversite öğretiminin yenilikçi rolünün azalmış olmasını, dolayısıyla bu eleştirilerin haklılığını kabul eden Charle ve Verger (2005,54,70-72), bu dönemde reddetme yönünde bir tavırdan çok Ortaçağ kökenli bir hantallığı inkar etmeden, bir gecikmeden ve uyarlanma sorunundan söz etmenin daha uygun olacağını, hatta bu dönemde yenilikçi akımlara yaklaşım açısından üniversitelerdeki bölümler arasında farklılıklar olduğunu da ifade etmektedir¹⁵. Ülkelere göre bir ayırım da söz konusu olmuştur. Katolik ülkelerde Aydınlanmaya karşı bitmek bilmeyen düşmanlık üniversitelerdeki entelektüel çöküşü hızlandırmış, Almanya, İskoçya ve İskandinavya gibi Protestan ülkelerde, çeşitli pedagojik girişimler ve yeni kürsülerin kurulması üniversiteler ve yaşayan kültür arasındaki çelişkileri biraz hafifletmiştir.

Akademiler de modern çağda görülmüşlerdir. İlk akademiler, 15. yüzyıl sonunda İtalya'da doğmuştur. 17. yüzyılda ise Fransa ve İngiltere'de kraliyet akademileri kurulmuş ve kısa sürede tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Karşılaşılan bir diğer yenilik ise meslek okulları olmuştur. Meslek eğitimine ihtiyaç çok eskilere dayanmakla birlikte uygulama modern çağda biçimlenmiştir. Meslek okullarına ilişkin iki uygulama ile karşılaşılmıştır. Bazı üniversitelerde meslek okulları üniversite yapısına yeni kürsüler kurularak dahil edilmeye çalışılmışken (Almanya), çoğu zaman üniversitelerden bağımsız olarak özel okullar ya da meslek kolejleri olarak (Fransa) biçimlenmişlerdir. 15. yüzyıla gelindiğinde üniversiteler öğrencilerden sağlanan kaynaklarla yürütülemez hale gelmiş, prensliklerden, kiliselerden gelen kaynaklara gereksinim duyulmuş, üniversite örgütlenmesinde ise Paris modeli hakim olmuştur. Bu dönemde içe kapalı sistemi olan üniversite yönetimi mütevelli heyetlerinin oluşturulmasıyla topluma açılmaya ve etkileşime başlamıştır. Üniversiteler yerel kuruluşlar olmasına karşın diplomalar tüm Hristiyanlık dünyasında geçerli olmuştur. Bu nedenle 16. yüzyıl gezgin akademisyenlerin çağı olarak nitelenmektedir (Tekeli,2003,129).

Ortaçağ üniversiteleri mesleki çıkarlarını korumak için, dini değerleri yadsımadan, kiliseye karşı direnmiştir. 16. yüzyıldan sonra Mutlakçı Krallar

---

¹⁵ Örneğin, hukuk ve ilahiyat fakülteleri genellikle tutucu bir tavır içinde, felsefe sınıfları, sanat ve tıp fakülteleri ise yeni fikirlere daha açık olmuşlardır.

zamanında üniversite birkaç yüzyıl süreyle Kralla işbirliğine gitmiştir (Timur,2000,360). İnsanlığın önce hümanizmaya açılması, rönesans ve aydınlanma atılımı, bilim ve felsefe 16. yüzyıldan itibaren daha çok üniversite dışında gelişmiştir (Timur,2000,59,63,360-361; Tekeli,2003,130). Descartes, Spinoza, Leibnitz, Diderot, Galile, Newton gibi düşünür ve bilim adamlarının bazıları üniversite okumuşlar, ancak üniversite mensubu olmamışlardır (Timur,2000,59,63). Rönesans döneminde hümanizmanın geliştiği kurumlar sanat akademileri modelinde kurulmaya başlamıştır (1442). Cosimo de Medici Plato Akademisi, Galilei'nin akademisi olan Camerata Fieorentina böyle akademilerdir. Bu akademilerde artistik ve bilimsel deneyler iç içe gelişmiştir. Bu gelişmeler Roma'da Accademia dei Lincei'nin (1603) kurulmasıyla daha kapsamlı hale gelmiş ve ışığında 1847'de İtalyan bilim akademisi, 1660'da İngiltere'de Royal Society, 1666'da Fransa'da Academie des Sciences kurulmuştur (Tekeli,2003,130).

Eski üniversiteler doğuş halindeki burjuva toplumlarının ihtiyaçlarına yanıt verebilme konumunda değildir. Aydınlanma düşünürleri üniversiteleri kıyasıya eleştirmişlerdir (Timur, 2000,60)¹⁶.

Modern çağda öğrenim süreleri Ortaçağ'a göre büyük ölçüde kısalmıştır. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren küçük taşra üniversiteleri çok düşük paralarla ciddi sınavlar yapmadan unvan dağıtılmıştır. Bütün bunların doğrultusunda, öğrenimlerin ve unvanların sosyal anlamlarının sorgulanması gündeme gelmiştir. Üniversite diploması özellikle dayatılan siyasal düzene aidiyet anlamına gelen bir sosyal aidiyet brövesi gibi görülmüştür (Charle ve Verger,2005,73-75).

16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar üniversite reformları ve yeni kurum sayısı artmıştır. 16. ve 17. yüzyıl reformlarının en önemli amacı, eski özerklik ayrıcalıklarına karşı devletlerin denetimini güçlendirmektir. Ancak bu reformlarla birlikte derslere ve sınavlara da bir düzen ve Fransa'da hukuk kürsülerinin kurulmasında olduğu gibi, disiplinler bazı yenilikler getirmiştir. 18. yüzyıl reformları ise dinsel hoşgörü alanındaki gelişmeler ve Aydınlanma düşüncesiyle birlikte genellikle devletlerin ve mesleklerin ihtiyaçlarına çok daha uygun tavırlar aracılığıyla gerçek anlamda bir modernleşme eğilimini yansıtmıştır. Bu reformlar özellikle Protestan Almanya'da gerçekleşmiştir. Bu sayede dans, resim, tarih,

---

¹⁶ Diderot'a göre üniversitelerin "rahip ya da papaz, şair ya da hatip yetiştirmekten başka amacı" bulunmamaktadır. Gerçek bir üniversite, "bir ulusun bütün çocuklarına fark gözetmeden kapılarını açan, evrensel bilimi kucaklayan" bir üniversite olmalıdır. (aktaran Timur, 2000, 63).

uygulamalı matematik, fizik gibi disiplinler üniversiteye girmiştir. Katolik ülkelerde ise üniversite reformu fikri daha geç bir dönemde 1760'a doğru ortaya çıkmıştır. Ancak örneğin bu dönemde Fransa'da yapılması planlanan yönetim sistemini değiştirme, yeni programların uygulanması, eğitim kadrosunu laikleştirme gibi değişiklikler, Katolik Kilisesi'nin ve Paris Üniversitesi'nin muhalefeti yüzünden gerçekleşmemiştir (Charle ve Verger,2005,76-79).

1500-1800 döneminin en belirgin özelliklerinden biri, kilisenin üniversiteler üzerinde etkisinin giderek azalması, sivil devletin ve yerel yönetimlerin etkilerinin bununla orantılı olarak artmasıdır (Gürüz,2001, 58). Reform süreci ile üniversiteler sekülerleşme sürecine girmiş, kadroları bir ölçüde laikleştirmiştir. Bu süreçte üniversiteler sadece devlet kadrolarına eleman yetiştirmeye başlamıştır. 19. yüzyıla gelindiğinde, doğrudan devlet kurumu ya da devletin etkili denetimi altında bulunan kurumlara dönüşmüşlerdir (Bozkurt ve diğerler,1998,247; Timur, 2000,59).

16. ve 17. yüzyılların toplumsal değişimi içinde üniversitelerin anatomisi de değişmeye başlamıştır. Öğrenci sayısı artmış, sınıfsal kompozisyon farklılaşarak, orta sınıf kökenli tüccar, zanaatkar, serbest meslek sahibi ailelerin çocukları üniversiteye girmeye başlamıştır. Bu değişim Kuzey Avrupa ve Güney Avrupa üniversiteleri içinde geçerli olmuştur. 17. yüzyılın ortalarından itibaren ulusal bilinçlerin oluşmasına koşut olarak üniversiteler ulusallaşmaya başlamıştır (Timur,2000,58-59).

Üniversitelerin bilimsel düşünceyi benimseyen kurumlar haline gelmesi zaman içinde gerçekleşmiştir. İlk bilimsel düşünceye sahip üniversiteler, kent yönetimleri tarafından kurulan Leiden gibi üniversitelerle Protestan üniversiteleri olmuştur. Humbolt tarafından önerilen bu modelde üniversitenin artık araştırmaya da önem vermesi, bilim için bilgi üretmesi istenmiştir. Bu yaklaşım içinde üniversitede meslek eğitimlerine yer olmadığı düşünülmüştür (Tekeli,2003,130-131). Liberal düşünürler, örneğin, J. Stuart Mill, üniversitelerin pratik yaşamın dışında kalması, eskiden olduğu gibi "kültürlü insan" yetiştirmesi görüşünden yanadır. Mill'e göre üniversiteler "mesleki eğitim yeri değildir...Amaçları maharetli hukukçular, fizikçiler ya da mühendisler" yetiştirmek değildir. Ancak burjuva üniversitelerinin kurulmasından sonra bu görüş etkisini yitirmiştir. Kamu yöneticiliği için sınav sisteminin oluşturulması ve yeni kamu hizmetlerinin ortaya çıkması da bu değişimde etkili olmuştur (Timur, 2000,76).

Modern bilim, ancak 19. yüzyıl başlarında Humbolt Üniversitesi¹⁷ ile önce Almanya'dan başlayarak üniversitelerin kapılarından girebilmiştir (Bozkurt ve diğerleri,1998,247; Timur,2000,69,360-361). Ancak Batı üniversitelerinde üç model bulunmaktadır (Timur,2000,23,73,159): Fransız yüksek öğretim sistemi bir devrimin ürünüken ve devrim çalkantıları içinde gelişirken, Alman ekonomik geriliği aşmanın yolu olarak bilim ve kuramsal gelişmeye önem vermiş, bu alanda hiçbir ülkenin yapmadığı yatırımı yapmıştır. İngiltere ise üniversite konusunda bu iki devletten farklı bir konumda olup üniversite konusunda da değişik bir yol izlemiştir. İngiltere üniversiteleri Humboldt modelinde öne çıkan araştırma işlevini kabul etmiş, ancak önceliği öğretim işlevine vermiştir.

Timur'a göre (2000,81) Hristiyan Batı'da feodal bir kurum olarak doğan üniversiteler, burjuva devrimlerine koşut olarak dönüşüme uğramış ve modern üniversiteler bu biçimde ortaya çıkmıştır. Üniversiteler bu süreçte, "feodal devletin yerini alan mutlakiyetçi devlet aygıtının bir parçası, yüksek öğretimin son halkası olarak doğmuşlardır."

Batı'da üniversiteler toplumsal devrimler ve bunların getirdiği dönüşümlere koşut olarak değişmişler ve modern bilimler de geleneksel üniversitelerin dışında doğmuştur. Örneğin, İngiltere'de, Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesine yol açan bütün bilimsel ve teknolojik buluşlar üniversite dışında oluşmuştur (Timur,2000,74-75,215; Tekeli,2003,131)¹⁸. İngiltere'nin en önemli iki üniversitesi olan Oxford ve Cambridge, 19. yüzyılın sonlarına kadar uygulamaya dönük araştırmalara ve teknolojilere kayıtsız kalmıştır. Temel işlevleri rahip ve bürokrat yetiştirmek olmuştur. Sanayi devriminin hızlanmasına koşut olarak artan teknoloji ihtiyacı bilimsel alt yapının kurulmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda İngiltere'de yüksek öğretimi kapitalistleşme sürecine uyumlu kılan iki değişim olmuştur. İlk Londra'da 1820'li yıllarda, ilk kez biri Anglikan Kilisesine bağlı olmayan iki kolej kurulmuş, bu kurumlar 1836'da Londra Üniversitesi olarak resmileşmiştir. Bu yıllarda geleneksel üniversitelere karşı eleştiriler yaygınlaşmaya başlamıştır. İkinci olarak 1851'de ilk örneği Manchester'da görülen ve şehir (burjuva) üniversiteleri olarak adlandırılan "Civic Üniversiteleri" kurulmuştur. Hızlanan sanayi devrimine koşut

---

¹⁷ Humbolt modelinin en fazla tutulduğu yer, ABD olmuştur (Gürüz ve diğerleri,1994,62; Terzioğlu,2002,307). Özellikle de 1876'da kurulan Johns Hopkins Üniversitesi, üniversitede görevli profesörlerin çoğunun Berlin Üniversitesi mezunu olmalarının da etkisiyle Berlin Üniversitesi'nin bir modeli gibi örgütlenmiştir (Terzioğlu,2002,307).

¹⁸ Bilim için bilim yaklaşımına sahip üniversitelerde meslek eğitime yer olmadığı için mühendislik eğitimi de Teknik Yüksekokullar biçiminde üniversite dışında gelişmiştir (Tekeli, 2003,131).

olarak bu tip üniversitelerin sayısı artmış ve üniversitelerle modern bilim ve teknolojik gelişmeler arasındaki bağ daha çok bu üniversiteler ile gerçekleşmiştir. Zamanla geleneksel üniversiteler olan Oxford ve Cambridge’de değişerek, Alman ve Fransız modelinde görülmeyen ölçüde devletten özerkliklerini korumuş, sürece uyumlu hale gelmiştir (Timur,2000,74-75).

Amerika’da ise üniversiteler büyük çoğunlukla belli bir kiliseye ya da mezhebe bağlıdır. Amerikan üniversitelerinde bilimle dinin yan yana gittiği, Alman üniversitelerinin kuruluşuna egemen olan “felsefi” yaklaşımın ABD üniversitelerinde olmadığı ve “teolojik” bir yaklaşım içerdiği görülmektedir (Timur,2000,78-79).

Bütün bu gelişmeler sonucunda Charle ve Verger (2005,73), bu dönemde üniversitelerin, bazı alanlarda ya da bazı ülkelerde, o dönemin koşullarına göre yetersiz ve modası geçmiş eğitimler verseler de, özgün düşünceli insanlar yetiştirmeseler de, sağlam bir temel kültür ve yararlı entelektüel teknikler verebildiklerini belirtmişlerdir.

3.1.3. 20. Yüzyıldan Bugüne Dünya Üniversitelerinin Durumu

“19. yüzyıl başı itibarı ile Avrupa’daki üniversite sayısı 190, Kuzey ve Güney Amerika’daki üniversite sayısı ise 50 civarındaydı. Ne var ki, mesleğe yönelik eğitimin üniversite dışında gelişmesi, kamu görevlerine giriş için uygulanmaya başlayan sınavlar ve stajlar, üniversite öğrencilerinin sayısında büyük düşüslere yol açmış ve İskoçya ve Hollanda üniversiteleri ile bazı Alman üniversiteleri dışındaki üniversiteler, Oxford ve Cambridge dahil, içine kapanık kurumlar haline dönüşmüştü. Fransa’da ise, ihtilalden sonra 1791’de çıkarılan Le Chapelier kanunu ile tüm üniversiteler kapatılmış ve akademik giysiler yasaklanmıştı. Kısacası, 18. yüzyıl sonu itibarı ile Avrupa üniversitesi gerçek bir kriz içindeydi” (Gürüz,2001,74).

19. yüzyılın ikinci yarısı Batı’da ekonomik temelde kapitalizmin hızla geliştiği, siyasal düzlemde ise ulusal birliklerin kurulduğu yıllardır ki bu gelişmelerden üniversiteler de önemli ölçüde etkilenmiştir (Timur,2000,149-150). Üniversitelerin dünya üzerinde yaygınlaşması 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında giderek hızlanmıştır. Avustralya’daki Sydney ve Melbourne Üniversiteleri 1850’de Yeni Zelanda’daki Otago Üniversitesi 1869’da İngilizler tarafından kurulmuştur. Hindistan’da 1857’de Kalküta, Bombay ve Madras üniversiteleri ile 1915’de Tayland’da Chulalongkorn Üniversitesinin kurulması,

Japonya'da 1897'de Kyoto, 1907'de Tohoku ve 1910'da Kyushu üniversitelerinden sonra, Birinci Dünya Savaşı sırasında, 1918'de Hokkaido Üniversitesi'nin kurulması, İstanbul Darülfünunu'nun 1900'lerde faaliyete geçişinin kesinleşmesi, 1905'te Kore Üniversitesi'nin kurulması, 1911'de Tayvan'da Tsing Hua, Hong Kong'da Hong Kong Üniversitesinin kurulması, bugünkü İsrail'de 1912'de Haifa-Technion ve 1934'de Weizmann Institute'in, Brezilya'da 1920'de Rio de Janeiro Üniversitesi ile Singapur'da 1929'da Raffles College'in kurulmaları yükseköğretimin bu dönemde dünyada yaygınlaşmasının örnekleridir (Gürüz ve diğerleri,1994,64).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üniversiteler yapı değişikliği yaşamaya başlamış, Avrupa üniversiteleri çöküntü içine girmiş ve Alman üniversiteleri öncülüğünü Amerikan üniversitelere devretmiştir (Tekeli,2003,131; Aram,1999, 25). Ortaylı'ya göre, Avrupa'da en zengin ülke konumundaki Almanya'da ve diğer Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde kalite, miktar lehine feda edilmeye, üniversiteler aşırı kalabalıklaşmaya başlamıştır. Öğretim üyesi sayısı azalırken öğrenci sayısı artmıştır (Aram,1999,25-26). Amerikan üniversiteleri Amerikan popülizminin bir kurumu olan Land Grant College'lerin ve Humbolt'un bir sentezi olan yeni bir üniversite türü olarak ortaya çıkmıştır. Alman üniversitesindeki kürsüler ve enstitüler yerini daha esnek olan bölümlere bırakmıştır. Üniversite, piyasanın taleplerine uyum sağlamaya başlamış ve bilim için bilim değil, pratik sorunların çözümü için araştırma yapılmış ve meslek okulları da yapı içinde yer almıştır (Tekeli,2003,131-132).

1960'larda Batılı üniversiteler hem yeni toplumsal çatışmaların alanı haline gelmiş hem de bu çatışmaları anlamaya ve kendilerine buna koşut değiştirmeye çalışan merkezler olmaya yönelmişlerdir. Üniversiteler açısından büyük yenilik sayısal planda ortaya çıkmış, üniversite sayısı ve üniversitelerin öğrenci sayısı hızla artmıştır. Ayrıca devlet ve ekonominin ihtiyaçları da değişmiştir. Buna karşılık üniversitelere aktarılan fonlar aynı ölçüde artmamış bu durum üniversiteleri toplumsal çalkantının içine sokmuştur (Timur, 2000, 253-256).

1990'lı yıllardan bakıldığında, üniversitelerin öğrenci sayısı geometrik olarak büyümektedir. Ancak sorunlar sadece "büyüme"den kaynaklanmamaktadır. Yeni liberalizmin eğitim harcamalarına ve dolayısıyla üniversite sistemine etkisi ve yarattığı sorunlar olmuştur. Devlet artan eğitim harcamaları için yeni ortaklar aramaktadır. Kapitalist rekabet ve teknolojidaki gelişmeler bir yandan yeni bir öğrenci profilini gündeme getirirken, bunun mali külfetinin öğrencilere yüklenmesi

yönünde baskı oluşturmuştur. Ayrıca aynı etki nedeniyle üniversite ile kapitalizmin örgütsel bütünleşme arayışını da gündeme getirmiştir (Timur,2000,315-317).

ABD’de, 1800’den önce kurulan sekiz veya dokuz eyalet üniversitesinde kamu desteği, denetimi ve kamu hizmetinin eksikliği bu okulların resmi olmaktan çok hemen hemen özel kurumlar olarak nitelenmesine neden olmuştur (Brown ve Thornton,1965,14). İç Savaş’tan sonra gelen dönemde, ABD yüksek öğretiminde önemli gelişmeler yaşanmıştır. 19. yüzyılda Land-Grant tipi üniversiteler ile yüksek öğrenimden yoksun kalan birçok gence coğrafi bakımdan yüksek öğrenim imkanı verilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca bu Yasa’nın uygulamalı bilimlerin ve el sanatlarının önemle üzerinde durarak endüstri ve tarım alanında teknolojinin daha hızlı yayılmasına hizmet ettiği (Brown ve Thornton,1965,15) ifade edilmektedir.

ABD’de Alman üniversiteleri örnek alınarak, akademik kütüphaneler ve müzeler kurulmaya, büyük binalar inşa edilmeye başlanmıştır. Alman üniversitelerindeki seminerler, bilimsel araştırmalar ve doktora çalışmaları benimsenmiş, ancak, Amerika üniversiteleri bazı nedenlerle İngiliz ve Alman üniversitelerinden çok farklı bir çizgide gelişmiştir. Bu nedenlerden biri, Avrupa’da Ortaçağ’dan itibaren yükseköğretim öncesi eğitim kademesi, üniversiteden önce de var olması ve üniversitenin kurulmasından sonra giderek kurumsallaşmasıdır. Amerika’da ise koloni döneminde ilk dokuz üniversite kurulduğunda, ülkede başka hiçbir eğitim kurumu yoktur. Dolayısıyla kolejler ve üniversiteler 1870’e gelene kadar, hazırlık ve telafi eğitimi de yapmaktadırlar. İkinci neden, gerek Kıta Avrupası’nda gerekse Britanya’da öğretim üyelerinin güçlü lonca geleneklerinin olmasıdır. ABD’de böyle bir gelenek yoktur ve öğretim üyelerinin çoğu genç ve deneyimsizdir. Üçüncü neden ise, Almanya ve Fransa’da var olan güçlü merkezi devlet veya İngiltere’deki lonca niteliğindeki güçlü meslek kuruluşlarına benzer kurumsal yapıların Amerika’da bulunmamasıdır. Bu nedenle Amerikan üniversiteleri, pazarın ve toplumun taleplerine çok daha hızlı uyum sağlayabilmiştir (Gürüz,2001,97-98).

Başta ABD olmak üzere, Anglo-Sakson ülkelerdeki devlet üniversiteleri, Kıta Avrupası ülkelerindeki üniversitelere kıyasla pazarın ihtiyaçlarına çok daha duyarlı ve idari ve mali konularda çok daha fazla yetki ve esnekliklere sahip kurumlardır. Bu nedenlerle, ABD’nde başlayarak zaman içinde yeni bir üniversite yönetim modeli olan “girişimci üniversite” diğer adıyla “multiversite” ortaya çıkmıştır (Gürüz, 2001, 281, Tekeli, 2003, 132). Alain Touraine, Amerikan

üniversitelerinin işlevlerini üç ayrı dönemde üç ayrı işlev biçiminde sınıflandırmıştır. Ona göre 19. yüzyıl sonuna kadar Amerikan halkının “ulusal bütünleşmesi”nde ilerici bir rol oynayan üniversiteler, 20. yüzyılda tutucu bir statüye bürünmüş, 1960’lara kadar “düzeni pekiştirme”ye çalışmıştır. 1960 sonrası ise çeşitli çatışmaların yaşandığı yıllar olmuştur (Timur,2000,263).

Amerikalı Christopher Jencks, Amerikan yükseköğretiminin yüklendiği yatırım işlevini yerine getirmediği ve temel işlevinin tüketim noktasında yoğunlaştığı sonucuna varmaktadır. Jencks, oluşturulan politik tasarımları ve izlenen politikaları eleştirerek, yükseköğretimin özellikle toplumsal düzlemde ve ekonomik açıdan yaratması gereken olumlu etkileri yaratmadığını ve hükümet tarafından yapılan büyük yatırımlar sonucu beklenen fırsat eşitliğindeki iyileşmenin gerçekleşmediğini vurgulamıştır (Özaslan ve diğerleri,1998,13).

Türkiye’deki üniversite hareketlerini en çok etkileyen ülke olduğu (Özyörük,1969,5) ifade edilen Fransa’da hep devlet tarafından ve parasız olarak eğitim verilirken bir tasarı ile özel üniversiteler gündeme getirilmiştir. Fransa’da da eğitimi özelleştirme arzuları görülme bu dönemde görülmeye başlamıştır (Timur,2000,322). 1968 toplumsal sarsıntısının çıkış noktası da üniversiteler olduğu için Fransa’da üniversite kurumu yeni tartışmalara ve yeni yapılanma projelerine konu olmuştur. Fransa’da 1960’ların ilk yıllarında, başa dönülerek, üniversitenin ne olduğuna, temel işlevine ilişkin tartışmalar başlamıştır (Timur,2000,260). 1968 Fransa’sında çıkan öğrenci olaylarının sonucunda çıkarılan yasada özerklik ve katılma ilkeleri yasanın gerekçesinde baskın olsa da, Özyörük’e (1969,42) göre bu gerekçedeki reformlar olduğu gibi kanuna geçmemiş, ancak sızabilmiştir.

İngiliz üniversiteleri de ABD’de olduğu gibi üç evreden geçmiştir. Başlangıçta üniversiteler rahip yetiştiren kolejler olup Ortaçağ’da bilgi hemen hemen yalnızca rahipler sınıfına özgüdür. Daha sonra Rönesans’la birlikte elit eğitimi önem kazanmış, ancak bu bireylerden de erkeklerin daha çok gereksinim duydukları düşünülerek, 17-19. yüzyıllar boyunca üniversitelerde kibar erkek eğitimi verilmiştir. Ancak bu yaklaşım soyluluktan çok zenginler düzeni anlayışı olarak biçimlenmiştir. Günümüzde üniversiteler Ortaçağ’dakine benzer bir konuma dönmüş ve meslekler için eğitim okulları haline gelmiştir. Dünya karmaşıklaştıkça, endüstri bilimselleştikçe daha çok sayıda uzman gerekli olmakta, bunlar da çoğunlukla üniversitelerden sağlanmaktadır (Russell, 2001,204).

Kanada'daki üniversitelerin çoğu ise mezhepsel, özel ve kiliseye dayalı kökleri sahip olup, özellikle doğu Kanada'da Fransız kurumları olarak (Laval Üniversitesi, Montreal ve Ottawa'daki üniversiteler gibi), İskoç geleneğine dayalı olarak (Halifax'daki Dalhousie, McGill ve Kingston'daki Queen's gibi) ve Birleşik Amerika'dan Kanada'ya göç eden Birleşik Krallık taraftarları ile ilişkili olarak birçok kolej açılmıştır. Daha sonraları devlet bağışı toprak üzerine üniversite adı verilen Amerikan modeline uygun (İngiliz Colombiyası Üniversiteleri, Manitoba, Alberta,vb) birçok kamu kurumu hizmete açılmıştır. Zamanla Doğu üniversiteleri, onları laikleştiren bölgesel yönetimlerin yasal yardımlarıyla, dinsel kaynaklarından sıyrılmış ve büyük doğu kurumları ile etkileşimleri sonucu, Avrupa miraslarını yeni koşullara uyarlamışlardır (Farquhar,1979,35-36).

Eğitim-öğretim sistemleri ulusal bilinçlerin oluşmasında öncelikli rol oynayan ve ulus-devletlerin ideolojik olarak son direniş mevzilerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Dünya üniversitelerinin çoğunluğu, Amerikan üniversitelerinin yarısı kamu kuruluşlarıdır. Bunun da ötesinde Amerikan üniversitelerinde öğrencilerin %75'i kamu kurumlarında, %25'i özel üniversitelerde öğrenim görmektedir Ancak buna karşın özel işletmeler gibi kar-zarar hesaplarına göre işletilmektedir (Timur,2000,315,328). ABD'de kamu üniversiteleri, çok yerleşkeli ve eyalet ölçeğinde koordinasyon ve denetleme yetkilerine sahip mütevelli heyetlerce yönetilmektedir (Gürüz, 1992b,360). ABD sistemini İngiltere'de uygulamaya çalışan Thatcher bunun ilk adımını atmış, sadece bütçe kısıntılarına gitmemiş, İngiliz üniversite sisteminin yapısal değişiklikleri gündeme gelmiş, üniversite ile sanayii bütünleştirmek üzere University Funding Council'e iş dünyasından üyeler sokmuştur (Timur,2000,315-317).

Reagan ve Thatcher ile başlayan serbest pazar yönelimleri, 1990'lı yıllarda Birleşik Krallık ve ABD'nde kurumsal yapılar kazanmış ve bu ülkelerden tüm dünyaya yayılmıştır. Bu yönelimleri şu şekilde özetlemek mümkündür: (1) Reel öğrenim ücretinin uygulanması, (2) Kaynakların çeşitlendirilmesi, (3) Maliyet verimliliği ve işletmecilik, (4) Akademik değerlendirme, kalite kontrolü ve akreditasyon, (5) Özel yükseköğretim kurumlarının yaygınlaşması (Gürüz,2001,199).

Dünya üniversitelerinden örneklerin incelenmesi sonucunda günümüzde bilime üniversite ve araştırma kurumları dışında katkı yapma olanağının neredeyse kalmadığı görülmektedir. Küreselleşme çağında üniversitelerle iktisadi yaşamın uyumu kaçınılmaz olmuştur (Timur, 2000,321). Üniversite sisteminin, içinde yer

aldığı toplumun performansından ayrı düşünülemediğine (Flexner'den aktaran, Timur,2000,260) ilişkin görüşler baskın olmaya başlamıştır. Gerek öğrencilik gerekse bilimsel kariyer giderek artan bir rekabete dayanmaya başlamıştır.

Piyasanın etkinleştiğini, bilime bakış açısının değiştiğini ve bunun yansımalarını, gerek 1980'li yıllardan beri yaşanan süreç, gerekse de yasalarda yapılmaya çalışılan değişiklikler göstermektedir. “Üniversiteye yönelimin yönlendirici motifleri olarak ortaya çıkan geçim ve güç saikleri bilim ve bilimsel faaliyeti gölgelemektedir. Öyle ki bilim için bilim, toplum için bilim anlayışı, yerini "güç için bilim", "geçim için üniversite"ye terketmeye başlamıştır. Kitleleşen bu bilim anlayışı, bilimi tanımlayan "nesnel bilgi"ve "nesnel akıl" kavramlarının içini de boşaltmıştır” (Batur,2003).

3.2. Üniversite Sistemleri

Çalışmanın bu bölümünde üniversite sistemlerine ilişkin farklı kaynaklarda karşılaşılan kavramlar yapılan bir sınıflandırma ile bir bütünlük içerisinde sunulmuştur. Bu çerçevede farklılıklarına göre üniversite sistemleri üç başlık altında sınıflandırılmıştır. Bunlardan birincisi yönetim sistemlerine göre, ikincisi tarihsel gelişimine göre, üçüncüsü ise yer seçim kararlarına göre yapılmıştır. Bu sınıflandırma, gerek üniversitelerin tarihsel gelişiminin değerlendirilmesinde, gerekse özellikle ülkeler arası uygulama farklılıklarının ve bunların etkilerinin değerlendirilmesinde yardımcı olması amacıyla yapılmıştır.

3.2.1. Yönetim Biçimlerine Göre Üniversite Sistemleri

Yönetim biçimlerine göre üniversite sistemleri iki başlık altında değerlendirilmektedir. Birincisi, üniversite kavramının başlangıcında tanımlandığı biçimine daha yakın duran ve daha çok Almanya, Fransa, Yunanistan, İsveç,vb. Avrupa ülkelerindeki üniversitelerde görülen Kıta Avrupası sistemi, ikincisi ise ABD ve Birleşik Krallıkta görülen ve klasik üniversite yönetim sisteminden farklı bir yaklaşım sergileyen Anglo-Sakson sistemidir. Çalışmanın bu alt bölümünde bu iki sistem tanıtılmıştır.

3.2.1.1. “Kıta Avrupası” Üniversite Sistemleri

Kıta Avrupası’ndaki üniversite yönetim sistemleri ülkeden ülkeye farklılıklar göstermekle birlikte, ortak noktaları üniversitelerin doğrudan eğitim bakanlığına veya bunun eşdeğeri olan bir bakanlığa bağlı olmaları, öğretim üyelerinin kamu görevlisi statüsünde olmaları, rektörlerin genellikle bileşimi ülkeden ülkeye, bir ülke içinde eyaletten eyalete hatta üniversiteden üniversiteye değişen bir seçiciler kurulu tarafından seçilmesi ve ilgili bakan veya devlet başkanı tarafından atanması, görev sürelerinin kısa ve yetkilerinin kısıtlı olmasıdır. Bazı ülkelerde eyalet eğitim bakanının seçilen rektörü veto etme yetkisi vardır. Bu sistemde rektörün kurullara başkanlık etmesi, sembolik olarak üniversitenin akademik lideri olmadan öte yetkilerinin bulunmaması, idari ve mali alanlardaki yetkilerin büyük bir bölümünün, yetkileri ve ünvanı ülkeden ülkeye değişen bir hükümet görevlisinin elinde toplanması söz konusudur. Bakanlık üniversiteler üzerinde genel koordinasyon, standart oluşturma ve bütçe hazırlamadan, bazı ülkelerde, dolaylı da olsa, eğitim-öğretimin içeriğine ve özellikle profesör düzeyindeki atamalarda nihai yetkiye kadar uzanan, ülkeden ülkeye değişen oranlarda, denetim, gözetim hatta yer yer bazı tasarruf yetkilerine sahiptir¹⁹ (“Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü”,1992,14; Gürüz ve diğerleri, 1994,132; Doğramacı, 2000; Gürüz,2001,188-189).

Bu yönetim sisteminde senato vardır. Üniversiteler genellikle fakülteler halinde örgütlenir. 1960’lı yılların sonuna kadar Kıta Avrupası ülkelerindeki üniversiteler, özellikle Alman üniversiteleri profesörlerin hakimiyeti altında olmuştur. Fakülteler, bölümlerden değil, kürsülerden oluşturulmuştur. Bütçeler de doğrudan kürsülere verilmiştir. 1960’ların sonlarında yaşanan öğrenci olayları sonrası yapılan değişikliklerle, bu anlayışın yerini, üniversitenin profesörler ve diğer öğretim elemanları, idari ve teknik personel ve öğrenciler olmak üzere üç gruptan oluştuğuna dayanan bir yönetim anlayışı almıştır (Gürüz,2001,190).

Gürüz’e göre (2001,191), Kıta Avrupası’ndaki demokratik üniversite tanımı, öğretim üyelerince yönetilen üniversite değildir. Tersine, demokratik

---

¹⁹ Fransa ve Almanya başta olmak üzere Kıta Avrupası ülkelerinde, üniversite öğretim programları Bakanlık onayına tabidir. Fransa Milli Eğitim Bakanı’nın jürinin kabul ettiği doktora tezini veto etme ve jüri üyelerini açığa alma yetkisi vardır. Ancak 1960’lı yıllardan sonra öğrenci ve üniversite sayılarının artması üzerine bu ülkelerde de merkezi ara kuruluşlar teşkil edilmiş ve üniversite mensubu olmayan toplumda seçkin kişiler, üniversite yöneten kurullarda ağırlıklı olarak yer alamaya başlamıştır (“Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü”,1992,14; Gürüz, 1992,321).

üniversite tanımının iki ana unsuru, okullaşma oranına göre kitleselleşme ve toplumun temsilcileriyle kurumu oluşturan öğretim üyesi, idari ve teknik personel ve öğrencilerin temsilcilerinin belirli oranlarda yönetimde yer almalarıdır. Devletin üniversiteler üzerindeki genel gözetim ve denetim hakkı ve bunun gereği olarak da ayrıntılı düzenlemeler yapma yetkisi, demokratik üniversite anlayışına aykırı bir husus olarak değerlendirilmemektedir.

Kıta Avrupası üniversiteleri genellikle mesleki eğitimi ayrı bir kurumsallaşma içinde sürdürerek, araştırma ve eğitim birlikteliğine dayalı geleneksel yapısını korumaya çalışmıştır. Ancak sosyal devlet kazanımlarının aşındırılması ve tasfiyesi ile birlikte, üniversitelerin içine düştükleri kriz derinleşerek sürmüştür. Dünya ekonomisinde ve üretim sürecinde meydana gelen dönüşümler dikkate alınmazsa, 1970'lerin ortalarından itibaren üniversiteleri değişim yönünde içerden zorlayan ana faktör eğitim talebinin kitleselleşmesi olmuştur (Özügurlu,1999).

1980'li yıllara gelene kadar, Kıta Avrupa'sı ülkelerinde yükseköğretimi kamu kaynaklarından finanse eden ve yükseköğretim faaliyet süreçlerini düzenleyen konumunu korumuşken, 1980'lerde dünya genelinde yaşanan bu değişim yükseköğretime de yansımış, üniversitelerin piyasa koşullarına duyarlı, birim maliyet ve kaynak kullanım verimliliği kavramlarını önemseyen, performans değerlendirmesinin yapıldığı kurumlar olmasına ilişkin raporlar düzenlenmesiyle yeni bir süreç başlatılmıştır (Jarrat Raporu, OECD Raporu, vb) (Gürüz,2001,191-192).

Fransız ve İspanyol üniversitelerinin üst kurullarında üniversitenin mensubu ve akademik unvanı olmayan kişiler ağırlıklı olarak yer almaktadır. İskandinav ülkeleri, Hollanda ve Avusturya daha da ileri gitmiştir. İsveç ve Hollanda'dan sonra, Norveç ve Danimarka'da da kurullar yönetim kurulu biçiminde organize edilerek üyelerinin çoğunluğunun (Hollanda ve Avusturya'da tamamının) üniversite dışından olması ve rektör ve dekanların seçimle değil, atamayla gelmesi hükme bağlanmıştır. Birleşik Krallık'ta 1988'den bu yana iş güvencesi yoktur; Avusturya'da ise geçen seneye kadar kamu görevlisi olan akademik personelin, bu yıldan itibaren özel statüyle istihdam edileceği yasalaşmıştır (YÖK,2003).

Kıta Avrupası ülkelerinde, Anglo-Sakson ülkelerinden farklı olarak, yükseköğretimle ilgili süreçler ayrıntılı yasa, kararname ve yönetmeliklerle düzenlenmiştir. Özellikle bütçenin harcanması ayrıntılı mevzuata tabii olmuştur.

Yükseköğretim esasen devlet tarafından finanse edilmekte ve İspanya, Fransa ve Hollanda dışında reel öğrenim ücreti alınmamaktadır. 1980'lerle birlikte değişmeye başlayan bu sistem, yerini yükseköğretimin yarı kamusal bir hizmet olarak algılandığı bir sisteme bırakmıştır (Gürüz,2001,192).

Kıta Avrupası yönetim sistemine uygun üniversitelerin bulunduğu ülkeler, Almanya, Avusturya, Fransa, İspanya, İsveç, Hollanda, İsviçre, İtalya, Yunanistan, Japonya, vb gösterilmektedir.

3.2.1.2. “Anglo-Sakson” Üniversite Sistemi

Anglo-Sakson üniversite yönetim sistemi, biri ülke veya eyalet düzeyinde, tüm üniversitelerin faaliyetlerini planlayan, koordine eden, denetleyen ve tahsis edilen kaynakları kurumlar arasında dağıtan merkezi, diğeri ise kurum düzeyinde yönetim kurulu niteliğinde olmak üzere iki basamaklı ara kurullar eliyle yönetilen bir sistemdir. Ayrıca, toplum tarafından önemsenen, üniversite mensubu olmayan kişiler sistemin tümünde büyük ağırlık taşımaktadır. Eğitim bakanlıklarının üniversiteler üzerindeki etkileri dolaylı ve genellikle yok denecek kadar sınırlıdır (“Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü”,1992,11-12; Gürüz,1992,321; Gürüz ve diğeri, 1994,123; Gürüz,2001,188-189).

Kurumsal düzeydeki ara kuruluşlar daha çok yönetim kurulu niteliğinde olup görevleri şöyle tanımlanmaktadır: “Üniversite-hükümet-toplum arasında gerektiğinde köprü, gerektiğinde tampon görevi yapmak; rektörü atamak, rektöre destek olmak ve gerektiğinde görevden almak; üniversitenin kısa, orta ve uzun vadeli gelişme planlarının yapılıp uygulanmasını sağlamak, üniversiteyi oluşturan yönetici, öğretim elemanı, idari personel ve öğrenciler arasında çıkabilecek ihtilaf ve sorunları tarafsız hakem olarak çözüm bulmak” (Gürüz,2001,188-189).

Bu sistemde, rektör, üniversite düzeyindeki ara kurulca atanır, görev süresi uzun ve yetkileri geniştir. Rektör, yönetim kurulunun belirlediği yetkiler dahilinde, üniversitenin hem akademik lideri, hem de başlıca icra organıdır. Rektörün o kurumun mensubu olma ve profesör olma şartı aranmaz. Rektörlük koltuğunun boşaldığı ilan edilir, başvurular genellikle yönetim kurulu üyelerinden oluşturulan bir komisyon tarafından değerlendirilir. Sonuçlar yönetim kurulu tarafından değerlendirilerek adaylardan biri atanır. Rektörün görev süresi, sorumluluk ve yetkileri ve kendisine ödenecek ücret ile sağlanacak imkanlar, yönetim kurulunca

tespit edilir ve bu hususlar sözleşme ile bağtlanır. Anglo-Sakson ülkelerde rektör seçiminde öğretim üyelerinin sandığa oy atması diye bir usul kesinlikle yoktur. Aday tespitinde izlenen yöntem ne olursa olsun, rektörün atanmasındaki nihai yetki ilgili yönetim kurulundadır. Makamını boşaltması halinde ise “council” tarafından ve aday tespit komitesinin belirlediği, üniversite mensuplarının görüşü alınmadan büyük çoğunlukla o üniversitenin mensubu olmayan kişiler arasından süresiz olarak atanır (Gürüz,1992,321; 2001,189; “Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü”,1992,11-12).

Anglo-Sakson üniversite yönetim sisteminde senato vardır. Üniversiteler genellikle fakülteler halinde örgütlenir (Gürüz,2001,190).

Hem Kıta Avrupası hem de Anglo-Sakson sisteminin temelinde, kamu kaynaklarından finanse edilen kurumların topluma karşı sorumluluklarının denetlenmesi yatmaktadır (Gürüz,1992,321).

Bu yönetim modelinin olduğu Amerikan üniversitelerinde iki tür teşkilatlanma vardır. Bunlardan birincisi “münferit üniversite”, ikincisi ise “çok kampüslü üniversite sistem”leridir. “Münferit üniversitenin” birden fazla kampüsü olsa da akademik ve idari bakımdan bütünlüğü olan kurumlardır. “Çok kampüslü üniversite sistemleri” ise tek bir yönetim çatısı altında, değişik yerlerdeki çok sayıda yükseköğretim kurumundan oluşan bir örgütlenme biçimidir (Gürüz,2001,228).

Anglo-Sakson ülkelerde ve bazı diğer Batı ülkelerinde üniversitenin verdiği bir meslek eğitime ilişkin diploma, diplomayı alan kişiye doğrudan mesleğini icra etme yetkisi vermemektedir. Meslek icra yetkisi, yani ehliyet, mezuniyetten sonra devletçe veya mesleki kuruluşlarca yapılan sınavları başardıktan sonra alınmaktadır (Gürüz,2001,279).

Anglo-Sakson yönetim sistemine sahip olan ülkelere örnek olarak ABD ve Birleşik Krallık dışında, Kanada, Avustralya, İrlanda, İsrail, Japonya (daha çok özel üniversitelerde) örnek gösterilebilir. Sisteme ilişkin örneklere bakılacak olursa; İngiltere’deki merkezi ara kuruluş olan “Üniversite Fonları Konseyi”nin 1988’de çıkarılan yasada tanımlanan haliyle 15 üyesinin en az altı en çok dokuzu üniversite mensubu olmayan sanayi, ticaret ve maliye alanlarında deneyimli toplumun seçkin nüfusundan olmak üzere, üyelerin tümü Konseyin başkanı Eğitim ve Bilim Bakanı tarafından atanmaktadır. Bu yasayla birlikte asırlardan beri akademik hürriyetin vazgeçilmez bir parçası olarak kabul edilen “tenure” (emekliliğe kadar iş garantisi) sistemi de lağvedilmiştir. İngiliz üniversitelerinde en üst organ, “university court”

olup genel kurul niteliğindedir. İdari ve mali yetkiler ise yönetim kurulu niteliğindeki “council”dedir (“Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü”,1992,11-12).

ABD’de ise her bir eyalette eyalet düzeyinde bir ara kuruluş vardır. Bu ara kuruluşların yetkileri eyaletten eyalete değişmekte olup, bunlar yetkilerine göre üç türdür (“Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü”,1992,12-13):

1) *Eyalet Yönetim Kurulu*: Üniversite mensubu olmayan kişiler arasından atanan, üye sayısı 10 ile 20 arasında değişen bir kurul olup, o eyaletteki tüm resmi yükseköğretim kurumlarının yönetimi ile görevlidir. Kaynakların dağıtımı, üniversitelerin bütçelerinin hazırlanması, rektörlerin atanması, akademik programların onaylanması, vb.

2) *Eyalet Koordinasyon Kurulları*: Oluşumu eyalet yönetim kurullarında olduğu gibidir. Ancak, yönetim yetkisi olmayıp, sadece planlama ve koordinasyon yetkileri vardır. İki tip kurul vardır: yönlendirici kurullar ve tavsiye edici kurullar. Bu tür koordinasyon kurullarının bulunduğu eyaletlerde, üniversitelerin kendilerinin yönetim kurulları olabildiği gibi, tek bir yönetim kurulu olan çok yerleşkeli üniversiteler de vardır.

3) *Eyalet Planlama Daireleri*: Eyalet hükümetlerinin temsilcileri ile yükseköğretim kurumlarının yöneticilerini bir araya getirerek, iletişim kanalı olarak görev yapmaktan öteye herhangi bir yetkileri yoktur. Kurumlar gönüllü olarak bunların koordinasyonunu kabul edebilir.

3.2.2. Tarihsel Gelişimine Göre Üniversite Sistemleri

Üniversite kurumunun 900 yıllık tarihi içindeki gelişimi, üç farklı üniversite yapısının ortaya çıkışı ve birbirine dönüşümü üzerinde durularak tanımlanmaktadır. Bu üç aşama (Tekeli,2003,128; Türel,2004,153-154);

- 1) Ortaçağın kilise merkezli üniversitesi,
- 2) Ulus devletler dünyasının üniversitesi (Humboldt Üniversitesi olarak da adlandırılmaktadır),
- 3) “Bilgi toplumu” üniversitesi (Multiversite ya da Girişimci üniversite) biçiminde sınıflandırılmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde aşağıda Çizelge 1.’de gösterilen bu üç sistem, tarihsel sıralaması içerisinde ele alınmıştır.

Çizelge.1: Tarihsel Gelişimine Göre Üniversite Kurumunun Temel Özellikleri

<i>Kilise Merkezli Üniversite</i>	<i>Ulus Devlet Üniversitesi (Humbolt Üniversitesi)</i>	<i>Bilgi Toplumu Üniversitesi (Multiversite)</i>
Öğretim	Öğretim, araştırma ve kültürel dönüşüm işlevleri birlikteliği	Ayrılmış biçimde, öğretim, araştırma, toplum hizmeti sağlama
Az sayıda düşük gelirli ve din adamları eğitimi	Elit eğitimi	Kitle Eğitimi
Öğrenci ya da öğretim üyeleri loncası türünde otonom örgütlenme	Akademisyenler komünitesi, bilginin sosyalleşmiş üretimi	Üniversitenin içi ve dışı arasındaki farkın eridiği bir organizasyonlar kompleksi
Meslektaşlar arası (Kollegial) yönetim modeli	Kollegial yönetim modeli, rektör kısa süreli olarak seçiliyor. Eşitler arasında birinci.	Lider niteliğinde belli bir program uygulamak için uzun süreli olarak gelen rektör tarafından kısmen kollegial, kısmen TKY anlayışında, <i>girişimci</i> bir yönetim
Finansmanı büyük ölçüde öğrenci sağlıyor	Devlet tarafından finanse ediliyor	Öğrenci, devlet ve piyasa koşulları içinde finansman
Eğitim dili Latince	Ulusal dilde eğitim	İngilizce'nin Lingua Franca haline gelmesi
Diploması tüm Hristiyanlık dünyası için geçerli	Diploması ulus devlet için geçerli	Uluslararası geçerliliği ve saygınlığı olan diploma, diplomanın önemini yitirmesi, ömür boyu öğretim kavramının gelişmesi
Öğretim üyeleri arasında uzmanlaşma alanları yok	Uzmanlaşmış kürsü ya da enstitü profesörlüğü	Araştırmacı profesörün yeni bir kategori olarak ortaya çıkışı
Üzerinde uzlaşma olan her yerde geçerli bir öğretim müfredatı var	Her üniversite eğitim programını kendi içinde düzenliyor. Mesleğe yönelik olmayan bir müfredat	Üniversite eğitim programlarının tüketici eğitimlerine hassas hale gelmesi ve ucuzlatılması için modüler programlar
Papalığın denetim hakkı var	Harcama denetiminden başka üniversite dışı denetim yok	Üniversitelerin dıştan akreditasyonu, üniversite öğretim üyelerinin çok yönlü performans değerlendirilmesi

KAYNAK: (Tekeli, 2003;128)

3.2.2.1. Kilise Merkezli Üniversite Modeli

Bu üniversite modelinin 12.-15. yüzyılda bozulmamış bir biçimde uygulandığı söylenebilir. İlk üniversiteler öğretim faaliyetini yürütenlerin düzen sağlamak amacıyla oluşturdukları loncalar halinde görülmüşlerdir. Bu loncalar öğrenci (Bologna modeli) ya da öğretmen (Paris modeli) merkezli lonca modelinde olabilmektedir. Bu modelde öğrenciler, az sayıda fakir öğrenci ya da din adamlarından oluşmaktadırlar. Finansmanın öğrenciler tarafından sağlandığı kilise merkezli üniversitelerde eğitim düşük harcamalarla gerçekleştirilmek durumundadır. Eğitim dili Latince olup, öğrencilere verilen diplomalar tüm Hristiyanlık dünyasında geçerlidir. Akademik dünyada oldukça yüksek bir hareketlilik bulunmaktadır. Her üniversite yerel bir kuruluş olmasına karşın öğrenciler ve öğretim üyeleri tüm

Hristiyanlık dünyasında yolculuk yapıp eğitim ve öğretimlerini değişik üniversitelerde sürdürebilmektedirler. Öğretim üyeleri arasında bir uzmanlaşma yoktur. Öğretim üyeleri genel öğretmen niteliği taşımaktadır (Tekeli,2003,129).

Kilise merkezli üniversite, belirlenmiş bir programa göre eğitim yapmakta ve bilimsel, siyasal ve teolojik bilgileri aktarmaktadır. “O güne kadarkilerden çok farklı, kendine özgü bir yapıya sahip olan üniversite, bir yanda dini otoriteyi temsil eden Papa’lık, diğer yanda ise sivil otoriteyi temsil eden Kutsal Roma İmparatorluğu olmak üzere, iki güç odağının etkisi altındaki bir ortamda Bologna ve Paris’te doğmuştur”. Kilisenin üniversite üzerindeki etkisi ise 16. yüzyıldan itibaren azalmaya başlamış, devletin etkisi artmaya başlamıştır. Teoloji ve dini hukuk önemini kaybederken, programlar ruhban sınıfını eğitmekten çok, kamu yöneticilerini yetiştirmeye yönelik olarak düzenlenmeye başlamıştır (Gürüz ve diğerleri,1994,57-58).

3.2.2.2. Ulus Devlet Modeli Üniversiteler (Humbolt Üniversitesi)

19. yüzyıla gelene kadar üniversitenin temel işlevi, bilgiyi korumak ve nesilden nesile aktarmak, yani eğitim ve öğretimdir. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren, üniversite öğrenciliği ruhban sınıfının hakimiyetinden çıkmış, ancak bu kez de neredeyse asillerin ve zenginlerin çocuklarına mahsus ayrıcalık haline gelmiştir. Üniversitenin toplumun her kesimine açılarak, kişilerin doğumuna göre değil, yeteneklerine göre toplumda yükselmelerinin aracı haline gelmesinin felsefi temelleri 19. yüzyıl başlarında atılmaya başlamıştır (Gürüz,2001,77).

18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl başlarında birçok Kıta Avrupası üniversitesi, kilisenin etkisini yok etmek amacıyla, Napoleon tarafından kapatılmıştır. Böylece Fransız üniversiteleri devletin bir organı haline getirilmiştir ve üniversitelerin amacı, merkezi hükümetin ideolojisi doğrultusunda elit kadrolar yetiştirmek olarak tanımlanmıştır. 1806’da Roma İmparatorluğu Anayasası’nı kaldıran Napoleon, toplam 22 Alman üniversitesini de kapatmış veya liseye dönüştürmüştür. Böylece, Avrupa’nın eski dönemde milletler üstü bir şebeke niteliğindeki evrensel üniversite sisteminin yerini, münferit ülkelerin milli yükseköğretim sistemleri almaya başlamıştır. Zamanla Fransa’nın etkisiyle oluşan bu tür pratik amaçlı düşüncelere karşı Prusya’da entelektüel tepkiler ortaya çıkmıştır (Gürüz ve diğerleri,1994,61-62, Gürüz,2001,78-79).

19. yüzyılda Napoleon tarafından kapatılan üniversitelerden biri olan Halle Üniversitesi yetkililerinin Prusya Kralı 3.Frederick'e başvurmaları sonucu William Von Humbolt eğitim sistemini yeniden düzenlemek üzere Kral tarafından Prusya Eğitim Dairesi Başkanlığı'na atanmıştır. Humbolt bir yandan bu görevi yerine getirirken diğer yandan da Berlin Üniversitesi'nin kurulması çalışmalarını yürütmüştür (Terzioğlu,2002,306).

Şubat 1809-Nisan 1810 tarihleri arasında bu görevi yürüten Humbolt, Kant'ın üniversite üzerindeki düşüncelerinden etkilenerek oluşan (Timur,2000,69-71; Tekeli,2003, 130) ve daha sonra kendi adıyla anılacak olan bir sistemi yerleştirmiş olup, bu sistemin temel ilkeleri şöyle sıralamıştır (Sertlek,1995,246; Bozkurt ve diğerleri, 1998,247; Terzioğlu,2002,306):

1) Üniversite, tüm bilim alanlarındaki²⁰ eğitim-öğretimin, araştırma faaliyetleri ile birlikte ve bir bütünlük içinde yürütüldüğü bir kurumdur. Yeni bilgi yaratmak için araştırma yapılacak ve öğrencileri bilgiyi otoriteye değil, araştırma sonuçlarına dayanarak aktaracaktır.

2) Üniversite mesleki ve teknik yüksekokuldan farklı bir kurumdur. Temel işlevi, herhangi bir mesleğe yönelik olmaksızın eğitim-öğretim ve araştırma yapmaktır. Her mezun ortak bir temel kültüre sahip olmalıdır.

3) Üniversitenin sahibi devlet değil millettir; devletin görevi öğretim üyelerini atamak, bunların maaşlarını ödemek ve çalışmalarını için gerekli olan özgürlük ortamını oluşturmaktır. Öğretim üyeleri ve öğrenciler dini veya siyasi hiçbir otorite tarafından yönlendirilmeden, hiçbir etki altında kalmadan özgürce araştırma ve eğitim yapabilmelidirler.

Böylece, bilimsel bilgi üretimini merkeze alan modern üniversite, Fransız Devrimi'nin ve Napolyon Savaşlarının etkisiyle Almanya'da doğmuştur (Tekeli,2003,130; Timur,2000,65). Bu modelde araştırma kavramı da üniversitenin işlevleri arasına girmiştir. Bilgi üretimi ile ifade etmek istenilen, pratikteki sorunları çözmek için bilgi değil, bilgi için bilgi üretimidir. Bu tür bir yapının dıştan denetlenmesini gerektiren bir durum da yoktur. Bu modelin ulus devletler dünyasında gelişmesi ile, ondan kültür oluşturucu bir işlevi yerine getirerek,

---

²⁰ Bilim olarak felsefe yani "saf ilim" pratik hayata yönelik, faydacılığa yönelik, faydacılığa hizmet eden ve uygulamalı olan ihtisaslaşmış bir ilim dalı değil, bütün disiplinlerin üzerinde dayanması gereken bir ana bilimdir (Timur'dan aktaran, Sönmezer,2003,139).

öğrencisine verdiği dünya görüşüyle onu toplumun bilişsel yapısını koruyucu bir ulus devlet yurttaşına haline getirmesi istenmektedir (Tekeli,2003,130).

Daha önceki dönemde bilim insanları bilimsel üretimlerini tek başlarına yapıyorlarken, bu model ile birlikte, bilimsel üretim için laboratuvarlar ve kütüphaneler kurulması, yani araştırma alt yapısının oluşturulması; profesörlerin yönetiminde uzmanlaşmış kürsüler ya da enstitülerin kurulması söz konusu olmuştur. Bu durum bilimsel üretimin sosyalleşmesi olarak ifade edilmiştir (Tekeli,2003,131).

Üniversitelerin skolastik düşünce kurumları olmaktan çıkarak bilimsel düşünceyi benimseyen kurumlar haline gelmesi, kent yönetimleri tarafından kurulan üniversitelerle, Protestan üniversitelerinde olmuştur. Özellikle İskoç üniversiteleri Aydınlanma düşüncesinin büyük adımlar attığı yerler olmuştur. Fransa'da ise bu gelişmeler Napolyon'un 1806'da çıkardığı Üniversite Kanunu ile üniversiteleri kapatıp yerine elit yükseköğretim kurumlarının kurulmasıyla gerçekleşmiştir (Tekeli,2003,130). Bu Yasayla Ortaçağ'ın korporatif kurumu yok edilerek yeni üniversiteler kurulmuştur. Ancak Fransa'da kurulan bu üniversite tipinden daha çok Almanya'da kurulan üniversite tipini modern üniversitenin kaynağı olarak değerlendirmek gerekir. (Timur,2000,64-66).

Bu üniversiteyi biçimlendiren iki olgudan biri üniversite dışında gerçekleşmeye başlayan bilim devrimi iken, öbürü ulus devletlerin doğmuş olması ve ulusçuluğun gelişmesidir. (Tekeli,2003,130).

Belirli bir toplumsal ve kültürel koşulların ürünü olan Humboldt Üniversitesi öğretim ve araştırma özgürlüğü düşüncesini yüceltmiş, sistem araştırmayla öğretimi birleştiren evrensel bir model olmuştur (Timur,2000,150,323). Modelde, üniversitenin bir akademisyenler komünitesi olarak bilimsel ve örgütsel otonomiye sahip olması ve finansal denetim dışında dıştan denetlenmesinin söz konusu olmaması, kurullar eliyle bir yönetime sahip olması ve sistemin başındaki rektörün bir yıl için yani kısa süreli olarak üniversite profesörleri tarafından seçilmesinin öngörüldüğü bu sistemde, rektör, lider olarak değil, eşitler arasında birinci olarak görülmektedir. Profesörlere bilim için bilim yapabilmelerini kolaylaştıracak iş güvencesi veren "tenür" sistemleri geliştirilmiştir. Bu üniversitelerin dili artık ulusal diller haline gelmiştir. Üniversite, ulus devletlerin vatandaşlarına sağlamak durumunda oldukları fırsat eşitliği karşısında toplumun her

kesiminden gelen öğrencilere açık hale gelmiş ve devlet tarafından finanse edilmesi öngörülmüştür (Tekeli,2003,131).

Bilim için bilim yaklaşımı içinde üniversitede meslek eğitimleri yer almamakta ve her üniversite eğitim programını kendi içinde mesleğe yönelik olmayan bir müfredat ile düzenlemektedir. Bu nedenle mühendislik eğitimleri de üniversite dışında ya ayrı bir yüksekokul halinde ya da Almanya’da olduğu gibi Teknik Yüksek Okullar gibi ayrı bir eğitim modeli içinde gelişmiştir. Senato, fakülte gibi akademik organlar ve doçent ve profesör gibi unvanlar da bu dönemde kurumlaşmıştır (Gürüz ve diğerleri, 1994,62; Tekeli, 2003,128,131). Humbolt üniversitesinin diploması ulus devlet içinde geçerli olup, bu dönem verilen eğitim elit eğitimi olarak tanımlanmaktadır (Tekeli,2003,128).

Bu üniversite modeli, Napoleon’un yeni üniversiteden her türlü özerkliği esirgemesinin tersine, üniversiteyi bir akademik özgürlük ocağı yapmak hedefini gütmektedir. Üniversite oluşan vatanın özgürlüğünün hizmetinde olmuştur (Janne,1973,9). Örneğin, Alman üniversite sistemi Alman ulusu için bütünleştirici bir işlev de görmüştür (Timur,2000,89).

Üniversite yönetiminin kurumsal bir yapı kazanmasının kökenleri Humbolt’un fikirlerine dayanmaktadır. Humbolt, üniversitenin amacını, bir mesleğe yönelik olmaksızın, eğitim-öğretim ile birlikte temel bilimsel araştırmalar yaparak bilgi üretmek ve bu bilgiyi yeni nesillere aktarmak olarak tanımlamıştır (“Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü”,1992,10).

Süreç içerisinde Humbolt’un fikirlerinin önemli bir kısmı ütopyik bulunarak uygulamaya konulmamıştır. Ancak, ortaya attığı araştırma ve öğretimin birliği ilkesi günümüz üniversitesini kalıcı bir şekilde etkilemiştir (Gürüz ve diğerleri,1994,62).

Berlin Üniversitesi ile daha sonra yeniden düzenlenen Alman üniversitelerinin yapısı, Humbolt’un görüşlerinden çok farklıdır. Ancak, Humbolt’un eğitim-öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerinin birlik ve bütünlük içinde yürütülmesi ilkesi, modern üniversitenin yapısını tamamen ve kalıcı bir biçimde etkilemiş ve değiştirmiştir. Humbolt’un bunun dışındaki görüşleri ise hala öğretim üyelerinin bir kısmı tarafından ütopyik bulunmaktadır (Gürüz,2001,80).

Gürüz (2001,80) ve Terzioğlu (2002,310), bu tip bir üniversitenin bugüne kadar hiçbir ülkede kurulmamış olduğunu ifade etmektedirler. Ancak daha sonraki üniversite görüşüne bu gelişmeler ışık tuttuğu da yadsınmamaktadır (Janne,1973,9).

3.2.2.3. Bilgi Toplumu Üniversiteleri (Girişimci Üniversite Modeli)

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Alman üniversiteleri bilim alanındaki öncülüğünü ABD üniversitelerine devretmiştir. Yeni bir üniversite türü olarak ortaya çıkan ABD üniversitelerinin, Humbolt türü araştırma üniversitesi ile Amerikan popülizminin bir kurumu olan Land-Grant Kolej'lerinin bir sentezi olarak oluştuğu ifade edilmektedir (Tekeli, 2003,131). Bu dönemde üniversite artık bilgiye değil "aksiyona" dönüktür (Janne,1973,12).

20. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanan Bilgi Toplumu Üniversitelerindeki gelişmeler temel olarak iki özelliğe sahiptir. Bunlardan birincisi, eğitim-öğretimin yanında, temel bilimsel ve uygulamalı araştırmalar ile toplum hizmetlerinin, üniversitenin temel işlevleri arasına girmeye başlamasıdır. İkincisi ise mesleki öğretimin önem kazanması, üniversitenin bir kurum olarak toplum üzerindeki etkisinin derinleşmesi ve üniversitenin faaliyetlerinin yürütülmesi için gerek kamu kaynaklarından gerekse özel kaynaklardan giderek artan miktarlarda harcama yapılmasının zorunlu hale gelmesi ile üniversitenin topluma ve kamuya karşı sorumlu kılınmasını ve denetlenmesini temine yönelik yapılar tesis edilmeye ve düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Gürüz ve diğerleri,1994,64).

19. yüzyılda Alman üniversitelerinde kürsü profesörü olarak çalışan bilim adamları modern bilimlerin temellerini atarak, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında meydana gelen ve Gürüz'ün (2001,84) "bilimsel patlama" olarak tanımladığı döneme öncülük etmişlerdir.

Gürüz (2001,95) 19. yüzyıl başlarında ABD'ndeki yükseköğretimi şekillendiren beş eğilimden söz etmektedir. Bunlar:

1) İngiltere'ye ve İngiliz kurumlarına duyulan antipati Amerikan üniversitelerini Oxford ve Cambridge modelinden uzaklaştırmıştır. Bağımsızlık mücadelelerine yardımcı olan Fransa'nın etkisi kendini göstermiştir.

2) Batı Avrupa'da sanayi devrimi yaşanırken, ABD'de fen ve teknoloji eğitimi neredeyse yoktur.

3) Halk fildişi kulelerde yaşayan ve kendi bildikleri doğrultuda eğitim-öğretim yapan profesörlerden oluşan üniversiteler yerine, günlük hayatlarında karşılaştıkları sorunlara çözüm üretecek yapıda üniversiteler istemiştir.

4) Halk elitist kurumlar değil, büyük kitlelere açık demokratik kurumlar istemiştir.

5) Amerikalılar, 19. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Alman üniversitelerindeki gelişmelerin farkına varmaya başlamıştır.

Bu dönemde meydana gelen önemli bir gelişme ise yükseköğretimin kitleleşmesidir. Bu dönemde Kıta Avrupa'sı modeli ciddi bir biçimde eleştirilmiş ve üniversiteler halka açılmaya başlanmıştır. Bu süreç 2. Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanmış ve öğrenci sayıları hızla artmaya başlamıştır. Toplumun görece az gelire sahip kesimlerine ve kadınlara yükseköğretime girişte fırsat verilmiştir. Ayrıca, o zamana kadar nisbi bir izolasyon içinde yaşamakta olan üniversiteler aniden kendilerini milli sosyoekonomik politikaların arasında bulmuşlardır (Gürüz ve diğerleri,1994,64).

Üniversite çatısı altında yer alan meslek yüksekokulları ise yükseköğretim içerisinde üniversite dışında ikinci alt sistemi oluşturmuştur. Gelişen teknolojinin lise sonrası işgücüne olan talebi arttırması sonucu kısa süreli yükseköğretim kurumlarının kurulmasının zorunlu hale gelmesiyle görülmeye başlamış olan bu okullar, 2. Dünya Savaşı sonrası ABD'de süratle yaygınlaşmaya başlamıştır. 1960'lı yıllarda ise diğer Avrupa ülkelerinde yaygınlaşmıştır (Gürüz ve diğerleri,1994,65-66).

Alman üniversitesinde yer alan kürsüler ve enstitüler yerini daha esnek olan bölümlere bırakmıştır. Bu üniversite kendini sadece bilim dünyasına hapsedmemiş, artık yüksek teknik okullar ya üniversite haline dönüşmeye ya da üniversite içine alınmaya başlamıştır. Dış dünyanın taleplerine piyasanın isteklerine uyum sağlamak hedefinde olan yeni üniversite, öğretim, araştırma yapma ve topluma hizmet sunma işlevlerini yüklenen bir değişik türde organizasyonlar topluluğu haline gelmiştir (Tekeli,2003,132). Bu yeni oluşum "multiversite" olarak adlandırılmıştır.

Bu üniversite biçimi bir diğer ifade ile "girişimci üniversite" olarak da adlandırılmakta olup, araştırmanın ve eğitimin içeriği de değişmiştir. Öğretilen ve araştırılan artık bilim için bilim değildir. Pratik sorunların çözümü için öğretim ve araştırma yapılmakta, ayrıca meslek okulları da bu kurumun içinde yer almaktadır (Tekeli,2003,132).

Girişimci üniversite modelinde üniversite kendine tahsis edilen kamu kaynaklarını, sahip olduğu her türlü tesis, teçhizat, bilgi birikimi ve insangücünü müteşebbis bir yaklaşımla değerlendirerek yarattığı kaynaklar ve öğrencilerden aldığı reel öğrenim ücretleri ile birleştirerek faaliyetlerinin kapsam ve niteliğine uygun kendi gider bütçesini kendi yapabilmektedir (Gürüz,2001,281).

Üniversite akademisyenler komünitesi olmaktan çıkmış, piyasa güçlerinin etkisi altında şekillenen bir organizasyonlar topluluğu haline gelmiştir. Rektör ise artık eşitler arası birinci değil, daha uzun süreli olarak seçilen/atanan, lider niteliği ön plana çıkan kısmen kollegial kısmen toplam kalite anlayışında girişimci bir konumdadır. Multiversite başlangıçta öğrenci sayısının azlığı nedeniyle elitist bir tablo çizmişse de günümüzde artık kitle eğitimi yapılmaktadır. Bu dönüşüm dünyanın sanayi toplumundan bilgi toplumuna, Fordist üretimden esnek üretime geçmesiyle yakından ilişkilidir (Tekeli,2003,128,132-133). Görüldüğü gibi bu dönüşüm dünyanın ekonomik ve siyasal değişimlerinin etkisi ile gerçekleşmiştir.

Devlet artık üniversite hizmetlerinin sağlayıcısı olmaktan çok düzenleyicisi olma işlevini yüklenmiştir. Bunun doğal sonucu olarak hem sağlanan eğitim için öğrencilerden ücret alınmaya başlanmış, hem de metalaşan bilginin üretimi bir girişimci mantığıyla piyasaya yönelik yürütülmeye başlanmıştır. Üniversite eğitim programlarını tüketici eğilimlerine hassas hale getiren ve ucuzlatan modüler programlar üretilmeye başlanmıştır. Bu dönemde uluslararası geçerliliği ve saygınlığı olan diploma önemini yitirmeye başlamış, gelişen teknolojinin ve yaşanan değişimin hızına yetişebilmek için ömür boyu öğretim kavramı ön plana çıkmıştır. Üniversiteler farklı olarak artık açık sistem haline gelmiştir (Tekeli,2003,133-134).

20. yüzyılla birlikte kurumsallaşan bilimin üretim gücü ve toplumsal kontrol işlevi giderek daha belirgin hale gelmiştir. Üniversite sanayi işbirliğini sağlama çabaları içerisinde Amerikan sanayi, üniversitelere kârlı bir işbirliği ve yatırım alanı olarak kapılarını ve kasalarını açmıştır. Bunun sonucu artık üniversitelerdeki bilimsel çalışmalarda hangi soruların peşine düşüleceğini, hangi problemlerin inceleneceğini, ne tür çözümler aranacağını ve ne tip sonuçlar çıkarılması gerektiğini bu yapılar belirler olmuştur (Ansal,1995,190-191). Bu dönemle birlikte ileri sürülen önemli tezlerden birisi, bilimle teknolojinin giderek aynı şey haline geldiğidir. Bu görüşün temel dayanağı, bilimin maddi üretim için kullanılacağı, bunun dışında bir bilimsel faaliyetin anlamsız olduğu şeklindedir (Sertlek,1995,242).

3.2.3. Yer Seçim Kararlarına Göre Üniversite Sistemleri

Tarihsel gelişim süreci içinde kentle ilişkiler bağlamında üniversiteler kent ve yerleşke üniversiteleri olmak üzere iki tipte tanımlanmaktadır. Bu bölümde üniversiteler yerleşim düzeneklerine göre sınıflandırılmış olup, temelini Land-Grant

tipi üniversitelerin oluşturduğu, Türkiye’de literatüre Bölgesel Üniversiteler olarak giren üniversite yerleşim sistemi ve çok yerleşkeli üniversite sistemi olarak biçimlenen kent içi üniversiteler tanımlanmıştır

3.2.3.1. Bölge Üniversiteleri (Türkiye’deki Uygulamalarıyla Yerleşke Üniversiteleri)

Yerleşke (campus) “Bir üniversitenin, öğretim ve araştırma etkinliklerinin görülmesine yarayan yapılardan ve türlü kolaylıklardan oluşan, üniversitenin olmayan yapıların yer almadığı, genellikle kent özeğinden uzakta bulunan geniş alan” (Keleş,1998, 146) olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifade ile, “Esas olarak fonksiyonları eğitim-öğretim, araştırma ve uygulama olan, kullanıcıları için gerekli yaşam koşullarını (barınma, eğlence, alışveriş, spor, sağlık ve rekreasyon) sağlayan, kendi kendine yeterli üniversite kentleridir (Türeyen’den aktaran, Oruçkaptan,2003,167).

Üniversite yerleşke modeli’nin fikir babası olarak görülen mimarlar, 1900’lerin başında endüstrileşmiş kent planı ile Tony Garnier, 1930’larda “Işıklı kent” projesi ile Le Corbusier olmuştur. Bu projeler 1933 Atina Anlaşması’nın önemli ilkelerine temel oluşturmuştur. Her iki projede kenti işlevlerine göre bölgelere bölmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde 1933 yılında CIAM (Uluslararası Mimari Kongresi)’nde alınan Atina Anlaşması olarak anılan kararlar ile, kent başlıca 4 farklı işlevine yanıt verecek biçimde bağımsız bölgelere ayrılmıştır. Bu bölgeler, konut (barınma), çalışma bölgesi, boş zaman değerlendirme bölgesi, ulaşım düzeni olarak sınıflandırılmıştır. Yerleşke üniversiteleri de bu sınıflandırmaya koşut olarak biçimlendirilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Le Corbuiser tarafından tasarlanan Brezilya Üniversite Kenti bu sisteme en önemli örneklerden birisi olarak sunulmaktadır (Kortan,1981,12-15).

Brezilya Üniversitesi’ni tanımlarken günümüzdeki temel eleştirilerden birisi olan ve yerleşkeleri kendi içine kapanmış olarak tanımlayan sistemi önceden görerek engellemeye çalışan bir yaklaşım ile toplumdan kopmadan, fiziksel olarak kentin merkezine bağlı ve kentin devamı olarak düşünülmüş, kentin ana caddesine doğrudan bağlanmış ve kent merkezi ile üniversite arasındaki yol boyunca konut bölgesi oluşturulmasının öngörüldüğü bir sistem yaratılmaya çalışıldığı belirtilmiştir (Kortan,1981,38-39).

Daha sonraki süreçte yerleşke tipi üniversiteler ile ilgili zaman zaman tartışmalar yapılmış, sistemin işlemediğini düşünen mimarlar, sistemde değişiklikler yaparak yürütmeye çalışmışlardır. Bölgeleme sistemi ile tasarlanmış yerleşkelere yapılan eleştiriler, dağınık olması ve arazide çok yer kaplaması, doğal çevreyi yapaya dönüştürmesi, tarımsal araziyi işgal etmesi, altyapı hizmetlerinin pahalıya mal olması, disiplinler arası beklenen ortaklığın sağlanamaması, sosyal bütünleşmeye olanak sağlayacak bir durumdan uzaklaşmak tehlikesi olarak sıralanmıştır. Bu değişiklikler, bazen katı bölgelemenin olmaması olarak, bazen doğada daha az yer kaplaması gerektiği düşüncesiyle üniversite yerleşkelerine yansımıştır. Bunun temel nedeni, üniversitelerdeki tasarım ilkelerinin kendi başına bağımsız olarak değil, çağdaş kent tasarım ilkelerine koşut olarak gelişmesidir (Kortan,1981,154-156).

Yurt, lojman, alışveriş merkezleri, kültür merkezleri gibi yapılanmaları içinde bulunduran yerleşke tipi üniversitelerle herhangi bir kent hizmetine ihtiyaç duyulmayacak, bir anlamda bütün ihtiyaçların görüldüğü kentler yaratılmak hedeflenmektedir. Bu nedenle geniş alanlara ihtiyaç duyulduğu ve kent merkezlerinde büyük arazilerin sağlanamama ihtimalinin yüksek olmasından dolayı kentin çeperinde kurulmaktadır.

Buna ilişkin örneklerle açıklama yapan Çağlar'a göre (1992,171), “[b]azen binlerce dekar arazi üzerinde kurulmuş, gündüz nüfusu küçük bir şehir kadar olan yerleşimler haline gelmektedir. Bunların kendine özgü bakım, yönetim, destek hizmeti ve altyapı güvenlik sistemi ihtiyaçları vardır...içerisinde kilometrelerce yol ve kanalizasyon galerisi, aydınlatma sistemi, park, bahçe ve yeşil alan bulunabilir. Otoparklar, trafik düzeni, kampüs içi taşımada ek boyutlar ortaya çıkarır. Kampüslerin şehirden uzak, kendi kendine yeterli olmaya çalışan birer askeri üs gibi olduğu durumlar olağandır. Burada sosyal, kültürel, sportif, hatta dini ihtiyaçların karşılanması bir zorunluluk olarak gündeme gelir. Bu kadar geniş alana yayılan, merkezi ısıtma, telefon, aydınlatma, su temini, kanalizasyon, ulaştırma, nöbet tutma gibi bir kente gerekli bütün hizmetlerin yürütülmesi iyi bir işletmecilik ve yeterli teknik kadro ister. Küçük krizleri kendisi atlatabilmeli ve küçük yangınları kendisi söndürebilmelidir”

Yerleşke tipi üniversitelerin ortaya çıkışı Amerikan Land-Grant tipi eyalet üniversitesi ile olmuştur. Land-Grant tipi üniversiteler eğitime “1862 ve 1890 yıllarında kabul edilen Morrill kanunları uyarınca federal yardımdan faydalanan

yüksek öğretim kurumları” (Brown ve Thornton,1965,7) olarak başlamıştır. ABD’de Kongre tarafından ilki 1862’de çıkarılan Morrill Land-Grant Acts adlı federal yasalar önemli bir aşamadır. Bu yasalarla, “tarım ve mekanik sanatlar” yanında, serbest sanat alanlarında da yükseköğretim düzeyinde eğitim-öğretim ve araştırmalar yapmak üzere kurulacak kurumlara arazi tahsis eden eyaletlere ve bu alanlarda program başlatan kolejlere federal bütçeden mali yardım yapılması hükmüne bağlanmıştır. 1887’de çıkarılan diğer bir federal yasayla da (Hatch Act of 1887) bu kurumlarda kurulacak araştırma ve deney merkezlerine federal bütçeden yardım yapılması ve kurumun araştırma faaliyetleri yeterli düzeye ulaştığında üniversite statüsü verilmesi hükmüne bağlanmıştır. Her bir eyalette geniş kitlelere yükseköğretim imkanı sağlayan ve aynı zamanda yörenin ihtiyaçlarına çözüm getirmeye yönelik deney ve araştırmalar yapan bu tür en az bir kolejlin kurulması öngörülmüştür (Gürüz,2001,98-99).

Bu üniversiteler, daha çok kampüs²¹ sisteminde kurgulanmış bölgelerinin tarımsal ve ekonomik yapısı, sosyal refahı ve sağlık gibi temel sorunlarını ele alarak onları çözümlenmişler, yöre kalkınmasına, dolayısıyla ülke kalkınmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır (Korkut,2002,223). Bölgenin geliştirilmesine yönelik araştırmalar yapan bu üniversiteler yetişkin araştırmacı grupları kurmuşlar, uzun dönemli planlamalar gerçekleştirmişler, yeterli maddi ve manevi desteği sağlamak için çevredeki ilgili kuruluşlarla işbirliği yapmışlardır (Gürüz ve diğerlerinden aktaran, Erdem,A.,2004).

Yerleşke üniversiteleri özellikle kitle eğitimi için uygundur. Kent içi üniversitelerin kabul edebileceği öğrenci sayısı sınırlıdır. Örneğin ABD’de 500-40.000 öğrencisi olan yükseköğretim kurumuna rastlanmaktadır. Bu rakama bakıldığında Türkiye’de 50.000 nüfusu olan üniversiteler görülmektedir (Göçer,1971,104).

Land-Grant kolejleri’nin kuruluşu ile bilginin pratik bir şekilde uygulanması daha büyük bir önem kazanmıştır. 19. yüzyıldan itibaren tarımsal maddelerin üretiminde görülen önemli artış, büyük ölçüde, Land-Grant Kolejleri’nde yapılan araştırmaların sonucudur (Brown ve Thornton,1965,12). Land-Grant kolejlerin toplumsal bir ihtiyacı görürken, multiversite öncesi dönemde tanımlanan üniversitenin temel işlevlerini görmezden geldiğine ilişkin, bu durumun

---

²¹ Çalışmada kampüs ve yerleşke kavramları özellikle doğrudan alıntılar nedeniyle zaman zaman birbirinin yerine kullanılmıştır.

önemsenmesi gerektiğini belirten bazı bilim adamları kaygılarını dile getirmişler ve bu durumu eleştirmişlerdir.

Abraham Flexner, Land-Grant kolejleri ile eyalet üniversitelerinin mesleki ve pratik yetişme alanlarında ortaya çıkan yeni ihtiyaçlar karşısında çok duyarlı olduklarını tespit etmiştir. Bu ticaret okulları veya mühendislik kolejleri kurma isteğini 'bir servis istasyonu anlayışı' olarak damgalamış ve üniversitelerin fikri, soyut disiplinler ve teorik araştırmalar çerçevesinde çalışması gerektiğini belirtmiştir. Eğer yükseköğretim dünyanın geçici buhranları ile çok yakından ilgilenirse, üniversite bağımsızlığını ve gerçeği araştırma işinin tehlikeye gireceğini vurgulamıştır (Brown ve Thornton,1965,7).

Bu konuda görüş belirten İspanyol filozof Ortega y Gasset ise araştırma yapmanın üniversitenin temel amacı olduğu düşüncesini reddetmektedir. Üniversiteyi alelade bir öğrenciyi kültürlü bir kimse yapmak üzere yetiştiren bir kurum olarak gören Gasset'e göre bilimsel araştırma, üniversitenin özünden çıkarılmalıdır. Bu görüşe göre üniversite asıl alanını belirleyip sınırlarını çizdikten sonra, eğer istenirse araştırma bölgeleri ile çevrilmelidir. John Cardinal Newman ise topluma rengini verdiğini ifade ettiği üniversiteyi şöyle tanımlar: "Üniversite, toplumun fikri sesini yükseltmeyi, kamu düşüncesini geliştirmeyi, ulusal zevki inceltmeyi, popüler heyecanın gerçek ilkelerini ve popüler ilhamın değişmez gayesini tesis etmeyi, çağındaki fikirlere genişlik ve olumluluk vermeyi, siyasal kudretin kullanılmasını kolaylaştırmayı ve özel hayat münasebetlerini zarif bir hale getirmeyi amaç edinir" (Brown ve Thornton,1965,6).

Ancak bu tanımlamanın içinde de tarım ve ekonomiyi kalkındırma amaçlı araştırma bulunmamaktadır. Türkiye'de de Land-Grant benzeri bir beklenti ile "Bölgesel Üniversite" kurulması fikri, hem Türkiye'nin nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak hem de buldukları bölgeleri kalkındırması amacıyla 1950'li yıllarda ağırlık kazanmıştır. Bu üniversiteler, bölgelerinin tarımsal ve ekonomik yapısını, sosyal refahını ve sağlık gibi temel sorunlarını çözümlenmek; yöre kalkınmasına, dolayısıyla ülke kalkınmasına önemli katkılarda bulunmak hedefinde olup, üniversite-sanayi işbirliğinin de temelini atmışlardır. (Gürüz ve Korkut'tan aktaran Erdem,A.,2004; 2005).

Korkut (2002,63) Türkiye'de bölge üniversitelerinin kuruluş gerekçelerini şöyle sıralamaktadır: (1) Modern bir kültür şehri yaratmak (Atatürk'ün, Van'da

üniversite kurulması görüşü). (2) Bölgenin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik açıdan kalkınmasında rol oynamak (Atatürk Üniversitesi). (3) Uluslararası bilgiyle yetinmeyip, özellikle doğal kaynakları, mahalli olanakları incelemek, halkın özel yeteneklerini de ele alarak, şimdiye kadar değinilmemiş ekonomik sorunları çözmeye çalışmak (Karadeniz Teknik Üni.). (4) Bulunduğu bölgenin kültür hayatını, modern yöntemlerle çalıştırma imkanlarını ve refahını yükseltmede doğrudan etkili olmak (Ege Üniversitesi). (5) Çevreyi kültürel ve ekonomik yönden inceleme ve laboratuvar olarak kullanarak bölge kalkınmasına katkıda bulunmak (Dicle Üniversitesi).

Bölge üniversiteleri ile ilgili bölgeye eğitim hizmeti götürürken üniversitenin dikkate alacağı bir unsur ise, Kıta Avrupası modelinde üniversite kapsamında değerlendirilmeyen meslek yüksekokullarının önem kazanmasıdır. Bu yaklaşım ile kısa sürede yetiştirilen ara elemanlar, bölgenin kalkınmasında görev alacaklardır. Bütün bu özelliklerinin yanında yerleşke üniversitelerinin öğrenci sayılarında artış olması ile birlikte bazı yönetsel sorunlarla karşılaşılacağını ifade eden Ataman (1979,69), bir üniversitenin eğitim araştırma yönetim binalarının yerleşke tarzında bulunup bulunmamasının yönetsel yapıyı önemli ölçüde etkileyebileceğini, yönetim yapısını ve işletmesini etkileyen en önemli etmenlerden birinin öğrenci sayısı olduğunu belirtmektedir. Bu yaklaşıma göre, öğrenci sayısının yaklaşık 12.000 civarında olduğu bir üniversiteyi tek yerleşke olarak düzenlemek olanaklıdır. Ancak bu büyüklük aşıldığında, personel sayısını arttırarak bazı hizmetleri vermek olanağı olsa da bu durum uzun süre devam ettirilemeyecek ve bir süre sonra personel sayısı ne kadar arttırılırsa arttırılsın yönetsel etkinlik azalacaktır. Bu durumda merkezi yönetim fikri esas olmakla birlikte yönetim merkezlerini arttırma zorunluluğu olacaktır. Ancak ikinci merkezlerle merkezi yönetim arasında çok hızlı bir iletişim ve bütünleşme sistemi kurulmalıdır.

Yerleşke üniversitelerinin temel amaçları gözetilerek Türkiye’de kurulan üniversitelerden ilk olanları, 1955’de İzmir’de kurulan Ege Üniversitesi, Trabzon’da kurulan Karadeniz Teknik Üniversitesi, 1957’de Erzurum’da kurulan Atatürk Üniversitesi, daha sonra ise 1973 yılında Diyarbakır’da kurulan Dicle Üniversitesi, Adana’da kurulan Çukurova Üniversitesi, Eskişehir’de kurulan Anadolu Üniversitesi, 1975 yılında Elazığ’da kurulan Fırat Üniversitesi,vb. bu üniversite tipinin örnekleridir. Önceleri bölgesel kalkınma amaçlı az sayıda ve bölge gözetilerek açılan üniversiteler, daha sonraki süreçte 1990’lı yıllara gelindiğinde 21

üniversite, 2 Yüksek Teknoloji Enstitüsünün (YTE) kurulmasında da aynı yöntemi izlemiştir. Ancak bu kez bölgesel gelişmeden çok hangi il sınırları içerisinde kurulacağı tespit edilmesi gereken bir unsur olup, bu üniversite biçimi önceleri “kampüs” olarak İngilizce’den olduğu gibi alınmışken, günümüzde Türkçe karşılığı olarak türetilen “Yerleşke” kavramı ile ifade edilmektedir. Uzun bir süredir Türkiye’de açılan üniversiteler olanaklar ölçüsünde kentin çeperinde yerleşke tipi tercih edilerek açılmaktadır.

3.2.3.2. Çok Yerleşkeli Üniversite (Kentiçi Üniversite)

Çok yerleşkesi olan üniversite, “yapısal olarak bir şehrin birbirinden çok uzak semtlerine dağılmış fakülte veya yüksekokullardan oluşmuş” ve gerek merkezi yönetimin gerekse bölümlerin dar alanları kapladığı okullar olarak tanımlanabilir (Ataman,1979,69). Yerleşke üniversitesinden temel farkı barınma, beslenme, kültürel faaliyetler ve alışveriş gibi ihtiyaçları gideren nitelikleri içerisinde barındırmamasıdır. Bu nedenle geniş alanlar gerektirmediği ifade edilebilir. Bu üniversiteler, kent içinde dağınık bir biçimde fazla sayıda yerleşim mekânı bulunan üniversitelerdir. Bu yerleşkelerde ise sadece eğitim ve acil yan hizmetler bulunmaktadır.

Üniversitenin merkezinde tüm yerleşkelerden sorumlu bir rektör, her yerleşkede sorumluluğu alan münferit bir başkan vardır (Doğramacı,2000). Üniversiteler, Ortaçağ Avrupası’nda birer kent örgütü olarak doğmuşlar, bulunduğu kentin adıyla anılmışlar, birlikler şeklinde oluşmuşlar ve kent içindeki loncalarla sıkı ilişki kurmuşlardır (Sönmezer,2003,141-142). Süreç içerisinde büyümeleri sonucu kent içinde genişleyebilecek boş alanlar bulunamadığı durumda ise boş bulunabilen farklı arazilerde parçalı bir biçimde büyümeye çalışmışlardır. Oxford, Cambridge gibi kentlerde gelişen üniversiteler giderek bu kentleri birer “üniversite kenti” haline getirmişlerdir (Sönmezer,2003,141-142).

Amerikan üniversitelerinin biçimsel çeşitlenmesini ise Sönmezer (2003,142-143) iki başlıkta ele almıştır. Bunlardan birincisi, yukarıda tanımlanmış ve yer seçim kararları şehir ve bölge planlaması kararının bir parçası olarak ele alınmış olan, Endüstri Devrimi sonrasında kurulan Land Grant üniversiteleridir. İkincisi ise 19. yüzyılın sonlarında yaşanan kent içine geri dönüş çabalarının sonucu olarak ortaya çıkan “kentsel kampüsler”dir. Bu kampüsler kent içinde dışa kapalı bir park

niteliğindedir. Ancak, 20. yüzyıl Amerikan üniversiteleri genel olarak bölge üniversitesi niteliğindedir. Türkiye’de ilk üniversite yapılanması kentsel kampüs sistemi biçiminde olmuştur. Bunun temel gerekçesi ise ilk üniversitelerin kurulmasının var olan okulların nitelik değiştirilmesiyle sağlanmış olmasıdır. Devlet ve özel üniversite ayırımı yapmadan mevcut üniversite sayısının 97 olduğu dikkate alınacak olursa, Türkiye’de az sayıda olduğu ve daha çok Gazi, İstanbul ve Ankara üniversiteleri gibi kuruluş tarihi eski olan üniversiteler arasında görüldüğü söylenebilir. Yeni kurulan üniversitelerin hemen hemen tamamına yakını yerleşke tipi kurulmaya özen gösterilen yapılanmalardır.

4. TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTENİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Türkiye’de üniversitenin doğuşu ve gelişimi ile ilgili tartışmalar nedeniyle sürecin nereden başladığı konusunda iki farklı yaklaşım vardır. Bunlardan bir tanesi, batılı anlamda üniversitenin başlangıcı olarak medreseleri, diğeri ise darülfünunu görmektedir. Bu konuda bazı bilim adamları (Akgündüz,1997, Özodaişık,1999, Timur,2000 vb) bir takım özellikleri nedeniyle medreselerin Osmanlı dönemi üniversitesinin başlangıcı olarak görülebileceğini ifade ederken, bazıları (Koçer, 1979; Gürüz ve diğerleri 1994, Gürüz, 2001), Türkiye’deki yükseköğretim kurumlarının medreselerin evrimi ile değil, medreselerin yerini almak üzere Batı’dan olduğu gibi alınarak oluşturulduğunu söylemektedir. Çalışmanın bu bölümünde bu tartışmalara girilmeden, konu ağırlıklı olarak Cumhuriyet sonrası gelişmeleri içerdiği için Cumhuriyet öncesi gelişmelerde eğitim kurumları dönemsel olarak tanımlandıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonraki süreç alt başlıklandırılarak sunulmuştur.

4.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Üniversite

Ülkemizde *Batılı* anlamda ilk üniversitenin kurulması Avrupa’daki ilk örneğinden, yaklaşık 800 yıl sonra (1773) gerçekleştirilebilmiştir²² (Gürüz ve diğerleri,1994,151). Bu durum yükseköğretimde olması gereken değişimin ne kadar geriden takip edildiğini göstermesi bakımından önemlidir (Erdem,A.,2004).

Bu altbölümde Cumhuriyet öncesi dönem darülfünundan önceki ve sonraki gelişmeler olarak iki kısımda incelenmiştir.

4.1.1. Darülfünun Öncesi Dönem

Osmanlıda Türk okullarını geleneksel okullar ve Osmanlı’nın son döneminde açılan devlete bağlı okullar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Geleneksel okullar halkın vakıf yoluyla kurup işlettiği devlete bağlı olanlar ise askeri ve sivil bürokrasiye eğitim veren kurumlardır. Geleneksel okul sistemi örgün ve yaygın eğitim verenler olarak ikiye ayrılmakta olup “sıbyan mektepleri” ve “medrese”lerdir. Bu kurumlar halkın her kesimine din eğitimi vermiştir. Ayrıca sarayda “enderun mektebi” vardır. Enderun’da azınlık çocukları yönetici olarak yetiştirilmektedir.

²² Bugünkü İTÜ’nün kökenini oluşturan Mühendishane-i Bahri-i Hümayun’dur (Gürüz ve diğerleri,1994,151).

Ayrıca askeri nitelikli bazı eğitim-öğretim kurumları da bulunmaktadır (Özodaşık,1999,4-5). Enderun dışındaki mektepler vakıflar yoluyla kurulan sivil yapılanmalar olup her türlü giderleri vakıflarca karşılanmıştır (Akgündüz,1997,511-513; Özodaşık,1999,5).

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar vatandaşlarının eğitim sorumluluğunu üstlenmemiş, üstlendiği dönemde de her ne kadar dini eğitim yanında günlük ihtiyaçların gerektirdiği bilgiye yer veriyse de dünyevi ihtiyaçları ön plana alan insan yetiştirme amacı gütmemiştir (Koçer,1987,5; Vahapoğlu,1990,50). Bu nedenle geleneksel toplumumuzda halkın bir özelliği eğitim sürecinin Osmanlı İmparatorluğu'nda Batı'ya nispetle daha az farklılaşmış olmasıdır. Ülkemizde eskiden beri Batı'dakine göre daha geniş bir halk kitlesi "eğitilebilirlik" potansiyeline sahip (Mardin,2002,153) olsa da, Devletin eğitim işini üstlenmemesi nedeniyle eğitim uzun süre yaygınlaşmamıştır (Ortaylı,2001,75).

Sıbyan mektepleri (ilkokullar), beş-altı yaşındaki kız ve erkek çocuklarına yönelik olup, hemen her mahalle ve köyde açılmıştır. Giderleri kuruluşunda etkin olan vakıf tarafından karşılanmış ve genellikle camilere bitişik yapılmışlardır (Özodaşık,1999,5). Parasız ve karma eğitim verilen bu okullarda (Koçer,1987,8), okuma, yazma, Kuran-ı Kerim, hesap ve coğrafya gibi konularda temel bilgiler öğretilmiştir. Bu okullarda ders veren hocalar genellikle medreselerde yetiştirilmiştir (Özodaşık,1999,5).

Osmanlı'da yükseköğretimin kurumsal yapısı ise Fatih'ten itibaren ikili bir yapıda olup, biri vakıf statüleri ve devletten görece özerklikleri nedeniyle üniversitelere benzetilebilen Sahn-Seman medreseleri²³, diğeri devlet kadrolarına eleman yetiştiren yükseköğretim benzeri olan Enderun (Saray Okulu) biçimindedir. Aksi görüş var olmakla birlikte üniversite, yönetici zümreyi ve seçkinleri yetiştiren bir yüksek öğretim kurumu biçiminde ele alınırsa, Timur'a göre (2000,44,50), Melikşah'ın veziri Nizamül-Mülk tarafından 11. yüzyılda oluşturulduğu genel kanı olan medreseleri bu anlamda üniversite saymak mümkündür.

---

²³ Kelime anlamı ders okutulan ve okunan mekân (Er, 1999, 19) anlamına gelen medreseler kimi kaynaklarda ortaöğretim ve yüksek öğretim eğitimi veren medreseler olarak ikiye ayrılmaktadır (Ertuğrul, 2003, 87). Kimi kaynaklarda üç düzeyli bir yapıları olduğu belirtilmektedir. Medrese üst sistemi bürokraside ilmiye (ifta-kazat-edris) bürokrasisinin merkezi otoriteleri durumundaki şeyhülislam, Rumeli ve Anadolu Kazaskerleri tarafından temsil edilmiştir. Medrese aracı sistemi eyalet, sancak, kaza kadılarında oluşmaktaydı. Temel sistem örgütlenmesi halka açılan ve eğitim sisteminin üretildiği düzeydir (Akgündüz, 1997, 520-521). İlmiyeden olmayan biri bu sınıfları denetleyemez, özlük işlerine karışamazdı. (Ortaylı, 2001, 76).

İlk olarak Orhan bey tarafından kurulan medreselere ilişkin olarak Fatih'e kadar fazla bir bilgi yoktur. Ancak ilk dönem medreselerin Selçuklu medreselerinden farklı olmadığı düşünülmektedir. Eğitim dini konularda uzmanlaşmanın yanı sıra, matematik, astronomi ve felsefeyi de kapsamaktadır. Bir yandan din alimleri diğer yandan müderris (öğretmen), kadı ve din adamları (ilmiye sınıfı) eğitilmiş ve Tanzimat'a kadar en önemli konumlarda görev almışlardır (Özodaşık,1999, 7-9).

Osmanlı medreseleri, Osmanlı düzeninin önemli bir parçasını oluşturmuştur (Timur,2000,51). Devletin ideolojisini üreten, meşrulaştıran ve yaygınlaştıran bir parça olarak devlete eklenmiş, yasa yapma gibi Devlet yaşamının stratejik görevleri ise din adamlarının inisiyatifinde kalmıştır (Alkan,1999,35; Akgündüz,1997,499-500).

Kimi kaynaklar medreseleri tamamen devlet monopolünde olduğunu kimileri de denetimsiz, kendi başına işleyen sosyal hizmet kurumları konumunda olduğu belirtir. Akgündüz'e (1997,523) göre, medreseler devletle barışık ve yasal bir kurum olup ayrıca vakıfların doğası gereği sivil bir oluşum olarak hem resmi hem de sivil örgütlenme ile ilişkilidir (Akgündüz,1997,512). Medrese sistemi 16. yüzyıldan başlayarak, toplumun genel bir çöküntü içine girmesine koşut olarak, giderek bozulmaya başlamış, Avrupa'da yaşanan gelişmelere ayak uyduramayan eğitim sistemi içe kapanarak realiteden kopmuş (Özodaşık,1999,15), Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile hukuken kapatılarak resmen sona ermiştir (Akgündüz,1997,517).

Enderun mektebi ise sarayda, orduda ve hükümette çalışacak personeli yetiştirmek için kurulmuş bir okuldur. İkinci Murat tarafından Edirne'de Eski Saray'da kurulmuştur. Osmanlılara özgü bir kurum olan bu mektepte devşirme usulüyle sağlanan Hıristiyan tebaadan yetenekli çocuklar, Müslüman yapılarak "kul²⁴ sistemi" çerçevesinde padişaha sadık devlet adamı ve asker olarak yetiştirilmiştir (Özodaşık,1999,16-18). Enderun mektebi kuruluncaya kadar eğitim işi medrese ve camilerde yapılmıştır. Enderun'da din eğitimi yanında, dil, savaş, mantık, coğrafya vb. konularda pratik ve teorik eğitim verilmiştir (Er,1999,83-85).

Enderun Mektebinin yönetimi saraya ait olup (Sarıkaya,1997,32), eğitim ve öğretim II. Mahmut devrine kadar sistemli bir şekilde devam etmiştir. 18. yüzyılın sonlarında devşirme sisteminin bozulması, arkasından batı yöntemleri ile öğrenim görülen harp okullarının açılması ve giderek çoğalmasıyla önemini iyice yitirmiş,

---

²⁴ Yabancı ülkelerden tutsak olarak getirilen ve alınıp satılabilen köle (TDK, 2005).

(Er,1999, 86), 1908 İkinci Meşrutiyetin ilanını takip eden günlerde tamamen kapatılmıştır (Tabak, tarihsiz).

Osmanlı'da örgün eğitim kurumları dışında, bulunan diğer eğitim kurumları; zaviyeler, tekkeler, dergahlar ve camiler vb vakıflar yoluyla kurulan yaygın eğitim kurumlarıdır (Ertuğrul,2003,89). Bu kurumlarda Anadolu'dan gelenler eğitilmiş, medreselerin eğitim programlarının dışında, çeşitli ilimler, edebiyat, ahlak, musikinin öğretildiği bir eğitim programı uygulanmıştır. Zengin kütüphaneleri olan bu kurumlar dışında, Ahi Teşkilatı ve Lonca Sisteminin de yaygın eğitim kurumları bağlamında değerlendirmesinden söz edilmektedir (Özodaşık,1999,19-20,22).

Türkiye'de Batılılaşma sürecinin Tanzimat'tan önceki ve Tanzimat sonrasındaki safhaları ve bu bağlamda eğitimdeki gelişmeler Cumhuriyet dönemini hazırlamıştır (Kafadar, 2002,351). Bu nedenle Türk üniversite tarihinin anlaşılması bakımından darülfünun deneyimini ve bu deneyimi önceleyen ve eşlik eden Tanzimat sonrası Osmanlı eğitim yapısının bilinmesi yararlı olacaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. yüzyılda görülmeye başlayan Batılılaşma ve yenileşme akımları, eğitim-öğretim alanında hissedilmiş, klasik eğitim kurumlarının yanı sıra Batı tarzında eğitim veren kurumlar da kurulmaya başlanmıştır (Özodaşık,1999,25). III. Selim (1789-1807) döneminde tereddütle de olsa başlatılan eğitim reformunun amacı subay, askeri mühendis ve askerleri Avrupa yöntemleriyle eğitmekle sınırlandırılmış, devlet geleneksel din okulları sistemine ve dolayısıyla ulemaya karşı mücadele başlatmıştır (Winter,1999,236).

II. Mahmut (1808-1839) döneminde kurulan yeni ordunun en önemli eksiği subay yokluğu olduğundan, kısmen bu ihtiyacı gidermek kısmen de sivil memur ihtiyacını karşılamak için eğitime önem verilmiştir²⁵. Padişah, 1773 ve 1793'de kurulmuş kara ve deniz okullarını güçlendirerek canlandırmaya çalışmıştır. 1827'de muhalefete rağmen Paris'e Harpokulları için dört öğrenci göndermiş ve daha sonra bunu diğerleri izlemiştir (Lewis,2004,84). Tarihi tartışmalı olmakla birlikte yurtdışına öğrenci gönderilme süreci II. Mahmut döneminde başlamıştır

²⁵ Batılılaşma sürecinde Tanzimat dönemine (1839) gelindiğinde İmparatorluğun eğitim kurumları iki ayrı kökten beslenmiştir: 1-Din esasına göre eğitim: Sıbyan mektepleri ve medreseler. 2- Batı usullerine göre kurulan eğitim kurumları: a- Askeri teknik ve uzmanlık okulları: Mühendishane-i Bahri-i Hümayün (1773), Mühendishane-i Berr-i Hümayün (1793), Tıphane-i Amire ve Cerrahane-i Mamüre (1826), Muzika-i Hümayun Mektebi (1831-4). Mekteb-i Ulum-u Harbiye (1834), b- Genel Eğitim Kurumları: Rüşdiye (1838): Mekteb-i Ulumu Edebiye (1839), Mekteb-i Maarif-i Adliye (1838) (İlk Rüşdiye'dir). Tanzimat dönemindeki bu ikili yapı ülkede bir eğitim kargaşası yaratmıştır (Timur,2000,208-209). Cumhuriyet'in ilanı sonrası çıkarılan tevhid-i tedrisat bu ikiliğe son verme amacındadır

(Koçer,1987,35-39; Yıldırım,1998, 21; Ertuğrul,2003,264). Ancak yurtdışına gönderilen öğrencilerin yanı sıra eski eğitim kurumlarına dokunulmaması nedeniyle de ikili bir yapı oluşmuştur (Özodaşık,1999,25-26).

II. Mahmut'un eğitim tedbirleri çoğunlukla orduyla ilgili olmuş ve onun döneminde sivil eğitim alanında çok az ilerleme olmuştur (Lewis, 2004, 85). Modern ilk eğitim 1838'de kurulması planlanan, ancak 1847'de İstanbul'da açılan Rüşiye okullarında verilmeye başlanmıştır. 1875'den itibaren yüksek askeri okullara öğrenci hazırlamak üzere askeri rüştiye okulları açılmıştır (Lewis,2004,180; Koçer,1987).

4.1.2. Darülfünun

Darülfünun düşüncesi ilk kez 1845 yılında ortaya çıkmış ancak gerçekleşmesi daha uzun zaman almıştır²⁶. Osmanlıda darülfünun ancak belli bir dizi girişim sonucu kurulabilmiştir (Timur, 2000, 81; Koçer, 1987). Osmanlı Devleti varlığını sürdürebilmek için ihtiyaç duyduğu bilim ve teknolojiyi kendisi üretemediği için ithal etme yolunu seçmiştir. 1845'den itibaren de kurulmaya çalışılan darülfünun girişimi II. Meşrutiyet ile sonuç vermiştir (Timur,2000,364).

Darülfünun “fenevleri”, “bilimyurdu” demektir. Darülfünun kavramı ile bütün bilimleri öğreten, Arapların “camia” veya “külliye”, Batılıların ise yine aynı anlamda kullandıkları üniversite diye adlandırılan yüksekokullar ifade edilmiştir. İlim, ilahi bilgiler için, fen ise beşeri bilgiler için kullanılan kavramlardır. İlimin çoğulu ulum, fen'in çoğulu ise funun'dur. Bu nedenle ilk açılan üniversitelere bu ayrımı tüm açıklığıyla yansıtın, aralarındaki fark çok iyi anlaşılın diye darülfünun adı verilmiştir (Yıldırım,1998,43).

İlk Osmanlı darülfünunu kurma girişimi, II. Mahmut döneminde başlayan yeni eğitim kurumları temelinde başlatılmış bir çabadır. 1845'de geçici bir Maarif Meclisi kurulmuş ve bu meclisin hazırladığı bir tasarıda “bütün ilim ve fenlerin eğitimini almak, bunları öğrenmek...isteyen herkes” için bir darülfünun kurulmasına karar verildiği yazılmıştır (Timur,2000,83). 1845'de darülfünunun inşaatına başlanmıştır. 1847'de başta ziraat okulu olmak üzere bazı meslek okulları açılmaya başlanmış (Koçer,1987,49-57,67; Timur, 2000,84), darülfünun 1863'te açılabilmiştir (Koçer,1979,4; Gök, 1998,75; Tanilli,1991,379; Akyüz,2006,168).

²⁶ Akyüz (2006), bu düşüncenin 1846 yılında ortaya atıldığını ve temelin aynı yıl içinde atıldığını ifade etmektedir.

Bu ilk darülfünun açılana kadar olan sürede Tanzimat dönemi eğitim reformları hızlanarak devam etmiş, 1857 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (Maarif-i Umumiye Nezareti) kurulmuş ve (Winter,1999,236; Koçer,1987,62), medrese dışındaki bütün okullar bu bakanlığa bağlanmıştır (Sarıkaya,1997,59). Tanzimat döneminde laikleşme eğitimde önemli bir eğilim olarak ortaya çıkmıştır (Zürcher,1996,96). Tanzimat dönemi devlet adamlarına göre Avrupa medeniyetinin nedeni ilim ve fen gücü olduğundan, yapacakları siyasi ve idari reformları İslam kimliği ve kültürü de korunarak kısa zamanda Avrupa toplumu gibi eğitilmiş ve bilimle ilerlemiş hale gelinmesi hedeflenmiştir. Bu bağlamda bütün devlet adamları genel kamu eğitimine önem verilmesi konusunda hemfikirdir (Çetinsaya,2001,59).

1839 Tanzimat Fermanı'nda eğitime ilişkin bir ifade olmamakla birlikte, 1856 Islahat Fermanı'nda eğitime yer verilmiştir. Islahat Fermanında açılacak okulların mülki esaslar çerçevesinde incelendikten sonra açılmasına izin verilmesi esası getirilmiştir. 1859 tarihli Nizamname ile devlete denetim ve müdahale yetkisi verilmiş (Koçer,1987,62,71) ve aynı tarihte Mülkiye Mektebi devlet memurlarının eğitim merkezi olarak kurulmuştur (Koçer,1987,49-57,67, Timur,2000,84; Lewis, 2004)²⁷. Amaç bürokrasiyi modernleştirme ihtiyacını karşılayacak ehliyetli, kabiliyetli memur yetiştirmek olup, eğitim süresi iki yıl olarak açılmıştır (Çetinsaya,2001,69).

İlk darülfünun kapsamında 1863'de başlayan derslere olan ilgi zamanla azalmış, medreselilerden ve tutuculardan eleştiriler yoğunlaşmış, binaya Maliye Nezareti el koymuştur. Kiralık bir konağa taşınan darülfünun, 1865 yılında çıkan bir yangında Avrupa'dan getirilmiş tüm ders araçları ve kitaplar yanınca bir süre unutulmuştur (Timur, 2000,97-98). İlk darülfünun, bugünkü anlamda bir bilim yurdu olamamış, yalnızca, fizik, zooloji, botanik ve tarih dersleri okutulmuştur (Tanilli,1991,379). Ömrü kısa olmuş ve düş kırıklığı ile bitmiştir (Timur,2000,97-98). Bunun nedenlerinden biri olarak da öğretim üyelerinin faaliyetleri gösterilmiştir (Tanilli,1991,379).

---

²⁷ Okulun tüzüğünde, İçişleri teşkilatına yetkin memurlar yetiştirmek için kurulduğunu, okulda Yazı Yazma Bilimi, Kompozisyon, Aritmetik ve Geometri, Tarih, Coğrafya, İstatistik, Osmanlı Devleti Yeni Kanunları, Devletler Genel Hukuku, Osmanlı Devleti ile Diğer Devletler Arasında Yapılan Anlaşmalar ve Ekonomi Politik derslerinin okutulacağı, memur olanların doğrudan, diğerlerinin sınavla olmak üzere 50 öğrenciyle eğitime başlanacağı gibi hükümler yer almaktaydı. Seçme sınavı sonrasında, 12 Şubat 1859 Cumartesi günü, Sadrazam Ali Paşa başkanlığında Hükümetin tümüyle katıldığı ve İstanbul'un bütün ileri gelenlerinin yer aldığı bir törenle Mekteb-i Mülkiye açıldı ("Mülkiye Tarihi",2004; Akyüz, 2006,170).

Daha sonraki süreçte, Abdülaziz (1861-1876) döneminde eğitime ilişkin Avrupa'dan kitaplar getirilip çevrilmiş, eğitim amacıyla hocalar dışarıya gönderilmiş veya özellikle askeri eğitim için hoca getirilmiştir (Koçer,1987,71). 1869'da, devrinin ilerisinde sayılabilecek olan Maarifi Umumiye Nizamnamesi yürürlüğe girmiş ve II. Meşrutiyet'e kadar devam etmiştir (Timur,2000,109). Nizamname'ye göre genel öğretim üç düzeye ayrılmıştır. İlk derece sıbyan mektepleri ve rüşdiyeler, ikinci derecede idadi ve sultaniler, üçüncü derece ise, Mekatib-i Aliye denilen yüksekokullar vardır. Nizamnamede yüksekokullar olarak kız ve erkek öğretmen okulları (darümuallimat ve darümuallimin), darülfünun ve "fünun ve sanayi-i mutelife mektepleri" sayılmaktadır (Timur,2000,109-112; Ortaylı,2001,188-190). Nizamnamede yeniden kurulması öngörülen darülfünunun kaç bölümden oluşacağı, öğrencilerini nasıl seçeceği, ders programlarının ne olacağı, yönetiminin nasıl sağlanacağı konuları düzenlenmektedir (Timur,2000,109-112).

Türkiye'de üniversite kurulması ile ilgili en eski yazılı metin olan ve kökleri Fransa'ya dayanan bu nizamnamenin 79. maddesine göre İstanbul'da yeni bir darülfünun kurulacaktır (Koçer,1979,5). Böylece darülfünunun ikinci kez açılması Darülfünun-ü Osmani adıyla 1870'de olmuştur. Mevzuatı olan ilk darülfünundur (Hatiboğlu,2000,23-24). Hikmet ve Edebiyat, İlm-i Hukuk ve Ulum-i Tabiiye olmak üzere üç fakültenin oluşturulmuştur. Fransız etkisinin görülmeye başlandığı dönem olarak anılan bu dönemde dersleri anlatacak Türkçe bilen öğretim üyesi bulunamaması durumunda, dersler Fransızca verilebilecektir. Sınavla öğrenci alınacağı, ancak sınav konusu dersleri devlet tarafından tanınmış bir okulda almış olanların sınavdan muaf tutulacağı bir sistem oluşturulmuştur. Ayrıca, kayıt ücreti konmuştur. Çoğu medreseli bine yakın öğrenci başvurması ile yeni darülfünun girişimi, medreseli öğrencilerin çoğunlukta olmasının etkisiyle, kısa sürede modernist eğitime bir ölçüde tepki niteliği kazanmıştır (Timur,2000,109-112). İki yıl kadar açık kalmış, 1872'de kapatılmıştır. Dekan seçimi uygulaması bu dönemde başlamış, ancak daha sonra vazgeçilmiştir. Neden kapatıldığı net olarak bilinmemektedir. Bu darülfünunda kamu okullarının gözetimi ve yönetimi, özel okulların sadece gözetimi devlete ait olmuştur (Yıldırım,1998,120; Hatiboğlu,2000,23-34)²⁸.

---

²⁸ Kapanış tarihi Timur (2000,109-112) ve Akyüz (2006,170) tarafından 1873 olarak ifade edilmiştir.

Niyazi Berkes, Galatasaray'ı "ilk laik kurum" olarak değerlendirmiş ve "adeta bir üniversite" olarak nitelendirmiştir. Nitekim 1874'de darülfünunun üçüncü kuruluş girişimi Darülfünunu Sultani adı altında Galatasaray Sultanisi içinde oluşmuş (Timur,2000,107-108; Hatiboğlu,2000,23-34), 1881'de kadar açık kalmıştır. Bu tarihten itibaren 1900'e kadar bir daha darülfünunun açma girişiminde bulunulmamıştır (Hatiboğlu,2000,23-34). 1873'de başlayan 1874'de tamamlanan bu yeni girişim ile Osmanlı Devleti'nde ilk kez üniversite bir bütün olarak algılanmış, Batılı anlamda "üniversite"nin kurulması kaygısı öne çıkmış, mevcut olan tıp ve ilahiyat okullarına ek olarak hukuk, fen ve edebiyat fakülteleri eklenmiştir. Ayrıca daha önceki paralı eğitim girişiminin sakıncalarından kaçınma çabası da vardır. Darülfünunu Sultani'de dersler herkese açık konferanslar biçiminde değil, düzenli ve zorunlu olup, sınavla yaptırma bağlanmıştır. Ancak yine de başarılı olunamamış ve 1877-1878'de öğretim yapamamış, 1881'de de derslere tamamen son verilmiş, toplum yaşamında da büyük bir etki yaratmamıştır. Bu başarısızlığın önemli bir nedeni de rasyonel bir öğretime karşı olanların bulunması, yani "ulema muhalefeti"dir (Timur, 2000,114-115,117).

Üçüncü darülfünunun açık olduğu bu dönemi içeren 1877'de, Mülkiye beş yıllık eğitim verilen bir yüksekokul haline getirilmiştir (Timur,2000,130; Çetinsaya,2001,69). Türkiye'de yüksek öğretimin yeni modern merkezleri arasında tamamen sivil ilk kurum olan bu okul, Abdülhamit²⁹ (1876-1908) döneminde bile önemli bir entelektüel merkez olmaya ve yeni fikirlerin yetişmesinde rol oynamaya devam etmiştir (Lewis,2004,179). Mülkiye Mektebi bürokrasinin yanı sıra "muhalif" elit yetiştirme geleneğini de Cumhuriyet'e taşımıştır (Çetinsaya,2001,69).

1878 sonrası Tanzimat ruhundan uzaklaşmıştır. Batıcı görüş yerine milli-manevi değerlere önem verenler ön plana çıkmış, okuyan sayısı, okul sayısı ve okulların niteliği artmıştır (Özodaşık,1999,31). Abdülhamit döneminde başka alanlardaki "gerici" siyaset uygulanmasına rağmen eğitim alanında çabalar durmamış, yükseköğrenim ve teknik eğitime önem verilmiştir (Winter,1999,236). Ancak Abdülhamit darülfünunun kurmaktansa öğrencileri Avrupa Üniversitesine tahsile göndermeyi tercih etmiştir. Çünkü darülfünunun diğer okullar gibi "ideolojik olarak tarafsız siyasi olarak tehlikesiz" görünmemiştir (Öncü,2002, 523-524).

---

²⁹ Abdülhamit'in ilk ve en önemli çabaları eğitim alanında olmuştur. Mülkiye dışında Harbiye ve diğer mevcut askeri ve sivil okulları genişletmiş, ayrıca 18 yeni yüksek ve mesleki okul eklemiştir. Bu okulların kimisi kısa ömürlü olmakla birlikte yine de etkili olmuştur. Bu dönemde açılan okullar arasında maliye (1878), hukuk (1878), güzel sanatlar (1879), ticaret (1882), polis (1891), gümrük (1892) vardı (Lewis,2004,179-180)

1890'lı yıllarla birlikte Abdülhamit rejimi buyurgan ve sansürcü bir niteliğe bürünmüştür. Bu dönemde Mülkiye'de ve diğer okullarda özgürlükten bahseden, Genç Osmanlı yazarlarının eserlerini okutan hocalar tasfiye edilmiş, yerine "daha emin ve uysal hocalar" getirilmiştir (Lewis, 2004,194). 1892 yılından Paris'teki tüm Türk öğrenciler çoğunun Genç Türklerin siyasal gösterisine katılması gerekçesi ile geri çağırılmıştır³⁰ (Lewis,2004,184). 1895'de Mülkiye Mektebi denetim altına alınmıştır. 1900 yılına gelindiğinde dördüncü darülfünun olan Darülfünun-u Şahane'nin, üniversitesiz bir imparatorluğun olamayacağı yönündeki telkinlerin etkisiyle kurulduğu belirtilmektedir. Bu girişim daha önceki darülfünun girişimine benzer biçimde ancak bu kez Mektebi Mülkiye³¹ bünyesinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu kuruluş sessiz sedasız yapılmış ve alınacak öğrenci sayısı sınırlı tutulmuştur. Ayrıca, eğitim müfettişlerinin sıkı kontrolü de söz konusu olmuştur (Timur,2000,140-147). Bu darülfünun için kısa ve öncekine göre geri hükümler taşıyan bir nizamname hazırlanmıştır (Tanilli,1991:379-380; Hatiboğlu, 2000,34-70).

Darülfünun-u Şahane de mutlakiyet dönemi üniversitesi olup, bu dönemde üniversitede görev alacak bütün kişiler, bizzat padişah tarafından atanmıştır. Bilimden doğmadığı ifade edilen bu darülfünun, dolayısıyla bilime hizmet etmemiştir. İsmail Hakkı Baltacıoğlu, bu darülfünununun siyasi ve mesleki bir amaçla kurulmuş olduğunu söylemiş ve bu konuda şu açıklamayı yapmıştır: "Nasıl askeri alanda geriliği gidermek için oraya öğrenci verecek ilk ve orta öğretim müesseseleri yokken teknik askeri okullar açılmışsa, sivil hayatın ihtiyacına cevap vermek için de ilmi çalışmanın beşiği olan Fen ve Edebiyat Fakülteleri düşünülmeden daha ziyade doktor ve avukat yetiştirmek için Tıp ve Hukuk Fakülteleri açılmıştır" (Koçer,1979,8). Diğer yandan Darülfünun-u Şahane'nin kurulması birçok tarihçi tarafından Batı örneklerine göre gerçek bir üniversite başlangıcı olarak görülmüştür (Widmann,2000,54; Lewis'ten aktaran, Hatiboğlu,2000,42).

II. Meşruiyetin ilanından sonra Maarif Nezaretinin örgüt yapısı incelendiğinde: 1910'da Yükseköğretim dairesinin kurulmuş olduğu görülmüştür (Koçer, 1987,186). Kızlara yükseköğrenim yolu açılması bu döneme ait bir yeniliktir (Özodaşık,1999, 36, Winter, 1999,237). Yine pedagojik anlayışın gelişmesi,

³⁰ Yeni fikirlerin Osmanlıya ulaştığı bir kanal dışarıya gönderilen öğrencilerdir. 19. yüzyılın ortasında gittikçe sayıları artmıştır (Lewis, 2004, 343).

³¹ Osmanlı Devletinde uluslaşma çabasıyla yüksek öğretimdeki gelişmeler ilişkilidir. Osmanlı'da "mülkiye"ye geçiş Osmanlı yönetici zümresindeki değişimin göstergesidir ve Osmanlılarda yeni bir zihniyetin doğuşu, ülkede bilim anlayışının değişmesiyle koşuttur (Timur, 2000, 126).

geleneksel bilgi kavramının yerine eğitim kavramının gelmesi de bu dönemde gerçekleşmiştir (Winter,1999, 237). Öğretimin her derecede yeniden örgütlendiği bu dönemde üniversite düzeyinde de Darülfünunu Şahane'den Darülfünunu Osmani'ye geçiş, Meşrutiyet'in ilk yılı (1909) içinde gerçekleşmiştir. 1912 yılında yüksek öğrenim tarihimizde bir dönüm noktası sayılabilecek Darülfünun Nizamnamesi oluşturularak teorik olarak ülkemizde ilk kez Humboldt Üniversite modelini benimseyen bir görüş hukuka geçirilmiş, üniversitelerin hem bilim yayıcı hem de yaratıcı olduğu vurgusu yapılmıştır. Ancak Osmanlı devletinde ilerleyen yıllarda da bilim yaşamında çarpıcı bir ilerleme olmamıştır (Timur,2000,205-207).

1912 yılında yaşanan dönüşüm ile, 1900'de çıkarılan zayıf tüzük yenilenmiş ve Sorbon Üniversitesi model alınarak bir tüzük hazırlanmıştır. Bu tüzük 1919 tüzüğüne öncülü olarak kabul edilmiş, kürsü sistemi getirilmiş ve araştırma enstitüleri kurulmuştur (Hatiboğlu,2000,45,54,56). Meşrutiyet döneminin gerçekleştirdiği Osmanlı darülfünunu mektep-medrese ikiliğine ilişkin yoğun tartışma ortamında doğmuş, 1912 Nizamnamesi ile Tıp, Fen, Edebi, Şeri ve Hukuki bilimler olmak üzere beş şubeye ayrılmıştır. Bu şubeler aynı yıl çıkartılan ek bir nizamname ile fakülte adını almışlardır (Timur,2000,219; Hatipoğlu,2000,45).

Türkiye Birinci Dünya Savaşı'na girdikten bir süre sonra, İstanbul'da bir Alman Eğitim ve Kültür Enstitüsü kurulmuştur. 1915 yılı sonbaharında 19 Alman profesör³² İstanbul Darülfünunu'nda çalışmaya başlamıştır. Ancak, Türkiye için alışılmamış bu deney, 1918 sonbaharında politik gerekçelerle sona erdirildiğinde, Türkiye tarafından ümit edilen sonuca ulaşamamış, darülfünun Avrupa düzeyinde bir üniversite niteliğine kavuşturulamamıştır (Widmann,2000,61-63).

1919 yılında Darülfünun-u Osmani doğmuştur. Üniversiteye bilimsel özerklik kavramı o günkü koşullarda en ileri düzeyde tanınmıştır (Koçer,1979,13; Hatiboğlu,2000,64; Ortaylı,2001,73). Bu döneme imparatorluğun sona ermeye başlamasıyla birlikte üniversitenin hiçbir üst otorite olmadan kendi yasasını kendisi hazırlama olanağına sahip olduğu dönem denilebilir. En önemli özellikleri; fakültelerde kürsülerin ve bilim kurulunun oluşturulması, öğretim üyelerinin seçiminin senatoya bırakılması ve bu seçime bakanlığın bir kez veto etme yetkisinin verilmesi, rektör seçiminin öğretim üyeleri ve görevlileri tarafından yapılması, ve

³² Türkiye'ye gelen yabancı öğretim üyelerinin birçoğu İstanbul Üniversitesi'nde görev almıştır (Ataüinal, 1993,49). İstanbul'a gelen Alman öğretim üyelerinden tıp doktoru Prof. Reimann, İstanbul Üniversitesi'ni özellikle de Tıp Fakültesine ilişkin kapsam ve başarıları bakımından "mevcut olan en iyi Alman üniversitesi" olarak ifade etmiştir (aktaran, Widmann,2000,118).

eğitim bakanının ve padişahın üniversite üzerindeki yetkilerinin çok azaltılması olarak ifade edilebilir. 1919 üniversite yasasının günümüz üniversite yasaları seviyesinde olup, bilimsel, yargı ve yönetim bakımından özerk (Koçer,1979,13-15) olduğunun belirtilmesinin temelinde bu uygulamalar bulunmaktadır.

1921 yılında ise, 493 sayılı Yasa'yla darülfünuna tüzel kişilik ve özerklik verilmiştir (Alkan,1999,35). Bu dönem özgür bir üniversite geliştirecek potansiyel taşımamıştır. Bir yandan İstanbul Darülfünunu, İzmir'in işgaline büyük bir tepki gösterip, protesto toplantısı yaparken, diğer yandan bazı hocalar Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkmışlardır. Ancak bu hocalara karşı artan tepki 1922 yılında bir boykota dönüşmüştür. Ankara'nın da desteklediği bu boykot işbirlikçi öğretim üyelerinin darülfünundan uzaklaştırılmasıyla bitmiş ve İzmir'in alınmasından sonra darülfünun Mustafa Kemal Paşa'ya "fahri müderrislik" unvanı vermiştir (Timur,2000,225-226).

1923 İstanbul Darülfünun'u da bilimsel özerkliğe sahiptir. Eğitim bakanı üniversitenin başkanı olup, bu görevi Darülfünun Emmini denilen rektör kanalıyla yürütmüştür. "Darülfünun Divanı" adı verilen Senato üniversitenin karar organı olup, bilimsel, disiplin ve ceza işleri ve yönetim konulu işlerde karar verilmiştir (Koçer,1979,17-18). 1924'de yükseköğretim kurumları vakıflardan alınıp devlet kontrolüne geçmiş, İstanbul Darülfünunu'na çıkarılan özel bir yasa ile tüzel kişilik ve katma bütçelilik tanınmış, asistan kavramı da ilk kez Yasa'da yer almıştır. 1923'ten 1932'ye kadar geçen süre içinde, cumhuriyet yönetim ve ilkelerine ayak uyduramayan darülfünun 1933'de 2252 sayılı Yasa'yla kapatılmış ve yerine Milli Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı İstanbul Üniversitesi kurulmuştur (Tanilli,1991,379-380).

4.2. Türkiye Cumhuriyeti Döneminde Üniversitenin Gelişimi

Cumhuriyetin ilk döneminde eğitim, bir laikleşme ve modernleşme aracı olarak görülmüştür (Öncü,2002,529). Cumhuriyetin eğitim yapısı Osmanlıdan o da Fransa'dan etkilenmiştir (Winter,1999,244). Ancak Cumhuriyet dönemindeki reformlar kendinden öncekilere göre daha radikaldir ve modernleşme iddiasındadır. Tevhid-i Tedrisat'tan Latin alfabesinin kabulüne kadar gerçekleştirilen bir dizi reformla kapılar geçmişe kapatılıp Batı'ya açılmıştır. Türkiye'de eğitim hareketleri ve eğitim sistemine ilişkin sorun ve tartışmalar toplumun Batı'ya yönelme süreciyle doğrudan ilişkilidir. Toplumsal yapının dinamikliğinden dolayı eğitim bir taraftan

toplumun sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal yapısındaki değişmelerin motoru olmakta, diğer yandan da toplum yapısındaki değişmeler eğitim düşüncesini ve hareketlerini belirlemektedir (Kafadar,2002,351).

Mustafa Kemal'in eğitim alanında gerçekleştirdiği reformların temeli Osmanlı'nın son döneminde yaşanan Batılılaşma hareketidir (Winter,1999,238). Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte, eğitime bakış açısında önemli değişimler olmuştur. Bu dönemde konu üzerinde toplantılar yapılmış, alanla ilgili yerli ve yabancı uzmanların görüşleri alınarak eğitim politikaları belirlenmeye çalışılmıştır (Özodaşık,1999,x11). Mustafa Kemal ve arkadaşları eğitimin önemini farkındadır. Daha 1920'de Eğitim Bakanlığı kurulmuştur (Winter,1999,238). 15 Temmuz 1921'de Kurtuluş Savaşı sürerken, Ankara'da Maarif Kongresi toplanmıştır. Bu toplantıda Mustafa Kemal, milli eğitimin gereğini anlatmış, Doğu ve Batı'nın etkisinden uzak olması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, eğitimin bağımsızlıkçı ve pozitivist özelliği ile ilgili özelemlerini dile getirmiş, bu yolda talimatlar vermiştir (Sarıhan,1998,112). Kongre'deki konuşmasında Atatürk geleneksel eğitim sistemini eleştirmiştir (Özodaşık, 1999,65-68). 1922 tarihli Maarif Kongresi, Tanzimat'ın yarattığı ikiliklere karşı ulusal eğitim ilkelerini oluşturmuştur (Timur,2000,227).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yabancı uzmanların eğitime ilişkin raporları vardır (Winter;1999,243; Özodaşık,1999,124). 1924-1955 arası yabancı uzmanlara 14 rapor hazırlanmıştır. Türk öğrenciler yurtdışına eğitime, Türk öğretmenler staja gönderilmiştir (Ertuğrul,2003,251). 1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası'nın Büyük Kongresinde Halkevleri'nin kurulması kararı alınmıştır. Bu bağlamda 1932'de açılışı yapılan halkevleri ulus-devletin inşasında önemli görevler almıştır (Yeşilkaya,2002, 113,115)³³. Türk eğitim tarihinde toplum kalkınmasını başlatılmak için köye öğretmen yetiştirme³⁴ düşüncesi ile, 1 Mayıs 1925'te tartışılmaya başlanan Köy

³³ Halkevlerinin kapatıldığı 1950 yılına kadar sayı 478 Halkevi ve 4.322 Halkodasına ulaşır. Halkın boş zamanını değerlendirmek, pratik bilgi ve beceri kazandırmayı sağlamak ihtiyacını gideren bir örgüttür. Ayrıca genel eğitim amaçlı okuma-yazma, Türkçe, fen, zanaat, tarih-yurtbilgisi, yabancı dil vb. öğretilir (Yeşilkaya, 2002: 113, 116).

³⁴ Köy Öğretmen Okullarına olan ihtiyaç, 1 Mayıs 1925'de Konya'da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresinde tartışılır. 22 Mart 1926'da kentteki öğretmen okullarına ek olarak "Köy Muallimleri Mektepleri"nin kurulması kararlaştırılır. 1926'da Kayseri'de 1927'de Denizli'de üç yıllık okullar açılır ancak başarılı olunamaz (Kafadar, 2002: 369). İkinci deneme ile Köy Enstitüleri fiilen 1930'larda kurulur. Üçüncü deneme Köy Enstitülerinin Hasan Ali Yücel tarafından 1940'da resmen kurulur. Köy Enstitüsü Yasası'nın çıktığı dönem 1938, MEB'na getirildiği dönemdir. Dönemin eğitime en önemli katkılarından birisi üniversiteyi özerk hale getirme çabasıdır (Altunkaya, 1998: 16-18). Türkiye'nin özgün eğitsel deneyimidir (Karaömerlioğlu, 2002: 286). Amacı köy çocuklarından öğretmenler yetiştirerek eğitim yoluyla kırsal kalkınmayı ve Türkiye'nin yapısal değişimini sağlamaktır (Aydoğan, 1998: 164). 1946'da Hasan Ali Yücel'in MEB görevinin verilmemesi ve İ.Hakkı Tonguç'un görevden alınmaları sonrasında da devam etmiş, 1954'de resmen kaldırılmıştır (Karaömerlioğlu, 2002: 286).

Öğretmen Okulları 1926'da açılmış, 1954'e kadar üç ayrı biçimde faaliyet göstermiş ve Türkiye'nin en özgün eğitsel deneyimi olmuştur (Altunkaya,1998,16-18; Aydoğan,1998,162; Kafadar,2002,369; Karaömerlioğlu,2002,286).

Cumhuriyet'in kurulması ile birlikte eğitimde yapılmaya çalışılan atılımlar ve bu çalışmalarını takip eden gelişmeler, çalışmanın bu alt bölümünde Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca çıkarılan üniversite yasaları dönem başlangıçları kabul edilerek yapılan bir sınıflandırma ile sunulmuştur.

4.2.1. Darülfünundan Üniversiteye

29 Ekim 1923'de Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte devlet aygıtındaki feodal kalıntılar temizlenerek yerini modern kurumlara bırakması süreci başlamıştır (Timur,2000,229). Ülkede önemli sosyo-ekonomik reformlar yapılmış, ancak darülfünun beklenen ilerlemeyi gösterememiş, devrimlere karşı olumsuz tutum takınmış, ciddi ve toplum yararlı bilimsel çalışmalar yapılmamış (Akyüz,2006,358), "Resmi devlet ideolojisini yansıtamadığı ve suskun kaldığı için rejimle ihtilafa düşmüştür" (Öncü,2002,521,525). Geçmişten gelen alışkanlıklarını ve tutumunu bir türlü bırakamayan darülfünunun bu durumu, 1930'lu yıllara gelindiğinde siyasal çevrelerde yaygın bir biçimde tartışılmış, ancak beklenen düzeye getirilemeyince köktenci bir çözüm ile kaldırılmıştır (Ataünal,1993,39).

Atatürkçü Cumhuriyet'te ilk yüksekokulun kuruluşu 1926'da Atatürk tarafından Ankara'da kurulan Hukuk okulunun, Ankara'da açılması planlanan bir üniversitenin temeli olması düşüncesiyle 1927'de Hukuk Fakültesi'ne dönüştürülmesiyle olmuştur (Widmann,2000,55). Yine Ankara'da 1930'da açılan Yüksek Ziraat Mektebi 1933'de çıkarılan 2291 sayılı Yasa'yla Veteriner, Orman Fakültelerini içine alan üniversite karakterinde "Yüksek Ziraat Enstitüsü" adını taşıyan bir kuruma dönüştürülmüştür (Koçer, 1979,24). Ancak bu oluşumların modern bir üniversiteye dönüşmesi Cumhuriyet'in kurucuları tarafından 1933 yılında darülfünunun kaldırılıp, Cumhuriyet üniversitesinin kurulması ile olmuştur (Timur,2000,229-230).

Cumhuriyet hükümeti, yasalar ve talimatnamelerle darülfünun için geniş bir etkinlik alanı ve gelişme yolu açmıştır. Ancak bu tedbirler, kurumun içine sinmiş olan durgunluğu giderememiş, kurum kendi kendine kalkınamamıştır. Zamanın Maarif Vekili Reşit Galip, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren geçen 9 yıl

süresinde memleketin hiçbir meselesinin darülfünun işi kadar ilgi uyandırmadığını, hiçbir müessesenin onun kadar tenkit edilmediğini belirtmiştir (Koçer,1979,18-19). Yeniden yapılanma gereksinimi nedeniyle Atatürk'ün direktifi ile üniversite üzerine tetkik yapması için İsviçre'den Cenevre üniversitesi rektörü Prof. Albert Malche 1931'de çağırılmış ve bir rapor hazırlaması istenmiştir (Koçer,1979,18-19; Ataüinal,1993,39; Hatiboğlu,1995,97-101; Widmann, 2000,76). Aynı zamanda Darülfünun Islahat Komitesi'nde danışmanlık da yapmış olan Malche, 29 Mayıs 1932'de raporu hazırlayıp sunmuştur (Hatiboğlu,1995,97-101). Malche'nin keskin gözlemleri gerçekten bir akademik yetersizliğe ve entelektüel kısırlığa işaret etmiştir (Öncü,2002,525). Malche Raporu'nda, eğitim-öğretimde, bilimsel araştırmada, yayında, danışmanlık hizmetinde, üniversite yapı ve işleyişinde yetersizlikler olduğunu belirtmiş ve sorunun temelinde şu gerekçeler olduğunu sıralamıştır (Koçer,1979,18-19; Ataüinal,1993, 39; Widmann,2000,76,77):

(1) Darülfünun fakülteleri arasında, bilimsel çalışma işbirliğinin olmaması, (2) Bazı fakültelerin yalnız öğretimle meşgul bir yüksekokul durumunda olması, (3) Öğretim üyelerinin çoğunun kendilerini yalnız ders vermekle görevli sayması, bilimsel çalışma yapmaması, (4) Öğretim üyelerinin ders dışında öğrencilere rehber olmaması, (5) Ezbere eğitim yürütülmesi, (6) Seminerlerin yapılmaması, (7) Türkçe bilimsel yayının yok denecek kadar az olması, (8) Laboratuvarlarda öğrencilerin uygulama yapma olanağının olmaması, (9) Öğretim üyelerinin ücretlerinin düşük olması nedeniyle yan işlere yönelmeleri ve asıl görevlerine yeterince zaman ayıramamaları, (10) Darülfünun'un toplumdan ve hükümetten yalıtılmış olması, (11) Tıp eğitiminin kliniklerle ilgisinin az olması, (12) Tezlerin niteliğinin zayıf olması, (13) Öğretim üyeleri arasında verimli bir fikir ve ideal birliğinin olmaması, (14) Rektörlük, Dekanlık, Senatörlük gibi makamların bazı kliklerin adamı olan öğretim üyelerinin ve kliklerinin çarpışma yeri olması.

Malche'nin raporunun önemi, Cumhuriyet döneminin ilk üniversite reformu olarak adlandırılan değişikliğin bu raporda yer alan yetersizlikler gerekçe gösterilerek ve rapordan etkilenerek yapılmış olmasından kaynaklanmaktadır (Ataüinal, 1993, 39; Öncü,2002,525). 1933 reformunda Atatürk'ün izlediği amaç, bilimsel ilerleme yolu olmuştur. Malche'ın raporu da bu amaca göre hazırlanmıştır (İnönü,2005). 1932'de Türkiye'ye gelen, raporunu sunduktan sonra aynı yıl içinde İsviçre'ye dönen, ancak 1933-1934 yılları arasında yeniden Türkiye'de bulunan

Malche, Widmann'ın ifadesine göre (2000,77,81,112) 1934 ilkbaharında birçok zorluktan yılmış ve reformun başarılması konusunda kuşkulara kapılmış olarak Türkiye'den ayrılmıştır. Ancak buna karşın, onun Türkiye'deki etkisini kabul etmek gerektiğinin de altını çizmektedir. Malche'nin istifası, reform denemesinin iç bunalımını açık şekilde gösteren bir belirti şeklinde algılanmıştır. Ancak, yine de yabancı profesörlerin çalışmalarına güven duyulmuş ve değer verilmiştir.

Darülfünundan üniversiteye geçiş, döneminin tüm devrimci atılımları gibi devrimci bir yöntemle kurulmuştur. 31 Mayıs 1933 yılında 2252 sayılı yasayla Darülfünun kaldırılmış, yerine 1 Ağustos 1933'de MEB'na bağlı İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. Böylece, üniversite sözcüğü ilk kez yasaya girmiştir. Bu dönemde üniversite özerk değildir (Tanilli, 1991,380; Ataünal,1993,40; Hatiboğlu,2000,114; Timur,2000,232, Doğramacı,2000; İnönü, 2005). Bu reform ile Humboldt modeli bir üniversite kurulmak istenmiştir (Tekeli,2003,138).

Cumhuriyet üniversitesi köklü bir tasfiye üzerine kurulmuştur.³⁵ Batı'daki üniversiteler düzeyinde bir üniversitenin kurulması için gereken öğretim kadrosunun yerleştirilmesi gündeme gelmiştir (Hatiboğlu,1995,97-101) ve devrimci yönetim kendi bilim kadrolarını oluşturamadığı için batılı bilim adamlarından büyük bir destek almıştır (Timur,2000,234). 1933 yılı başında Almanya'da iktidara gelen Nazi hükümetinin siyasal amaçlarla uyguladığı baskı politikası sonunda bir çok değerli bilim insanının Almanya dışında iş aramaları Türkiye açısından iyi bir rastlantı olmuş ve Hükümetin fırsatı iyi değerlendirmesiyle bu bilim insanlarının bir çoğu (40 kadar) İstanbul Üniversitesi'nde 1933 sonbaharında göreve başlamışlardır. Üniversitenin ilk kadrosunda 138'i Türk, 42'si yabancı olmak üzere 180 kişi bulunmuştur³⁶ (Hatiboğlu,1995,97-101; İnönü,2005).

1934 yılında Alman hocaların gelişi üniversite açısından önemlidir ve bu kadronun çok yararı olmuştur. Ancak Ortaylı'ya göre (2001,79) o tarihte bile Türk üniversitesi sanıldığı gibi "küflenmiş medrese" değildir. Tıp, Türkoloji ve kimi doğabilim dallarında çağın ölçülerine uygun hocalar bulunmaktadır. Yabancı öğretim

---

³⁵ Tasfiye edilenlerin sayısal rakamı kaynaklara göre farklılık göstermektedir. Bir kaynakta 151 öğretim üyesinden 59'unun ,diğer bir kaynakta 143 öğretim üyesinde 61'inin yeniden görev alabildiği belirtilmektedir (Timur, 2000, 234). Bir başka kaynakta sayı 157 olarak gösterilmektedir (Alkan, 1999, 35).

³⁶ Mülteci profesörlerin Türkiye'den geri dönüşleri ise iki dönemde yoğun görülmektedir. Bunlardan birincisi, 2. Dünya Savaşı'nın öncesi olup, daha çok Amerika'ya gidilen dönem, ikincisi ise bitiminden sonraki dönem olup 1940'ta ABD savaşa girene kadar devam etmiştir, 1950'lerden itibaren Batı Almanya'ya gitmişlerdir. Çok az sayıda mülteci öğretim üyesi ise Türkiye'de kalmıştır (Widmann,2000,271-276).

üyeleri de Türkiye'nin batılılaşmasında önemli bir rol oynamıştır (Lök ve Erten,2002,537). Reform yapıldığı sırada beş fakülte (Tıp, Doğa Bilimleri, Hukuk, Edebiyat, İlahiyat) mevcuttur ve Edebiyat, İlahiyat fakülteleri zıt ideolojik akımların bulunduğu yerlerdir (Öncü, 2002, 521, 523). Darülfünun Cumhuriyet dönemindeki hikayesi, bir eğitim kurumunun modernleştirme, ama daha çok rejimle uyumlaştırma sürecinin hikayesi olarak ifade edilmektedir (Lök ve Erten,2002, 537).

1933 üniversite reformu Türkiye'de önemli bir devrim olmuştur. Bu reformun gerek oluşum süreci gerekse sonuçları açısından üzerinde durulması gerekmektedir. Bu reformla üniversiteler bilimsel kişilik kazanmıştır. Bu dönemde oluşturulan üniversite modeli dünyanın gelişmiş üniversiteleri ile aynıdır (Ortaylı,2001,79). 1933 üniversite reformu ile öncelikle Arapça kökenli terimlerin yerini Avrupa kökenli terimler almıştır (Ataüenal,1993,50). Yasayla üniversitelerde bilimsel özerklik ve katılımcı yönetim, tüzelkişilik ve katma bütçelilik kaldırılmış, üniversite MEB emri altında kurulmuş, rektör MEB'na sıkı bir şekilde bağlanmıştır. Dekanın görevlendirilme yetkisi de MEB'na verilmiştir (Ataüenal,1993,53; Hatiboğlu,2000,120).

1934 tarihinde üniversiteler için çıkarılan ikinci yasa, 2467 sayılı yasadır. Bu yasa ile yeni kurulan İstanbul Üniversitesi genel bütçeye alındıktan sonra, yeni üniversitenin mali konularının yürütülmesine açıklık getiren, üniversiteyi bir bütün halinde düzenleyen İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi de aynı yıl içinde kabul edilmiştir (Koçer,1979,23; Ataüenal, 1993,40-42). Özerklik ve bilim özgürlüğü bu yasada da yoktur, ancak katılımlı yönetim vardır (Hatiboğlu,2000,120). Yasanın birinci maddesi üniversitenin amacını “bilimsel araştırmalar yapmak, ulusal kültürü ve bilimi genişletmeye ve yaymaya çalışmak, devlet ve ülke hizmet ve işleri için ergin ve olgun unsurlar yetişmesine yardım etmek” biçiminde düzenlemektedir (aktaran, Ataüenal,1993,42). Bu dönemde öğretim üyelerine sıkı bir denetim getirilmiştir (Hatiboğlu, 2000,120-122). Koçer'e göre (1979,23), bilimsel ve idari özerklik açısından 1934 üniversitesi 1919 ve 1923 üniversitelerinden daha geri bir üniversite olmuştur. Adeta 1900 üniversitesini andırmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonra yapılmış devrimleri yerleştirmeyi ana amaç kabul etmiş bir üniversite görünümü sunmaktadır.

Almanya'dan gelenler, darülfünundan seçilenler ve daha önce yurtdışına gönderilenlerden geri dönenler olmak üzere üç kaynaktan sağlanan öğretim

üyelerinden oluşturulan 1933 dönemi üniversite, evrensel üniversite kavramına uygun değildir. Ancak niyet üniversiteyi evrensel kurallara eriştirmektir. Nitekim, Alman profesörlerin de katkılarıyla 1939'dan başlayarak özerk üniversite hazırlıklarına başlanmıştır. 1933-1946 dönemi bu özellikleriyle, üniversite için geçici bir hazırlık evresidir (Hirsch, 1997,209; Hatiboğlu,2000,122,128).

Reformun amacı, üniversitelerdeki eğitim, öğretim ve araştırma çalışmalarının çağdaş Batı ülkelerindeki düzeye çıkarılması ve bu ülkelerde uygulanan üniversite yönetim düzeninin Türkiye'ye getirilmesidir. Reform, "Üniversitelerin, toplumun seçtiği organlar tarafından denetlenmesi" ilkesine dayanmıştır. Nitekim 1933'ten 1946'ya kadar geçen dönemde, araştırmalar hızla artmış, yükseköğretimin düzeyi yükselmiş, büyük başarılar sağlanmış ve üniversite altın çağını yaşamıştır (Doğramacı,2000).

Türkiye'de üniversitenin gelişimine ilişkin İstanbul Üniversitesi'nin yeniden kuruluşu ve Ankara'da ziraat yüksekokulunun açılmasıyla başlayan atılımlar, daha sonra, 1935'te Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, 1936'da Ankara Devlet Konservatuarı, 1938'de Mülkiye, Siyasal Bilgiler Yüksekokulu, 1942'de Fen, 1945'te Tıp fakültelerinin kurulmasıyla devam etmiştir (Widmann,2000,55).

4.2.2. Çok Partili Döneme Geçiş ve Üniversitelerin Gelişimi; 1946 Yasası

1933 Reformu³⁷ ile kurulan sistem, 1946 yılından sonra önemli değişikliklere uğramıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan iki kutuplu düzen, nüfus ve üretim kapasitesindeki hızlı artış bilim ve üniversite yaşamını da etkisine almıştır. Üniversite sayısı ve öğretim üyesi sayısı hızlı bir artış göstermiştir. 1945 sonrası yeni bir dönemin başladığı tartışmasız olmakla birlikte bu yeni dönemin bilanço ve değerlendirmesine ilişkin aynı görüş birliği bulunmamaktadır (Timur,2000,235-237).

1933 Yasa'sında yer almayan bilimsel ve yönetsel özerkliğin bu dönemde geri verilmesi amaçlanmış, eğitimle ilgili bütün kurumlardan yeni çıkarılacak üniversiteler yasası hakkındaki düşüncelerini belirten raporlar istemiştir (Koçer,1979,25).

---

³⁷ Çeşitli nedenlerden dolayı (yükselen milliyetçilik, bilimsel çalışma yerine mevki ve makamlara verilen önem vb.) 1933 Reformu yeterince başarılı olamamıştır (Timur, 2000, 236).

Çok partili demokrasi dönemine geçildiği 1946 yılında buna paralel olarak çıkarılan yeni yasa ile Türk üniversite sistemi köklü bir değişikliğe uğramıştır. Temel değişiklik özerklik kavramı çerçevesinde olmuştur (Doğramacı,2000; Timur,2000, 246). Özerklik, profesörlerden oluşturulan komisyonun önerisine uyularak, "rektörlerinin ve dekanlarının öğretim üyeleri tarafından seçilmesi" olarak yorumlanmış (Doğramacı,2000); 13.6.1946 tarihinde bu yoruma uygun olarak çıkarılan 4936 sayılı Yasa'yla üniversitelere bilimsel ve yönetsel özerklik veren, bu özelliği ile de demokrasiye geçiş devrinin üniversiteleri olacağı nitelenen bir uygulama başlatılmıştır (Koçer,1979,25; Tanilli,1991,380; Gök,1998,76; Hatiboğlu, 2000,196-197). Ancak Yasa'dan bir yıl önce, 1945 yılında, MEB, bir genelge ile, öğretim üyelerine ve öğretmenlere siyasetle uğraşma yasağı getirmiştir. 4936 sayılı Yasa'da, özerkliğin kabul edilmesine, başta dekan olmak üzere seçimle gelen organlara yer verilmesine karşın, üniversiteler MEB'na bağlanmış, bakana, üniversite ve fakülte kurulları tarafından verilen ve bakan tarafından beğenilmeyen kararların yeniden görüşülmek üzere iadesi hakkı verilmiştir (Timur,2000,246-249).

Ancak bu duruma karşın 4936 sayılı Yasa o güne kadar hazırlanan en kapsamlı yasa olarak kabul edilmiştir (Tanilli,1991,380), 1946'da üniversite klasik yapısına kavuşmuştur (Ortaylı,2001,79). Bundan öncekilerin tüzük olması nedeniyle "Üniversiteler Kanunu" adını taşıyan ilk yasadır. Bu yasa ile üniversitelerin bilimsel ve yönetsel anlamda özerkliği yeniden getirilmiş, tüzel kişiliği tanınmıştır. Ancak tam bir yönetsel özerklik söz konusu olmamıştır. Sonraki yıllarda üniversite sayısı hızla artmıştır (Gök,1998,76; Hatiboğlu, 2000,196-197; Ortaylı,2001,79).

1946 Üniversite Reformu bilime karşı yapılmadığı, 1946 yılı aynı zamanda siyasi havanın, demokratik bir çehrenin kazanılmaya çalışıldığı bir yıl olmasına karşın Muzaffer Şerif, Behice Boran, Pertev Naili Boratav ve Niyazi Berkes'in de dahil olduğu bir grup öğretim üyesi "solcu" oldukları gerekçesiyle üniversiteden atılmıştır (Timur,2000,246-249; Öncü,2002,528)³⁸. 1948 yılında DTCF'ndeki bu "çirkin tasarruf'un dışında üniversitenin onurunu kıracak başka olay olmamıştır (Ortaylı,2001,79).

1950'lerde Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle, Kıta Avrupası modelini benimseyen Türk üniversitelerinin yapısı önemli bir değişim geçirmiştir. Serbest

---

³⁸ Batılı bir bilim ve eğitim anlayışı ile Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi'nde oluşturulmaya çalışılan "araştırma ortamı", bu çerçevede, Soğuk Savaş'ın gereklerine kurban edilir. Niyazi Berkes, Pertev Naili Boratav, Muzaffer Şerif, Behice Boran gibi sonradan dünya çapında üne kavuşacak bilim insanları tasfiye edilir.(Kongar,2000).

pazar ekonomisine önem veren yeni hükümet, insan gücü gereksinimini Amerikan üniversite modelinin daha iyi karşılayacağı inancıyla hareket ederek üniversite sistemini ülke sathına yaymaya karar vermiştir (Gürüz,2001,299). Diğer yandan 1950’li yıllardan itibaren ortaöğretime önem verilmeye başlanmış ve bu durum üniversiteye gitmek isteyenlerin sayısını arttırmıştır (Öncü,2002,529). Bu gerekçelerle 1950’lerde dört yeni üniversite açılmıştır. Trabzon’da ve Erzurum’da açılan üniversiteler, üniversite eğitimini metropollerin ötesine götürme amacı ile kurulmuştur. Metropollerde kurulanlar ise ODTÜ ve Ege Üniversitesi olmuştur (Gürüz,2001,299; Öncü,2002,529).

Atatürk ve Ege Üniversiteleri Amerika’nın ekonomik ve hoca yardımıyla, ODTÜ Amerikan modeline göre kurulmuştur (Widmann,2000,56; Öncü, 2002, 529). Bu üniversitelerden ODTÜ diğer üçünden farklı olarak bir Amerikan üniversitesi gibi düzenlenmiştir. Bu üniversitede öğrenim dili İngilizce’dir ve diğer üç üniversiteden daha fazla idari ve mali özerkliğe sahiptir. Ayrıca rektör atanma yoluyla göreve getirilmiştir. KTÜ ve Ege Üniversiteleri ise MEB’na bağlıdır ve İstanbul ve Ankara’daki üniversitelerin patronajı altında faaliyete geçirildiğinden, fiilen Kıta Avrupası modeline göre kurulmuşlardır (Gürüz,2001,300). Bu üniversitelerinin açılmasıyla birlikte artık Türkiye üniversite sisteminde Alman modelinin yanında Amerikan modeli de vardır.

1954 yılında çıkarılan 6435 sayılı Yasa’yla yönetsel özerkliğe müdahale hedeflenmiş, MEB’na senatonun görüşü alındıktan sonra üniversiteden res’en uzaklaştırma yetkisi verilmiştir. Yine bu Yasa ile öğretim üyelerinin jüri ve kurullarda verecekleri çekimsiz oyun ret sayılacağı belirtilmiştir. Bu dönemde üniversitelerde görev yapan Alman bilim adamları doçent olma hakkından yoksun kalmışlardır (Hatiboğlu,2000,200-202).

Demokrat Parti’nin antidemokratik uygulamalarından üniversiteler de nasibini almıştır ve 1956 başlarında 6435 sayılı Kanun ile Üniversiteler Kanunu’nda değişiklik yapılarak bakana, siyasi açıklamalar yapan öğretim üyelerini, üniversite senatosunun görüşünü alarak, bakanlık emrine alma yetkisi vermiştir. İlk uygulaması da dönemin SBF dekanına yapılmış, dekan, “asla nabza göre şerbet sunan;...sözde münevver olmayın” dediği için, Senatonun aksi yönündeki oyuna rağmen fakülleden uzaklaştırılmıştır (Timur,2000,250).

1950’li ve 1960’lı yıllarda Türkiye’de üniversitelerle ilgili gelişmeler ve öğrenci hareketleri Batı’daki gelişmelere ters olarak cereyan etmiştir. Türkiye’de öğrenci olayları Batı’dan önce 1950’lerin sonlarında başlamış, askeri darbeye ortam hazırlamıştır (Timur, 2000,267-268). 27 Mayıs sonrası 147 üniversite mensubu “tasfiye” edilmiştir. Buna karşın yine de DP döneminde iktidarın hışmına uğrayan yüksek öğretim kurumları, 1960’lardan itibaren en itibarlı dönemlerini yaşamaya başlamıştır (Timur,2000,269-270; Alkan,1999,36).

4.2.3. 1960’lı Yıllarda Üniversiteye İlişkin Yapılan Düzenlemeler ve Etkileri

1960’da çıkarılan 114 sayılı Yasa³⁹ ile tarihe, üniversitelerde 147⁴⁰ öğretim üyesi ve yardımcısının tasfiye edilmesi, dört öğretim üyesinin başka üniversitelere sürgün edilmesi olayı yansımıştır. Ancak, bu süreç uzun sürmemiş, 147’ler olarak anılan bu grup, 18 ay sonra, TBMM’den çıkan 28.3.1962 tarihli ve 43 sayılı Yasa ile eski görevlerine geri dönmüşlerdir (Hatiboğlu,2000,225-226; Arslan,2004,350). 1960 sonrasında üniversitelerin kaderi askeri darbelerin etki alanına girmiştir.

Üniversiteler en özerk ve huzurlu dönemi 12 Mart dönemi dışarıda bırakılırsa, 1960 devriminden 1980’e dek yaşamışlardır. 1960’da yönetime gelen Milli Birlik Komitesi (MBK), 1946 Yasası’nın kırk maddesinde değişiklik yapmış, üç geçici madde eklemiştir. Özerklik en geniş tanımıyla Anayasaya girmiş, bilimsel ve yönetsel özerkliğe, düzenlenen iç denetim sayesinde yeni bir anlam, yön ve biçim kazandırılmıştır. MEB’nin üniversitelerin başı olması hükmü kaldırılmış, yetkileri üniversitelere ya da Üniversitelerarası Kurul’a devredilmiştir (Ataünel,1993,72; Hatiboğlu,1995,101; Gök, 1998,76; Hatiboğlu,2000,196-197,221).

Üniversitelerdeki özerklik anlayışı, 1960 yılında yine profesörlerden oluşan bir komisyonun görüşü doğrultusunda çıkarılan 115 sayılı Yasa ile yapılan bazı değişiklik ve eklemelerde devam ettirilmiştir. Ayrıca 1961 Anayasasının 120. maddesinde yer alan “Üniversiteler kendi seçtikleri organlar tarafından yönetilirler” ibaresiyle teminat altına alınarak pekiştirilmiştir. Ancak, Doğramacı’ya (2000) göre

³⁹ Bu yasaya bazı kaynaklarda “Tasfiye Kanunu” da denmektedir (Arslan,2004,347).

⁴⁰ 27 Mayıs 1960 Devrimi ile görevinden uzaklaştırılan 147 kişilik öğretim görevlisinin dahil olduğu gruba 147’ler ismi verilmiştir. Bu görevden uzaklaştırılma olayına da 147’ler olayı denmektedir “Ne kadar hazindir ki, ... 27 Mayıs 1960 askeri hareketi, üç idam ile işlediği siyasal cinayete, 147’ler olayı ile bir de üniversite cinayetini eklemiş ve böylece çok partili düzene geçildiğinden beri Soğuk Savaş stratejisi çerçevesinde ‘araştırma ve bilim karşıtı’ olarak gelişen bir siyasal tavrın pekiştirilmesinde önemli bir rol oynamıştır.” (Kongar,2000)

bu teminat üniversitelerden ziyade öğretim üyesine “suni” bir dokunulmazlık getirmiştir. Üniversitelerde, 1933 öncesi sisteme dönüldüğünü ifade etmiştir.

“Planlı döneme geçildiği 1962 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), üniversitelerden, daha fazla öğrenci almalarını istemiştir. Ancak, özerk olduklarını öne süren üniversiteler bunu kabul etmemişler ve daha çok öğrenci okutamayacaklarını bildirmişlerdir. Planlı dönemin başından 1975'e kadar 11 yeni üniversite daha kurulmuş, böylece üniversite sayısı 19'a çıkmıştır (Doğramacı,2000).

Üniversitelerdeki asıl değişim 27 Mayıs ile değil, 1968 sonrasında olmuştur. 1968 Mayıs ayında Fransa’da doruğa ulaşan devrimci atılım tüm dünyada kendini hissettirmiş; üniversite öğrencilerinin ilk planda rol aldıkları bu hareketler üniversite yapısında, anlayışında ve toplumsal bilimlere bakışında radikal değişimlere yol açmıştır (Timur,2000,251). 1968’den itibaren Türkiye’de öğrenci olayları asli unsur olan eğitim-öğretimden başka bir alana kaymıştır. Bu alan, sağda komünizmle mücadele, solda ise Türkiye’de sosyalist bir devrim gerçekleştirme yönünde olmuştur (Arslan,2004,424).

4.2.4. 1971 Anayasa Değişikliğinde Üniversite

12 Mart 1971’de Genelkurmay, Cumhurbaşkanı ve Meclis Başkanlarına ortak bir muhtıra vererek Demirel hükümetinin istifasını sağlamışlardır (Arslan, 2004,433). 12 Mart, ülkenin bulunduğu ortamın baş suçlusu olarak üniversiteleri görmüştür (Timur,2000,289). 12 Mart 1971 darbesiyle birlikte 1968’den sonra siyasallaşan öğrenci eylemlerinden rahatsız olan kimi çevrelerin durumdan üniversiteyi sorumlu tutmaları ve üniversitenin üzerindeki denetlemenin yoğunlaştırılmasını istemeleri üzerine üniversitenin özerkliğini sağlayan 1961 Anayasasının ilgili maddesi değiştirilmiştir. Daha sonra hazırlanan 1750 sayılı yeni Üniversiteler Kanunu 20 Haziran 1973’te kabul edilmiştir. Bu Yasa ile üniversiteler üzerinde denetimi sağlamak üzere Üniversite Denetleme Kurulu (ÜDK), üniversitelerarası koordinasyonu sağlamak üzere Üniversiteler Arası Kurul kurulmuştur (ÜAK) (Gök,1998,77-78). Üniversitelerin özerkliği zedelenmiştir (Tanilli,1991,380), 1750 sayılı Yasa ile yüksek öğretim ile ilgili yeni bir düzenlemeye gidilmiştir. 12 Mart hükümetinin en önemli “başarısı” bu düzenlemeler olmuştur. Yapılan Anayasa değişikliği ile idari özerklik ve öğretim üyelerinin siyasal partilere girmesini serbest bırakan hükmü çıkartılıp, yerine “öğrenim ve öğretim

hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınınca giderilmemesi halinde” Bakanlar Kurulunun üniversite yönetimine el koyması hükmü getirilmiştir (Timur,2000,292). Bu dönemde yeni bir kadro tasfiyesi uygulanmıştır (Şenatalar,1993,47).

17 Mayıs 1971’de İsrail Başkonsolosu kaçırılıp öldürülmüş, bu olay üzerine başbakan yardımcısı, eylemi üstlenen örgütle uzak yakın ilişkisi bulunanlar ve gençleri kışkırtıcı yayın ve sözleriyle kanunsuz hareketlere teşvik eden ve “kimlikleri güvenlik kuvvetleri tarafından öteden beri bilinen” kişilerin gözaltına alınacaklarını söylemiştir. Belirtilen bu isimler arasında Prof. Muammer Aksoy, Bahri Savcı, Mümtaz Soysal, Tarık Zafer Tunaya, Cahit Talas gibi ünlü akademisyenler de bulunmaktadır (Timur,2000,286).

12 Mart 1971 müdahalesi ile bir ara rejim dönemi başlatılmış, bu dönemde diğer alanlarda gösterilemeyen başarı üniversite alanında gösterilmiş ve çıkarılan Üniversiteler Kanunu 1961 Anayasası’nın ilgili maddeleriyle bağdaşmadığı için Anayasa değişiklikleri de yapılmış, Anayasadaki üniversitelerle ilgili 120. madde değiştirilmiştir (Şenatalar,1993,47; Timur,2000,291).

1750 sayılı Yasa ile üniversite tanımında ağırlık öğretime, öğretimin hedefi de “millî” değerlere yönelmiştir. Yasanın denetim işlevini ise radikal bir yenilik olan Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) ile ilgili hükümler oluşturmuştur (Timur,2000,291-293). Yasa’nın 4. maddesi ile YÖK: "Yüksek öğretimin bütünlüğü anlayışı içinde çağdaş bilim ve teknolojinin gereklerine ve Devlet Kalkınma Plânının temel ilke ve politikalarına uygun olarak yüksek öğretim alanına yön vermek amacı ile, gerekli inceleme, araştırma ve değerlendirmeleri yapmak, yüksek öğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlamak, uygulamaları izleyerek yetkili makam ve mercilere önerilerde bulunmakla görevli bir kuruldur" hükmü getirilmiş, bu suretle üniversitelerin, planlama, koordinasyon ve denetimini sağlamak üzere ilk YÖK kurulmuştur (Doğramacı,2000). Ancak, bir üniversitenin başvurusu üzerine, bu kanunun YÖK ile ilgili bu maddesi, Anayasa Mahkemesi’nin kararı ile 1975 yılında kaldırılmıştır. Yüksek Mahkeme iptal kararında, bu kuruldaki Hükümet kanadından gelen üye sayısının, üniversitelerden gelenlerden fazla olmasını, Anayasa’da teminat altına alınan üniversite özerkliğine aykırı” bulmuştur (Doğramacı,2000, Timur,2000,293). Böylece YÖK 12 Eylül sonrasında yeniden canlandırılıncaya kadar yaklaşık altı yıl daha uygulanamamıştır.

12 Mart'ın üniversitelerle ilgili hukuki düzenlemeleri önemli olmakla birlikte üniversiteleri asıl çökerten, üniversiteyi bir öğretim ve araştırma merkezi olmaktan çıkartan sıkıyönetimin ve mahkemelerin, üniversite üyelerine yönelik olumsuz tutumları olmuştur. Tarihsel açıdan bakıldığında Osmanlı'da ilmiye sınıfı daima en saygın toplumsal kategori olup, cezai uygulamalardan en az etkilenen grup olmuştur. Bu durum aynı ölçüde olmasa da Cumhuriyette de devam etmiştir. Çok partili yaşam da üniversite üyelerinin itibarını azaltmamıştır. 12 Mart'ta ise yoğun bir üniversite düşmanlığı oluşmuştur. Bu düşmanlığın ilk hedefi eylemci öğrenciler olmuş, ancak öğretim üyeleri de 12 Mart'ın hedefleri arasında olmuştur. Bu dönemde Türkiye için en gerekli ve ilgiye ihtiyaç olan kurum en çok nefret edilen kuruma dönüştürülmüştür. "Üniversite gerçekte özgürlük yokluğunun kurbanı iken ve iyi niyetli, reformist bir yaklaşıma özlem duyarken, çağdışı bir siyasal kadro onu aşırı özgürlüklerin merkezi ve anarşi yuvası olarak görmüş ve göstermişti" (Timur,2000,289-291).

Bu Yasa'nın arkasından artan talep üzerine Anadolu'da birbiri ardına üniversiteler açılmış (Gök, 1998, 78) ve 1960'lardan başlayarak ülke çapında rekabetçi bir sınav sistemi kurulmuştur. 1971-1980 arasında on yeni üniversite açılmıştır. 1980'lere gelindiğinde, gittikçe artan talebe cevap veremeyen, plansız olarak büyüdüğü için eleştirilen bir yükseköğretim sistemi oluşmuştur (Gök,1998,79).

4.2.5. 1982 Anayasası ve Üniversite Kavramına İlişkin Getirdikleri

12 Eylül 1980 askeri darbe sonrası hakim olan sosyal, ekonomik ve kültürel yeniden yapılanma sürecinde üniversite de payına düşeni almış, 6 Kasım 1981 tarihli 2547 sayılı "Yükseköğretim Kanunu" çıkarılmış ve üniversiteler YÖK'nun merkezi otoritesine bağlanmıştır (Gök, 1998,79). Böylece üniversiteyi siyasi otoritenin denetimine ve egemenliğine sokacak bir kurumsal yapı oluşturulmuştur (Şenatalar,1993,49). Bu gelişmeler nedeniyle 12 Eylül askeri rejimi YÖK sistemini gerçekleştiren tamamlayıcı halka (Timur,2000,339) olarak görülmektedir.

12 Eylül rejimiyle birlikte çıkarılan bu Yasa'yla kurulan yeni yükseköğretim sistemi 12 Mart'ın getirdiği YÖK'ü daha güçlü biçimde canlandırmıştır. YÖK, öğretim üyelerini meslekten uzaklaştırmak da dahil, her türlü yetkiye sahip olmuştur (Timur,2000,339-340). 12 Eylül döneminde 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası'na

dayanılarak birçok nitelikli öğretim üyesinin görevine son verilmiştir. Milli Güvenlik Konseyi 19 Eylül'de 1402 sayılı Yasa'da yaptığı değişiklikle tasfiyenin yolunu açmıştır. Tasfiye edilen öğretim elemanı sayısı kaynaklara göre rakamların değişmesiyle birlikte, yaklaşık 80 Profesör ve doçent görevden alındığı belirtilmektedir (Fişek, 2000). Görevden alınan diğer öğretim elemanlarının sayısı ise tam olarak bilinmemektedir. Ayrıca 12 Eylül ile üniversiteden uzaklaştırılan öğretim üyelerinden daha fazlası bu işlemi protesto etmek için üniversiteden istifa etmişlerdir (Kepenek,2003). Bu uygulama sonradan dönem YÖK başkanı olan Doğramacı tarafından da eleştirilmiştir (Timur,2000,347). İstifa edenlerin de sayısı da tam olarak bilinmemekle birlikte 900 ila 1000 kişi arasında olduğu belirtilmektedir. 1987-1988'de Danıştay tüm özlük haklarıyla birlikte üniversiteye geri dönmelerine onay vermiştir. 1990'da buna ilişkin yasa çıkartılmış ama yasa Danıştay kararlarının gerisinde kalmıştır (Kepenek,2003)⁴¹.

Bu dönemde üniversitelere devam edenlerin sayılarına da bakıldığında, “1975 yılında üniversitelere ve akademilere alınan öğrenci sayısı 49 bin iken, bu sayının 1982'ye gelindiğinde 42 bine düştüğü görülmüştür. İstanbul, Ankara ve İzmir dışında kalan illerde 1955'ten 1959'a kadar 3, 1975'te 3 ve 1979'da 6 yeni üniversite açılmış ve kuruluşları üzerinden uzun bir süre geçmiş olmasına rağmen, bu üniversitelerde öğretim üyesi sayısı, ihtiyacın çok altında kalmıştır. Hattâ, 1975'te Malatya'da kurulan İnönü Üniversitesi'nde 1980 yılına gelindiğinde görevlendirilen tek profesör, geçici rektörden ibaret kalmıştır” (Doğramacı,2000).

12 Eylül ile 12 Mart hareketlerinde “üniversite düşmanlığı” gözlenmekte ve bu konuda aynı argümanlar kullanılmaktadır. Bu söyleme göre “üniversiteler kendilerine verilen özerkliği ve sınırsız özgürlüğü kötü kullanmışlar”dır (Timur,2000,344). Bu söylemi destekler bir tavırla Doğramacı (2000), “1981 Yüksek Öğretim Reformu Atatürk'ün 1933'teki reformundan esinlenmiştir” ifadesiyle amacın olumluluğuna dikkat çekmeye çalışmıştır.

Timur'a (2000,344-346) göre ise her iki reform arasında biçimsel benzerlikler bulunmaktadır. Örneğin her iki reformda “asker-sivil aydınların eseridir.” Ancak bu yaklaşıma göre “1933 reformu üniversite skolastiğine son verip

---

⁴¹ 1402'likler olarak anılanlar sadece üniversite hocaları değildir. 4500 öğretmen, 2500 memur, 300 işçi “sakıncalı” olarak nitelendirilerek kamudaki görevlerine son verilmiştir. Esas olarak sosyal bilimciler atılmıştır. İstifa edenlerin de çoğu sosyal bilimcidir (Kepenek,2003).

kurumu Aydınlanmaya açarken 1981 'reformu' akademik özgürlüklerin askıya alındığı üniversitenin 'kışla'ya benzetilmeye çalışıldığı bir süreç" olmuştur.

Başka bir açıdan 12 Eylül sonrası gelişmeleri değerlendiren Tekeli (2003, 138) de, YÖK'ü bir tek uygulama olarak değerlendirmenin doğru bir yaklaşım olmayacağını belirtmiş ve sistemin kendi içinde farklı dönemler yaşadığını ifade etmiştir. YÖK'teki gelişmeleri bir dönem özellikle yeni açılan üniversitelerde dini cemaatlerin örgütlenmesine tolerans gösterilirken, daha sonra laiklik karşıtı kadrolaşmaya karşı çıkan bir nitelik kazanması ile örneklendirmiştir. Bunun bir göstergesi de 2547 sayılı Yasa'da defalarca değişikliğin gündeme gelmesidir. Yasa, geçen bu süre boyunca çok sayıda değişiklik yapılmasıyla çıkarılmasındaki asıl amacından önemli ölçüde uzaklaşmıştır. Başlangıçta kendi içerisinde tutarlı ve bir bütün olan yasa, bu değişikliklerle "yamalı bohça" haline gelmiştir (Doğan,2003a,1). 1930'lu yıllarda Almanya'daki baskı ortamından kaçan Musevi kökenli profesörlerin etkileri ile Humboldt'un araştırma odaklı üniversite sistemi yerleşmiştir (Peker, 2005). 1933 Reformu Türkiye'de çağdaş üniversitenin kuruluşunu Humbolt modeli doğrultusunda başlatan bir sistem olarak tanımlanmakta, 4936 ve 1750 sayılı Yasalar bu modele bağlı çerçeve yasalar olarak değerlendirilmektedir (Türel,2004,164). 1981 Yasa'sı ise multiversite modelinin pek çok ögesinin bilerek ve isteyerek yasa metnine taşındığı, ilk adım niteliği taşıyan bir yasa olarak değerlendirilmektedir (Tekeli,2003,138; Türel,2004,164).

Diğer bir sınıflandırma ile 2547 sayılı Yasa ile Türk yükseköğretim sistemi Kıta Avrupası modelinden ayrılarak, Anglo-Sakson sisteminin temel ilkelerine dayandırılmasıdır. Özellikle Anglo-Sakson ülkelerinde eşdeğeri bulunan bir ara kuruluş oluşturulmuştur (Gürüz,2001,305).

"Girişimci üniversite"nin temel unsurlarından birisi olan kitle eğitimi sağlamak amacıyla daha 1981 yılında 19 olan devlet üniversitesi sayısı, 1991'de 29'a, 2000 yılı itibariyle 53'e çıkmıştır. "Anayasada adı geçmemekle birlikte... teknoloji alanlarında yüksek düzeyde araştırma, eğitim, öğretim, üretim, yayın ve danışmanlık yapan kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip devlet [YTE']leri de 3708 sayılı Yasa ile 1992 sonrası sisteme katılmıştır" (Özaslan ve diğerleri,1998,51).

Diğer bir artış ise yine ABD sisteminin etkileri ile 1984 yılında vakıflarca kurulmaya başlanan kamu tüzel kişiliğini sahip vakıf üniversiteleri sayısı da hızla

artarak 2000 yılında 21'e ulaşmış, 2006 itibariyle 25'i bulmuştur⁴². Dönemin YÖK kurmaylarının özel sektörden ve özel üniversiteden yana olduğuna dikkati çeken Timur (2000,351-353,366), Türk üniversite sisteminin bir yandan özel üniversitelerle büyümekte olduğunu, diğer yandan sisteme ABD modeli egemen olmaya başladığını vurgulamıştır. Üniversitelerin ABD'dekine benzer biçimde "şirket" gibi çalışmalarını, "modern işletmecilik teknikleri" ile yönetilmelerini, yeni liberal anlayışın benimsenmelerini isteyenler bulunmaktadır. Türkiye'de bu yaklaşımı benimseyen kimi çevrelerde üniversite reformunun ana eğilimi olarak özel girişimi ön plana alan, kamu müdahalesini ancak kaynak sağlamak, kimi düşünceleri sınırlamak ve gerekli hallerde tasfiye yapmakla sınırlayan Amerikancı modelin Türkiye koşullarına aktarılmış karikatürüne yönelik çabalar belirmiştir.

Bu durumun ciddiyetine işaret eden Işıklı (2002,74), "yükseköğrenimi ve genel olarak eğitimi paralılaştırmak piyasa düzenine endekslemek, böylece bilimi, bilim adamını alınır satılır bir meta haline dönüştürmek, öğrenciyi müşteri konumuna indirmek, üniversiteleri ticarethaneye çevirmektir. Bu ciddi bir tehlikedir, böyle bir ortamda bilim yeşermez, bilim adamı yetişmez" demektedir.

Dünya bağlamında yaşanan köklü değişim, son yıllarda Türkiye toplumsal, politik ve ekonomik yapısında da değişiklikler yaratmıştır. Yeni dünya düzenine uyma çerçevesinde yapılan bu değişikliklerden üniversiteler payına düşeni almıştır. Geline süreçte, sermayenin eğitim faaliyetlerini denetlemesi, Önder'in (1999,25) belirttiği üç nedenden dolayı kaçınılmaz olmuştur. Bunlardan ilki, eğitimin beşeri sermaye ünitesi olmasıdır. İkincisi, eğitimin sermayeye teknoloji üreterek, maliyet tasarrufu sağlama unsuru olması, üçüncüsü ise, eğitimin toplumsal ideolojileri koruyan ve sermaye yanlı ideoloji üreten bir araç olmasıdır. Bu denetimin en etkili yolu ise, yükseköğretim kurumlarını piyasaya açmaktır. İşte özelleştirme ya da ticarileştirme adları altında gerçekleştirilmek istenen, yükseköğretim kurumlarının faaliyetlerinin sermaye denetimi içine almaktır.

Bazı üniversitelerdeki sosyoloji, felsefe, antropoloji gibi bölümlere ticarileşmede yeterince talep gören ve "üretim katkısı olan alanlar olmamaları" nedeniyle artık öğrenci alınmamaktadır. Bu durum mezuniyet sonrası iş bulma

---

⁴² Devlet ile vakıf üniversiteleri arasındaki temel fark, vakıfların mali ve idari özerkliğe sahip olmasıdır. Devlet üniversiteleri yalnızca bilimsel özerkliğe sahiptir. Mali ve idari özerklikleri yoktur. Vakıf üniversiteleri mali ve idari konular dışında, akademik çalışmalar, öğretim elemanı sağlanması ve güvenlik yönlerinden devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasa'da belirtilen hükümlere tabidir (Özaslan ve diğerleri, 1998,51).

konusunda sıkıntı çekmeleri nedeniyle öğrencilerin bölümlere yönelik tercihlerinin azalması ile de perçinlenmektedir.

Bu tarihsel süreç bağlamında, Türkiye’de üniversitelerin gelişiminde hangi dış etkilerin görüldüğüne ilişkin bir değerlendirme yapan Widmann (2000,57-58), sırasıyla Fransa, Avusturya, Almanya ve ABD’nin etkilerinden söz etmiştir. Buna göre Fransız dili ve kültürü 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ortalarına kadar etkili olmuştur. Bu dönemde Fransız öğretmenler Türkiye’de görev yapmışlardır. Mekteb-i Mülkiye başından itibaren Fransa’ya yöneliktir. İlk konservatuvar kurma denemesi 1913’te bir Fransız tarafından yapılmıştır. Bu belirgin Fransız etkisi, Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla zayıflamış, ancak Birinci Dünya Savaşı sonrasında da birçok Fransız öğretmen Darülfünun da görev yapmıştır.

Avusturya ve Almanya, öncelikle tıp okullarının gelişmesine etki etmiştir. 19. yüzyılda başlayan bu gelişmelerde, 1839’da Avusturyalı bilim adamları tarafından imparatorluk tıp okulunun açılması, 1898’de Alman profesörler tarafından İstanbul’da Gülhane’nin kurulması, 1933’de yine Alman profesörler tarafından tıp eğitimine ilişkin düzenlemenin gelişerek devam etmesi, 1938’e kadar sadece Alman profesörlerin tayini ile gerçekleşen Alman işbirliği görülmüştür. ABD ile olan sıkı ilişkiler ise 1950-1960’larda kurulan üniversitelere Amerikan bilim adamlarının sık sık çağırılmasıyla başlamıştır (Widmann, 2000,59).

Türk yükseköğretimi yönetim sistemi açısından tarihsel olarak değerlendirme yapıldığında ortaya çıkan tabloda dönemsel olarak sırasıyla Kıta Avrupası ve Anglo Sakson yönetim sistemlerinin uygulandığı görülecektir. Batılı anlamda ilk üniversitenin kurulmasından (1773) itibaren Kıta Avrupası Modeline göre işleyen sistem (üniversite, akademi ve yüksekokullar şeklindeki yükseköğretim kurumları -ODTÜ dışında- ilgili yasalara göre yönetilmiştir), 1981 yılında çıkarılan 2547 sayılı “Yükseköğretim Kanunu” ile birlikte Anglo-Sakson Modelin temel ilkelerine dayandırılmıştır. Buna göre Anglo-Sakson ülkelerinde olduğu gibi bir ara kuruluş olarak YÖK oluşturulmuştur (Erdem,A.,2004; Gürüz,1992a,323). Günümüzde Türkiye’de Anglo-Sakson Yönetim Sisteminin uygulandığını öne süren görüşlerin yanısıra, özellikle de bütçe konusunda her iki sistemin birlikte olduğu karma bir sistemin varlığı da ifade edilen görüşler arasındadır.

ÜÇÜNCÜ KESİM: TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTE POLİTİKALARI VE ÜNİVERSİTELERİN YER SEÇİM SÜREÇLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

5. TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTELERE İLİŞKİN YASAL SÜRECİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK DEĞERLENDİRİLMESİ

Üniversitelerin görevlerine ilişkin evrensel düzeyde hemfikir olunan konular, bilimsel araştırma ve öğretim yapmak, yapılan araştırma sonuçlarını yayımlayarak insanlığın hizmetine sunmak, içinde bulunduğu toplumun bilimsel, teknolojik, kültürel ve sosyal refahının artırılmasını desteklemek olarak sıralanmaktadır. Ayrıca bu araştırmaların yürütülmesi için ihtiyaç duyulan araştırmacılar ve akademik kadrolar da tanımlanan bu süreçle eş zamanlı olarak yetiştirilir. Üniversitelerde, öğretim hizmeti ile toplumun ihtiyaç duyacağı mesleklerde eğitilmiş işgücünü yetiştirmek de temel görevlerden biri olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2003b). Bu tanımlamada ifade edilen bu işlevler Türkiye’de yükseköğretimin eksiklikleri olarak belirlenmiş olup, gerek üniversite yasalarıyla, gerekse 1960’lardan itibaren DPT beş yıllık kalkınma planlarında ve yıllık programlarda çözüm yaratılmaya çalışılan konular olmuştur.

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye’de üniversitelere ilişkin gelişmeler, kalkınma plan ve programlarındaki ve üniversite yasalarındaki yaklaşımlar olarak iki alt bölümde ele alınmıştır. Bu yaklaşımlar kısaca incelendikten sonra bölüm sonlarında karşılaştırmalı olarak değerlendirilmelerine yer verilmiştir.

5.1. Kalkınma Plan ve Programlarında Üniversite

Genç Cumhuriyet yerleşirken, üniversite sistemi de Kıta Avrupası geleneğini takip ederek, kürsü sistemi temelinde araştırma ve eğitiminin birlikteliğine dayalı bir kurumsallaşma yaşamıştır. Oluşumu itibarıyla üniversitenin, 1960’larda benimsenen planlı kalkınma çabasının kurucu unsurlarından biri olması olağandır (Özgül,1999). Aynı şekilde kalkınma plan ve yıllık programlarında da üniversitelere ilişkin düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu bölümde planlı dönemle birlikte kalkınma plan ve programlarında üniversite ve bilim politikaları altı tane ölçüt çerçevesinde ele alınmıştır. Bunlar: (1) Yeni Üniversite Kurulma Planları, (2) Eğitim-Öğretimde Bölgelerarası Eşitsizliğin Giderilmesi, (3) Sosyal Adalet ve

Fırsat Eşitliği İlkeleri, (4) Üniversitenin İki temel İşlevi: Araştırma-Geliştirme ve Eğitim İşlevleri, (5) Yeni Üniversitelere Öğretim Elemanı Yetiştirme, (6) Üniversitenin İşlevlerinin Değişimi Açısından ele sınıflandırılmıştır.

Çalışmada planlı dönem boyunca üniversitelere ilişkin varolan hedef ve uygulamalar bu ölçütlere koşul olarak ve planlarda ve yıllık programlarda yer alma düzeyleri dikkate alınarak yer verilmiştir.

5.1.1. Yeni Üniversite Kurulma Planları

Kalkınma plan ve yıllık programlarında yer alan bir diğer konu ise yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin oluşturulan hedefler ve bu hedeflerin uygulamaları olmuştur. Ancak bu noktada iki kavramın ön plana çıktığı görülmektedir. Bunlardan birisi mevcut üniversitelerin **kapasite artırımı**, diğeri ise **yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin yapılan planlar** olmuştur. Bu nedenle çalışmanın bu bölümü tezin konusu ile ilgili olması bakımından bu bölümdeki veriler yıllık plan dönemleri sınıflandırılarak bu iki kapsamda ele alınmıştır.

5.1.1.1. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Birinci BYKP (1963,448-449) açıkça vurgulandığı gibi Türkiye’de plan öncesi dönemde eğitim önemsenmiş ve çeşitli sistemler denenmiş olsa da konuya bütünlüklü olarak bakılmayışı eğitimin uzun süreli bir çerçeve içinde ve planlı olarak ele alınmayışı ve eğitim teşkilatındaki dağınıklık, bütün bu çabaların ve harcamaların yeterince verimli olmasını önlemiş ve eğitim düzeninde çeşitli dengesizlikler ortaya çıkmıştır. Bu dengesizlikler; eğitimle, ekonomik ve toplumsal yapı ve faaliyetlerdeki ihtiyaçlar arasında bir ilgi kurulmadığından bazı alanlarda önemli boşluklar, bazı alanlarda ise fazlalıklar ortaya çıkması olarak ifade edilmiştir. Bu çerçevede yıllık programlarda da verimi artırıcı önlemler alınması için hedefler konulmuş, ama beş yılın sonunda öğrenci sayılarındaki artışın kapasitenin üstünde olması, yatırımların planlanan düzeyde gerçekleşmemesi sonucu verimin düşmekte olduğu ve eğitim sisteminin niteliğinin bozulduğu her programda vurgulanan bir sorun olmuştur.

1963 yılı Programı’nda bu ölçüte ilişkin yatırım ihtiyacı belirtilmiş, program sonunda ise, bu dönemde yapılması planlanan eğitim yatırımlarına programa göre başlandığı ve gecikmeli de olsa devam edilerek yüzde 83 oranında gerçekleştirilebildiği tespitleriyle bu yıllık program “başarılı” bulunmuştur. Ancak

yatırımlarda yüzde 100'ün yakalanamamasının yükseköğretim seviyesinde planlanan kapasite artırımlarının (ODTÜ, Ankara, İstanbul, Ege ve Atatürk üniversitelerinde yapılması planlanan 100 fakülte binası) gerçekleşmesinin önünde ciddi bir engel olacağı da 1964 Yılı Programı'nın (1963,231,293) hazırlık aşamasında görülmüştür.

1964 Programı'nda (1963,233,238), öğretmen yetiştirilmesinin sağlanması hedefi ile Ege ve Atatürk üniversitelerinden yararlanabilmek için İzmir ve Erzurum'da birer Yüksek Öğretmen Okulu kurulması çalışmalarına başlanması planlanmıştır.⁴³ Bu programda yükseköğretim yatırımlarına ilişkin üzerinde durulan önemli bir nokta ise üniversitelerin kuruluşlarının tamamlanması ve yeni üniversite kurulması için gerekli olan ön koşulların bulunmasına dikkat edilmesidir.

1967 yılına gelindiğinde ise, 1967-1968 ders yılında açılacak yeni bölümlerin, 1966'da kurulmuş olan "Üniversite ve Yüksekokullar Komisyonu"nun bu kurumlardaki kapasite olanaklarını ayrıntılı bir şekilde tespitinden sonra kararlaştırılmasına karar verilmiştir (1967 Yılı Programı,1967,348-357).

5.1.1.2. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

İkinci BYKP dönemi yeni üniversitelerin açılmasına ilişkin en hareketli dönem olarak tanımlanabilir. Yeni üniversiteler açılmadan önce konuya ilişkin yapılan hazırlıkların kalkınma planına ve yıllık programlara bu kadar detaylı ve açıklıkta ilerleyen dönemlerde de yansıdığı görülmemektedir.

Bu dönemde öncelikle **kapasite artırımına** ilişkin düzenleme yapılmaya çalışılmış, 1968-1972 döneminde üniversite eğitiminde kapasite artışının gerektiği ve bunun, üniversitelerde özellikle yüksekokullarda yaratılacak ek kapasite ile sağlanabileceği ifade edilmiştir. Bu çerçevede üniversitelere bağlı yüksekokullar kurulmasının tercih edileceği ve yükseköğretimin yurt düzeyinde dağıtılmasının öğretim üyesi ihtiyacı giderildikten sonra yüksekokullardan yararlanarak üniversite açma yöntemiyle mümkün olabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda her üniversite açma konusunun ayrı bir proje olarak ele alınması ve uzun süreli hazırlık yapılması öngörülmüştür (İkinci BYKP,1967,170,171). Ayrıca, özel yüksekokullara açılış izni verilmesi için MEB'nca DPT'nin görüşünün alınması, okullar üzerinde denetimin

---

⁴³ Yapılan araştırmalar sonucu yükseköğretimde öğretmen açığı 600 olarak tespit edilmiş ve önlem alınmadığı takdirde bu açığın 1967'de 4100'e, 1972'de ise 8700'e çıkma ihtimali öngörülmüştür. (1964 Yılı Programı, 1963,233).

artırılması ve MEB'nin izleyerek belirli aralıklarla DPT'na rapor vermesi önerilmiştir (1969 Yılı Programı,1969,347; 1971 Yılı Programı,1971,625).

Bu plan döneminde **yeni üniversitelerin kuruluşuna ilişkin ölçütlerin** yıllık programlarda belirtilmeye çalışıldığı görülmektedir. İlk yıllık program olan **1968 Yılı Programı** döneminde DPT'nin 1968 yılında yaptığı yükseköğretim araştırmasında, yeni yükseköğretim kurumları açılmasının gerekliliği üzerinde durulmuş, bu kurumların nerelerde hangi ölçütlere göre açılabileceğine ilişkin detaylı bir rapor hazırlanmıştır (Korkut,2002,IX)⁴⁴. Bu dönemde yeni üniversitelerin açılmasına ilişkin düzenlemeler yapılmaya çalışılmış ve bu konuda alınan tedbirlerde her yeni üniversite kuruluşunun bağımsız bir proje olarak ele alınması, bu projeye bağlı olarak gerekli koşullar sağlanmadan yeni üniversitelerin kurulmaması, kuruluş yerlerinin bölge gelişme merkezleri dışında seçilmemesi, öğretim üyesi ihtiyaçlarının kurum açılmadan önce sağlanması temel ölçütler olarak belirlenmiştir. Mevcut üniversite mensuplarından yeni üniversitelerde yararlanabilmek için yapılacak çalışmaların yıl içinde tamamlanması öngörülmüştür. Mevcut üniversitelerden, finansmanının sağlanması için lisansüstü öğretim kurumları, öğretim üyesi yetiştirmeleri ve dil öğretimi yapmaları için programlar istenmesi de bu dönemde kararlaştırılmıştır (1968 Yılı Programı,1967,141).

1969 yılına gelindiğinde, DPT tarafından yapılmış olan yükseköğretim araştırması sonucunda sayı ve yerleri tespit olunan yeni üniversitelerle ilgili önce yasa tasarısı hazırlanarak çıkarılması planlanmıştır. Yasanın, ana hatları ile bu üniversitelerden her birinin öğretime başlama yıllarını ve gerekli akademik kadrolarını kapsamaması hedeflenmiştir. Bu programa göre, yeni üniversiteler için proje geliştirme çalışmaları mevcut üniversitelerin temsilcilerinin de katıldığı ekiplerce yıl içinde tamamlanacaktır. Bu projeler özellikle yeni üniversitelerin kapsayacağı fakülteleri, fakülte ve üniversite büyüklüklerini, yeni üniversitelerin gelişmesinden sorumlu olacak üniversite ve fakülteleri, gerekli yatırım tahminlerini, mevcut üniversitelerin katkıları konusunda çalışmaları ve yeni üniversitelerin ayrı kanunlarının tasarısı çalışmalarını içine alacaktır (1969 Yılı Programı,1969,346). Bu programda yapılan bir diğer planlama ise, temel bilimlerin, her üniversitede tek fakülte olarak düzenlenmesidir (1969 Yılı Programı, 1969,347). Bu hedefler

---

⁴⁴ Ancak Korkut (2002,IX), üniversitelerin, kendilerine de bazı külfetler getireceği düşüncesiyle bu araştırmaya destek vermediklerini ifade etmiştir.

programın yeni üniversite kurma ve mevcutları geliştirme konusunda planlı dönemin ilk kapsamlı çalışması olduğunu göstermektedir.

1970 Programı'nda (1970,459,461-462) ise yükseköğretimde kamu kesiminde büyük yatırımlara rağmen kayıtlar bakımından duraklamanın devam ettiği belirtilmiştir. Bunun nedeni olarak mevcut üniversitelerde kapasite artırıcı yatırımlara gidilmesinin sınırlanması ve yeni üniversitelerin açılmasının ve geliştirilmesinin geciktirmesi olarak ifade edilmiştir. Bu yıl alınan kararlarda, Adana, Diyarbakır ve DPT tarafından tespit edilmiş bulunan diğer yerlerde kurulacak yeni üniversitelerde öngörülecek fakülteleri kurmak konusunda sorumluluk alacak üniversite ve fakültelerin Temmuz ayına kadar DPT'na başvurmaları gerekmektedir. Bu üniversitelerin kurulması konusunda gerekli çalışmaları yapmak üzere kurulacak heyetlerin, çalışmalarında DPT ile işbirliği yapması istenmiştir. Bu heyetler, üniversitelerin büyüklükleri ve bünyesindeki fakültelerle ilgili bir proje çalışması yapacaklar, üniversitelerin kuruluş kanunlarının çıkarılması, öğretime başlama yıllarının tespiti, yürütme kurullarının, yapı bürolarının kurulması, yer seçimi ve yerleşme konularındaki çalışmalardan sorumlu olacaklardır.

1971 Yılı Programı'nda (1971,619) yeni açılacak her üniversitenin ayrı bir proje olarak ele alınması ve yerleri DPT'nca tespit edilmiş olan yeni üniversitelerin kurulması ile ilgili uzun süreli hazırlıkların devam etmekte, ancak sorumlusu belirlenmiş fakülteler dışında kalanlar için bu hazırlıkların fiziksel planlamadan öteye geçememekte olduğu belirtilmiştir.

1971 Programında (1971,624-625) yeni üniversite, fakülte ve yüksekokul kurulmasına ilişkin hedefler belirlenmiştir Buna göre:

1) Adana, Diyarbakır, Bursa ve Elazığ illerinde kurulmakta olan, üniversitelerle ilgili olarak başlamış çalışmalarda fiziksel, hukuki ve akademik gelişmelerin bir arada yürütülmesini sağlayacak şekilde 1970 yılı programında öngörülen örgütlenme gerçekleştirilecektir.

2) Konya-Selçuk ve Samsun üniversiteleri vb, kurulma hazırlıkları başlatılacak üniversitelerin arsalarının sağlanmasında mahalli katkı aranacaktır.

3) Mevcut üniversite ve kamu kuruluşlarınca yeni fakülte ve yüksekokul kurma teklifleri DPT'nca belirlenmiş bir veya birkaç fakültesi kurulmuş bulunan ve yeni üniversite yerlerine yöneltilecek kuruluşların üniversite karakterini bir an önce kazanmaları için gerekli fakülte sayısına ulaşmaları hızlandırılacaktır.

4) Üniversite planlama bürolarının çalışmaları hızlandırılacaktır. Yükseköğretim kurumlarının arasındaki koordinasyonu sağlamak amacıyla ÜAK Sekreterliği Ankara'da devamlı bir büro haline getirilecek ve üniversite planlama büroları ile ilişkileri kurulacaktır. Üniversitelerin yapı işleri ile ilgili dairelere bir bütünlük kazandırılacak, görev ve sorumlulukları açıkça tanımlanacak ve geliştirilecek olan Üniversite Planlama bürolarıyla ilişkileri kurulacaktır.

1972 Programı'nda (1972,348-349,351) yapılan durum tespitinde yeni üniversitelerin gelişmelerinin eski üniversitelerin vesayet yöntemini kullanmalarındaki örgütsel yetersizlik nedeniyle çok yavaş ilerlemekte olduğu ifade edilirken, özellikle öğretim üyesi sorununa hızlı bir çözüm bulunamadığı, mali ve benzeri özendirici tedbirleri içeren personel politikası uygulanamadığı, eski üniversitelerin yeniler için öğretim üyesi yetiştirmede ciddi girişimleri olmadığı belirtilmiştir. Böylece anılan sorunları çözerek yükseköğretim kuruluşları arası örgütün kurulmasını sağlayacak yasal düzenlemeler yapılamamıştır. Bütün bu tespitler doğrultusunda yıllık hedefler belirlenirken bu sorunları çözme hedefiyle, 1971 yılı hedefleri benzer bir biçimde yeniden ele alınmıştır.

5.1.1.3. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Üçüncü plan döneminde yapılan durum tespiti hedeflere ulaşma konusunda 10 yıllık bir sürecin sonunda gelinen noktayı göstermektedir. Buna göre, yükseköğretimde kapasite artırılmasının yeni kamu yükseköğretim kurumlarının ve üniversitelerin açılmasıyla sağlanması konusundaki çalışmalar, tüm yükseköğretimin planlaması ile görevli bir yürütme birimi bulunmadığından mevcut üniversitelerin fakülte kurmaları ve MEB'nin bazı yüksekokullar kurması biçiminde süregelmiş, öğretim üyesi sağlanmasındaki güçlükler konusunda, mevzuat ve kadro yetersizlikleri nedeniyle gerekli gelişmeler sağlanamamıştır. Yükseköğretim kademesinde üniversite, akademi ve yüksekokullar ve fonksiyonları ile ilgili tanımlamalar yapılmamıştır. Yükseköğretim kurumları sistemsiz biçimde oluşarak, irrasyonel bir gelişmenin tüm ekonomik israf ve sosyal sakıncalarını belgeler duruma gelmişlerdir. Ayrıca, yükseköğretimde nicelik ve nitelik gelişmesinin sağlanabilmesi için DPT ile birlikte çalışacak bir merkezi araştırma planlama-koordinasyon örgütünün kurulması, mali mevzuat, yatırım ve inşaat planları vb. her türlü kararın bu çerçevede verilmesi konusunda bazı çalışmalar yapılmakla birlikte yeterli sonuçlar

alınmamıştır. Üniversiteler Kanunu İkinci Plan döneminde çıkarılamamış, hazırlanan taslaklara plan ve programlarda yükseköğretim için öngörülen düzenlemeler tam olarak yansıtılamamıştır (Üçüncü BYKP,1973,764,767-768). Etkin bir merkezi karar organı yıllık programların hedeflerinde yer almasına karşın Üçüncü Plan dönemi bittiğinde de gerçekleştirilememiştir.

Bu dönemdeki önemli uygulamalardan bir tanesi günümüzde üniversiteye kayıtlı öğrencilerin önemli bir kısmını içeren MYO'ların kurulmasının hedeflenerek, 1974 yılında gerçekleştirilmesidir. Bu dönemde kısa sürede çok sayıda teknik ve mesleki eleman yetiştirilmesi için bu okullara ayrılan ödenek yüksek tutulmuştur. Yükseköğretimde teknoloji üreten ve uygulayan birimlerin insangücü gereklerinin verdiği dağılımı izleyerek 1995'te çağ nüfusunun yüzde 15'inin kapsanması hedef alınmıştır (Üçüncü BYKP,1973,723,728,770,772). Yükseköğretim Sektör Ana Planı bütün yıllık programların temel hedeflerinden biri olarak yer almış, ancak gerçekleştirilememiştir.

Bu dönemde özellikle 1975'te yeni üniversiteler kurularak kitle eğitimine geçilmiş, ancak bu önlem yükseköğretim kurumları önündeki yığılmayı uzun vadede önleyemediği gibi, bütün ağırlığı ile süren öğretim üyesi eksikliği, yatırımların ve dolayısıyla fiziki kapasitenin yetersizliği, yeterli olduğu üniversitelerde ise tam kapasite ile kullanılamaması gibi sorunların çözümüne ilişkin gelişme olmadığı için nitelikte iyileşme olmamıştır. Diğer yandan uygulamalı araştırmalara ağırlık verilmesi hedefine ulaşmak bir yana teknik yükseköğretimde bile teorik eğitime yönelme tespit edilmiştir (Üçüncü BYKP,1973,725).

Üçüncü BYKP döneminde üniversitelere ayrılan kısıtlı bütçenin dağılımında öncelik tıp alanına verilmiştir (Dördüncü BYKP,1979,48). Bu doğrultuda Samsun'da bir tıp fakültesi kurulması için hazırlıkların 1973 yılında tamamlanması, 1973 program döneminde hedeflenmiştir (1973 Yılı Programı,1972,247). "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşunun 50. Yıldönümü Kutlaması Hakkındaki Kanuna" göre Sivas'ta açılması öngörülen üniversitenin kuruluş çalışmalarına da aynı dönemde başlanmış (1974 Yılı Programı, 1974,292) ve üniversite 1974'te kurulmuştur. 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu bu program döneminde çıkarılabilmıştır.

1974 programında yeni üniversitelere ilişkin hedefler, Denizli, Balıkesir ve Hatay'da açılacak mühendislik ve mimarlık yüksekokullarının kuruluşlarının üniversite ve akademilerce desteklenmesi konusunda MEB, DPT ve YÖK

işbirliğinin bulunulması, üniversite dışında kalan yükseköğretim kurumlarının yükseköğretim bütünlüğü⁴⁵ içine alınarak gelişmelerinin sağlanması için, kuruluş kanunlarının bir bütün halinde çıkarılması olarak belirlenmiştir (1974 Yılı Programı,1974,296-297). Ayrıca, yeni yükseköğretim kuruluşları açılması sorunu çözüme bağlanamadığı gerekçesiyle (1975 Yılı Programı, 1975,302), 1975 yılı tedbirleri çerçevesinde Yükseköğretim Sektör Ana Planı tamamlanıncaya kadar kurulmakta olan veya kurulması kararlaştırılan Çukurova, Elazığ, Diyarbakır, Samsun, Bursa, Konya ve Sivas üniversitelerinden başka yeni üniversitenin açılmaması, kapasite artırımının mevcut ve kurulmakta olan üniversitelerde gerçekleştirilmesinin sağlanması kararlaştırılmıştır (1977 Yılı Programı,1977,341). Ayrıca, yeni fakülte ve yüksekokullar açılması konusunda karar oluşturulabilmesi için yapılabirlik etüdünün de DPT'na iletilmesi hedeflenmiştir (1975 Yılı Programı,1975,303). Bu tarihe kadar plan ve programların hepsinde yükseköğretimin eğitimin önceki eğitim kademelerinden bağımsız düşünülmemeyeceği her defasında vurgulanmış ve düzenlemelerin eşgüdüm içerisinde yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ancak uygulamada bu hedef ve tedbirlere ne kadar uyulduğu tartışılması gereken bir konudur.

5.1.1.4. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Üçüncü Plan döneminde baskısını arttırmaya başlayan yükseköğrenim talebinin yeterince karşılanamadığı tespiti yapılmış, yükseköğrenim kurumlarında **kapasite geliştirme** hedefinin sağlanamadığı, özellikle özerk yükseköğretim kuruluşlarının çoğunlukla kapasitelerinin çok altında çalışmaya devam ettikleri belirtilmiştir. Üçüncü Plan döneminde kurulması planlanan ve kurulma kararı alınan yeni yükseköğrenim kurumlarıyla büyük ölçüde potansiyel bir kapasite yaratılmıştır. Ancak, kurulmasına başlanmış okullar tamamlanmadan, yetersiz koşullarda ve öğretim üyesi bulunmayan **yeni üniversitelerin açılması** kararı alınarak plansız ve düzensiz okul açma politikası yükseköğretimde de sürdürülmüştür. Bu da sorunların boyutlarını büyütmektedir (Dördüncü BYKP,1979,449,451). Bu duruma ilişkin Dördüncü Plan dönemi boyunca uyarılar yapılarak, hedeflere yeni yükseköğretim

---

⁴⁵ Yeni Üniversiteler Kanunu, tüm yükseköğretimi kapsamadığı için, akademi ve yüksekokulların yükseköğretim içindeki yerleri ve statüleri belirlenememiştir. Yasada yer alan Yükseköğretim Kurulu'nda bu kurumlar yeterince temsil edilemediğinden yükseköğretimin tümü için karar alınması olanağı belirsiz bulunmaktadır (1974 Yılı Programı, 1974,292).

kurumlarının sorunlar giderilene kadar açılmaması eklenmiş olduğu halde 1982 yılında çıkarılan yasa ile birlikte sekiz adet yeni üniversite kurulmuş ve sorunların artarak devam etmesine neden olunmuştur.

Bunu doğal sonucu olarak yükseköğretim kurumlarının niteliksel gelişme yönünden geri kaldıkları, özellikle özerk kuruluşların eğitim standardını kalkınmanın gerektirdiği düzeye yükseltme, kendilerini eleştirme, denetleme, yalnızca yükseköğrenime olan talebin yarattığı baskının hafifletilmesi amacıyla ön hazırlıklar tamamlanmadan MYO ve açık öğretim açılmasının yeni sorunlar yaratmaya devam ettiğine dikkat çekilmektedir (Dördüncü BYKP,1979,451). Ancak bir yandan MYO ve açık öğretim vb uygulamaların yeni sorunlarına dikkat çekilirken, diğer yandan Dördüncü Plan hedefleri arasında gece öğretimi, yaz okulu ve açık öğretim yoluyla kapasite artırımı sağlanması, yükseköğrenim önündeki yığılmaların önlenmesi yer almaktadır.

1983 Programı'nda ise bir önceki yıl açılan üniversitelerin özellikle fiziksel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla yükseköğretim dallarındaki eğitim programlarına uygun eğitim yapılarının asgari maliyetle gerçekleştirilmesi için bir yapı standardı oluşturulmasına yönelik çalışmaların öncelikle ele alınarak kısa zamanda sonuçlandırılması planlanmıştır (1983 Programı,1982,318).

Dördüncü Plan dönemi sonuna gelindiğinde, bütün kapasite artırma çalışmalarına karşın, üniversite önündeki yığılma sorununun gittikçe büyüdüğü, öğretim elemanı sayısındaki artışın öğrenci sayısı ile karşılaştırıldığında yeterli olmadığı, açık öğretim uygulamasının ise 1982-1983 ders yılında başlayıp, daha sonraki yıllarda öğrenci sayısının hızla artmasını sağladığı tespitleri yapılmıştır.

5.1.1.5. Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Beşinci BYKP dönemi sonunda **kapasite artırımına** ilişkin önemli bir artış öngören hedefler belirlenmiştir: Bunlar: Yükseköğretimde %12'lik okullaşma oranına erişilmesi ve MYO'larında en az 100.000 kişiye meslek kazandırıcısı nitelikte, eğitim imkânı sağlanması (Beşinci BYKP,1985,146), gece öğretimi, yaz okulu ve açık öğretim yoluyla kapasite artırımının sağlanması (DPT,1990,344). Özellikle ara insan gücünün yetiştirilebilmesi (Beşinci BYKP,1985,141) amacıyla DB destekli MYO'ları projesi yürütülmeye başlanmış ve bu dönem boyunca yürütülmesine devam edilmiştir (DPT,1990,344). Buna karşın yıllık programlarda

gece öğretimi ve yaz okulu uygulamalarının yetersizliği ve teşvik edilmesinin gerekliliği vurgulanırken, açık öğretim hedeflerinin aşıldığı ifade edilmiştir.

Diğer yandan, bu dönemde **yeni üniversitelerin kurulması** ile birlikte fiziki kapasite eksikliği sorunu giderek büyümüş ve bu duruma ilişkin eksik kapasite ile çalışan kamu tesislerden, üniversitelerin faydalanmasının sağlanması da tedbirler arasına eklenmiştir. Her üniversite için ayrı gelişme planları yapılarak yatırımların buna göre yönlendirilmesi hedefi de planda yer almıştır (Beşinci BYKP,1985,147).

Ancak üniversitelerin kendi kendilerine yetmeleri hedefinin ilk adımı olarak gelişme yönünü, öğrenci kapasitesini, öğretim üyesi ihtiyacını, fiziki olanaklarını ve iyileştirme tedbirlerini içerecek olan Ana Gelişme Planları dönem içerisinde hazırlanamazken, kurulması planlanan Yükseköğretim Gelişme Ana Planı Özel İhtisas Komisyonu 1987’de kurulabilmiş ve devam eden yıllarda çalışmalarını yürütmüştür (1987 Yılı Programı,1986,344,347; 1988 Yılı Programı,1988,344).

1987 Program (1986,346,349-350) döneminde yükseköğretim yerleşiminde büyük mekân yaratma eğilimi nedeniyle bina ve makine-teçhizat kullanım oranının düşük olduğu, fiziksel olanaklardan rasyonel faydalanma konusundaki sorunların önemini koruduğu belirtilmiştir. Bu nedenle üniversitelerin yeni yatırımlarını planlarken, yeni ölçütler getirilmesi üzerinde durulmuştur. Buna göre, üniversiteler yatırım tekliflerini proje ve projenin altyapı bilgisi ile birlikte sunacaklardır. Altyapı projeleri tasarrufa uyularak hazırlanacak, kademeli olarak ihale edilebilecek şekilde projelendirilecektir. Büyük mekân yerine, bilim dallarının program ve ihtiyaçlarına göre işlevsel bina yapma ve projelendirme çalışmalarının tamamlanması ve binaların tam kapasite ile kullanılmasını sağlayıcı tedbirler alınması hedeflenmiştir.

1989 program tedbirleri içerisinde yer alan toplu taşıma hizmetlerinin üniversite yerleşkelerine götürülmesi için ilgili mahalli idare kuruluşlarının gerekli desteği sağlaması maddesi ise (1989 Yılı Programı,1989,361-362), sorun çözmede yerel yönetimlerin de etkin kullanılabileceğine ilişkin bu döneme kadar plan ve programlarda sıklıkla rastlanmayan bir görüşün öne sürüldüğünü göstermektedir.

5.1.1.6. Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Altıncı BYKP’na gelindiğinde, üniversite sayısı birisi vakıf olmak üzere 29’a çıkmış, öğretim elemanı sayısındaki artışa karşın, öğrencilerin yükseköğretim önünde yığılmalarını azaltmak amacıyla DB kredileri ile desteklenen toplam 28

MYO ile mesleki teknik eğitim fakültelerindeki eğitimi geliştirmeyi amaçlayan endüstriyel eğitim projeleri yürürlüğe konarak plan süresince devam etmiştir (DPT, 1990,342,345). Yıllık programlarda da MYO'ları bünyesinde ihtiyaç duyulan alanlarda bölüm açılması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Plan döneminde gerekli fiziki olanaklar hazırlanmadan ve yeterli öğretim elemanı sağlanmadan yeni yükseköğretim kurumlarının açılmasına devam edilmesinin, kaynak dağılımını, eğitimin kalitesini ve gelişmiş-gelişmekte olan üniversiteler arasındaki nitelik farkını artırdığı belirtilmiştir. Bunun sonucunda yeni yükseköğretim kurumu açmanın bazı esaslara bağlanması ihtiyacı gündemdeki yerini korumaya devam ettiğinden, bu ihtiyacı karşılamak üzere Plan'da politika, yıllık programlarda da tedbir olarak yer alan 'Yükseköğretim Ana Planı' çalışmalarının yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur (DPT,1990,344-345).

Bir yandan yeni üniversitelerin açılmasının bazı esaslara bağlanması planlanırken, diğer yandan bu tür bir çalışmaya dayanmayarak 1992 yılında ikisi vakıf olmak üzere 23 üniversite, iki YTE kurulmuştur. Bunun sonucunda da plan dönemi boyunca üniversitelerin fiziki mekân, araç-gereç, laboratuvar, vb eksiklikleri üzerinde tespitler yapıp, sorun çözme yöntemleri geliştirilmeye çalışılmış, ancak istenen başarı sağlanamamıştır. Mekâna ilişkin sıkıntıların çözümünde ise Beşinci BYKP'nında gündeme gelen kullanılmayan ya da kapasitesinin altında kullanılan kamu binalarından faydalanılması önerisi yine yer almıştır (Altıncı BYKP,1990,294).

Yeni üniversitelerin açılması ve hala geliştirilmesinin gerekliliği üzerinde durulan gece eğitimi, ikili öğretim ve yaz okulu sayesinde öğrenci kayıt sayısında belirgin bir artış görülmüştür. Örneğin 1992 yılında öğrenci sayısında %30 oranında bir artış olmuştur (1993 Yılı Programı, 1992,97).

Bu planda farklı olarak yükseköğretimde kapasite artırılırken insangücü ihtiyaçları yanında sosyal talebin de dikkate alınacağı belirtilmiş, yeni üniversitelerin açılmasının, hazırlanacak Yükseköğretim Master Planı çerçevesinde ele alınması (1992 Yılı Programı, 1992,326) öngörülmüş, ayrıca Yükseköğretim Ana Plan çalışmalarının da yürütülmesi planlanmıştır (Altıncı BYKP,1990,296). Bu planların gerekliliğine yıllık programlarda da değinilmiş, bölüm, anabilim dalı, uygulama ve araştırma merkezlerini açma işlevinin bir sisteme oturtulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Ancak her ikisi de uygulanamamıştır.

5.1.1.7. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Yeni Üniversite kurulması ve kapasite artırımına ilişkin Yedinci BYKP’ında “yeni üniversite ve bağlı birimlerin kurulmasının objektif kriterlere ve geniş tabanlı bir karar alma sürecine bağlanması” için yasal düzenleme yapılması, yükseköğretim kurumlarında finansman kaynaklarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, vb. hedefler yer almış, ancak plan dönemi sonunda gerçekleştirilemediği Sekizinci BYKP’ında (2000,82,84-85) belirtilmiştir. Yıllık programlarda da yer verilen bu hedeflere ulaşmada sıkıntıların varlığı programlarda birbirinin aynı cümlelerle ifade edilmesinden de anlaşılmaktadır.

Bunun yanısıra her ne kadar gerçekleştirilememiş olsa da bir önceki planda da yer alan yerel yönetimlerin eğitim harcamalarına katılımının sağlanması ve düzenlenmesi için mevzuatta düzenleme yapılması hedefler arasında yer almıştır (1998 Yılı Programı, 1997). Ayrıca, 2547 sayılı Yasa’da üniversitelerin kuruluş aşamasında Fen Fakültesi ya da Edebiyat Fakültesi veya Fen-Edebiyat Fakültesi kurulması zorunluluğunun kaldırılması konusunda da bir mevzuat değişikliği öngörülmüş olup, bu hedef plan süresince gerçekleşmemiştir (Ayrıntılar için bkz. 1997, 1998,1999 Yıllık Programları).

5.1.1.8. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

Yedinci BYKP’ında gerçekleştirilemeyen “yeni üniversite ve bağlı birimlerin kurulmasının objektif kriterlere ve geniş tabanlı bir karar alma sürecine bağlanması” için yasal düzenleme yapılması, yükseköğretim kurumlarında finansman kaynaklarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi, vb. hedefler Sekizinci BYKP’ında yer almıştır (2000,82,84-85) Yıllık programlarda da yer verilen bu hedeflere ulaşmada sıkıntıların varlığı programlarda birbirinin aynı cümlelerle ifade edilmesinden de anlaşılmaktadır.

Kapasite artırımına ilişkin olarak 4702 sayılı Yasa ile MYO’larına 2002-2003 ders yılından itibaren sınavsız öğrenci kabul edilmeye başlanmıştır. Söz konusu yasayla mesleki eğitimin yükseköğretim sistemindeki payının yüzde otuz seviyesine yükseltilmesi hedeflenmiştir (2003 Yılı Programı,2002,141-142).

Yeni üniversiteler, fakülteler ve yüksekokullar açılmasında belli ölçütler konması ve bunların yasada yer alması, üniversitelerin, ÜAK’un belirlediği ölçütlere göre, gelişmiş ve gelişmekte olan şekilde iki gruba ayrılması, gelişmekte olanların

gelişmiş bir üniversiteye ilgilendirilmesi ve eğitim öğretim ve bilimsel etkinliklerine destek olması, yüklerini taşıyamayacak duruma gelmiş olan büyük üniversitelerin bölünerek yeni üniversiteler kurulması, konuları da Sekizinci Plan Özel İhtisas Komisyonu raporunda yer alan hedefler arasında yer almıştır (DPT, 2000a,9-10).

5.1.1.9. 2006 Programı ve Dokuzuncu Plan Hedefleri

2006 Yılı Programında da geçmiş dönemlerde olduğu gibi, özellikle 1992 yılı ve sonrasında kurulan devlet üniversitelerinde fiziki mekân sıkıntısının çok yüksek düzeylerde olduğu tespiti yapılmıştır (2006 Yılı Programı,2005,140-141). Uluslararası standartları yakalayabilmek amacıyla yükseköğretimde öğrenci başına fiziki alanın artırılması, öğretim elemanlarının bölgesel dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesi sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur (2006 Yılı Programı,2005,141)

Dokuzuncu Planda ise, yine yükseköğretime olan yoğun talebin bu dönemde de artarak devam ettiği ve bu talebe cevap verebilmek amacıyla 2006 yılında 15 adet yeni devlet üniversitesi kurularak, yükseköğretim okullaşma oranının yüzde 48'e ulaşmasının hedeflendiği ifade edilmektedir (Dokuzuncu Plan,2006,40,63).

Görüldüğü üzere kapasite artırımı ve yeni üniversite kurulması konusunda özellikle 1980'lerden günümüze ağırlık kazanarak hemen hemen bütün kalkınma planlarında yapılan durum tespitlerinde aynı sorunların altı çizilmiş ve bunların düzeltilmesine ilişkin hedefler belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak 2006 yılı içerisinde de bir yandan 1992 üniversitelerinin sorunları tespit edilmekte, diğer yandan aynı sorunlara sahip olma olasılığı çok yüksek olan 15 yeni üniversite açılmak kararını hedefleyen ifadeler yer almaktadır.

5.1.2. Eğitim Öğretimde Bölgelerarası Eşitsizliğin Giderilmesi

Üniversitelere ilişkin kalkınma plan ve programlarında yer alan bir diğer değerlendirme ölçütü ise Birinci BYKP ile birlikte ortaya çıkan eğitim-öğretimde bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesi amacıyla yeni üniversitelerin açılması ve mevcut olanların yönlendirilmesi olarak belirlenmiştir (Birinci BYKP,1963,457).

Bu çerçevede düzenlemelerin önemli oranda yeni üniversite açılması kararları esnasında yapılmaya çalışıldığı ve özellikle 1955'te açılan üniversitelerin yer seçimleri ile birlikte, diğer bir ifade ile ilk kalkınma planlarının hazırlanmaya

başlandığı dönemlerde yapılmasının önemsendiği görülmektedir. Ancak bu hedeflere uyulması konusunda yeterince kararlı davranılmadığı da süreç içerisinde gözlemlenmiştir. Örneğin, Birinci BYKP sonunda bölgesel eşitsizliğin ortadan kaldırılamamasının önemli bir sorun olarak devam ettiği belirtilmiştir. 1965 yılına gelindiğinde daha önce belirtilmiş olan eğitimin bölgelerarası dağılımının sağlanması hedefine ulaşmakta henüz önemli bir gelişme gösterilemediği vurgulanmış ve bu program döneminde de bu hedefe önem verileceği belirtilmiştir. Bu doğrultuda, yeni okulların açılmasında teknik öğretimde bölgelerin ihtiyaçları ayrı ayrı göz önünde tutularak meslek dalları bakımından sanayinin ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde gelişmeyi sağlamak üzere, ihtiyaç duyulan meslek dallarını tespit eden araştırmaların yapılması öncelikli hedef olarak belirtilmiştir (1965 Yılı Programı,1965,296).

Yine 1985-1989 yıllarını değerlendiren Plan Destek Çalışmalarında, eğitimde fırsat ve olanak dağılımında bölgeler, yerleşme birimleri ve kadın erkek arasında denge sağlanması, orta ve yükseköğretimde öğrenci dağılımını mesleki-teknik eğitim lehine çevirebilmek için öğrencilerin mesleki teknik eğitime yöneltilmesi hedefi de belirtilmiştir (DPT,1985b,226).

Hemen hemen bütün planlarda ele alınışındaki düzey değişmekle birlikte yer almış olan bölgesel dağılımda eşit olunması ihtiyacının sonucunda, 2004 yılı Programında, bölgeler arası dağılım bozukluğunun da eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkilemeye devam ettiği (2004 Yılı Programı,2003,146-147) belirtilerek önemli bir mesafe kat edilemediğinin altı çizilmiştir⁴⁶.

5.1.3. Sosyal Adalet ve Fırsat Eşitliği İlkeleri

Planlı döneme geçişle birlikte kalkınma plan ve yıllık programlarında üniversitelere ilişkin yer alan önemli kavramlardan birisi eğitimde fırsat eşitliği ve sosyal adalet ilkelerinin gözetilebilmesi olmuştur. Aslında eğitimin tüm kademelerinde aranması gereken iki ilke olduğuna değinilen bu ilkeler, ülkemizde mevcut üniversitelerin kontenjanlarının ve yeni açılacak olanlarla birlikte sayılarının artırılması gerektiğinin üzerinde durulduğu bu dönemde, üniversiteler ekseninde ayrıca üzerinde durulmaya başlanan konular olmuştur.

Birinci Plan'da yapılan durum tespitinde, toplumun eğitim seviyesinin yükseltilmesi ve Türk toplumunun ihtiyaç ve şartlarına uygun insan yetiştirilmesinin

⁴⁶ Bu konudaki Türkiye uygulama sonuçları için bkz. 6.2.2. Türkiye'nin Üniversite Dağılım Haritası

büyük bir öncelik taşıdığı belirtilmektedir. Bu dönemde insangücü, eğitim ve istihdam sorunları birbiriyle ilgili konular olarak birlikte işlenmiştir. Eğitim ilkeleri belirlenirken durumları ne olursa olsun kabiliyetli olanların bütün eğitim olanaklarından yararlandırılması yoluyla sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerinin gerçekleştirilebileceği belirtilmiştir. Bu çerçevede yurttaşların kendileri için yapılan harcamaları belli ölçülerde ve olanakları olduğu zaman ödemeleri, bu olanaklara sahip olmayanların ise burs sistemi ile finanse edilmesi uygulaması öngörülmüştür. Ayrıca eğitim sistemini hemen etkileyebilmenin imkansız olmasından dolayı insangücü ve eğitim planlarının en az 15 yıllık bir dönem için hazırlanması gerektiği belirtilmiştir (Birinci BYKP, 1963,441-443). Bu değerlendirmede de görüleceği üzere planda eğitimin değerlendirilmesi ve sorun tespiti genel hatlarıyla yapılmış ve bu planlama sürecinin uzun soluklu yapılması gerektiğinin üzerinde daha başlangıçta durulmaya başlanmıştır.

Ancak beş yıllık süreç sonunda yapılan durum değerlendirmesinde özellikle burs ve kredi olanaklarında sosyal adalet ve fırsat eşitliğinin yaratılamaması⁴⁷ sorununa ilişkin önemli bir düzeltme sağlanamadığı belirtilirken, aynı hedefler İkinci BYKP döneminde de üzerinde durulan ilkeler olmuştur. Hatta bu çerçevede fakir öğrencilere burs verilmesi, ekonomik durumu iyi olanların da eğitim harcamalarına katılmalarının sağlanması gerektiği belirtilmiştir (İkinci BYKP, 1967,158).

İkinci Plan dönemi sonunda yapılan durum değerlendirilmesinde, yükseköğretimde önceki plan dönemine göre kurumların yurt düzeyinde dengeli dağılımı, kredi ve burs olanakları, kız öğrenci sayısının artırılması konusundaki sınırlı olmakla birlikte, hedeflerin daha fazla çaba ile yerine getirilmeye çalışıldığı (Üçüncü BYKP,1973,716), ancak tam olarak ulaşılmadığı Üçüncü Plana geçildiğinde yapılan tespitler ile belirtilmiştir. Bu plan döneminde de tanımlanan sorunlar ve buna bağlı ileri ki beş yılın hedefleri aynı çerçevede belirlenmiştir. Buna ek olarak yükseköğrenim çağındaki nüfusun sadece yüzde 6.8'ine eğitim olanağının sağlanabilmesi, yükseköğretimin teknolojik gelişmelere uyabilecek, üretime dönük, yaygın eğitim yöntemlerini uygulayan, sürekli eğitim ve araştırma faaliyeti içinde bulunan bir yapıdan uzak bulunması da tespit edilen sorunlara eklenmiştir (Üçüncü BYKP,1973,110-111). 1978 yılı programına geçilirken konuya ilişkin çözümsüzlük eğitimde fırsat eşitliğinin tamamen ortadan kalktığına ilişkin yapılan bir

---

⁴⁷ Bu hedefle ilgili olarak 1966 Programında detaya girilmiş ve yükseköğretimde teknik yayınların mali olanakları kısıtlı öğrencilere en az bir ders yılına ödünç verilmesinin sağlanması da yer almıştır.

değerlendirme ile belirtilmiştir. Ancak buna karşın ilerleyen dönemlerde ve hazırlanan kalkınma planlarında bu hedef hep ana amaçlar arasında yer almış ve dönem sonu değerlendirmede ise hedeflere ulaşma konusundaki başarısızlık ya da yetersizlik yapılan tespitlerle gündeme gelmiştir (Bkz. Altıncı BYKP,1990,294; Sekizinci BYKP,2000,81; 2004 Yılı Programı,2003,146-147).

5.1.4. Üniversitenin İki Temel İşlevi: Araştırma-Geliştirme ve Eğitim İşlevleri

Üniversitenin Eğitim ve Araştırma-Geliştirme (AR-GE) olmak üzere tanımlanmış iki temel işlevi vardır. Üniversitenin kurulduğu dönemden günümüze gerek yapılan tanımlamalarda, gerekse tarihsel olarak kurum farklı süreçlerden geçerken bu iki işlevin karşılaştırmalı olarak tartışıldığı görülmektedir. Bu tartışmalara koştur olarak kalkınma plan ve yıllık programlarında bu iki temel işlevin ne ölçüde ele alındığı bu bölümdeki bir diğer ölçüt olarak yer almaktadır.

Birinci BYKP'ye hazırlık amacıyla hazırlanan 1962 Raporu'nda "Üniversite faaliyetinin temel unsurları, araştırma ve geliştirmedir" ifadesi ile üniversitenin eğitim işlevi dışında AR-GE işlevinin önemsenmesine dikkat çekilmiş (DPT,1962,58), bu konuyla ilgili Birinci Plan'da da bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Ulusal bilim politikası planlı kalkınma amacı içinde tanımlanırken araştırma faaliyeti, sınai ve teknolojik gelişmenin yanısıra, iktisadi ve sosyal konularda da "gelişmeyi destekleyen ve hızlandıran en önemli unsurlar" olarak değerlendirilmiştir (Özügürlü,1999). Araştırmanın gerekliliğinin Türkiye'de anlaşılamadığı ve üniversitenin sadece eğitim işlevi ile ele alındığı gerekçesiyle, bu tür bir anlayışın yaratılması hedeflenmiş ve bu doğrultuda bilim adamı ve araştırmacı seçimlerinde ve unvan dağıtımında son derece titiz davranılması, bu çevrelerin ihtiyaç duydukları maddi olanakların verilmesi ve araştırma özgürlüğü esasına dayanan bir ortam kurulması planda yer almıştır. Araştırma konusunda bir yandan üniversite ve kamunun verimliliğinin artırılması sağlanırken, diğer yandan özel sektörün de teşvik edilmesi ile ilgili tedbirlerin alınacağı belirtilmiştir. Araştırmaların yürütülebilmesi için bir Bilimsel ve Teknik Araştırmalar Kurulu'nun ve uzun süreli Devlet planlaması için gerekli araştırmalara öncelik verecek olan bir Sosyal ve İktisadi Araştırma Enstitüsü kurulması kararlaştırılmıştır (Birinci BYKP,1963,463-466). Bu işleve ilişkin Birinci BYKP döneminde yapılan en önemli atılım 1963

yılında TÜBİTAK'ın⁴⁸ kurulması olmuştur. Diğer yandan Sosyal ve İktisadi Araştırma Enstitüsü kurulamamıştır. Bununla birlikte yıllık programlarda uygulamalı araştırmalara ağırlık verilmesi, araştırmanın en aktif olduğu mekânlar olan üniversitelerde araştırmacı akademisyenlere mali destek sağlanması, hedefler arasında hemen her yıl yer almıştır.

İkinci BYKP dönemine gelindiğinde, Birinci BYKP döneminde yüzde 0,4 olan araştırma harcamalarının, bu dönem için yüzde 0,6 olması ve bu kapsamda TÜBİTAK'ın üniversitelerin temel araştırmalarını destekleyerek üniversitelerin kurumla işbirliğinin teşvik edilmesi de planlar arasında yer almıştır. Ayrıca araştırma yapmanın teşvik edilebilmesi için yükseköğretimde öğretim elemanlarının zamanlarını öğretim ve araştırmaya ayırabilmelerini sağlayacak bir ücret ve araştırma finansman sisteminin uygulanması ve bilimsel araştırma niteliğinde kalmak ve öğretim işlevini aksatmamak koşulu ile öğretim elemanlarının araştırma yapacak gelir sağlamalarındaki sınırlandırılmaların kaldırılması da plan döneminde öngörülmüştür (İkinci BYKP,1967,199,201).

Üçüncü, Dördüncü Plan dönemlerinde yeni üniversiteler açılarak ve MYO'lar kurularak kitle eğitime geçilmiştir. Ana amaç, yükseköğretim kurumları önündeki yığılmayı önlemektir. Ancak, uzun vadede bu hedefe ulaşılamadığı da daha sonraları belirtilmiştir. Okullaşma oranının 1977-1978'de yüzde dokuzaya ulaşana kadar her yıl artarak devam etmesi planlanmış (Üçüncü BYKP, 1973,725; Dördüncü BYKP,1979, 452), ancak bu oranın gece, ikili-üçlü eğitim, YAYKUR yöntemleriyle hedeflenen aştığı belirtilmiştir (1975 Yılı Programı, 1975,303; DPT,1985a,375-376). Döneme ilişkin AR-GE harcamaları 1977'de değerlendirilirken, ayrılan bütçe ödeneklerinin büyük bir kısmının üniversiteler dışındaki kamu kesimine yönlendirildiğinin altı çizilmiştir. Üniversitelere ayrılan kısıtlı bütçenin dağılımında ise öncelik tıp alanına verilmiştir (Dördüncü BYKP,1979,48).

Beşinci ve Altıncı Plan dönemlerinde ise kitle eğitime geçmeye ilişkin çalışmalar devam edilerek, MYO'ların kontenjanları artırılarak ara eleman

---

⁴⁸TÜBİTAK'ın 1966 Programı'nda yükseköğretim kurumları, kamu kurumları ve özel sektör üzerinde yapmakta olduğu bir incelemenin ön bulgularına göre, araştırma nitelik ve sayısının yetersiz olmasının nedenleri, araştırma personelinin yetersiz oluşu, eğitim sisteminin araştırmacı yönü geliştirememesi, araştırmacıların yeterince özendirilmemesi, araştırmanın faydasına inanan yüksek kademe personel eksikliği gösterilmiştir. Bir diğer tespit ise ülkemizde araştırma kurumlarının yeter sayıda olmayıp, bu işi sadece üniversitelerin yürütülmesidir. Oysa üniversitelerde kalkınma sorunlarına yönelmiş araştırma faaliyetlerinin ve personelin sayıca eksik olması, bu işin üniversiteler tarafından da yeterince yapılamamasının temel nedeni olarak görülmektedir (1966 yılı Programı, 1966,550).

ihtiyacının karşılanmasına ilişkin DB ortaklığıyla ciddi yatırımlar yapılmıştır (Beşinci BYKP, 1985,146). Ayrıca Altıncı Plan döneminde 23 Üniversite kurularak öğrenci sayısında %30 oranında artış sağlanarak, bu işlevlerden eğitim işlevine ilişkin nitelik açısından önemli sorunlar olmakla birlikte, nicelik açısından önemli bir yatırım yapılmıştır (1993 Yılı Programı, 1992,97). Üniversite-DPT-TÜBİTAK arasında işbirliği ile geliştirilmesi düşünülen üniversitelerin araştırma faaliyetleri ve teknolojinin gelişimine katkıları hem ihtiyaç duyulan alanlarda gerçekleştirilmesi konusunda, hem de yeterlilik açısından eksik bulunmuştur (1988 Yılı Programı, 1988,344). Bu gelişmelere ilişkin teknopark kurulması fikri ilk kez bu dönemde ele alınmıştır (1989 Yılı Programı, 1989,377). Altıncı plan döneminde ise beş yerde teknopark kurulmasına başlanmıştır (1991 Yılı Programı,1991,358). Ayrıca bu dönemde AR-GE yatırımlarını artırmanın bir yolu olarak, personel sayısını iki katına çıkarmak amacıyla, AR-GE harcamalarının GSMH'nın yüzde birine çıkarılması hedeflenmiştir (Altıncı BYKP,1990,310).

Yedinci Plan'da Altıncı Plan hedeflerinden AR-GE harcamaları ile ilgili hedeflenen orana ulaşamamış olsa da, bu payın yüzde 1,5'e çıkarılması, AB, Japonya ve ABD gibi ülkelerle uluslararası bilimsel ve teknolojik işbirliğinin geliştirilmesine önem verilmesi hedeflenmiştir (Yedinci BYKP,1995,70,75-76).

Yedinci ve Sekizinci Plan döneminde, bir yandan eğitim işlevine ilişkin sorunlar tespit edilmekte, diğer yandan kitleselleşme çalışmaları devam ettirilmektedir. Özellikle Sekizinci Plan döneminde MYO'lara sınavsız geçiş hakkı verilerek öğrenci sayısının artırılması planlanmıştır (2003 Yılı Programı,2002,141-142). Ancak, buna ilişkin sorunlar incelendiğinde ise birçoğunun yeterince hazırlık yapılmadan nicelik artırma çalışmalarından kaynaklandığı da görülmektedir. Buna ek olarak her iki dönemde de teknopark sayısının artırılması çalışmalarına da devam edilmektedir.

Dokuzuncu Plan'da (2006,40,63) ise sistem değişmemiş, 15 yeni üniversite açılarak okullaşma oranının yüzde 48'e çıkarılarak eğitim işlevinin güçlendirilmesi ve üniversitelerce desteklenen AR-GE faaliyetlerinin ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı verecek şekilde tasarlanmasının sağlanması hedeflenmiştir (Dokuzuncu Plan,2006,76). Görüldüğü üzere, planlı dönem boyunca üniversitelerin AR-GE faaliyetlerinin artırılmasına öncelik verilmekle birlikte, eğitim işlevinin

özellikle nicelik açısından daha çok ön plana çıktığı bir süreç yaşanmıştır. Planların çoğunda birbirine yakın hedefler ve sorun tespitleri göze çarpmaktadır.

5.1.5. Yeni Üniversitelere Öğretim Elemanı Yetiştirme

Üniversitelere öğretim elemanı yetiştirme konusu özellikle yeni açılan üniversitelerin donanımlı olarak görevlerini yürütebilmesi için gerekli olan önemli bir aşama olup, bu aşamanın mümkün olduğunca bu üniversitelere öğrenci kabul etmeye başlamadan tamamlanması gerekmektedir. Bu nedenle bir üniversite kuruluş planı yapılırken, öğretim elemanı gereksiniminin de göz ardı edilmeden zamanında planlanması gerektiği görülmektedir. Bu amaçla bu bölümde beşinci ölçüt olarak belirlenen öğretim elemanı gereksinimine kalkınma planlarında ve yıllık programlarda ne ölçüde yer verildiği de önem kazanmaktadır.

Birinci BYKP'nında mevcut duruma ilişkin genel tespit yapılırken, yükseköğretimde var olan verim düşüklüğünün nedenlerinden birisi olarak öğretim elemanı eksikliği görülmüş, bunun giderilebilmesi için öğretim üyesi yetiştirilmesinin hızla ve önemle ele alınması, öğretim yanında araştırma fonksiyonuna da önem verilmesi, elde edilen araştırma sonuçlarının uygulayıcılara veya ulusal kültüre mal edilmesini sağlayıcı yayınlara yer verilmesi de üzerinde durulan önemli konular olarak vurgulanmıştır. Bu hedefe ulaşılabilmesi için de Birinci Plan döneminde ihtiyaç olan araştırma personelini ve öğretim elemanı hedefini gerçekleştirmek üzere 3000 kadar lisans mezununun sınav ile seçilerek yurt dışında yetiştirilmesinin sağlanması planlanmıştır (Birinci BYKP,1963,458-460, 466-467). Ancak bu hedefe ulaşmada ilk yıldan itibaren aksama olduğu, ancak 500'e yakın öğrencinin yurtdışına doktora için gönderilebildiği tespit edilmiş, bunun nedenleri olarak başvuru azlığı, mevzuatın ağır yükümlülükler getirmesi, sınavların seyrek yapılması, koşulların adaylara uygun olmaması, ihtisas alanlarının dar tutulması sıralanmıştır. Hedeflenen rakamların yakalanması için asistanlığın cazip hale getirilmesi, mevzuatta ve sınav sisteminde değişiklik yapılması önerilmiştir⁴⁹ (İkinci BYKP,1967,161-162). Bu sorunun çözülebilmesine ilişkin ayrıca, araştırmacı yetiştirmek amacıyla TÜBİTAK'ın da yurt dışında eğitim programları uygulamaya başladığı da bu dönemde ifade edilmektedir (1967 Yılı Programı, 1967,357).

---

⁴⁹ Çözüm önerileri üretilirken, 1966 programında doktora için yurtdışına öğrenci göndermede lise mezunlarının seçilmemesi, 1967'de ise kontenjan dolmadığında lise mezunlarının gönderilmesi önerilmektedir.

İkinci BYKP dönemine gelindiğinde yurtdışına doktora öğrencisi gönderme çalışmalarına devam edilip, yine 3000 öğrencinin gönderilmesinin sağlanacağı, buna ek olarak yurt içinde de 2000 burs verilerek, TÜBİTAK'ın bu konuda üniversitelerle işbirliği yaparak, bursların kullanılmasını izleyeceği belirtilmiştir (İkinci BYKP,1967,171,172). Bu dönemin bir diğer hedefi ise, gelişmiş üniversitelerin, yeni üniversitelerin asistanlarının doktora eğitimine katkıda bulunmak amacıyla mezuniyet sonrası eğitim kapasitelerini artıracak çalışmalar yapması ve 1969 yılının ilk üç ayında ihtiyaçlar ile birlikte programlarını DPT'na vermeleri olmuştur. Yeni üniversitelerle ilgili yasanın çıkmasıyla, yurt dışı doktora burslarının çoğunun yeni üniversitelere alınacak asistanlara tahsis edilmesi de hedeflenmiştir (1969 Yılı Programı, 1969,347; 1970 Yılı Programı, 1970,462).

Daha önceki planda olduğu gibi, İkinci BYKP sonunda da özellikle yurtdışı doktora eğitiminde öngörülen düzeye ulaşamadığı görülmüştür. Planlanan 3000 kişinin 680 civarının eğitime gönderilebildiği ve bunun iki kalkınma planı dönemi sonunda yüzde 19,7 ile sınırlı kaldığı ifade edilmiştir (Üçüncü BYKP,1973,685). Bu planların gerisinde kalışın temelinde önceki planda belirtilen sorunların⁵⁰ devam etmesinin yanı sıra yurtdışında öğrenimi düzenleyen 1416 sayılı Yasa'nın seçim, kefalet, mecburi hizmet gibi konuları içeren maddelerinin rahatsızlık yarattığı belirtilmiştir. Bu nedenle 1416 sayılı Yasa'nın değiştirilerek günün koşullarına uygun hale getirilmesi ve asistanlık kurumu ile ilgili düzenlemelerin yapılması tedbir olarak ele alınmış olsa da İkinci Plan döneminde sonuca ulaştırılamamıştır.

Üçüncü BYKP döneminde ise, sorunlar yeterince hızlı çözümlenemediği için hedef, asıl verimi ileriki plan dönemlerinde sağlanmak üzere lisansüstü eğitim çalışmalarının sınırlı sayıda kuruluş tarafından yürütülmesi olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda yurt dışına doktora için öğrenci gönderilmesine devam edilmesi, yurt içi lisans üstü eğitime daha çok önem verilmesi, sayıların yıllık programlarda belirlenmesi, ihtiyaç duyan öğrencilere burs, kredi ve yurt sağlanma çabalarının geliştirilmesi de planlanmıştır (Üçüncü BYKP,1973,770). Bu hedefler doğrultusunda yıllık programlarda da hedefler belirlenmiş, ancak daha önceki plan dönemlerinde

---

⁵⁰ 1969 Programında asistanlığın mali yönü ile ilgili sorunların yeni üniversiteler için sözü edilen genel kanunda, varolan üniversiteler için ise kendi kanunlarında 1969 yılında çözümlenmesi planlanmıştır. 1969 Programı'nda sınava girişte yabancı dil bilme zorunluluğunun kaldırılması, ve yabancı dil bilgisi yeterli olmayan asistanların Gazi Eğitim Enstitüsü Dil Okuluna yönlendirilmesi tedbir olarak belirlenmiştir (1969 Yılı Programı, 1969,346-347,357).

olduğu gibi yurtdışı ve yurt içi lisansüstü eğitim burslarının planlanan sayının çok altında kalması hala sorun olma özelliğini devam ettirmiştir.

Dördüncü BYKP döneminde 1984 programında yükseköğretimde akademik personel sıkıntısını giderebilmek için 7265 öğretim elemanı kadrosu serbest bırakılmış ve kalkınmada önceliği olan yörelerde çalışan üniversite elemanlarına yüzde 50'ye varan tazminat ödenmesi kabul edilmiştir (1985 Yılı Programı,1985,287). Bu dönemde arka arkaya açılan üniversitelerin ihtiyaçlarının bu hedefin belirlenmesinde önemli bir etken olduğu da görölmektedir.

Beşinci Plan döneminde üniversitelerin planlı dönem ile birlikte tanımlanmaya başlanan işlevlerine yönelik tedbirlerin alınmasına ve yükseköğretim politikasının temelini oluşturan mevcut kapasitenin, insangücü ihtiyaçları ve istihdam imkânları doğrultusunda düzenlenmesi ve kullanılmasına, başarılı elemanların üniversiteye çekilebilmesi için öğretim üyeliğinin cazip hale getirilmesi çalışmalarına devam edileceği belirtilmiştir. Bu dönemde ayrıca yükseköğretim kurumları arasında “bilimsel rekabeti” sağlayacak ve hızlandıracak tedbirlerin alınması da hedeflenmiştir (Beşinci BYKP,1985,146).

Akademik personel sayısının yeterince hızlı artmasının bir türlü sağlanamaması nedeniyle Plan dönemi sonunda 45 bine çıkarılması ve bu hedefe ulaşabilmek için; 1416 ve 4489 sayılı Yasa'lardan faydalanılarak, öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla, yurt dışı ve yurt içi doktora burslarının yeterli sayı ve niteliğe ulaştırılması ve boş öğretim üyesi kadrolarının doldurulması için gerekli teşviklerle desteklenmiş tedbirler alınması hedeflenmiştir (Beşinci BYKP,1985,147). Ancak yine plan dönemi boyunca özellikle doktora eğitiminde hedeflerin yakalanamadığı belirtilmiş, yurt içinde güçlü üniversitelerde ihtisas merkezleri oluşturarak öğretim üyesi yetiştirilmesi hedefine ulaşılamadığı belirtilmektedir.

Bir yandan öğretim elemanı eksikliği tamamlanamazken diğer yandan yeni üniversitelerin açılması, yeni üniversitelerdeki öğretim elemanı eksikliğinin büyük bir sorun olmasına, gelişmiş üniversitelerin de zayıflamasına neden olmuştur. Bu dönemde yapılan araştırmalara göre beş yıl içerisinde öğretim elemanı kadrosunun hedeflenen rakamın altında kalması olasılığından söz edilmektedir⁵¹. Öğretim üyesi sıkıntısı çeken üniversitelerin, gelişmiş üniversitelerin öğretim üyelerinden

---

⁵¹ Bu konuda tıp fakóltesi diğer fakólterden daha iyi konumda olup, bunun gerekçesi olarak buradaki öğretim üyelerine sağlanan teşviklerin ve piyasadan yararlanabilme olanaklarının olmasıdır (1988 Yılı Programı, 1988,344-345).

yararlanma yoluna gitmeleri yönteminin ise verimli sonuçlar vermediği yine dönem tespitlerindedir⁵² (1988 Yılı Programı,1988,345).

Altıncı BYKP döneminde de daha önceki plan ve programlarda olduğu gibi, öğretim üyesi yetiştirmek amacıyla yurtdışına öğrenci gönderilmeye devam edildiği, yurt içinde yüksek lisans ve doktora eğitimleri için gelişmiş üniversitelerden faydalanılmaya çalışıldığı belirtilmiştir. Araştırma görevliliğini cazip kılmak için 1989'dan itibaren üniversite ödenekleri yüzde 90'a çıkarıldığı, öğretim elemanları ücret ve ek ders ödemelerinde iyileştirmeler yapıldığı bu dönemde üniversitelere ayrılan araştırma ve yayın ödeneklerinde iyileştirmeler sağlanmasına karşın, bu kaynakların yeterince kullanılmadığı da altı çizilen bir diğer konu olmuştur (1990 Yılı Programı,1990,319). Öğretim üyesi yetiştirilmesinin ise özel bir proje olarak ele alınması ve gelişmiş üniversitelerin ihtisas merkezleri haline getirilmesi hedeflerde yine yer almıştır. Ayrıca bu planda yükseköğretimin finansman yapısının geliştirilmesi için bütçe dışı kaynaklardan destek sağlanması ve döner sermayenin bir kaynak olarak kullanımını etkinleştirecek bir sistem yaratılması öngörülmüştür (Altıncı BYKP,1990,296). Altıncı Plan döneminde, öğretim üyesi olarak yetiştirilmek amacıyla 2006 araştırma görevlisi yurtdışı lisansüstü eğitim programlarına gönderilmiştir (Sekizinci BYKP,2000,82).

Yedinci Plan'da Altıncı Plan'dan farklı olarak bir düzenleme görülmemekle birlikte, yurtdışına burslu gönderilen öğrenci sayısı 416 olarak gerçekleşmiştir (Sekizinci BYKP,2000,82).

2000'li yıllara geldiği **Sekizinci Plan** döneminde de yeni kurulan üniversitelerin öğretim elemanı temininde yaşadığı sıkıntıların devam ettiğinin altı çizilmiştir.⁵³ Buna göre, üniversite öğrencilerinin yüzde 26'sının İstanbul, Ankara ve İzmir'deki üniversitelerde öğrenim görmesine rağmen, öğretim elemanlarının yüzde 50'sinin bu illerde bulunması nedeniyle, yeni kurulan üniversitelerde öğretim elemanı başına düşen ortalama öğrenci sayısının yüksek olduğu vurgulanmıştır (Sekizinci BYKP,2000,82). Sekizinci Plan Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ihtiyaç duyulan öğretim elemanlarının yetiştirilmesi hedefini karşılamaya ve bu sayede gelişimini tamamlayamamış üniversiteleri geliştirmeye yönelik hedefleri gerçekleştirmeye yardım amacıyla, 2002 yılında ODTÜ bünyesinde başlatılan Bilim

---

⁵² Yaz dönemi uygulaması, öğretim üyelerine verilen ek ders ücretlerinin az olması ve üniversitelerde barınma sorununun çözülememesi nedeniyle başarıya ulaşamamıştır. (1988 Yılı Programı,1988,345).

⁵³ Ülkemizde bir öğretim üyesi başına 35, AB ülkelerinde 15 öğrenci düşmektedir (Sekizinci BYKP,2000,82).

İnsanı Yetiştirme Projesi⁵⁴, günümüzde diğer gelişimini tamamlamış üniversitelerde de yaygınlaşmaya başlamakla birlikte henüz mezun vermediği için uygulamanın etkilerine ilişkin herhangi bir değerlendirme yapılamamaktadır

Dokuzuncu Plan dönemine gelindiğinde hala yeni kurulan üniversiteler başta olmak üzere, öğretim üyesi yetiştirme programlarına devam edilmesi (Dokuzuncu Plan, 2006,87-88) hedefi ilk planda olduğu gibi yer almaktadır. Görülen odur ki, öğretim elemanı yetiştirme hızı, bir türlü yeni üniversite açma hızına erişememektedir. Bu nedenle sorunun çözümlenmesine ilişkin planlarda yer alan hedeflere ve yapılan planlamalara yeterince uyulduğu söylenemeyecektir.

5.1.6. Üniversitenin İşlevlerinin Değişimi

Planlı dönem boyunca hazırlanan planlar sistematik olarak incelendiğinde üniversitelerin bazı işlevlerinin süreç içerisinde değişmeye, bazı kavramların ise üniversite sistem içerisine girdiği gözlenmektedir. Bu kavramlardan konumuz gereği ele aldığımız üç tanesi; Üniversite- Sanayi İşbirliği, Rekabet ve Üniversitenin Sermayeye Hizmeti, Vakıf Üniversitelerinin ve devamında Özel Üniversitelerin açılması ve bu değişimlerin yeni üniversite, fakülte, bölüm kuruluş hızına etkileridir.

5.1.6.1. Üniversite –Sanayi İşbirliği

Üçüncü Plan dönemine geçişle birlikte, üniversitelerle sanayi ve kamu sektörü arasında yeterince işbirliği geliştirilemediği ve akademik kesimde yapılan araştırmaların çoğunun uygulamaya aktarılamadığı tespiti ile daha önce plan ve programlarda çok karşılaşılmayan bir ifade olan (Üçüncü BYKP,1973,686) üniversite- sanayi işbirliğinin “gerekliliği” kalkınma planlarına girmiş, bu dönemde sanayinin ihtiyaç duyduğu “ara işgücünü” yetiştirmek üzere 1974 yılında MYO’lar kurulmaya başlanmıştır. Bundan sonraki her kalkınma planında kavrama ilişkin hedefler belirlenmiş ve düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır.

Konu **Dördüncü Plan** (1979) hedefleri arasında yer alırken, özellikle üniversite-sanayi işbirliğine hizmet edecek olan teknik eğitimde bölüm açılması gerekirken insangücü ihtiyacı olmayan alanlarda (ki bu alanlar günümüzde

⁵⁴ Öğretim elemanı ihtiyacını karşılamak, üniversiteler arası iletişimi artırmak ve uzaktan eğitim alt yapısını güçlendirmek üzere ODTÜ’nün öncülüğünde 8 üniversite arasında imzalanan protokol doğrultusunda Etkileşimli Güç Birliği Merkezlerinin (Akıllı Sınıf) kurulması projesi başlatılmıştır. 19 üniversite arasında imzalanan protokol doğrultusunda 5 adet Akıllı Sınıf faaliyete geçmiştir (2003 Yılı Programı,2002,141-142; 2004 Yılı Programı,2003,149; 2004).

öğrencilerin de pek yönlendirilmediği genel ve temel bilim alanları olmaktadır) bölüm açarak “kaynak israfı” yapılması eleştirilen bir konu olmuştur.

Beşinci BYKP dönemine gelindiğinde, teknopark oluşturulması fikrinin, protokol 1986 yılında imzalanmasına karşın bu plan döneminde de istenilen düzeyde gerçekleştirilemediği ifade edilmiştir. Bununla birlikte bu işbirlikleri ile geliştirilmesi düşünülen üniversitelerin araştırma faaliyetleri ve teknolojinin gelişimine katkıları hem ihtiyaç duyulan alanlarda gerçekleştirilmesi konusunda, hem de yeterlilik açısından eksik bulunmuştur (1988 Yılı Programı, 1988,344). Bunu takiben teknopark kurulması ilk kez 1989 Yılı Programı’nda ele alınmış ve İzmir’de Büyükşehir Belediyesi, üniversiteler ve sanayicilerin işbirliği ile bir şirket kurulmuştur (1989 Yılı Programı, 1989,377). Plan hedeflerine uygun bir bilim ve teknoloji ana planı hazırlık çalışmalarını yürütmek üzere, DPT bünyesinde bir özel ihtisas komisyonu kurulması, Türkiye Teknoloji envanterinin tamamlanması, üniversitelerdeki AR-GE faaliyetinin envanterinin çıkarılması bu programa ait hedeflerdendir (1987 Yılı Programı, 1986, 373-374).

Altıncı BYKP’nda, üniversite-sanayi işbirliğinin yeterli gelişme sağlamadığı ve bir mevzuata ihtiyacı olduğu belirtilmiş, üniversite-sanayi işbirliğini arttıracak yeni yapısal, ekonomik ve hukuki düzenleme çalışmalarına başlanmış, bazı üniversitelerin belirli alanlarda ihtisas merkezi olarak geliştirilmesi çalışmaları sürdürülmüştür (DPT,1990,344-345), ancak bu mevzuat plan döneminde hazırlanamamıştır. Teknoparkların yaygınlaştırılmasına ilişkin bu dönemde harekete geçilmiş ve 1990 program döneminde beş yerde teknopark kurulmasına başlanmıştır (1991 Yılı Programı,1991,358). Toplumun bilgi toplumu haline getirilmesi ve kitle haberleşme araçlarından da yararlanarak AR-GE alt yapısının kurulması amacıyla; öncelik üniversitelerde olmak üzere 33.000 olan araştırmacı personel sayısı iki katına çıkarılması, AR-GE harcamalarının GSMH’nın yüzde birine çıkarılması hedeflenmiştir (Altıncı BYKP,1990,310). Ayrıca araştırmacı personel sayısının artırılmasına ilişkin 2547 sayılı Yasa’da değişiklik yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Üniversite- Sanayi işbirliği açısından sanayinin ihtiyaç duyduğu nitelikte insangücü -özellikle de ara eleman- yetiştirilmesi amacıyla mesleki ve teknik öğretime önem verilmesi, mesleki eğitimin dünya standartlarına yükseltilmesi hedefleri de bu dönemde vurgulanmıştır (Sekizinci BYKP,2000,82).

Yedinci BYKP'nda bilim ve teknoloji politikası konusunda yapılan tespitte, ülkemizde uluslararası rekabet gücü elde edecek teknoloji üretebilme yeteneğine ulaşamadığının altı çizilmiş, Altıncı Plan hedeflerinden GSMH'dan ayrılan payın yüzde 1'e çıkarılmasında başarılı olunamadığı belirtilmiştir⁵⁵ (Yedinci BYKP,1995, 70). Buna karşın Yedinci Plan'da bu payın yüzde 1,5'e çıkarılması, AB, Japonya ve ABD gibi ülkelerle uluslararası bilimsel ve teknolojik işbirliğinin geliştirilmesine önem verilmesi hedeflenmiştir (Yedinci BYKP,1995,75-76). Bilim ve teknoloji politikasının odak noktasının, toplumun bilgi seviyesinin yükseltilmesi; AR-GE faaliyetleriyle desteklenen ürünlerin kalite, standart, minimum maliyet ve süreklilik ilkeleriyle yerine getirecek bir gelişmeyle sağlanması olarak belirtilmiştir (Yedinci BYKP,1995,15). Bu açıdan dünyadaki gelişmeleri yakalayabilmek için, üniversite-sanayi işbirliği ile kurulan ve kurulmaya devam edilen teknoparklar çatısı altında devam edeceği belirtilmiş; yıllık programlarda, teknopark sayısının artırılması, Teknoloji Geliştirme Merkezlerinin kurulmasının gerekliliğine değinilmiş ve bu yönde Teknopark ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu'nun çıkarılması hedeflenmiştir. Teknopark sayıları yetersiz görülmekle birlikte artırılmaya devam edilmiş, ancak ilgili yasa dönem içerisinde çıkarılamamıştır.

Ülkenin bilim-teknoloji-sanayi stratejisi ve politikalarıyla eğitim-öğretim, araştırma-geliştirme strateji ve politikaları arasında tam bir birlik sağlanması ihtiyacı olduğu ve bu strateji ve politikaların ilgili taraflarca kararlılıkla hayata geçirilmesi gerektiği planda belirtilmiştir. Buna göre, strateji çerçevesinde işbirliğinin geliştirilmesi ihtiyacı devam etmiştir. Ancak yapılacak altyapı yatırımlarının finansman kaynaklarının sağlanması; AR-GE teşvikinin düzenlenmesi; teşvik fonlarının tesisi ve yönetimi; yaratıcı girişimciliğin desteklenmesi; bunun için gerekli olan teknoparkların ve risk sermayesi kuruluşlarının kurulması ve devamlılığı ile ilgili AR-GE'yi destekleyecek kurumsal yapıların geliştirilemediği belirtilmiştir (Yedinci BYKP,1995,71). Sorunların temelinde ise, planın temel amaç ve işlevleri içerisinde, teknolojiye atılım yapılması, eğitim düzeyinin yükseltilmesi ve herkesin yeteneklerine uygun eğitim alabilmesinin sağlanması sayılmıştır (Yedinci BYKP,1995,19,20). 278 sayılı TÜBİTAK Yasası'nda düzenlemeler yapılarak, kurumun AR-GE faaliyetleri konusunda yapılacak teşvikler ve projelerle ilgili faaliyetleri kontrol eden ve görüş bildiren bir kurum haline dönüştürülmesinin

---

⁵⁵ İktisaden faal 10 bin kişiye düşen tam zamana eşdeğer AR-GE personeli sayısı Türkiye'de 7.5, AB ülkelerinde 40, ABD'de 80 ve Japonya'da 90'dır (Yedinci BYKP,1995,70).

sağlanması da dönem hedefi olup, beş yıllık süreç sonunda gerçekleştirilemediği belirtilmiştir (Yedinci BYKP,1995,76-77).

Sekizinci BYKP döneminde okullaşma oranı Plan hedefinin üzerine çıkarak yüzde 37,3'ü geçmiştir (2006 Yılı Programı,2005,138). Öğrenci sayılarındaki hızlı artışın, öğretim elemanlarının ders yüklerini artırırken araştırmaya ayıracakları zamanlarını kısıtladığı, bu durumun, ise bilimsel araştırmaların sayı ve nitelik bakımından yetersiz kalmasına ve üniversite-sanayi işbirliğinin istenen düzeye ulaşmasına engel olduğu belirtilmiştir (2001 Yılı Programı,2000,131-132; 2005 Yılı Programı,2004). Üniversitelerin, enstitülerin ve araştırma kurumlarının yapacakları tüm bilimsel araştırma faaliyetlerinin desteklenmesi, üniversite-kamu-özel kesim ortak AR-GE girişimlerinin özendirilmesi ve desteklenmesi, Teknopark ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri kurulmasına için hukuki ve kurumsal düzenlemelerin yapılması öngörülmüştür (Sekizinci BYKP,2000,126-127). Bu hedefler doğrultusunda üniversite-sanayi işbirliği geliştirilmeye çalışılmış, her geçen yıl teknoparkların sayısı artmış, 2002 yılında Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile ilgili yönetmelik çıkarılmış, (2003 Yılı Programı,2002,195). Ekim 2003 itibarıyla 11 adet teknolojik araştırma bölgesi kurulmuştur (2004 Yılı Programı,2003,146-147, 203).

Dokuzuncu Plan'da konuya ilişkin düzenlemeler, Sekizinci Plan döneminde yapılanlar çerçevesinde olup, çeşitli üniversitelerde stratejik alanlarda ihtisas merkezlerinin oluşturulması, bilim insanı yetiştirmeye yönelik projelerin desteklenmesi, teknoloji geliştirme bölgeleri, teknoloji merkezleri ve üniversite sanayi ortak araştırma merkezlerinin faaliyetlerinin desteklenmesine bu dönemde de devam edilme hedefi görülmektedir (Dokuzuncu Plan, 2006, 30).

5.1.6.2. Rekabet ve Üniversitelerin Piyasaya Açılması

Üniversite- Sanayi İşbirliği konusuyla ilgili olarak kalkınma planlarında süreç içerisinde karşılaşılan diğer kavramlar ise, “Rekabet” ve “Üniversitelerin Piyasanın Hizmetine Sunulması” olmaktadır.

Beşinci Plan döneminde sanayi ve hizmet kuruluşları üniversiteleri zorlar hale gelmiştir. Ancak, bu talebi karşılama konusunda üniversitelerin yeterli olmaması nedeniyle başta TÜBİTAK olmak üzere yeniden düzenlemenin acilen gerekli olduğu belirtilmiştir (1987 Yılı Programı, 1986,370-371). Beşinci Plan dönemi boyunca,

üniversitelerdeki bilgi birikimi ve araştırmacılarından hala sanayileşmede gereği kadar yararlanılmadığı ifade edilmiştir (1988 Yılı Programı,1988,378-381).

Altıncı BYKP döneminde de bu açıdan gelişmiş üniversitelerin ihtisas merkezleri haline getirilmesi hedeflerde yer almıştır. Ayrıca bu planda yükseköğretimin finansman yapısının geliştirilmesi için bütçe dışı kaynaklardan destek sağlanması ve döner sermayenin bir kaynak olarak kullanımını etkinleştirecek bir sistem yaratılması öngörülmüştür (Altıncı BYKP,1990,296). Bu çerçevede doktora ve master tez konularının öncelikle sanayinin ihtiyaçlarına yönelik olarak hazırlanması özendirilecek konular olarak tespit edilmiştir (Altıncı BYKP,1990,297). Bu yaklaşıma göre, öğrencilerin çalışmaları ancak sanayiye hizmet ettiğinde gerek kamu, gerekse özel sektör tarafından desteklenecek, değer kazanacaktır.

Yedinci BYKP'nda dünyadaki gelişmeler ve Türkiye'nin orta vadeli hedefleri doğrultusunda yeni meslek türleri ile ilgili kamu kurumları, özel sektör ve üniversitelerin işbirliği ile ilgili politika ve programların geliştirilmesi ve bu alanlarda bölümler açılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur (Yedinci BYKP,1995,28-29). Bu gelişmelerin sağlanmasında harekete geçirmek amaçlı kullanılan yöntemlerden biri olarak gerek üniversite içinde gerekse üniversiteler arasında "rekabet" ortamının kurulması önerilmiştir. Ancak Plan dönemi içerisinde defalarca vurgulanan bu gelişmenin istenen koşullarda gerçekleşmediğine ilişkin durum tespiti de yapılmıştır. Yeni meslek türlerine ilişkin MYO'larında bölümler açılması da hedefler arasına konulmuş ve uygulanmaya başlanmıştır.

2006 Programı'nda ise, 2003 yılı itibarıyla üniversitelerin gelir yaratma kapasitelerinin düşük olduğu ifade edilmiş, nedenleri, üniversite-sanayi işbirliğinin kurulamaması, üniversitelerin yerel kalkınmada etkin olamamaları, üniversitelerin misyonlarının farklılaşmaması olarak sunulmuştur. Diğer yandan, yükseköğretimin yarı kamusal bir hizmet olması ve kişisel getiri oranlarının sosyal getiri oranlarına göre daha fazla olması nedeniyle öğrenci katkı paylarının yükseköğretimin finansmanındaki payının artırılması gerektiği ifade edilmiştir. Özellikle geri kalmış bölgelerdeki üniversitelerin sanayi kesimiyle işbirliği içinde çalışmaları amacıyla, danışma kurulları, proje pazarı gibi düzeneklerin hayata geçirilmesi, öğretim elemanlarının iş piyasası ile işbirliği içinde çalışabilmeleri ve bu hizmetleri karşılığında ücret alabilmelerine yönelik yasal düzenlemeler yapılması olarak ele alınmıştır (2006 Yılı Programı,2005,140,146).

Dokuzuncu Plan diğerlerinden daha uzun vadeli hazırlanmış bir plan olarak hedefleri arasında, yükseköğretim kurumlarında finansman kaynaklarının geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi yer almıştır. Yine bu plan döneminde yükseköğretim kurumlarının, şeffaflık, hesap verebilirlik ilkeleri doğrultusunda idari ve mali özerkliğe sahip olmaları ve yerel özelliklere uygun şekilde uzmanlaşmalarının sağlanarak, sistemin rekabetçi bir yapıya kavuşmasının desteklenmesi de hedefler arasında yer almıştır (Dokuzuncu Plan, 2006,87-88).

Ayrıca, büyük oranda üniversiteler ve kamu araştırma kurumlarında yer alan AR-GE faaliyetlerinin sonuçları uygulamaya geçirilemediği ve yapılan araştırmalar genellikle sanayinin ihtiyaç ve talebinden uzak olduğu gerekçesiyle (Dokuzuncu Plan,2006,29), araştırmacı sayısının artırılmasıyla birlikte büyük kısmının özel sektörde istihdamını sağlayıcı politikaların uygulanması da öngörülmüştür. 2002’de yüzde 64,3’ü üniversitelerde gerçekleştirilen AR-GE harcamalarının, 2013’de en az yüzde 60’ının özel sektör tarafından gerçekleştirilmesi ve üniversitelerce desteklenen AR-GE faaliyetlerinin ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkı verecek şekilde tasarlanmasının sağlanması hedeflenmiştir (Dokuzuncu Plan,2006,60-61,76).

Yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı kalkınma anlayışı içinde; kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör, üniversiteler ve STK’ların işbirliğiyle girişimciliği geliştirmeye yönelik özel eğitim programlarının desteklenmesi, üniversitelerin toplumla ve iş dünyasıyla etkileşim içinde yerel uzmanlık alanlarına yönelik eğitim, araştırma ve hizmet faaliyetlerinde yoğunlaşmasının sağlanması hedefleri de bu dönemde açıkça ifade edilmiştir (Dokuzuncu Plan, 2006, 93). Görüldüğü üzere, Dokuzuncu Plan dönemiyle sürece hız kazandırılmaya çalışıldığı ve üniversitelerin işlevlerinden araştırma-geliştirmenin öne çıkarılması yoluyla sermaye kuruluşlarına hizmet etme işlevinin önem kazanmasının altı çizilmiştir.

5.1.6.3. Vakıf ve Özel Üniversitelerin Açılması

Türkiye’de ilk vakıf üniversitesi 1984 yılında kurulmuş olup, kavram kalkınma planlarına **Beşinci BYKP** ile birlikte girmiştir. Bu dönemde bir değerlendirme yapılmış olup, vakıf üniversitelerinin açılmaya başlanması ile birlikte kaygı oluşturan ve zaten yetersiz olan öğretim elemanı sayısının vakıflar tarafından kullanılmaya başlanmasıyla daha da yetersizleşeceği öngörüsüyle, çıkacak sorunları engellemek için vakıf üniversitelerinin, kendi öğretim üyelerini yetiştirici programlar

hazırlaması tedbir olarak sunulmuştur (1987 Yılı Programı, 1986,349). Daha sonraki yıllarda yaşanan gelişmelerden bu dönemde yapılan öngörünün çok doğru bir yaklaşım içerisinde olduğu, vakıf üniversitelerinin öğretim üyesi gereksinimini devlet üniversitelerinden sağlamasından görülmektedir.

Altıncı BYKP dönemi vakıf üniversitesi açma uygulamasına devam edildiği dönem olmuştur. 1992 Yılı Programı'nda (1992,325), vakıf üniversitelerinin kurulmasını teşvik amacıyla % 45 oranında devlet yardımının öngörüldüğü 3708 sayılı Yasa'nın yürürlüğe girdiği yer almıştır.

Vakıf üniversitelerinin sayıları hızla artarken, **Yedinci BYKP** ile birlikte "özel üniversite" kavramı da telaffuz edilmeye başlanmıştır. 2000 yılına gelindiğinde üniversite sayısı 19'u vakıf olmak üzere 72'ye ulaşmıştır. Ancak bununla yetinilmemiş ve özel üniversitelerin açılması için altyapı oluşturulmasının gerektiği her fırsatta dile getirilmiştir. Özellikle mesleki ve teknik eğitime yeterince yönelinmemesi önemli bir "sorun" olarak dile getirilmiş, özel sektörün eğitim sürecine katılımının ve katkısının sınırlı kaldığı belirtilmiştir. Bunun nedenleri olarak ise Anayasa'ya göre vakıflar dışındaki kişi ve kuruluşların yükseköğretim kurumu açamaması, özel öğretim kurumlarına verilen teşvik ve desteklerin yetersiz oluşu sıralanmıştır. Bu "sorun"un çözümünde gelişmiş ülkelerde olduğu gibi eğitim yatırımlarına işletmelerin de katılmalarının sağlanması öngörülmüştür (Yedinci BYKP,1995,12,13). Özel üniversitelerin açılabilmesi için 2547 sayılı Yasa'da ve Anayasa'nın ilgili maddelerinde değişiklik yapılması hedeflenmiş, ancak bu hedef plan dönemi içinde gerçekleştirilememiştir.

Belirtilen bir diğer "sorun" ise, YÖK Başkanlığı'nın merkezîyetçi ve bürokratik yapısının, alt birimleri ve taşra teşkilatının hareket olanağının sınırlı olmasına ve karar alma sürecinin yavaş işlemesine yol açtığıdır (Yedinci BYKP, 1995,12). YÖK'ün bu yapıdan kurtarılması, üniversite ve fakülte yönetim kurullarının yetkilerinin artırılması, kaynak yaratma ve harcama konusunda hareket serbestliğinin getirilmesi ve üniversite-sanayi ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla gerekli mevzuat düzenlemelerinin yapılacağı (1996 Yılı Programı, 1996,25) bütün yıllık programlarda yer almış olsa da, beş yıllık dönem sonuna kadar bu değişikliğe ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

Sekizinci BYKP dönemine gelindiğinde başlangıçta kaygıları dile getirilen vakıf üniversitelerinin öğretim elemanı ihtiyacını büyük ölçüde devlet

üniversitelerinden karşılımlarının, devlet üniversitelerindeki öğretim elemanı açığını daha da büyüttüğüne dikkat çekilmiştir (2001 Yılı Programı, 2000,131-132).

2547 sayılı Yasa'da değişikliğin görüldüğü Yedinci Plan'da da yer alan ancak gerçekleştirilemeyen yükseköğretim kurumlarının bürokratik ve merkezi yapıdan kurtarılması, üniversitelerde rekabet ortamının oluşturulması, üniversite ve fakülte yönetimlerinin yetkilerinin artırılması, üniversite bileşenlerinin yönetime katılımı, özerklik, YÖK'nun planlama ve koordinasyon işlevini yürütecek bir yapıya kavuşturulması, bu plan döneminde de yer almaktadır⁵⁶ (Sekizinci BYKP,2000,83).

Ayrıca, özel üniversite kurulabilmesi için Anayasa'nın ilgili maddeleri ve 2547 sayılı Yasa'da değişiklik yapılması da bir önceki dönem gerçekleştirilemeyen hedefler olarak Sekizinci Planda da yer almıştır (DPT, 2000a,9-10). Bunun yanı sıra, vakıf üniversiteleri için özel yasal düzenleme yapılması, devlet desteğinin kaldırılması ve sıkı denetim uygulanması da planda yer almıştır (DPT, 2000a,9-10)

2006 yılı Dokuzuncu Plan'a geçiş niteliğinde olup, bu programda yapılan ilk tespit, yükseköğretim sistemimizdeki üniversite sayısındaki artışın, 1994 yılından itibaren yalnızca vakıf üniversitelerinin artması yoluyla olduğudur. Ancak, öğrenci sayısında bu artışla eşgüdümlü bir gelişmenin görülmemekte olduğu ve öğrenci sayısı bakımından vakıf üniversitelerinin yükseköğretimdeki payının yüzde 6,5 düzeyinde kaldığı da belirtilmiştir (2006 Yılı Programı,2005,138-139).

Dokuzuncu Plan ile birlikte görülen en önemli düzenleme ise, etkin bir kalite değerlendirme ve denetim sistemi kurularak "özel yükseköğretim kurumlarının açılabilmesine olanak sağlanacağı" olmuştur. Bu amaçla YÖK'nun, yeniden yapılandırılması hedeflenmiştir (Dokuzuncu Plan, 2006,87-88). Bu plan özel üniversitelere ilişkin hedeflerin en detaylı ve net olarak sunulduğu bir plan olmuştur.

5.2. Yükseköğretime İlişkin Yasal Düzenlemeler

Günümüze değin üniversiteyle ilgili 11 yasa çıkmıştır. Bunlardan birincisi 1870'de sonuncusu ise 1981'de çıkmış, 2003 itibariyle yeni bir yasanın hazırlanması gerektiği üzerine görüşler artmaya, gerek hükümet tarafından hazırlanan tasarı

---

⁵⁶ Bunun için YÖK yerine, Yükseköğretim Eşgüdüm Kurulu'nun kurulması, akademik konularda ÜAK'un yetkili olması, üniversitede bütün yöneticilerin göreve seçimle gelmesi, her basamaktaki yöneticinin, eş üst ünvanda başka kişi varsa, aradan bir dönem geçmedikçe, en çok üst üste iki dönem seçilmesi, rektörlerin, bir fakülteden en çok üst üste iki dönem seçilmesi, fakülte ve yüksekokul kurullarının geniş katılımlı ve karar gücüne sahip olması, senato üyelerinin fakültenin öğretim üyeleri tarafından seçilmesi ve dekan ve rektörlerin kararları uygulayıcı olması yapılması uygun görülen düzenlemelerdir (DPT,2000a,9).

taslakları, gerekse YÖK ya da çeşitli sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan raporlar üzerinde tartışmalar yürütülmeye devam etmektedir. Bugüne kadar çıkartılan yasalardan en uzun ömürlü ve üzerinde en çok değişiklik yapılanı 1981 mevzuatıdır.

Uygulanmaya geçiş sürecine göre üniversite yasalarının tarihleri; 1870, 1900, 1912, 1919, 1924, 1933, 1934, 1946, 1960, 1973 ve 1981'dir (Hatiboğlu, 2000,5).

Bu bölümde, çıkan yasalardan 1933'e kadar olanı kısaca, önemli noktalarına değinilerek, 1933 sonrası çıkan yasalar ise yasaların politikaları, temel ve ayırt edici özellikleri bakımından incelenerek sunulmuştur.

5.2.1. 1896'dan 1932'ye Üniversite Konulu Yasal Düzenlemeler

Darülfünunun açılması düşüncesi ilk kez 1845 yılında yedi kişilik "Muvakkat Meclis"te ortaya çıkmıştır. Bu kurulun istekleri doğrultusunda padişah iradesiyle eğitim işlerini sürekli düzenlemek ve yürütmek üzere, "Meclis-i Maarif-i Umumiye" (Kamu Eğitim Kurulu) kurulmasına ilişkin resmi tebliğ, 21 Temmuz 1846 tarihli ve 303 sayılı Takvim-i Vekayi Gazetesi'nde yayımlanmıştır (Hatiboğlu, 2000,19). Osmanlı'da ilk defa 1863 yılında kurulan ilk darülfünun, mevzuatı olmayan bir kurum olup tutucu çevrelerin baskısı ve nitelikli öğrenci bulamama gibi nedenlerle birkaç yıl sonra kapatılmıştır (Ataünal,1993,31-32).

İkinci darülfünun, 1870 yılında Darülfünun-u Osmani ile birlikte hazırlanmış olup, mevzuatı olan ilk darülfünundur. Mevzuatta kamu okullarının gözetim ve yönetimi devlete ait kılınmış, özel yükseköğretim kurumu açmak serbest bırakılmıştır (Hatiboğlu,2000,23,29-30). Bu darülfünunun başında nazır (rektör), fakültelerin başında ise şube müdürü (dekan) bulunmaktadır. Nazırı merkezi hükümet atamış, nazır başkanlığında kararların darülfünun meclisince verilmesi kararlaştırılmıştır. Darülfünunun en yüksek organı olan darülfünun meclisi üyelerinin çoğu seçilmiş nazır ve üç müdürden oluşmuştur. Şubelerde, şube müdürü, katip, muallimler vardır. Her şube muallimleri içlerinden birini bir yıl için müdür seçer, hükümet temsilcileri onaylar. Darülfünunun gelirleri harç, hediye ve vakıf gelirleri, devlet tarafından verilen yıllık yardımlar olmak üzere üç kısımdan oluşmuştur (Arslan,2004,40-43). O günün koşullarına göre oldukça bilimsel ve yönetsel özerkliğe sahiptir. Öğretim dilinin Türkçe olması birincil amaçtır. Her fakültenin

öğretim süresi üç yıl, öğretmen olacaklar için ise dört yıldır. Harç uygulaması bu düzenlemeyle üniversite tarihinde yer almıştır. Ömrü kısa süren bu kurum, 1872 yılı başlarında gerici güçlerin etkisiyle kapatılmıştır (Ataünal,1993,33; Hatiboğlu, 2000,23).

Üçüncü darülfünun olan Darülfünun-u Sultani, mevzuatı olmayan bir darülfünundur (Ataünal,1993,33; Hatiboğlu,2000,34). 1900 yılında bir tüzükle kurulan Darülfünun-u Şahane dördüncü darülfünun olup, kısa ve öncekine göre geri bir tüzüğü vardır. Bu tüzükte darülfünunun başına müdür, şubelerin başına müdür yardımcısı unvanı verilen kişiler getirilmiştir. Öğrencilerden alınan harç dışındaki gelirler, hibe, vasiyet, hediye, bağış ile devletçe verilen tahsisattan oluşmuştur (Hatiboğlu,2000, 35,38,42; Arslan,2004,48). Tarihçi Bernard Lewis'e göre Türkiye'nin ve Müslümanların ilk üniversitesi budur (Hatiboğlu,2000, 35,38,42).

1912 tarihli İstanbul Darülfünunu'nun tüzüğü, Sorbon Üniversitesi model alınarak hazırlanmıştır (Hatiboğlu,2000,54). Darülfünun Maarif Nezareti'ne bağlı bir kurumdur. Rektöre genel müdür, şube (fakülte) başkanlarına müdür denmiştir. Yetkileri tam olarak açıklanmamakla birlikte bir darülfünun meclisi vardır. Her fakültede bir fakülte meclisi kurulmuştur. Kürsü sistemine de yine bu tüzükte geçilmiş ve araştırma enstitüleri kurulmuştur. Görev süresi belirsiz olan genel müdür, Milli Eğitim Bakanı ve Bakanlar Kurulu'nun önerisi ve padişahın onayı ile atanmaktadır. Fakülte reisleri (dekan) muallimler meclisi (fakülte kurulu) tarafından seçilmektedir (Arslan,2004,52-55). En etkili organ olan Meclis-i Umumi (senato) seçilmiş üyelerden oluşturulmaktadır. Bu dönemde bir de darülfünun savcısı diye bir görev tanımlanmış, ancak bu görev Türk üniversite tarihinde bundan sonra bir daha yer almamıştır. Öğrencilerden harç alınması tüzükte yer almış, ancak mahalle yönetiminden yoksul belgesi getirenler muaf tutulmuştur. Bu tüzük modern üniversitenin doğuşu olarak adlandırılmaktadır (Hatiboğlu, 2000,54-59).

1919 yılında kabul edilen Darülfünun-u Osmani Nizamnamesi ile bilimsel ve yönetsel özerkliğe sahip ilk üniversite kurulmuştur. Bölüm kavramı tüzüğe girmiştir. Fakülteye medrese, rektöre emin, dekana reis denmiştir. Emin, darülfünun kadrosu tarafından iki yıllığına seçilip Maarif Nezaretinin teklifi, padişahın onayı ile seçilerek atanmaktadır. Emin, darülfünun divanının başkanı olup, üyeleri reislerden ve seçilmiş üyelerden oluşmuştur (Arslan,2004,64-67). Bu tüzükte üniversite ve fakülte kurulları yer almamıştır. Darülfünunun başı olarak Milli Eğitim Bakanı

görevlendirilmiştir. Bu madde özerkliği zedeleyici bir madde olarak düşünülmüş, ancak Bakan'ın bu dönemde üniversitelere pek karışmadığı vurgulanmıştır. Fakülte sekreteri, tercihen doçentler arasından seçimle gelmiştir. Öğrenci harçları simgesel düzeyde kalmıştır. Öğretim üyesini eksen alan bir tüzük olduğu ifade edilmiştir (Hatiboğlu, 2000,67-80).

1924'de çıkarılan cumhuriyetin ilk darülfünun mevzuatı ile kuruma tüzel kişilik ve katma bütçelilik tanınmış, medrese yerine fakülte kullanılmıştır. Cumhuriyet döneminin üniversitelere ilişkin ilk yasasıdır. İstanbul üniversitesine tıp, hukuk, edebiyat, fen fakültelerinin yanısıra ilahiyat fakültesi de eklenmiştir⁵⁷ (Yıldırım,1998,317). Bilimsel özerklik bu tüzükte de korunmuştur. Akademik personel, müderrisler ve muallimler olarak tanımlanmış, muallim muavini (asistan) kavramı da ilk kez yasada yer almıştır. Eminin süresi iki yıldan, reisin ise bir yıldan üç yıla çıkarılmıştır (Yıldırım, 1998,321,323). Harç uygulaması bu tüzükte de yer almıştır (Hatiboğlu, 2000,88-96).

5.2.2. 1933 Üniversite Reformu

Geçmişten gelen alışkanlıklarını ve tutumunu bir türlü bırakamayan darülfünun, başına buyruk, çevresinden ve toplumdan kopuk ve ilgisiz bulunmuş ve 1930'lu yıllara gelindiğinde bu durum toplumda yaygın bir biçimde tartışılmaya başlanmıştır. Birçok düzenleme yapılmasına karşın beklenen düzeye getirilemeyen kurumun köktenci bir çözüm ile kaldırılması düşünülmüştür (Ataunal, 1993,36).

1933 Üniversite Reformu Türkiye'de önemli bir devrim olmuştur. Bu reform ile Batıdaki üniversiteler düzeyinde bir üniversitenin kurulması için gereken öğretim kadrosunun yerleştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu amaca ulaşmada Alman profesörlerin Türkiye'de çalışması ile önemli bir adım atılmıştır. Zürih'te kurulan "Yabancı ülkelerdeki Alman Bilim Adamları Yardımlaşma Cemiyeti" aracılığıyla, dünya çapında üne sahip birçok Alman profesör, genç Türkiye Cumhuriyetine gelmiş ve üniversite reformu çerçevesinde Türkiye'de çalışmışlardır (Hatiboğlu, 1995,97-101; Hirsch, 1997,189-190; "On German Professors..." 2001; Yıldırım, 2003,10).

---

⁵⁷ Bu fakülte, dokuz yıl sonra öğrencisi olmadığı için kapatılmıştır (Hatiboğlu, 2000,88-96).

Cumhuriyet döneminin ilk üniversite reformu olarak adlandırılan bu değişiklik Malche Raporu'nda yer alan yetersizlikler gerekçe gösterilerek ve Rapor'dan etkilenecek yapılmıştır (Ataüenal, 1993,39). Bu dönemde üniversite sözcüğü ilk kez yasaya girmiştir. Ancak üniversite özerk değildir ("Yükseköğretim Kurulu'nun Görüşü",1992,19; Ataüenal, 1993,41; Hirsch, 1997,360; Hatiboğlu, 2000,114,120). Rektör, MEB'nin önerisi üzerine Cumhurbaşkanı'nın onayı ile tayin edilmekte, MEB'nca görevden alınmaktadır. Dekanlar ise rektörün önerisi üzerine MEB'nca atanmaktadır. Sadece rektör, genel sekreter ve dekanlardan oluşan bir üniversite kurulu, bazı belli sınırlı yönetim yetkilerine sahiptir (2252 SK,1933). Diğer kurullar danışmanlık yapmaktadır. Fakültenin en yetkili organı Fakülte Meclisleridir (Yükseköğretim Kurulu'nun Görüşü,1992,19; Ataüenal, 1993,41; Hirsch, 1997,360; Hatiboğlu, 2000,114,120).

1933 Üniversite Reformu ile öncelikle Arapça kökenli terimlerin yerini Avrupa kökenli terimler almıştır (Ataüenal, 1993,49). 2252 sayılı Yasa'da MEB'nin en geç 1 Nisan 1934 yılına kadar Büyük Millet Meclisi'ne yeni İstanbul Üniversitesi'nin kuruluşu hakkında bir yasa tasarısı hazırlamasını öngörmüştür (Widmann,2000,101-103). Üniversiteyi bir bütün halinde düzenleyen İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi, 1934 yılında kabul edilmiştir (Ataüenal, 1993,40-42). Yasa'nın birinci maddesi üniversitenin amacını "bilgi sahalarında araştırmalar yapmak, milli kültürü ve yüksek bilgiyi genişletmeğe ve yaymağa çalışmak, devlet ve memleket hizmet ve işleri için ergin ve olgun unsurlar yetişmesine yardım etmek" biçiminde düzenlemektedir ("İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi",1934).

Yasa'yla üniversite MEB emri altında kurulmuş, rektör MEB'na sıkı bir şekilde bağlanmıştır. Dekanın görevlendirilme yetkisi de MEB'na verilmiştir (Ataüenal,1993,53; Hatiboğlu,2000,120). Talimatname'de öğretim üyeleri ordinaryus, profesör ve doçentten oluşturulmuştur. Asistanlık ise başasistan ve asistan olmak üzere iki grupta sınıflandırılmıştır. Öğrencilere "Yabancı Diller Okulu"na devam etme zorunluluğu konulmuştur (Ataüenal,1993,42-43; Widmann,2000,101-103).

Rektör, MEB'nin teklifi üzerine ortak kararname ve Cumhurbaşkanı'nın onayı ile atanmaktadır. Ayrıca, Milli Eğitim Bakanı'nın temsilcisi olarak üniversiteyi temsil etmek, üniversite teşkilatını düzenlemek, akademik çalışmalarını yürütmek ve denetlemek, mali konularda ita amiri olmak ("İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi",1934) gibi yetkilerle donatılmıştır.

Görev sürelerine ilişkin bir sınırlama yoktur. Üniversite Heyeti (Üniversite Yönetim Kurulu) ilk kez bu dönemde kurulmuştur. Katibi Umumi (Fakülte Sekreteri) ilk kez bu dönemde akademik personel dışında dekanın önerisi, rektörün oluru ile bakanlıkça atanmıştır. Fakültenin en yetkili organı Fakülte Meclisi'dir. Ordinaryüsler ve profesörlerin tamamı ve sırayla belirlenen iki doçent oy hakları olmaksızın katılmaktadır. Bu dönemde öğretim üyelerine sıkı bir denetim getirilmiştir (Hatiboğlu,2000,120-122).

1934 Yasası'nda özerklik yoktur. Hiyerarşik bir denetim söz konusudur. Bilimsel özerklik açısından ordinaryüs ve profesörler, dekanlara, dekanlar, rektöre, rektör de MEB'na dönem sonunda rapor vermekle yükümlü tutulmuştur. Yönetimsel anlamda MEB'nın üniversitelerin başı olduğu kabul edilmiş, mali anlamda en önemli kaynak genel bütçeden yapılan ödemeler olup, hesap işlerinin Maliye Bakanlığı'na bağlı bir müdürlük tarafından yürütüleceği hükme bağlanmıştır. Öğrencilerden kayıt kabul giderlerini karşılamak üzere harç alınmıştır (Ataüenal,1993,46-47,51).

1933 Reformu çerçevesinde 1946 yılına kadar Türkiye'de iki üniversite kurulmuştur: Bunlar, 1933'de 2252 sayılı Yasa ile kurulan İstanbul Üniversitesi ve 1944 yılında 4619 sayılı yasa ile kurulan İstanbul Teknik Üniversitesi'dir.

5.2.3. 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu

Amacı “üniversite hocalarının yetişme, seçilme ve yükselme şartlarını belli esaslara bağlamak, bu suretle üniversite öğretim mesleğini yasa temeli üzerine kurmak ve böylece daha çabuk gelişmelerini sağlamak” (Ataüenal, 1993,56) olarak ifade edilen 4936 sayılı ve 1946 tarihli Yasa, bundan öncekilerin tüzük olması nedeniyle “Üniversiteler Kanunu” adını taşıyan ilk yasadır ve üniversitelerin bilimsel ve yönetsel anlamda özerkliği yeniden getirilmiş, tüzel kişiliği tanınmıştır. Ancak Yasa'da yönetsel özerklik tam değildir (Gök, 1998,76; Hatiboğlu, 2000,196-197). Bu yasanın, üniversitelerden çok öğretim üyelerine dokunulmazlık getirdiğini (“Yükseköğretim Kurulu'nun Görüşü”,1992,20) belirten görüşler de bulunmaktadır.

Yasa'da üniversitenin amaç ve ilkeleri yer almamaktadır. Getirdiği yeniliklerden en önemlisi Türkiye'deki üniversitelerde düzenli ve özel bir öğretim mesleğinin kurulmasıdır. Bu yasa ile Türkiye'de tek üniversitelilikten çok üniversiteliliğe ve özerk üniversiteye geçilmiş ve var olan ve ileride yurdun daha

başka yerlerinde kurulacağı kuşkusuz bulunan üniversitelerimizin ihtiyaç duydukları nitelikli ve yeter sayıda bilim adamı ve öğretim elemanına zamanında ve en uygun koşullarda sahip olmaları hedeflenmiştir (Ataunal, 1993,57-58,65-67).

Üniversiteler en güzel şekilde “Yüksek araştırma ve öğretim birlikleri” olarak tanımlanmıştır (4936 SK,1960). Yasa’da senato kararıyla fakülte, enstitü, yüksekokul, araştırma merkezi gibi bağlı kuruluşlara tüzelkişilik verilebilmektedir (Hatiboğlu, 2000,196). Üniversitenin organları, rektör, senato, üniversite yönetim kurulu, dekan, fakülte genel kurulu, kürsü kurulu, profesörler kurulu ve fakülte yönetim kurulundan oluşturulmuştur (4936 SK, 1960). Fakültelerde ordinaryüs, profesör ve doçentlerle bağımsız ders veren öğretim görevlilerinin katıldığı, katılımlı en geniş organ olarak tanımlanan birim Genel Kurul’dur. Profesörler Kurulu, ordinaryüs, profesör, bağımsız ders veren doçentler ile doçentlerin aralarından seçecekleri iki doçentten oluşmaktadır. Fakülte, kürsü ve enstitülerin kurulması, kaldırılması gibi teklifleri yapan profesörler kurulunun oluşabilmesi için en az beş ordinaryus profesör ya da profesör bulunması gerekmektedir. Yeter sayının bulunmadığı durumlarda bu görevi yönetim kurullarının yürütmesi öngörülmüştür (4936 SK,1960). Yönetim Kurulu ise, daha çok öğrenci işlerinden sorumlu olacakları için dekan, önceki dekan, profesör ve ordinaryüslerin aralarından seçecekleri üç üyeden oluşmaktadır (Hatipoğlu, 2000,196-207). Rektör, fakültelerin profesörler kurullarının yapacakları toplantıda iki yıl için aylıklı ordinaryus profesör veya profesörler arasından her seçim döneminde başka fakülteden olmak üzere salt çoğunlukla seçilmektedir (4936 SK,1960). Dekan, profesörler kurulu tarafından yine iki yıllığına seçilmektedir. Bu yasanın en önemli getirilerinden biri tepeden inme profesör atamasına son vermesidir. Bütün bu olumlu düzenlemelere karşın, MEB’nin geniş yetkilerinin bulunması özerkliği zedeleyecek unsurlar olarak görülmüştür (Hatiboğlu,2000,196-207).

Üniversitenin en yetkili organı olarak görev süresi iki yıl olan senato, bir önceki rektör, dekanlar ve her fakültenin profesörler kurulu tarafından seçilen ikişer profesör ve ordinaryus profesörden oluşturulmaktadır. Üniversite yönetim kurulu rektör başkanlığında, seçimle gelen dekanlardan ve genel sekreterden oluşmaktadır (Arslan,2004,161,164). “Bu özelliğiyle de oluşum demokratik” (Hatiboğlu, 2000,198) olarak nitelenmektedir.

ÜAK, Milli Eğitim Bakanı başkanlığında her üniversitenin rektör ve dekanlarıyla, her üniversite senatosunun kendi üyeleri arasından iki yıl için seçeceği birer temsilciden oluşmuştur (Ataünal,1993,60). Öğretim elemanı bu yasa da “Öğretim Mesleği Üyeleri” biçiminde tanımlanmakta ve bu grupta ordinaryüsler, profesörler ve doçentler sayılmaktadır (Hatiboğlu,2000,198-199). Asistan Yasa’da “üniversite öğretim mesleğinin tabii kaynağı” (4936 SK,1960) olarak tanımlanmıştır.

1954 yılında çıkarılan 6435 sayılı Yasa’yla yönetsel özerkliğe müdahale hedeflenmiş, MEB’na senatonun görüşü alındıktan sonra üniversiteden res’en uzaklaştırma yetkisi verilmiştir. Yine bu yasa ile öğretim üyelerinin jüri ve kurullarda verecekleri çekimser oyun ret sayılacağı belirtilmiştir. Bu dönemde üniversitelerde görev yapan Alman bilim adamlarının doçent olmasını engelleyecek Devlet memuru olma koşulu, dolaylı olarak Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak koşulu getirilmiştir. Bu nedenle 1946-1973 döneminde yabancı uyruklular doçent olma hakkından yoksun kalmışlardır (Hatiboğlu,2000,200-202).

Üniversitenin mali kaynaklarının, genel bütçeden verilecek ödenek, özel idare, belediye ve başka kurumlarca yapılacak yardımlar, harçlar, araştırma ve danışmanlık hizmeti ücretleri, üniversitelerin taşınır taşınmaz mallarının gelirleri, yayım satış geliri, döner sermayeli işlerden elde edilecek karlar, bağışlar ve vasiyetler, enstitü, laboratuvar, klinik gelirlerinden oluşturulması öngörülmektedir (4936 SK,1960).

Üniversite öğretim üyelerine isteyenlerin haftada sekiz saati aşmamak ve üniversitedeki görevlerini aksatmamak koşulu ile uzmanlık alanlarına giren serbest işleri yapabilme serbestisi tanınmıştır (4936 SK,1960).

Öğretim üyelerinin bilimsel bakımdan denetlenmesinin yayınları üzerinden yapılması; yönetsel denetimin, öğretim üyelerinin görevlerine devamları açısından imza cetvelleri ile gerçekleştirilmesi belirlenmiştir. Mali açıdan ise, üniversitelerin katma bütçeli kurumlar olduğu, bir üniversiteye bağlı olmayan fakültelerin giderlerinin, genel bütçenin fakülteler kısmında ayrı gösterileceği belirtilmiştir (Ataünal,1993,65).

Bu dönemde geçici maddelerde yeni kurulacak üniversitelerin ilk seçilecek rektör ve senato üyelerinin görev süreleri üç yıl olarak belirlenmiş, seçimin, üniversite kurulduktan sonra 30 gün içerisinde yapılması koşuluyla, seçimler

yapılana kadar bu Yasa'nın yayımından önce atanan rektör ve dekanların göreve devam etmesi belirlenmiştir (4936 SK, 1960).

Bu Yasa döneminde,1946-1960 tarihleri arasında kurulan üniversiteler, 1946'da 4936 sayılı Yasanın 78. maddesi gereğince Ankara Hukuk, DTCTF, Fen ve Tıp Fakültelerini kapsayacak biçimde Ankara Üniversitesi, 1955 yılında kurulan Ege ve Karadeniz Teknik Üniversiteleri (KTÜ), 1957'de faaliyete geçen Atatürk Üniversitesi ve1959'da ODTÜ olmuştur.

5.2.4. 114 ve 115 Sayılı Yasalarla Yapılan Değişiklikler

4936 sayılı Yasa'nın yürürlüğe girişinden 14 yıl sonra Üniversiteler Yasası'nda bazı değişikliklere gidilmesi gerekli görülmüş ve önce 1960 tarih 114 sayılı Yasa ise üniversitelerde 147 öğretim üyesi ve yardımcısının “tembel, yeteneksiz ve reform düşmanı” oldukları gerekçesiyle yeniden öğretim üyeliğine alınmamak üzere görevden uzaklaştırılmış, dört öğretim üyesi başka üniversitelere sürgün edilmiştir (Arslan,2004,337). Ancak, bu süreç uzun sürmemiş, 147'ler olarak anılan bu grup, 18 ay sonra, TBMM'den çıkan 1962 tarihli ve 43 sayılı yasa ile eski görevlerine geri dönmüşlerdir⁵⁸ (Hatiboğlu, 2000,225-226).

1960'da çıkarılan bir diğer yasa ise 115 sayılı yasa olup, bu tasfiyenin arkasından 4936 sayılı Yasa'nın bazı maddeleri değiştirilmiştir (Ataünal, 1993,72). 1960'da yönetime gelen MBK, 1946 Yasası'nın 40 maddesinde değişiklik yapmış, üç geçici madde eklemiştir. Özerklik geniş bir tanımlamayla Anayasaya girmiş, bilimsel ve yönetsel özerkliğe, düzenlenen iç denetim sayesinde yeni bir yön ve biçim kazandırılmıştır. MEB'nin üniversitelerin başı olması hükmü kaldırılmış, yetkileri üniversitelere ya da ÜAK'a devredilmiştir. Yönetmelikler için senatonun onaması yeterli olmuştur (Ataünal,1993,72, Hatiboğlu,1995,101; Gök,1998,76; Hatiboğlu,2000,196-197,221; Arslan,2004,325,326).

115 sayılı Yasa, yönetsel unvan durumunda olan ordinaryüs profesörlüğü kaldırmıştır. Doçentlik daha faal duruma getirilmiş, Profesörler Kurulu'na eskiden iki doçent katılırken, 1960 değişikliği ile profesör sayısının yarısı kadar doçent katılmıştır. Fakülte yönetim kurulları doçentlerin katılımıyla beşten yediye çıkmıştır.

---

⁵⁸ 147'ler olayı “çok partili düzene geçildikten sonra Soğuk Savaş stratejisi çerçevesinde ‘araştırma ve bilim karşıtı’ olarak gelişen bir siyasal tavrın pekiştirilmesinde önemli rol oynayan bir olay” olarak tanımlanmıştır (Kongar, 1999).

Ayrıca Yönetim Kuruluna da iki doçentin katılması sağlanmıştır. Doçentlerin atanmasında onay yeri MEB’ni iken 1960 sonrası rektörlük olmuştur. 115 sayılı Yasa ile Yönetim Kurulu’na ilk kez asistan ve öğrenci temsilcileri çağırılarak görüş alınması kararı konulmuştur. Bu yasada dekanlar, üst üste iki kez seçilebilecek, ancak dört yıl geçmeden üçüncü kez seçilemeyecektir. Rektörlerin ise, bir yandan denetim yetkileri artırılırken, her dönem başka bir fakülteden seçilmesi, bu sıralamanın fakültelerin kuruluş yılına göre yapılması, 1967’de yapılan bir değişiklikle bu sıralamada altı asli profesörü olmayan fakültelerin yer almaması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, öğretim üyelerinin serbest iş yapabilecekleri süre de 10 saate çıkarılmıştır (Hatiboğlu,2000,221-223; Arslan,2004,329-331;Güzel,2005,97).

Yönetmelikler için senatonun onaması yeterli bulunmuştur. “Kürsü Kurulu” adıyla tabanda yeni bir kurul oluşturulmuş, kurulun, yılda en az dört kez toplanması, bütün öğretim üyelerinin katılması ve kürsünün öğretim ve araştırma işlerini görüşmesi, toplantılara en az iki asistanın da katılması kararlaştırılmıştır (Hatiboğlu,2000,223-224; Güzel,2005,99).

Bu dönemdeki bir diğer önemli yenilik, 1961 Anayasası’nın üniversiteye ilişkin düzenleme yapılan ilk anayasa olmasıdır. Anayasanın 120. maddesi üniversitelere ilişkin düzenlemenin yapıldığı madde olup aşağıdaki gibidir:

“Üniversiteler, ancak devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, bilimsel ve idari özerkliğe sahip kamu tüzelkişileridir. Üniversiteler, kendileri tarafından seçilen yetkili öğretim üyelerinden kurulan organları eliyle yönetilir ve denetlenir; özel kanuna göre kurulmuş devlet üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır. Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılamazlar. Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler. Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, öğretim ve araştırma görevlerinin üniversite organlarıncaya denetlenmesi bu esaslara göre kanunla düzenlenir. Siyasi partilere üye olma yasağı, üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları hakkında uygulanmaz. Ancak, bunlar partilerin genel merkezleri dışında yönetim görevi alamazlar” (1961 Anayasası,1961)

Bu maddede yer alan; üniversitelerin özerkliğe sahip kamu tüzel kişiler olduğunu, kendi öğretim üyelerinin aralarından seçtikleri organlar tarafından yönetilip denetlendiklerini ve üniversite organlarının, öğretim üye ve yardımcılarının

üniversite dışındaki makamlarca görevlerinden uzaklaştırılmayacağı ifadeleri, bu maddenin üniversiteler açısından anayasalarda yer alan en özerk ve akademik özgürlük yanlısı madde olması iddiasında olmasını sağlamıştır.

Ancak, 12 Mart 1971 muhtırasından sonra, Anayasaya, 1488 sayılı Yasa ile hükümetin üniversitelerin yönetimine el koyabileceğine ilişkin hükümler eklenmiş (Ataünal,1993,76) ve bu süreç kesintiye uğramıştır.

MEB 1960'lı yılların sonlarında, yükseköğretim çağına gelen nüfusun artışı nedeniyle üniversitelerden kontenjanlarını arttırmasını istemiş, ancak üniversiteler de kalitenin düşeceği endişesi ile bu talebe karşı çıkmıştır (Korkut,2002,IX). Bunun arkasından 10 yılı aşkın bir süre boyunca Hacettepe Üniversitesi 1967, Boğaziçi Üniversitesi 1971 yılında olmak üzere sadece iki üniversite kurulmuştur.

5.2.5. 1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu

12 Mart 1971 darbesiyle birlikte 1968'den sonra siyasallaşan öğrenci eylemlerinden rahatsız olan kimi çevrelerin durumdan üniversiteyi sorumlu tutmaları ve üniversitenin üzerindeki denetlemenin yoğunlaştırılmasını istemeleri üzerine üniversitenin özerkliğini sağlayan 1961 Anayasasının ilgili maddesi değiştirilmiştir. Daha sonra hazırlanan 1750 sayılı yeni Üniversiteler Kanunu 20 Haziran 1973'te kabul edilmiştir (Gök, 1998,77-78).

22 Eylül 1971 tarihinde kabul edilen 1488 sayılı Yasa ile Anayasanın 120. maddesinde yapılan değişiklikle, madde şu biçimi almıştır:

“Üniversite, ancak Devlet eliyle ve kanunla kurulur. Üniversiteler, özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversite özerkliği, bu maddede belirtilen hükümler içinde uygulanır ve bu özerklik, üniversite binalarında ve eklerinde suçların ve suçluların kovuşturulmasına engel olmaz. Üniversiteler, Devletin gözetimi ve denetimi altında, kendileri tarafından seçilen organları eliyle yönetilir. Özel kanuna göre kurulan Devlet Üniversiteleri hakkındaki hükümler saklıdır. Üniversite organları, öğretim üyeleri ve yardımcıları, üniversite dışındaki makamlarca, her ne suretle olursa olsun, görevlerinden uzaklaştırılmazlar. Son fıkra hükümleri saklıdır. Üniversite öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe araştırma ve yayında bulunabilirler. Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri, görev ve yetkileri, üniversiteler üzerinde Devletin gözetim ve denetim hakkını

kullanma usûlleri ve üniversite organlarının sorumluluğu, öğrenim ve öğretim hürriyetlerini engelleyici eylemleri önleme tedbirleri, üniversiteler arasında ihtiyaca göre öğretim üyeleri ve yardımcılarının görevlendirilmesinin sağlanması, öğrenim ve öğretimin hürriyet ve teminat içinde ve çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine ve kalkınma plânı ilkelerine göre yürütülmesi esasları kanunla düzenlenir. Üniversitelerin bütçeleri, genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak yürürlüğe konulur ve denetlenir. Üniversitelerle onlara bağlı fakülte, kurum ve kuruluşlarda öğrenim ve öğretim hürriyetlerinin tehlikeye düşmesi ve bu tehlikenin üniversite organlarınca giderilmemesi halinde Bakanlar Kurulu, ilgili üniversitelerin veya bu üniversiteye bağlı fakülte, kurum ve kuruluşların idaresine el koyar ve bu kararını hemen Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısının onamasına sunar. Hangi hallerin el koymayı gerektireceği, el koyma kararının ilân ve uygulanma usûlleri ile süresi ve devamınca Bakanlar Kurulunun yetkilerinin nitelik ve kapsamı kanunla düzenlenir.”

Özerkliğe ilişkin bütün rahatsızlıkları gidermek niyetine karşın özerklik üniversiteden tam anlamıyla kaldırılamamıştır (Hatiboğlu, 2000,264). Anayasa'nın 120. maddesinde yazılı idari özerklik ifadesi 1971 değişikliğiyle kaldırılmışsa da özerk sözcüğü “Üniversiteler özerkliğe sahip kamu tüzel kişileridir. Üniversite özerkliği, bu maddede belirtilen hükümler içinde uygulanır...” (1961 Anayasası, 1971) ifadesinde bulunduğu için üniversiteler her iki özerkliği de korumuş görünmektedir. Ancak 1971 değişiklikleri, özerklik ilkesini saklı tutar görünse de, daha doğrusu iktidarın gözetimi ve denetimi altına sokmuştur (Soysal,1987,121). Ayrıca, bilimsel ve idari özerklik olarak algılanmaması için bu iki kelimenin Yasa'dan çıkarılmasının yanında, mali özerklik olarak da anlaşılmasını diye maddeye üniversite bütçelerinin genel ve katma bütçelerin bağlı olduğu esaslara uygun olarak denetleneceğini belirten bir fıkra eklenmiştir (Soysal, 1987,355-356).

20 Haziran 1973'te kabul edilen 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu 7 Temmuz 1973'te yürürlüğe girmiştir (Ataüenal, 1993,80). Rektör seçimlerinde uygulanan aynı fakülteden iki kez üst üste rektör seçilemeyeceğine ilişkin kurala bu Yasa ile son verilmiş, ancak aynı kişinin iki kereden fazla rektör olması yasaklanmıştır. Ayrıca rektörün her öğretim yılı sonunda YÖK'e rapor vermesi sisteme girmiştir. Rektör ve dekan yardımcılığı görevleri ilk kez bu Yasa'da yer almıştır. Yine bu yasada seçilmiş bir dekanın iki kez görev yaptıktan sonra bir daha

seçilebilmesi için en az bir dönem ara vermesi şartı konmuştur (Hatiboğlu, 2000,267-268). Öğretim üyelerinin bilimsel denetimi ilk kez ayrı bir bölüm olarak yer almıştır. Buna göre, öğretim üyelerinin denetimi yayın, eğitim ve öğretim faaliyetleri olarak yapılacaktır. Kürsü başkanı, bölüm başkanı ve öğretim üyeleri ve yardımcıları, fakülte kurullarında yetersiz bulunursa, dekan tarafından senatoya bildirilecek ve senato kararı ile ceza verilecektir (Arslan,2004,455).

1750 sayılı Yasa, katılımı genişletmiştir. Fakülte kuruluna bütün öğretim üyelerinin katılması ve seçilmiş asistan ve öğrenci temsilcilerinin kendilerini ilgilendiren konularda fakülte kurulunda dinlenmesi esası getirilmiştir (Arslan,2004, 453-454). Üniversite yasaları içinde öğrencilere ve asistanlara en geniş yer ayıranı bu Yasa'dır. Ancak yasada, disiplin cezalarında sertleşmenin olduğu da belirtilmektedir. Bu yasada öğretim üyeleri 1961 Anayasasının tersine, siyasi partilere üye olamamaktadırlar (Hatiboğlu, 2000,270, 359).

Bu Yasa ile yükseköğretim bir bütün olarak kabul edilmiş, bir plan doğrultusunda yürütülmesi gereği belirtilmiştir (Arslan, 2004,447). Ancak yalnızca üniversiteler bu kanuna tabidir hükmü getirilmiştir (Ataüenal,1993,81). 1750 sayılı Yasanın 41. maddesi, her yıl Mayıs ayında, fakülte kurullarında kürsü faaliyetlerinin gözden geçirilmesi ve onaylanması hükmünü getirmişse de, bu denetim düzeneği işlememiş, bu hükmün yürürlükte olduğu dönemde faaliyetlerin yetersiz bulunması durumuna ender rastlanmıştır (Ataüenal,1993,75).

1750 sayılı Yasa'yla üniversiteler üzerinde denetimi sağlamak üzere ÜDK, üniversitelerarası koordinasyonu sağlamak üzere ÜAK kurulmuştur (Ataüenal,1993, 82; Gök,1998,77-78; Arslan,2004,450-451). Yasa, ODTÜ dışındaki üniversiteleri tek bir çerçeve içinde toplama amacı gütmekle birlikte, bir denetleme-planlama ve koordinasyon organı olarak "Yükseköğretim Kurulu"nun (YÖK) kurulmasını da öngörmüştür (Erdem,2004). Başkanı Milli Eğitim Bakanı olup, her üniversiteden iki yıllığına seçilecek ikişer üye ile üniversite temsilcileri sayısı kadar üyenin, Milli Eğitim Bakanı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca atanmasıyla oluşturulmuştur (1750 SK,1973). ÜDK sonraki süreçte işletilememiştir. ÜAK ise bileşim açısından değişmiş, üniversite ve fakülte sayılarının artmasından dolayı, rektörler ve her üniversiteden ikişer temsilcinin katılması uygun görülmüştür. Üst bir denetim düzeneği kurulmak istendiği için ÜAK'un yetkileri akademik alan ile sınırlanmış ve yetkileri üst organ olan YÖK'na ve ÜDK'na devredilmiştir (Arslan,2004,451). Bu

yasa ile bakan, ÜAK kararlarını, yeniden görüşülmek üzere 15 gün içinde Kurula geri gönderebilmektedir. Ancak Kurulun son kararı kesin olup, bakanın buna karşı yargıya başvurabilme hakkı vardır (Hatiboğlu,2000,266-267).

1750 sayılı Yasa'nın 2. maddesine göre üniversiteyi oluşturan fakülteler tüzel kişiliğe sahiptirler. 43. maddeye göre ise bir üniversite içerisinde yeniden fakülte ve yüksekokul açılması senatonun teklifi, MEB'nin onayı ile olmaktadır ("Üniversite Özerkliği Modelleri", 1980,3). Fakülte açılması da ciddi koşullara bağlanmıştır. Bir fakültenin açılması için en az biri profesör yedi öğretim üyesinin o fakültede görevlendirilmiş olması gerekmektedir (1750 SK,1973). 1750 sayılı Yasa'nın çok önemli bir meziyeti, bir kurumun ne zaman "üniversite" olacağını tanımlamasıdır. Buna göre, alt sınır, en az üç fakülte ve her fakültede en az yedi öğretim üyesi olmasıdır (Akyüz,2003a).

Türkiye üniversite yönetim tarihinde ilk kez güvenlikle ilgili maddeler yer almıştır. Buna göre dekan, ihtiyaç halinde fakültede öğretim ve çalışmalara üç günlüğüne kısmen ya da tamamen ara verebilecektir. Rektör, üniversiteyi bir hafta kapatabilecektir ve bu süre gerektiğinde bir yıla kadar uzatılabilecektir. Hükümet ise üniversite idaresine iki ayı geçmeyecek biçimde el koyabilecektir. Ancak bu süreyi kesintisiz olarak iki ayı geçmemek koşuluyla dilediğince uzatabilme hakkı vardır (Arslan,2004,456-458).

Önceki yasaya oranla yönetsel özerkliği kısıtlayan anlayışın yansıtıldığı Yasa'nın bazı maddeleri 3 Aralık 1975'te 15431 sayılı RG'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilmiştir (Ataüenal,1993,80; Hatiboğlu,2000,265). 1961 Anayasası'na göre üniversitelerin Anayasa Mahkemesine dava açabilme yetkisinin bir getirisi olarak açılan dava sonucu, bu yasa ile kurulan YÖK'unun yetkileri, üniversiteler üstü değil, üniversiteler dışı bir niteliğe sahip olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiştir. İptal sonrası üniversiteler yeniden özerkliğe kavuşmuştur (Ataüenal,1993,75,81; Hatiboğlu,2000,265). ÜDK'nun görev ve yetkilerini gerekli gördüğünde Milli Eğitim Bakanı'nın kullanması bendi de iptal edilmiştir. 1973-1981 arasında öğrencilerden harç alınmamıştır. Bunun nedeni de, yasada harç alınmasına ilişkin hüküm getirilmiş olsa da, harç miktarını belirleyen yasa maddesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olmasıdır. Ayrıca, polisün üniversitelere müdahalesi ve Bakanlar Kurulu'nun idareye el koyma kararıyla

ilgili bazı hükümler Anayasa'nın 120. maddesine aykırı bulunarak iptal edilmiştir (Hatiboğlu,2000,229-263).

Sonuç olarak, 1973'te çıkarılan ve 1946 yarasını iptal eden 1750 sayılı Üniversiteler Yasası 1946'da getirilmeye çalışıldığı düşünülen özgürlük ortamını daraltmak istemiş olsa da, Anayasa Mahkemesi iptal kararları sonucu özerklik kavramını daha da genişletmiş ve ileri götürmüştür. Bu nedenle 1973-1980 arasındaki dönem, Türkiye'de üniversitelerin özerkliğinin en fazla yaşandığı dönem olarak kabul edilmektedir. Bu Yasa'yla birlikte üniversiteler, üniversiteler üstü kurul olarak, YÖK ve ÜDK ile tanışmıştır.

Bu dönemde kurulan üniversiteler, 1973'te kurulan Çukurova ve Anadolu üniversiteleri, 1974 yılında Cumhuriyet ve Diyarbakır Üniversitesi olarak kurulan (Aritürk,1992,127) 1982'de Dicle adını alan üniversiteler, 1975'te kurulan İnönü, Fırat, 19 Mayıs, Uludağ ve Selçuk Üniversiteleri, 1978'de Erciyes üniversitesi olmak üzere 10 adettir.

5.2.6. 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu

2547 sayılı Yasa'dan önce, Türk yükseköğretim sistemi beş tür kurumdan oluşmaktadır. Bunlar; üniversiteler, MEB'na bağlı akademiler, bir kısmı diğer bakanlıklara, çoğu MEB'na bağlı iki yıllık MYO'ları ile konservatuvarlar, MEB'na bağlı üç yıllık eğitim enstitüleri, mektupla öğretim yapan YAYKUR'dur ("YÖK Hakkında",2004). Bu yasa ile birlikte bu kurumların hepsi bir çatı altında toplanmıştır.

Yükseköğretim Kanunu Genel Gerekçesi'nde 1750 sayılı Yasa'nın bazı maddelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi nedeniyle yasada boşluk, tutarsızlık ve duraksamaların meydana geldiği, yükseköğretim kuruluşlarının ayrı yasalarla yönetilmesi sonucu tüm yükseköğretimi planlayan, kaynakları dağıtan ve işbirliği sağlayan bir merkez karar organı bulunmadığı, yükseköğretimde dağınık bir durum olduğu belirtilmiştir. Hatta merkezi karar organının olmaması nedeniyle özendirilmesi gereken bölgelerdeki üniversitelerin kuruluşlarını tamamlayamadıkları da ifade edilmiştir ("Üniversiteler Yasa Tasarısı..."1980,1-8).

Yükseköğretim Kanunu, 1973'te üniversitelere yönelik yapılan düzenlemelerin yol açtığı "sorun"lara çözüm getirmek iddiasıyla ortaya çıkmış, bu "sorun"lar ise şöyle sunulmuştur (Abadoğlu ve Ersoy,1995,334-335)

1) Yükseköğretim kurumlarının yasal statüleri dağınıktır. Üniversiteler, akademiler ve yüksekokullar farklı yasalara göre yönetilmektedir. Hatta bazı üniversiteler diğerlerinden ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.

2) Yükseköğretimde belli bir plan ve politika yoktur. Üniversite, akademi ve yüksekokul sayıları artarken, tüm mezunların istihdam edilmesinde yetersiz kalmaktadır.

3) Bu sağlıksız büyüme yükseköğretimde büyük bir savurganlığa yol açmaktadır. Özellikle araştırma alanında araç-gereç alınmakta ama etkin kullanılmamaktadır.

Ataünal (1993,85) bu sorunlara üniversiteler yasasında iptal edilen hükümlerin yerine yeni bir düzenleme getirilmemesi sonucu yasada açıkların neden olduğunu eklemektedir.

Bütün bu gerekçeler sonucu 2547 sayılı Yasa 1981 yılında çıkarılmıştır. 12 Eylül sonrasında yapılan 1982 Anayasası'nın 130. maddesine göre, "Çağdaş eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde milletin ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun insan gücü yetiştirmek amacı ile; ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayın ve danışmanlık yapmak, ülkeye ve insanlığa hizmet etmek üzere çeşitli birimlerden oluşan kamu tüzel kişiliğine ve bilimsel özerkliğe sahip üniversiteler devlet tarafından yasayla kurulur."

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun amacı ilgili yasada (2547 SK,1981); "yükseköğretimle ilgili amaç ve ilkeleri belirlemek ve bütün yükseköğretim kurumlarının ve üst kuruluşlarının teşkilatlanma, işleyiş, görev yetki ve sorumlulukları ile eğitim-öğretim, araştırma, yayım, öğretim elemanları, öğrenciler ve diğer personel ile ilgili esasları bir bütünlük içinde düzenlemek" olarak belirtilmiştir. Diğer bir yaklaşıma göre yasanın temel amacı, "bir yandan nüfusu hızla artan ve süratle kalkınmakta olan ülkemizdeki yükseköğretim kurumlarını ülke sathına yaymak ve yükseköğretim çağı nüfusunun üniversitelere girme imkanını arttırmak, bir yandan da yükseköğretim kurumlarımızdaki eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve toplum hizmetleri faaliyetlerinin düzeyini yükseltmektir" ("Yükseköğretim Kurulu'nun Görüşü",1992,22-23).

2547 sayılı Yasa'yla birlikte yükseköğretimin yönetimi "Anglo-Sakson Modeli" temel ilkelerine dayandırılmıştır. "Biri ülke veya eyalet düzeyinde, diğeri ise kurum düzeyinde olmak üzere iki basamaklı...bir ara kuruluş zincirine dayalı" olan bu yönetim (Gürüz ve diğeri,1994,123,158) tanımı çerçevesinde Türkiye'de kurulan ara kurum YÖK olmuştur.

YÖK, ÜAK ve YDK seçimle değil atama ile gelen kurullar olarak oluşturulmuşlardır. YÖK'ün yapılanması ise son düzenlemeler çerçevesinde şöyledir: Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu ve ÜAK tarafından belirlenen yedişer kişi. Bu mevcudun içinde Yürütme Kurulu da vardır. Yürütme Kurulu bir başkan, iki başkan vekili ve altı üye olmak üzere dokuz kişiden oluşur. YÖK başkanı, Cumhurbaşkanı tarafından adaylar arasından seçilip atanır (Türker,2003,9). 14'ü doğrudan devlet tarafından atanan 21 üyeden oluşan YÖK, üniversite mensuplarını meslekten uzaklaştırmak da dahil, her türlü yetkiyi elinde bulundurmaktadır. YÖK'ün kuruluşuna kadar MEB ve ÜAK'un aralarında paylaştıkları merkezi yetkilerin hemen hepsini kendi bünyesinde toplayan yeni bir üst kurul yaratan 2547 Sayılı Yasa, aynı zamanda tüm yükseköğretim düzenini baştan aşağı belirlemiştir (İnsel,2003,73). Amaçlanan ülkedeki yükseköğretim kurumlarının öğretim, eğitim ve araştırma faaliyetlerini düzenlemek, bu kurumlara öğrenci seçme ve yerleştirilmesinin standardizasyonu ve diğeri sorunların tayin ve tespiti ve bunların giderilmesi için gerekli önlemlerin alınmasıdır (Türker,2003,9).

Bu Yasa'da öğretim elemanları, profesör, doçent, yardımcı doçent, araştırma görevlisi, öğretim görevlisi, okutman ve uzman olarak sınıflandırılmıştır. Üst organlar, YÖK, YDK, ÖSYM ve ÜAK olarak , üniversite organları ise, rektör, senato, üniversite yönetim kurulu, dekan, fakülte kurulu, fakülte yönetim kurulu, enstitü müdürü, enstitü kurulu, enstitü yönetim kurulu, yüksekokul müdürü, yüksekokul kurulu olarak belirtilmiştir (Kitapçı,1997,3-6, Güzel,2005,174).

Önceki yasalarda fakültele, enstitülere tanınan tüzel kişilik bu yasa, farklı olarak, yalnızca üniversiteye tanınmıştır. Üniversitede tek yetkili kişi olan rektörlük görevinin iki dönemle sınırlanmış olması olumlu bir düzenleme olarak ifade edilmektedir. Yasa'ya göre üniversitede senato, üniversite yönetim kurulu, fakülte yönetim kurulu ve fakülte kurulu gibi kurullar danışma organları olup, az üyeli ve atanmış kişilerden oluşmaktadır (Hatiboğlu,2000,353-354).

Bu yasa ile üniversitelerde bilim-araştırma değil, eğitim-öğretim ilk sıraya konmuştur. Türkiye'nin örnek aldığı Avrupa ve Amerika üniversitelerinde olmayan yardımcı doçent unvanı bu dönemde öğretim üyeleri grubuna eklenmiştir. Yine asistanlık kaldırılıp yerine iş güvencesi olmayan araştırma görevlisi olarak adlandırılan bir öğretim yardımcısı grubu getirilmiştir (TC Devlet Teşkilatı Rehberi,1998,514; Hatiboğlu,2000,348-350).

1961 Anayasası ile üniversitelere verilen Anayasa Mahkemesi'nde dava açma yetkisi, 1982 Anayasası ve 2547 sayılı Yasa ile kaldırılmıştır (Hatiboğlu,2000,350).

Yasada üniversitenin mali kaynakları, bütçe ödeneği, yardımlar, harçlar, yayın ve satış geliri, taşınır-taşınmaz malların gelirleri, döner sermaye gelirleri, bağış, vasiyet ve diğer gelirlerden oluşmaktadır (2547 SK,1981).

Yasanın ilk çarpıcı yanı adıdır. 1869'dan beri "Üniversiteler Kanunu ya da Tüzüğü" olan isim, "Yükseköğretim Kanunu" olmuştur. Bu isim köklü değişimin niteliğini belirtir ilk simgedir. İçeriği de hızla adına uydurulmuş olan Yasa'da üniversitelerin temel işlevleri arasında sayılan eğitim-öğretim işlevi en önemli işlev olmuştur. 1919'da başlayan 1960'da ve 1973'de artarak devam eden özerklik kazanımı, 1981'de bütünüyle yitirilmiştir. Bu yasa ile YÖK üniversitelerin elinden özerkliği almış, bütün yetkileri elinde toplamış, okutulacak dersleri ve kitapları bile kendi belirlemiştir (Hatiboğlu, 2000,342,352). Hazırlanması sürecinde Yasa'dan beklenen, "üniversiteye siyasetin girmesini engelleyecek her türlü önlemi almak ve ileride serbest seçimle oluşmuş bir hükümetten özerk bir devlet kurumu yaratmaktır". Bu amaçla bütün yükseköğretim kurumlarının kendisine bağlandığı YÖK, doğrudan Cumhurbaşkanlığına bağlı bir anayasal kurum olarak biçimlendirilmiştir. YÖK, katma bütçeli bir kuruluş olarak salt bütçe yasası aracılığıyla meclis ve bakanlar kuruluyula ilişkili kılınmıştır. Ancak, üniversiteye giriş sınavlarını düzenlemekle yükümlü kuruluşun da kendisine bağlanmasıyla, hükümetten özerk bir Yükseköğretim Bakanlığı konumu elde etmiştir (İnsel, 2003,74-75).

Kabul edildiği günden günümüze çok sayıda değişiklik yapılan⁵⁹ 2547 sayılı Yasa'da en çok değişme, öğretim üyeliğine yükseltme ve atama maddelerinde yapılmıştır (Hatiboğlu, 2000,355). Bu değişikliklerden bir tanesi de öğretim

⁵⁹ 2005 yılı itibariyle 86 değişiklik, 23 ek madde (Güzel,2005,174)

elemanlarının dengeli bir biçimde dağılmamış olma sorununu çözmeye yönelik olan madde ile ilgilidir. Bu soruna bir standart getirmek amacıyla doçentlerin profesör olmaları aşamasında başka bir üniversiteye atanmaları koşulu 1987 yılında 301 sayılı KHK ile kaldırılmıştır (Ataüinal,1993,110).

Yasanın 59. maddesinde öğretim elemanları ve öğrencilerin dernek kurmaları ya da kurulmuş derneklere üye olmaları yasaklanmıştır. Buralara üye olmak rektörün izniyle mümkündür. Ancak, 1997’de yapılan bir değişiklikle bu durum düzeltilmiştir. YÖK dönemindeki ilk dernek “Öğretim Üyeleri Derneği” olmuştur. 1997 yılında Öğrenci Temsilci Konseyi adıyla yönergeye dayalı öğrenci temsilciliği oluşturulmuştur (Hatiboğlu, 2000,362-363).

5.3. Üniversitelere İlişkin Yasaların ve Kalkınma Plan ve Programlarının Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi

Üniversiteler ülkelerin kaderinde farklı roller taşımaktadır. Bir ülkenin gelişmişlik düzeyine göre üniversitenin toplumdaki işlevi farklılık gösterir. Gelişmiş ülkelerde üniversitenin topluma olan etkisi bilim ve teknoloji üretimine dayanmaktadır. Üniversitelere verilen “güdümlü araştırma projeleri” kamu veya özel sektörün, ordunun belirli teknolojik problemlerini çözmeye yönelik bulunmaktadır. Gelişmemiş ülkelerde üniversite ve devlet-siyasal iktidar ilişkileri oldukça yakındır. Yetişmiş insan gücü eksikliği, yetiştirici üniversiteyle, işveren devlet-hükümet grubunu yan yana gelmeye zorlar. Ülkenin üniversite eğitimi görmüş eleman ihtiyacı geniş ölçüde dışa bağımlı olup, iç yüksek eğitim kurumlarının bu konudaki ağırlığı sınırlı kalmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ise üniversite-hükümet ilişkilerinin düzeyi farklıdır. Bu ülkelerde sanayinin çarkları yeni dönmeğe başladığı için yetiştirilen personel endüstrileşme sürecinin bir çeşit motoru rolünü oynamaktadır. Hükümetler üniversitelerden kendi programları doğrultusunda bazı alanlarda pek çok uzman yetiştirilmesini, uzun vadeli plan ve “köklü reformları” yapmak için her dalda uzmanı bulunan üniversitelerden yönetime dönük yardımlar istemektedir. Bu durumda üniversite ülke yönetiminde önemli danışmanlık ve dolaylı yönetim işlevi üstlenmektedir. Böylece üniversitenin ülke yönetiminde normal işlevlerinin dışında bir ağırlığı olmaktadır. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde üniversite diğer tüm ülkelerdekinden farklı sorumluluklar taşıyabilmektedir (Ataman,1979,73-74).

Bu yaklaşıma koşut olarak Türkiye’de 1963 yılından bu yana hazırlanan kalkınma plan ve programları içerisinde istisnasız her plan ve programda yer alan konulardan biri yükseköğretim olmuştur. Başlangıçta çok parçalı bir yapısı var iken 1973 tarihli Yasa ile başlanılan, ancak bu dönemde gerçekleştirilemeyen bir merkezde toplama hedefi 1981 tarihli 2547 sayılı Yasa ile gerçekleştirilebilmiştir. Bundan sonra üniversite kavramı bütün unsurları içinde barındıracak biçimde kapsayıcı olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde yukarıda kalkınma plan ve programlarının değerlendirildiği ölçütlerin üniversite yasalarına yansıyor yansımadığına ilişkin karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılacaktır. Her ne kadar çalışmada incelenen Cumhuriyet Tarihi üniversite yasaları 1933, kalkınma planları ise 1963 tarihinden sonraki uygulamalar olsa da, ele alınan ölçütlerin üniversite kavramının varlığı ve gelişimi açısından önem taşıması ve varlığından itibaren üzerinde tartışılan özellikler olması nedeniyle yasalarda uygulamaya geçirilip geçirilemediği de araştırılmıştır.

Bu ölçütlerden birincisi olarak ele alınan **yeni üniversite kurma planlarına** ilişkin ilk kapsamlı çalışma İkinci Plan (1968-1972) dönemde gerek yeni üniversitelerin açılmasına, gerekse var olanların kapasitelerinin geliştirilmesine ilişkin düzenlemelerin yapılmasıyla görülmüştür. Daha sonra Üçüncü Plan (1973-1977) döneminde eğitim yatırımlarının dağılımında az gelişmiş bölgelerin ağırlık kazandığı dikkat çekmektedir (Özaslan ve diğerleri,1998,61). Özellikle 1970’li yıllarda taşrada açılan üniversitelerin temel hedeflerinden birisi de bu bölgesel gelişmişlik farkını gidermek olmuştur.

Bu dönemde kalkınma planlarında yeni üniversite kurulmasına ilişkin yer alan temel felsefeyi tam olarak yansıtmamakla birlikte, 1973 yılında çıkarılan 1750 sayılı Üniversiteler Kanunu’nda yeni üniversiteler, fakültelerin kurulmasına ve bunlara yardım koşullarına ilişkin çok ciddi düzenlemeler yapılmış olup, bir bölüm bütünüyle bu düzenlemeye ayrılmıştır. Bunun dışında gerek 1946, gerekse 1981 tarihli yasalarda böyle kapsamlı bir düzenlemeye rastlanmamaktadır. Yürürlükteki 2547 sayılı Yasa’da konuya ilişkin, belirlenen ana ilkelerde, yeni üniversitelerin açılmasının milli eğitim politikası ve kalkınma planları ilke ve hedefleri doğrultusunda ülke, çevre ve uygulama alanı ihtiyaçlarının karşılanması, hedefiyle gerçekleştirileceği belirtilmektedir.

Ayrıca, daha sonra bu konularda da kalkınma planlarındaki hedefler ve çıkarılan üniversite kuruluş yasalarında uygulamaların uyum içerisinde olmadığı gözlenmektedir. Örneğin, 1976 programında yeni üniversite açılması kararı verilirken bir yandan bir önceki programda adı geçenler dışında üniversite açılmaması konusu üzerinde durulurken, diğer yandan 1975 ile 1976 programları arasında adı geçen bu üniversitelerin İnönü ve Eskişehir (Anadolu) üniversitelerinin de eklenmesiyle iki tane arttırıldığı görülmektedir. Bu durum plan ve programların uygulanmasında kararlılık olmaması açısından önemlidir. Kısa dönemlerde bile bazı hedeflerin uygulanamadığı görülmektedir. Bu tarihten itibaren açılmış olan üniversiteler gelişimini büyük ölçüde tamamlamadan yeni üniversitelerin açılmaması gerekliliği üzerinde hemen her plan döneminde durulmuştur. Ancak bu noktada üniversite açılma kararının daha siyasal bir süreç izlemesi nedeniyle, 1992 yılına gelindiğinde 21, 2006 yılı içerisinde 15 yeni devlet üniversitesi açılması bu uyarıların göz ardı edilmesine örnek oluşturmaktadır. Günümüzde ise açılması planlanan 10 yeni üniversite için tartışmalar sürdürülmektedir.

Kalkınma planlarında sorunların güncelliği dile getirilerek üniversitelerin alanlarına göre ihtisaslaşması gündeme getirilirken ve kapasite artırımı yapılırken, insan gücü ihtiyaçları yanında yeni yükseköğretim kurumları açma konusunda bir master plan hazırlanmasının gerekliliği üzerinde durulmuş, öğretim üyesi yetiştirmenin özel bir proje olarak ele alınması ihtiyacından bahsedilmiş, üniversitelerde ihtisas merkezleri kurulması hedeflenmiş, ancak siyasilerin belirleyiciliği ve popülist kaygıların ön plana çıkması ile bu hedeflere de ulaşamamıştır. Bu politikaların temel nedenlerinden biri olarak ise üniversite kapısındaki yığılmalar gösterilmiştir. Bu da yeni üniversite kurulmasına ilişkin kalkınma planlarıyla üniversite yasalarının ve üniversitelerin kuruluş yasalarının aynı kaygılarla ve yaklaşımla ele alınmadığını göstermektedir.

Eğitim-öğretimde bölgelerarası eşitsizliğin giderilmesi konusundaki ölçüt ile ilgili olarak kalkınma planlarının özellikle ilk planlarda ağırlıklı olmak üzere hemen hemen tamamında konuya yer verilmiştir. Buna ilişkin olarak DPT tarafından yapılan “Yükseköğretim Araştırması” adlı raporda bölgesel gelişme merkezlerine önem verilmesi gerektiği ve üniversiteler açılırken bu eşitsizliğin dikkate alınması üzerinde önemle durulmuştur. Kavramın yasalara yansımalarına bakınca, öncelikle dört temel üniversite yasasına herhangi bir yansımaları görülmemiştir. Ancak, 1982

Anayasası'nın 130. maddesine, "kanun, üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir" ifadesiyle yansımıştır. Üniversitelerin kuruluş yasalarına bakıldığında ise, 1955'ten itibaren kurulan ilk dört üniversite, bu kaygı gözetilerek ve Amerikan taşra üniversitelerine öykünülerek Türkiye'nin farklı gelişmişlik düzeyine sahip bölgelerine kurulmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki yeni üniversite kuruluşlarına ilişkin çıkarılan yasalardan 1973-1980 arası ve 1992'de kurulan üniversitelerde bölgelerarası dağılıma dikkat edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Devletin yükseköğretim kurumlarını ülke yüzeyine dengeli dağılımını içeren 1982 Anayasası'nın ilgili maddesi ise hemen her ilde üniversite ve yine hemen her ilçeye meslek yüksekokulu açılarak uygulanmaya çalışılmıştır.

Sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkelerine ne ölçüde önem verildiği ve dikkat edildiğine gelince, üniversitelerin mali sıkıntıları üzerinde kalkınma plan ve programlarının başlangıcından beri "geniş ölçekli yatırımların finansman kaynaklarının sağlanması ve üniversitenin etkin bir biçimde fonksiyonlarını yerine getirebilmesi için sağlam ve sürekli mali kaynakların bulunması" konusu üzerinde durulurken, bu sıkıntıları gidermek ve diğer bir hedef olan fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla maddi koşulları uygun olan öğrencilerden harç alınması, bunu ödeyemeyecek olanlara ise burs, kredi, vb. olanakların sağlanarak bu eksikliğin telafi edilmesi hedefler arasında yer almıştır. Bu durumun açıklanmasında ise yükseköğretimin yarı-kamusal bir hizmet olarak tanımlanması doğrultusunda bu hizmeti doğrudan kullananlara sağladığı faydaların yanı sıra toplumun tümüne genel anlamda bir fayda sağlamakta olduğu belirtilmiş, devletin toplumsal fayda biçimindeki dışallığın bedelini vergilerle finanse ettiğini, yükseköğretim hizmetinden doğrudan yararlanan öğrenciler için *harcın* ödenmesi biçiminde finansmana katkıda bulunmayı öngördüğü belirtilmiştir (DPT, 2000a,51). Ancak bu hedefe ulaşma konusundaki sıkıntılara her plan dönemi sonunda değinilmiş ve bir sonraki plan döneminde de hedefler arasında varlığını korumuştur.

Konunun üniversite yasalarına yansımalarına bakıldığında ise, sadece harç çerçevesinde biçimlendiği, 1870'de Darülfünun-u Osmani'den günümüze harcın hemen her yasada yer aldığını ve fırsat eşitliği adına yoksulluğunu belgeleyebilen öğrencilerin bundan muaf tutulacağına altı çizilmiştir. 4936 sayılı Yasa'da miktar senatoca belirlenmiş, 1750 sayılı Yasa'da bu yetki YÖK'e bırakılmış, 1973-1981 döneminde ilgili yasa maddesinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi

nedeniyle harç alınmamış, 2547 sayılı Yasa ile belirleme yetkisi yine YÖK'e bırakılmıştır. Alınacak olan harç, 2547 sayılı Yasa'ya 1992'de yapılan değişiklikle "Cari Hizmet Ödeneği" olarak geçmiştir (Hatiboğlu,2000,472).

Bunun yanısıra 2547 sayılı Yasa'nın gerekçesinde yasanın çıkarılış amaçlarından bazıları, büyük üniversitelerdeki yığılmayı önlemek, yükseköğretimi yurdun her köşesine daha dengeli bir biçimde yayarak bir anlamda fırsat eşitliğini de sağlamak (Ataüinal,1993,88) olarak ele alınmıştır. Ancak gerek kalkınma planlarında, gerek yasalar çıkarılırken fırsat eşitliğinin sağlanmasına ilişkin sıkıntılar tespit edilirken, bu durumun diğer eğitim kademelerinden bağımsız olarak sadece üniversitede sağlanmasının mümkün olmadığı, bütünlüklü projeler geliştirilip, hedeflerin bu çerçevede belirlenmesi gerektiği üzerinde de durulmuştur. Bu konuda 2006 yılında YÖK tarafından hazırlanan taslak rapor'da da aynı konuya değinilmiş olup, "Türkiye'de fırsat eşitliği konusundaki mekanizmalar ancak ÖSS'de başarılı olunduktan sonra çalışmaktadır. Ama ÖSS'de başarı konusundaki fırsat eşitsizliği karşısında yapılan hemen hemen hiçbir şey yoktur. Bu durumda, fırsat eşitsizliği konusundaki duyarlılıklar ortaöğretimdeki ve ÖSS'deki fırsat eşitsizliğine yönelme durumunda olacaktır" (Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, 2006,11-12) ifadesi ile konuya açıklık getirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Sosyal adalet ve fırsat eşitliği ilkesi kalkınma plan ve programlarında her dönem hedef olmaya devam ederken, 1977 yılı sonunda yapılan değerlendirmede fırsat eşitliğinin giderek ortadan kalktığına ilişkin bir tespit de yapılmıştır. Ancak konu sonraki yıllarda herhangi bir bakış açısı farkı yaratılmadan, aynı çerçevede hedef olma özelliğini devam ettirmiştir. Bu konuya ilişkin en temel sorun kavramın kısır değerlendiriliyor olmasıdır. YÖK tarafından hazırlanan taslak raporda yıllar sonra nihayet yapılan tespit, konuya ilişkin yaklaşımı doğru bir düzleme çekmek açısından önem taşımaktadır. Ancak bu noktada da öne sürülecek çözüm önerilerinin neler olacağı önem kazanmaktadır. Çünkü, sınava giriş koşulları yeterli düzeyde hazırlık yapılmasına uygun olmayan öğrencilerin istediği kadar bölgesel gelişme adı altında yaşadığı yerin yakınına üniversiteler yapılsın, birey sınavı kazanamayacağı için üniversiteye gidebilmesi mümkün olmayacaktır. Bu durumda da fırsat eşitliği ilkesi sadece sınavı kazanabilen öğrencileri ilgilendirecektir.

Bir diğer ölçüt olan **üniversitenin iki temel işlevi olan araştırma-geliştirme ve eğitim işlevleri** bakımından kalkınma planları ve üniversite yasaları

karşılaştırmalı olarak ele alındığında, bu işlevlerin kalkınma plan ve programlarında da ayrı ayrı değerlendirildiği görülmektedir. 1933'ten günümüze üniversitelerin sayıları artmış olmakla birlikte, niteliğinin aynı oranda artmamış olduğu gerek kalkınma planlarında –özellikle de değerlendirme raporlarında- gerekse yasaların gerekçelerinde görülmektedir. İlk plandan günümüze yükseköğretim kurumları ve işlevleri ile ilgili durum tespiti yapılırken kayıt altına alınan sorunların birçoğuna daha sonraki planlarda da rastlanmıştır. Araştırmacı personel ve öğretim üyelerinin azlığı, teknik programların azlığı ve sanayiye yeterli ve gelişmeyi sağlayacak alanlarda insan gücü yetiştirememesi, bilim üretimi yapılamaması, vb. biçiminde yer alan sorunlara, 1980'li yıllardan sonra yeni dünya düzenine ayak uydurmak hedefiyle rekabetçi bir yapının oluşturulamaması, vb sorunlar eklenmiştir.

Kalkınma planları ve yıllık programlarda yükseköğretimin işlevlerine, özellikle de araştırma işlevine ilişkin hedefler belirlenirken daha çok üniversite-sanayi işbirliği ve piyasaya iş ve işgücü üretme işlevinin öne çıktığı görülmektedir. Üniversitelerin en çok eleştirildiği konu ise, teknik yükseköğretimin genel yükseköğretimin çok gerisinde olmasıdır. Buna ilişkin her plan döneminde teknik öğretimi artıracak öneriler ön plana çıkarılmış olup, yatırım programlarında da teknik öğretime daha fazla ödenek ayrılmış olmasına karşın hedefe ulaşmak konusundaki sıkıntılar sonraki plan ve programlarda eleştiri konusu olmuştur. Örneğin, Dördüncü Plan döneminde TÜBİTAK için bilim ve teknoloji politikalarıyla kalkınma planları arasındaki ilişkiyi sağlayamadığı için faaliyetlerini sanayiden yani araştırma–geliştirmeden çok eğitim işlevi üzerinde yoğunlaştırmak zorunda kaldığı eleştirisi yapılmıştır (Güzel,2005,141). Ancak, bir yandan bu eleştiriler yapılırken, diğer yandan gece eğitimi ve yaz okullarının özendirilmeye çalışılması ve bunun doğal sonucu olarak öğretim elemanlarının ders yükleri çok arttığı için önemli ikinci işlevleri olan araştırmaya yeterince zaman ayıramamaları da plan ve programlarda üzerinde durulan bir sorun olmuştur. Bu hedeflere ilişkin başarı düzeyi değerlendirilirken, başlangıçta araştırma hedeflerinin çok gerisinde kaldığına ilişkin değerlendirmeler olmuştur. Üçüncü Plan'da geçmişe ilişkin değerlendirme yapılırken, “tüm yükseköğretim kuruluşlarında meslekler için uygulayıcı insan gücü yetiştirme yerine akademik eğitim yapma yönünde gereksiz bir eğilim belirmiştir” (Üçüncü BYKP,1973,767) ifadesi kullanılarak üniversitenin temel işlevlerinden biri önemsiz addedilmektedir. Böylece geçmişten bugüne araştırma açısından yapılan hatanın, burada akademik eğitim açısından yapıldığı görülmüştür. Bu iki özellikten

biri diğ erinden daha kıymetli olmasa da, üniversitenin de ğ iş en koş ullara uyumu çerçevesinde “giriş imci üniversite”ye geç iş in etkileri kalkınma planlarında da görülmeye baş lanmıştır.

Bu iki iş levin üniversite yasalarına yansımaları ise, amaç, ilke ve görev tanımları içerisinde görülmektedir. 2252, 4936 ve 1750 sayılı yasalarda amaç ve ilke yer almamış ken, 2547 sayılı Yasa’da amaç ve ilkeler detaylı bir biçimde belirlenmiştir. Görevler ise dört yasada da tanımlanmış olup, 2252 sayılı Yasa’nın amacı yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve araştırma çalışmalarının çağdaş Batı ülkelerindeki düzeye çıkarılması ve bu ülkelerde uygulanan üniversite yönetim düzeninin Türkiye’ye getirilmesi olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda, 2252 de yer alan “bilimsel araştırma yapmak, ulusal kültürü ve bilgiyi genişletmek ve yaymak, devlet ve ülkenin gereksinim duyduğu niteliklere sahip insan yetiştirmek” görevleri diğ er yasalarda da yer almıştır. Bu yasalardaki tanımlar arasındaki temel farklılık, 1750 ve 2547 sayılı yasalarda planlı döneme geç iş ile birlikte kalkınma planları hedeflerinin de dikkate alınması ve uyulmaya çalışılması gereken unsurlar olarak ele alınmasıdır.

Kısacası, üniversitenin araştırma-geliştirme işlevi uzun yıllardır hem yasalarla hem de kalkınma planları hedeflerinde ön plana çıkarılmaya çalışılmakta, ancak uygulamaların sonucunda yapılan de ğ erlendirmelerde, bu iş levin sanayinin gelişimine ve talebine yeterince hızlı uyum sağlayamadığı ve eğitim iş levinin öne çıktığı eleştirisi yapılmaktadır.

Yeni üniversitelere öğretim elemanı yetiştirme konusu kalkınma planlarında öğretim elemanı gereksinimi olarak ele alınmış ve birkaç boyutta de ğ erlendirilmiştir. Bu sorunlar; plan ve programlarda yurtdışına doktora öğrencisi gönderilmesi, öğretim üyesi yetiştirme programlarının iş letilmesi, öğretim üyelerinin özlük hakları ve üniversitede kalmasının sağlanması başlıkları altında toplanmıştır. Yurtdışına doktora için öğrenci gönderilmesi konusunun öğretim üyesi ihtiyacını karşılayacağı yaklaşımla Birinci Plan’dan itibaren her dönemde öğrenci sayısı belirlenmiş, ancak hiçbir yıl bu sayıya ulaşamamıştır. Bu durum çeşitli nedenlerle gerekçelendirilmiş olsa da bu gerekçelerin tam olarak bertaraf edilememesi nedeniyle sorun günümüze kadar devam etmiştir. Diğ er bir sorun olan asistan alınmasında da yeter sayıya ulaşamamıştır. Bu sorunu çözmek üzere ihtiyaç duyulan mevzuat de ğ iş ikliği ufak de ğ iş iklikler dışında (geliştirme ödeneği vb) uzun süre yapılamamış,

1981 yılında yapıldığında ise koşullarda iyileşme yerine güvensizliği artıran yasal değişiklikler, sorunun devam etmesine neden olmuştur. Öğretim üyesi yetersizliği ile ilgili düzenlemeler konusunda sayı yetersizliğinden söz edilirken, yeni üniversitelerin bu konudaki eksiklikler giderilemeden açılması yetersizliğin dozunu artırmıştır. Öğretim üyesi sayısını artırmak amacıyla bazı mevzuat değişiklikleri yapılmış, öğretim üyesi adayları önünde engel oluşturan bazı yasa maddeleri değiştirilmiş ve rakamsal olarak bir artış sağlanmış görünmektedir. Örneğin, 1992'den sonra kurulan 25 devlet üniversitesindeki toplam öğretim üyesi sayısı, bir önceki ders yılına göre %23 oranında artışla, 2.521'den 3.094'e yükselmiştir (DPT,2000a,26). Ancak bu artış yeterli olmadığı gibi, öğretim üyelerinin büyük bir kısmının İstanbul ve Ankara'daki üniversitelerde görev yaptığı düşünüldüğünde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısının ve dolayısıyla eğitim, öğretim ve araştırma kalitesinin Anadolu'daki üniversitelerde daha çok sorun barındırdığı görülecektir. Bu konuda YÖK tarafından hazırlanan raporda sunulan anket sonucuna göre, öğretim üyelerinin %42'si, lisans ve lisansüstü öğrencilerin de %39'unun üç büyük kentte toplanmış olmasının, dağılımda önemli bir çarpıklık olduğunu gösterdiği ifade edilmiştir. Bu çalışmaya göre profesörlerin %60'ı üç büyük kentte, yardımcı doçentlerin %72'si ve araştırma görevlilerinin %61.8'i ise diğer üniversitelerde görev yapmaktadır. Bu durum çarpık görünmekle birlikte YÖK bu durumu, üç büyük kentin çekiciliği kadar, bu kentler dışındaki üniversitelerin büyük çoğunluğunun yeni olması ile de açıklamaktadır (Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi,2006,10). Öğretim üyesi sayısını azaltan diğer bir konu ise 1984 yılında kurulmaya başlanan ve sayıları hızla artan vakıf üniversitelerine devlet üniversitelerinden personel geçişi olup, bu tehlike planlarda görülmüş, bu durumun engellenmesi ve vakıf üniversitelerinin kendi personelini yetiştirmesi gerektiğine ilişkin bir tespit yapılmıştır. Ancak bu tespit yeterince dikkate alınarak önceden bertaraf etmeye yönelik önlemler zamanında alınmadığı için sorun ilk günden bu yana devam etmektedir.

Öğretim elemanı yetiştirme konusunda en önemli adımlardan biri ise, 2002 yılından itibaren ODTÜ tarafından başlatılıp, diğer gelişmiş üniversitelere de yayılmaya başlayan öğretim elemanı yetiştirme projeleridir. Ancak bu projeler henüz çok yeni olduğu için şu ana kadar sonuç alınmamakta, dolayısıyla hedeflere ne kadar yaklaşıldığı üzerine bir tespit yapılamamaktadır.

Bir yandan öğretim elemanının azlığından söz edilirken, diğer yandan gece eğitimi ve yaz okullarının özendirilmeye çalışılması da plan ve programlarda üzerinde durulan bir diğer konu olmuştur. Bunu çözmek üzere, üniversitelerin gece ve yaz okulu açmaları için belirli bir gelişmişlik düzeyine erişmelerinin gereği üzerinde durulmuştur. Bunun temel gerekçesi ise öğretim üyesi sayısının gelişmiş üniversitelerde daha fazla olması, böylece öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısının taşra üniversitelerinde daha çok artmasının engellenmesidir. Ancak bu konuda da üniversiteleri sınırlandırma hedefli ölçütler geliştirilmemiştir.

Öğretim elemanlarına ilişkin yasalara yansıyan düzenlemeler açısından yasalar karşılaştırıldığında, 2252 sayılı Yasa'da varolan ordinaryüs profesörlük, 4936 sayılı Yasa'da da 1960 yılındaki 115 sayılı değişikliğe kadar yer almıştır. Bu tarihten sonraki düzenlemelerde bulunmamaktadır. Profesörlük ve ordinaryüs profesörlük kadrolarına atama, 2252 sayılı Yasa'da fakülte kurulunun önerisi ile MEB'nca atanmakta iken bu kadrolara atama, 4936 ve 1750 sayılı yasalarda gerekli şartlara sahip olmak koşuluyla profesörler kurulunun seçimi ve senatonun uygun bulması üzerine ortak kararlar yapılmıştır. 2547 sayılı Yasa'da ise açık bulunan ve YÖK tarafından onaylanan boş kadrolar için yapılan ilan ile atama mümkün olmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu yasada başlangıçta varolan aynı üniversitede profesörlüğe başvuramama koşulu daha sonra yapılan bir değişiklikle kaldırılmıştır.

1933, 1946 ve 1973'de bulunmayan yardımcı doçentlik unvanı 1981 yılında çıkarılan yasa ile mevzuata girmiştir. 1933, 1946 ve 1973'teki yasalarda en temel öğretim yardımcısı olarak tanımlanan asistanlar ise, 2547 ile birlikte araştırma görevlisi adını almıştır. Bu meslek grubu daha önceki yasalarda daha güvenceli bir statüde yer alırken, 2547 sayılı Yasa ile birlikte bir yıllık geçici süre ile atanan geçici bir iş olarak tanımlanmakta ve en çok bu özelliğiyle eleştirilmektedir.

Üniversitenin işlevlerinin değişimi ölçütü çerçevesinde ele alınan **üniversite-sanayi işbirliği, rekabet ve üniversitelerin piyasaya hizmet yönünün güçlendirilmesi ve özel (vakıf) üniversitelerin açılması** konularına ilişkin gelişmeler kalkınma planlarında ağırlıklı olarak Yedinci Plan sonrasında görülmektedir. Her ne kadar üniversite-sanayi işbirliği Üçüncü Plan'dan, vakıf üniversitelerinin kurulmasına ilişkin hedefler ise Beşinci Plan'dan itibaren yer almakta ise de, konunun bütünlüklü olarak bir sistem değişimi çerçevesinde ele alınması Yedinci Plan dönemi ile birlikte ağırlık kazanmaktadır.

Yedinci Plan ile birlikte üniversite literatürüne giren bir diğer kavram “Rekabet”tir. Plan’da, üniversite içinde ve üniversiteler arasında rekabet ortamının oluşturulması önerilmiş ve bu plandan sonraki plan ve programlarda sıklıkla yer almış olup, bu konuda da mevzuat değişikliği yapılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra daha önceden başlayan üniversite-sanayi işbirliği, master ve doktora tezlerinin sanayinin ihtiyaçları doğrultusunda seçilmesi, özel sektörün eğitime el atmasının gerekliliği ve sanayiye işgücü yetiştiren bölümlerin açılma hedefleri Türkiye’de “girişimci üniversite” modelinin yerleştirilme çabaları olarak görülebilir. İlerleyen aşamalarda çok sayıda ara işgücünü kısa sürede işe hazırlamak amacıyla DB desteğiyle MYO’larının geliştirilmesi projeleri yürütülmeye başlanmış, öğrenci kabulünde sınav koşulu kaldırılarak sayının artırılması hedeflenmiştir.

Ancak sonraki süreçte hedeflenen düzeyde olmamakla birlikte üniversite-sanayi ilişkilerinin geliştiği, teknopark yapımının hızlandığı, teknoloji geliştirme bölgelerinin kurulmaya başlandığı ve bu konuda mevzuat çalışmalarının devam ettiği gözlenmiştir. Örneğin, YÖK raporuna göre 2006 yılı başında Türkiye’de 22 üniversite teknoloji geliştirme bölgeleri oluşturmanın değişik aşamalarında bulunmaktadır (Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi, 2006,70).

1980’lerden beri gündeme alınan özel (vakıf) üniversitelerinin kurulması konusu ise, daha sonraki plan ve programlarda da yer almakta ve kurulmasının özendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Buna ilişkin gerekli Anayasa ve Yükseköğretim Yasası değişikliklerinin yapılması Beşinci Plan’dan itibaren kalkınma planları gündeminde yer almıştır. Son hazırlanan ve Türkiye’nin 2013’e kadar kaderini çizecek Dokuzuncu Kalkınma Planı’na gelindiğinde ise öncekilerden farklı olarak yabancı üniversitelere de yeşil ışık yakılmaktadır. Başbakan Yardımcısı Abdüllatif Şener, “World School House” diye bir kavram etrafında dünyanın bir üniversite evi haline dönüştürülme projesinin olduğunu belirtmiş ve bu doğrultuda Türkiye’de de yapılacak değişikliklerle yabancı üniversitelerin yüksek öğretimde rekabet, kalite, uluslararası deneyim ve başarıyı Türkiye’ye kazandırmasının sağlanacağını söylemiştir (“Türkiye’de, Yabancı...”, 2006). Ancak bu konuda dikkati çeken önemli bir konu, daha sürecin başında iken kalkınma planlarında vakıf üniversitelerinin öğretim elemanı ihtiyacının devlet üniversitelerinden karşılanması ihtimalinin sorun yaratacağı olmuştur ki, bu öngörü ilk yıllarda kendini göstermiştir.

Konunun yasalara yansması ise, 2547 sayılı Yasa dönemine denk gelmesi nedeniyle bu dönemde gerçekleşmiştir. Vakıf üniversitelerin açılması ve gelişmesi için en büyük destek, devlet tarafından bu Yasa ile verilmiştir. 1991 tarihinde 2547’de yapılan değişiklikle devlet, vakıf yüksekokullarının kuruluşunda arsa bağışlayabileceğini ve okul bütçesinin %45’inin devlet tarafından karşılanabileceğini belirtmiştir (Ercan, 1999,81). 2001 yılında 2547 sayılı Yasa’da yapılan değişiklikle, “vakıflar tarafından kurulmuş yükseköğretim kurumlarının giderlerine katkıda bulunmak amacıyla; bütçede yer alan ödenekle sınırlı olmak üzere, ilgili vakıf yükseköğretim kurumunun müracaatı, Yükseköğretim Kurulu’nun görüşü ve MEB’nin teklifi üzerine Maliye Bakanlığı’nca Devlet yardımı yapılır” denmekte ve yapılacak yardımın devlet yükseköğretim kurumlarına o yıl tahsis edilen toplam bütçe ödeneklerinin örgün öğrenci sayısına bölünmesiyle elde edilen tutarın, ilgili vakıf yükseköğretim kurumunda okuyan örgün öğrenci sayısı ile çarpılması sonucu bulunulacak miktarın %30’unu geçemeyeceği belirtilmektedir (2547 SK,2001 değişikliği).

Kısacası, üniversiteler planlı kalkınma çabasının kurucu unsurlarından biri olarak ve plan ve program hazırlama kadrolarında yer alarak üniversitelerin sorunlarına ilişkin doğru tespitler yapmış ve çözüm önerileri sunmuş olsa da plan ve program değerlendirmelerinde bazı sorunların çözülmesi hedeflenen süreden daha fazla bir dönemde gerçekleşirken, bazı sorunların çözüme ulaştırılması mümkün olmadığı görülmüştür. Üniversitelere ilişkin hedeflerde uzun yıllar değişiklik olmaması ya da değişikliklerin çok ağır bir tempo ile yürütülebilmesi, yükseköğrenim açısından beklendiği düzeyde ilerleme sağlanamadığının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tarihsel gelişimi dikkate alındığında, üniversitelere ilişkin yasal değişikliklerin en önemli ortak özelliğinin, köklü siyasal değişikliklerin arkasından ortaya çıkarılmaları olduğu görülmektedir. Yani bu değişikliklerin tabandan gelen talep üzerine değil, tepeden inme yapıldığı söylenebilir. Dolayısıyla yasalar doğal olarak o dönemin psikolojisine uygun düzenlemeler içermekte ve dönemin siyasal ve toplumsal yapısına uyum göstermektedir. Uygulamalara bakıldığında kalkınma planları ve yasaların yeterince eşgüdümlü gittiği de söylenememektedir.

Yasaların köklü siyasal değişimlerin arkasından gerçekleştiği denencesine ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak olursa;

2252 sayılı ilk Yasa Cumhuriyet'in kurulmasının hemen arkasından diğer devrimlere koşturarak çıkarılmış olup, Atatürk'ün geliştirdiği devrimlerin önemli bir parçasını oluşturmakta ve amacı yükseköğretim kurumlarındaki eğitim-öğretim ve araştırma çalışmalarının çağdaş Batı ülkelerindeki düzeye çıkarılması ve bu ülkelerde uygulanan üniversite yönetim düzeninin Türkiye'ye getirilmesidir. Nitekim, 1933'ü izleyen 15 yılda bu alanlarda büyük başarılar sağlanmıştır ("Yükseköğretim Kurulu'nun Görüşü",1992,20). 1933 dönemi üniversite, evrensel üniversite kavramına uygun değildir. Ancak amaç üniversiteyi evrensel kurallara ulaştırmaktır. Nitekim, deneyimler sonucunda Alman profesörlerin de katkılarıyla 1939'dan itibaren özerk üniversite hazırlıklarına başlanmıştır (Hatiboğlu, 2000,122, 128,131). Bu özelliğiyle de Gürüz ve diğerlerine (1994) göre 2252 sayılı Yasa Türkiye'de modern üniversite tarihinin başlangıcıdır (Aktaran,Erdem,2004).

1946 Yasası'nda yabancı öğretim üyelerinin doçent olmasını engelleyen madde, Yasa'nın en olumsuz ve bilimsel düşünüşe aykırı maddesi olarak yer almıştır (Hatiboğlu, 2000,202). Bu dönemde Türkiye'de Amerikan taşra üniversitelerine özentisi görülmüştür. ABD'de kurulan bölge üniversitelerine benzer üniversiteler kurulmaya çalışılmıştır (Ataünel,1993,72). 1946 Reformu ülkemizde kurulmaya çalışılan çok partili hayata geçişin ve demokrasinin etkisiyle yönetimde çoğunluğun egemenliği anlayışını getirmiştir. Böylece üniversitenin yaşam ve işleyişinde yetkilerin kişilerde değil, kurullarda toplanması ilkesi benimsenmiştir. Bu görüşün felsefesi ise yasanın gerekçesinde görev ve sorumluluğun, bütün öğretim üyeleri arasında yayılması, sorumluluğun rektör ve bakanlığın üzerinden kaldırılarak daha geniş ve kuvvetli bir temele dayandırılması ve işlerde çabukluğun ve uzmanlığın sağlanması hedefleriyle sunulmuştur (Hirsch'den aktaran, Ataünel,1993,67).

1946 Yasası'nı iptal eden 1750 sayılı Yasa, 1946 ile tanımlanan özgürlük ortamını daraltmak istemiş olsa da, Anayasa Mahkemesi'nin iptalleri sonucu özerklik kavramını daha da genişletmiş ve ileri götürmüştür. Bu nedenle 1973-1980 arasındaki dönem, Türkiye'de üniversitelerin özerkliği açısından sınırların zorlandığı dönem olarak kabul edilmiştir.

Bugünkü yükseköğretim sisteminin yasal dayanağı 1982 Anayasası ve 2547 sayılı Yasa ise DPT Sekizinci Plan ÖİK raporu'na göre (2000a,9), yönetim anlayışı yönünden merkezîyetçi yönetimi benimseyen, YÖK Başkanı ve rektörlerin, gereğinden fazla ve ağırlıkta yetkiye sahip olduğu bir yasadır. Çok düşük katılımlı

organların hepsi danışma ve görüş bildirme görevini yapmaktadır. Örneğin, 350 öğretim üyeli bir fakültede fakülte kurulu 10 üyelidir. Bunun da karar alma erki yoktur. Üniversitelerde tam bir monarşik yönetim egemendir.

Gereğesinde çıkarılış amacı; kavram ve otorite kargaşasına son vermek, plansız ve programsız bir gelişmeyi, büyük üniversitelerdeki yığılmayı önlemek, yapısal bozuklukları düzeltmek, fırsat eşitliği sağlamak, yükseköğretimi yurdun her köşesine daha dengeli bir biçimde yayabilmek, biçiminde sıralanmış (Ataunal,1993, 88) olan 2547 sayılı Yasa'ya ilişkin birbirinden farklı görüşler mevcuttur. İki temel çerçevede toplanan bu görüşlerden Yasa'ya olumlu bakanların yaklaşımı, bu tür bir merkezi otoriteye ve yoğunlaştırılmış bir denetime duyulan ihtiyaca dikkat çekmektedir. Örneğin Çağlar (1992,167), Yasa'nın yerinde bir uygulama olduğunu ve Türkiye'nin ikinci reformu olduğunu ifade ederken, Sosyal (1976,279), amacının, 1960 Devrimi ile ülkede gelişen özgürlük ortamının daraltılması, 12 Mart'a yol açan olayların baş sorumlusu olarak üniversitelerin görülmesi olarak belirtmiştir. İnel (2003,74) ise Yasa'nın amaçları bakımından ne 1933, ne de 1946'da yürürlüğe giren yasalardaki amaçlarla karşılaştırılması mümkün olmayan, "totaliter devlet tınısı yüksek bir ideolojik çerçeve çizmiştir" biçiminde bir belirleme yapmıştır.

Bu yaklaşımların yanında YÖK dönemine ilişkin özet bir yargı geliştirilemeyeceğini ifade eden Tekeli (2003-138-139) ise dönemi üç farklı aşamada tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre, birinci dönemde YÖK askeri yönetimin kaygıları doğrultusunda uslandırıcı, homojenleştirici işlevler görmüş, ikinci dönemde özellikle yeni açılan üniversitelerde dini cemaatlerin radikal siyasal grupların örgütlenmesine tolerans gösteren bir yapıda olmuş, üçüncü dönemde ise üniversitelerde laiklik karşıtı kadrolaşmaya karşı çıkan, atama ve terfi standartlarının nesnelleştirilmesine ve yükseltilmesine önem veren bir nitelik kazanmıştır. Bu nedenle 1981 yılından beri yürürlükte olan bu Yasa'da çok sayıda kalıcı değişiklik yapılmış ve geçici madde eklenmiştir. Bu nedenle kalkınma planlarında yeni bir yükseköğretim yasasının çıkarılmasının zorunlu hale geldiği belirtilmektedir (DPT, 2000a,9).

Sonuç olarak, Türkiye'deki üniversite gelişiminin tam ve eşzamanlı olarak dünyadaki çizgiyi izlemekte olduğunu söylemek güçtür. 1915 ve 1933 reformlarında gerçekleştirilmek istenen Humbolt modeli bir üniversitedir. 1946 çıkarılan 4936 sayılı Yasa da tam bir Humbolt modeli üniversite öngörmektedir. 1981 yılında

çıkarılan 2547 sayılı Yasa ise “girişimci üniversite”ye geçiş için çıkarılan bir yasa olsa da, bu dönemde yaşanan gelişmeler yasanın bu yönünün açığa çıkmasını engellemektedir (Tekeli,2003,138). Türkiye’de 1933’ten itibaren üniversitelere ilişkin yapılan düzenlemeler beş büyük değişiklik çerçevesinde şekillenmiş olup, kimileri bu değişikliğin tamamını kimileri ise bir kısmını reform olarak görmüşlerdir. Burada bakış açısını etkileyen temel unsur reform kavramına yüklenen anlamlarda ve görüş ayrılıklarında yatmaktadır. Örneğin, 2547 sayılı Yasa bazı çevreler tarafından reform olarak görülüp ifade edilirken, bazı çevreler bu Yasa’nın reform niteliği taşımadığını, daha önceki yasaların çok gerisinde bir çerçeve çizdiğini ve tarihsel süreç içerisinde tanımı yapılan üniversitenin özgürlükçü, bilim temelli çizgisinin çok dışında bir yasa olduğunu ifade etmektedirler.

Türkiye’de üniversitelerin gelişimini ve sürekli değişen bir yapı izlemesini, sistemin örgütlenmesinde etkin olan unsurları Koçer (1979,3) şu ifadelerle açıklamıştır: “Teokratik veya laik olsun otoriter bir rejim, bilimin yalnız kendi ideolojisine elverişli olan yönüne kendi varlığını korumaya yarayan teorilerine, bilimsel yaşamın kendi varlığının devamını sağlayacak kısmına itibar eder. Üniversitelerini de kendi çıkarlarını destekleyecek ve bu çıkarlara uygun gelecek şekilde düzenlemeye çalışır. Ayrıca kendi çıkarlarına uygun gelecek şekilde bir kontrol süzgecine tabi tutar. Çok partili demokratik bir rejim ise bizzat kendi varlığı için tehlikeli olmadıkça bütün bilimsel gerçeklere ve düşünce akımlarına uygun gelecek şekilde bir kontrol süzgecine tabi tutar. Ekonomik bakımdan yaşayabilmesi, bilgi ve hüner kazanmış nüfusa bağlıdır. Böyle bir toplumda ise üniversitelerin yapısı mutlakiyet yönetiminden farklı olacaktır. İşte, bütün bu yönetim tarzlarını geçirmiş ülkemizde üniversite örgütlerinin zaman zaman değiştirilmesinden doğal bir şey olamaz. Bilindiği gibi üniversitelerin bilimi koruma, bulma, yayma gibi doğal görevleri vardır. Böylece üniversiteler bir taraftan kendi doğal görevlerinin diğer taraftan içinde buldukları devletin gerçeklerinin etkisi altında örgütlenmişlerdir. Bilimsel yaşam onu özgür araştırma kutbuna iterken bazı rejimler onu kontrol etme kutbuna itmişlerdir.”

6. TÜRKİYE’DE ÜNİVERSİTELERİN DÖNEMSEL OLARAK KURULUŞ ÖYKÜLERİ

Tezin bu bölümü iki altbölümden oluşturulmuş olup, birinci altbölüm “Üniversitelerin Kuruluş Kararlarına İlişkin Düzenlemeler” başlığını taşımaktadır. Bu altbölümde Türkiye Cumhuriyeti anayasalarında, tarih boyunca çıkarılan üniversite yasalarında ve konu ile ilgili yapılan ve raporlaştırılan araştırmalarda yer seçimine ilişkin hangi düzenlemelerin yapıldığı irdelenmiştir. İkinci altbölüm ise “Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Kurulan Üniversiteler ve Dönemsel Olarak Sınıflandırılması” başlığını taşımakta olup, Türkiye’de Cumhuriyet tarihi boyunca açılan üniversitelerin envanteri çıkarılmıştır. Çıkarılan bu envanter bazı sınıflamalara tabi tutularak, yedinci bölümde yer alan seçilmiş üniversitelerin seçilme ölçütlerinin belirlenmesine temel oluşturacak verilerin elde edilmesine yardımcı olması planlanmıştır.

6.1. Üniversitelerin Kuruluş Kararlarına İlişkin Düzenlemeler

Bu altbölüm iki başlık altında değerlendirilmiş olup, birinci başlık altında anayasaların ilgili maddelerinde ve daha önce tarihsel gelişimi, içerikleri kısaca incelenmiş olan üniversite yasalarında üniversitelerin kurulmasına ve yer seçimlerine ilişkin maddeler sunulup incelenmiş, ikinci başlık altında ise, Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca geliştirilmeye çalışılan üniversite kuruluş ölçütleri irdelenmiş ve bu çalışmalarından yararlanılarak bir ölçüt belirleme modeli yaratılmaya çalışılmıştır.

6.1.1. Üniversite Yasalarında Kuruluş Ölçütleri ve Kuruluş Yeri Seçimi

Üniversite yasaları ve Anayasalar tarih sırası dikkate alınarak incelendiğinde; 1924 Anayasası’nda üniversitelere ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamakta, hatta eğitime ilişkin tek düzenleme ilköğretimin parasız ve zorunlu olduğuna ilişkin 87. maddede yer almaktadır. Cumhuriyet tarihinde üniversitelere ilişkin düzenlenen ilk yasa olan 2252 sayılı Yasa’da da kuruluş ilkelerine ilişkin bir düzenleme olmadığı görülmüştür. Bununla birlikte yapılan tek düzenleme görev dağılımı konusunda olmuş ve İstanbul’da yeni bir üniversitesinin kurulmasına ilişkin her türlü düzenlemeyle 2. maddede belirtildiği üzere Maarif Vekilliği görevli kılınmıştır.

4936 sayılı Yasa’da ise yine 2. maddede üniversitelerin ve bir üniversiteye bağlı olmadan açılacak fakültelerin kanunla kurulması zorunluluğu getirilmiş olup,

üniversiteye bağlı olan fakülte ve okulların açılmasının, birleştirilmesinin ve kaldırılmasının senatoların teklifi ile Milli Eğitim Bakanının onayıyla ve TBMM'nin kanunlaştırması ile yapılacağı belirtilmiştir.

Diğer bir ifade ile üniversiteye bağlı yeni bir fakültenin açılması yasa konusu olmamıştır. Ancak yeni fakülte, yüksekokul veya enstitünün kadro ve bütçe ihtiyacının kanunla karşılanması hükme bağlanmıştır (Bilgehan ve diğerleri,2005,18).

1961 Anayasası'nda yeni üniversite kuruluşuna ilişkin yine bir düzenleme görülmemekle birlikte, konunun üniversite yasalarıyla düzenlenmesinin gereği, "Üniversitelerin kuruluş ve işleyişleri, organları ve bunların seçimleri...çağdaş bilim ve teknoloji gereklerine ve kalkınma planı ilkelerine göre yürütülmesi esasları kanunla düzenlenir" ifadesi ile belirtilmektedir.

1750 sayılı Üniversiteler Kanunu'nda yeni üniversiteler, fakültelerin kurulmasına ve bunlara yardım koşullarına ilişkin çok ciddi düzenlemeler yapılmış olup, Yasanın Yedinci Bölümü (md.43-md.47) bu düzenlemeye ayrılmıştır. Bu düzenlemeler kuruluş ölçütleri ve akademik kadro belirleme ölçütleri olarak iki başlık altında değerlendirilebilir. Bu maddelerden 43. madde kuruluşla ilişkin olup, yeni üniversite ve fakültelerin yükseköğretim planlaması çerçevesinde kurulabileceğinin altı çizilmiştir. Üniversiteler ve bir üniversiteye bağlı olmayarak açılacak fakültelerin kuruluş yasalarında aksi hüküm bulunmadıkça, bu yasanın esaslarına göre kurulacağı belirtilmiştir. Üniversite içindeki fakülte, yüksekokul veya okul açılması, birleştirilmesi ya da kaldırılması durumlarında senatonun teklifi ve Milli Eğitim Bakanı'nın onayı gerekmektedir. Üniversite ve fakültelerin kendilerine bağlı olmak üzere, yeni enstitüler, bilim, araştırma merkezleri açmaya yetkili olduğu ve bunların yönetim şekillerinin bağlı olduğu üniversite veya fakültelerce belirleneceği de belirtilmiştir.

44.-47. maddeler ise daha çok bu yeni açılan üniversitelerin akademik kadrolarının belirlenmesine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. 44. maddede bir fakültenin kuruluşunun tamamlanması ve faaliyete geçebilmesi için en az yedi öğretim üyesinin, en az iki yıllığına görevlendirilmiş olarak bulunması şartı konulmuştur. İlk yönetim kurulu ise dekanın başkanlığında bu öğretim üyelerinden oluşturulacaktır (md.45). Yeni üniversitelerin öğretim üyesi ihtiyacına ilişkin tespitin yapılması ve ölçütlerin geliştirilmesi ise 46. maddede yer almaktadır. Bu maddede yer alan ve özellikle gelişmemiş bölgelerde açılan üniversitelere kadro sağlama

sorununa ilişkin olan düzenlemede ihtiyacın gelişmiş üniversitelerden hangi oranda karşılanacağı belirtilerek, bu kararlar uyarınca üniversitelerden sağlanacak öğretim üyelerinin, ilgili fakülte kurulunun görüşü alınarak senato tarafından seçilmesi için geliştirilen ölçütler yer almıştır⁶⁰.

1750 sayılı Yasa'da yer alan bu detaylı düzenleme 2547'de bulunmamakta olup, 1982 Anayasası'nın 130. maddesinde yer alan "...üniversiteler Devlet tarafından kanunla kurulur...Kanun, üniversitelerin ülke sathına dengeli bir biçimde yayılmasını gözetir" ifadeleriyle yeni üniversite kurulmasına ilişkin temel belirleme yer almıştır. Bu belirlemede üniversitelerin ülke sathına dengeli dağılımı ile bölgesel eşitsizliklerinin giderilebilmesine yönelik temel bir ölçüt yer almaktadır. Bunun dışında 2547 sayılı Yasa'nın YÖK'ün görevlerini tanımladığı 7. maddesinde "Yeni üniversite kurulmasına ve gerektiğinde birleştirilmesine ilişkin önerilerini veya görüşlerini MEB'na sunmak", "Bir üniversite içinde fakülte, enstitü ve yüksekokul açılmasına, birleştirilmesi veya kapatılması ile ilgili olarak doğrudan veya üniversitelerden gelecek önerilere dayalı kararlar almak ve gereği için MEB'na sunmak" ve "gerektiğinde yeni kurulan veya gelişmekte olan üniversitelere gelişmiş üniversitelerin eğitim-öğretim ve eleman yetiştirme alanlarında yapacağı katkıyı gerçekleştirmek için gelişmiş üniversiteleri görevlendirmek ve bu konudaki uygulama esaslarını tespit etmek" ifadeleri yeni üniversite ve fakülte kurulmasında YÖK'e düşen görevleri ifade etmektedir.

Bütün bu temel yasaların yanında 1983 yılında hazırlanan 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı KHK'nin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun'da yeni üniversite açılmasına ilişkin kuruluş esasları 3. maddede detaylı olarak belirtilmiştir. Bunlar;

1) Bir üniversitede fen fakültesi, edebiyat fakültesi veya ikisini birden barındıran fen-edebiyat fakültesinin mutlaka bulunmasının gerekmesi.

2) İhtiyaca göre, eğitim, eğitim bilimleri, iktisadi ve idari bilimler, hukuk, tıp, diş hekimliği, eczacılık, veteriner, mühendislik, mimarlık, ziraat, orman, ilahiyat ve güzel sanatlar fakülteleri veya bunların iki ya da daha fazlasının birlikte teşkil edeceği fakültelerin açılabilmesi. (Burada dikkat çeken husus, sayılan fakültelerin

---

⁶⁰ Bu ölçütler, bir öğretim üyesinin görevlendirilebilmesi için bölümde birden fazla öğretim üyesi bulunması ve ders yükünün ÜAK tarafından tespit edilen yükün üstünde olmaması, belirli bir sıra ile görevlendirmenin yapılması ve sırası gelmeyen öğretim üyesinin bir daha görevlendirilmemesi, mahrumiyet bölgelerindeki kadrolu öğretim üyelerinin de aynı şekilde gelişmiş üniversitelerde çalışmak için rotasyona tabi tutulması olarak belirtilmiştir

ikili ya da daha fazla sayı ile oluşturulabileceğidir. Hangi fakültelerin ikili ya da üçlü birliktelik içinde olacağı ise oldukça tartışmalıdır (Özaslan ve diğerleri, 1998,53).

3) Yine ihtiyaca göre, açılacak enstitülerin, önlisans veya lisans düzeyinde eleman yetiştiren yüksekokulların, konservatuarların, araştırma ve uygulama merkezlerinin üniversite örgütlenmesi içinde yer alması, olarak sıralanmıştır.

Bu maddede belirtilen birimlerin, alt birimlerin, anabilim dalı, anasanat dalı ve diğer ünitelerin oluşturulması, birleştirilmesi, kaldırılması ve işleyişinin YÖK'nce düzenlenmesi, özellikle bilim dalı ve sanat dalı kurulması ve kaldırılmasıyla ilgili düzenlemelerin YÖK'nun olumlu görüşü alınarak üniversitelerin senatoları tarafından yapılması da yer almıştır (Kitapçı, 1997,107-108).

Yükseköğretimde 1750 sayılı Yasa'ya kadar hukuki ve idari durumları bakımından dağınık bir yapı gözlenmiş olup, bu dönemde üniversiteler "Üniversiteler Kanununa tabi" ve "Özel Kanunlara göre kurulmuş" olarak ikiye ayrılmışlardır. 1970'li yıllara gelindiğinde Ankara Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İTÜ ve Ege Üniversitesi, Üniversiteler Kanunu'na tabi üniversite tiplerinden iken, Atatürk Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, KTÜ ve ODTÜ ise özel yasalara göre kurulmuş üniversite tipinden sayılmıştır⁶¹ (DPT, 1970,6).Uygulamada ise özel yasalarda hükmü bulunmayan hallerde, Üniversiteler Kanunu'nun bu yasalara aykırı olmayan hükümleri uygulanmıştır (DPT,1970,14).

Yasalarda görüldüğü üzere, 1946 yılına kadar üniversite kurulmasına ilişkin bir düzenleme yapılmamış, 1946'da yapılan düzenlemede ise, sadece üniversitelerde yeni fakültelerin ve okulların açılmasının yasal prosedürü belirtilmiştir. 1750 sayılı Yasa üniversite, fakülte kurulması açısından ilk çok kapsamlı çalışma olmuş ve fakülte açılması ciddi koşullara bağlanmıştır. Bu yasayı değerlendiren Akyüz (2003a), kendine göre kusur ve tutarsızlıkları bulunan 1750 sayılı Yasa'nın en önemli meziyetinin bir kurumun ne zaman 'üniversite' olacağını tanımlanması olduğunu belirtmiştir. Buna göre, en az üç fakültesi olacak; her fakültenin de en az yedi 'öğretim üyesi' olacaktır. Akyüz'e göre, bu sayılar ve biçimler her türlü tartışmaya açık olmakla birlikte, böylesi bir alt sınır belirlenmesi gerekmektedir. 1980'lere gelindiğinde ise, üniversite kurulmasına ilişkin koşullar, Anayasaya girmiş ve daha önce detaylı olarak yapılan düzenlemelere 2547'de rastlanmamıştır.

⁶¹ Örneğin, KTÜ'nün kurulmasına ilişkin çıkarılan özel yasada, bir fakültenin kuruluşunun tamamlanmasının, o fakültenin kadrosunda, profesörler kurulunu teşkil edecek aylıklı en az 6 profesörün bulunmasına bağlı olduğu belirtilmiştir (DPT,1970,17).

6.1.2. Üniversitelerin Yer Seçimine İlişkin Gerekçeler ve Yer Seçim Ölçütleri

Üniversitelerin yer seçimine ilişkin yapılan tespitlerde dikkat edilmesi gereken hususlar geçmiş tarihlerde de öngörülmekle birlikte, gerek Türkiye’de gerekse dünyada üniversite kuruluş yeri seçimlerinin bu öngörülere dayanmayan gerekçeleri de olmuştur. Bu gerekçeleri açığa çıkarabilmek ve Türkiye ölçeğinde geliştirilen yer seçim ölçütleri ve uygulamalarını değerlendirmek amacıyla bu bölüm üç başlık altında değerlendirilmiştir. Birinci bölüm üniversitelerin tarihsel gelişim sürecinde kullanılan yer seçim gerekçelerini oluştururken, ikinci bölümde Türkiye’de geliştirilen kuruluş yeri seçim ölçütleri iki ana rapor çerçevesinde değerlendirilmiş, son bölümde ise bütün bu süreçte görülen sorunlar dikkate alınarak bir ölçek modeli geliştirilmeye çalışılmıştır.

6.1.2.1. Üniversitelerin Yer Seçimi Gerekçeleri

Üniversitelerin yer seçimine ilişkin düzenlemeler konusu ile ilgili olarak iki aşamalı bir seçim süreci görülmektedir. Bunlardan birincisi, gerek ulusal politikalar, gerekse dünya ölçeğindeki siyasal ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle yapılan üniversitelerin kurulacağı bölge tespitidir. İkincisi ise, bölge seçimiyle bağlantılı olarak bu aşamadan sonra belirlenen bölgede üniversitenin nereye kurulacağıdır. Kentin içerisinde üniversite yerleşimlerine uygun bulunan bir yere/yerlere mi, yoksa kentin dışında adeta yeni bir kent olarak mı kurulacaktır⁶². Bu seçim sistemi dönem dönem farklılıklar göstermiştir.

Ortaçağ kentlerinde başlangıçta üniversiteler tek yapı olarak kurulmuştur. Yeni gereksinimler karşısında bu yapı çevresinde yer bulunamayınca, kentin farklı yerlerinde birbirinden uzak fakülteler şeklinde kurulmuştur. Ancak bu birbirine uzak

---

⁶² Bu iki ölçütle birlikte dikkat edilmesi gereken bir diğer konu ise üniversite yerleşiminde nelere dikkat edileceğidir. Üniversite yerleşkeleri planlanırken, işlevsel barınma karmaşıklıkları yönünden yaşayan birer kent özelliği göstermesinden dolayı yerleşkelerde yer alan işlev grupları, genel olarak yedi bölümde toplanmaktadır. Bunlar; (1) Eğitim ve öğretim işlevleri (derslikler vb.), (2) Araştırma işl. (laboratuar, kütüphane), (3) Yönetim işl. (idari birimler), (4) Barınma (öğrenci yurtları, akademik ve idari personel lojmanları), (5) Spor ve rekreasyon (açık ve kapalı alanlar), (6) Sosyo-kültürel faaliyetler işl.(kongre merkezi, yemekhane, dinlenme tesisleri), (7) Güvenlik ve destek birimleri (garaj, tesisat atölyeleri, depolar, servis vb). biçiminde sınıflandırılmaktadır. Ayrıca, birimler arası ilişkiyi sağlayacak yerleşke içi ulaşım ağının kurulması da önem taşımaktadır (Gürün,2003,100, Oruçkaptan,2003,168). Bununla birlikte planlamanın hesaplanamayacak kadar uzak bir geleceğe göre yapılması da önemlidir. Ancak bunu gerçekleştirmek çok güç bir iştir. Bu nedenle üniversitelerin gerek yer seçimlerinde gerekse planlanmalarında etken olan faktörler olarak sayılan öğrenci sayısı, öğretim bünyesi, yerleşecek teknik teçhizatın büyüklüğü, öğretim planı, araştırma çalışmalarının amaç ve hedefleri, öğrenci ve öğretmenlerin meslek dallarına dağılışı, ilim dallarının birbirleri ile bağlantıları (Göçer,1971,85) gibi unsurlar dikkate alınarak öngörüle bulunulmalıdır. Ancak bu konu farklı bir çalışma konusu olup, tez kapsamında ele alınmamıştır.

yerlerdeki okullar arasında gereksiz yere yorulan öğrencilerin bu sorununu çözmek amacıyla, üniversite kent çevresinde bir bütün halinde planlanmaya başlanmıştır (Kortan, 1981,7-8). Üniversitelerin, ortalama olarak hizmet çevresinin genişliğinin ne olduğu ve bir kent için en uygun büyüklüğünün ne olması gerektiği bu dönemde önem kazanmıştır. Üniversitelerin yakınındaki kentlerin ekonomik ve toplumsal yapısını nasıl etkileyecekleri önemli bir planlama unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Bu unsurun yeni kurulacak üniversitenin kent merkezinde mi yoksa çeperinde mi kurulacağını belirleyen makro yerleşme kararlarını, öğretim ve araştırma hedeflerinin, kapasitelerinin, akademik niteliklerinin belirlenmesi, kapsayacakları etkinliklerin saptanması, teknik koşullar ve çevre kararlarının oluşturulmasında biçimlendirici rol oynadıkları düşüncesi gelişmiştir (Sönmezer, 2003,147). Bu belirlemelerin ışığında, yaşanan talep patlaması karşısında hızlı bir büyüme yaşayan üniversitelerin bu talebi karşılayabilmek için başvurduğu temel yerleşme modeli olarak kitle eğitime en uygun model olan Amerika'da ilk uygulamalarının görüldüğü yerleşke üniversite modeli döneme damgasını vurmuştur.

Bu gelişmenin başlıca üç nedeninden söz eden Sönmezer (2003,147-148) bu nedenleri şöyle sıralamıştır: (1) Üniversitelerin yeni binalara kent içinde yer bulamaması sonucunda kent içinde gelişmelerinin sınırlanması, (2) İletişim ve ulaşım araçlarındaki gelişmelerin üniversitelerin kentlerden uzak olmasının yaratacağı bazı olumsuzlukları ortadan kaldırması, (3) Geniş araziler üzerinde gelişmiş teknolojilerle donatılmış üniversitelerin bir prestij unsuru olarak görülmeye başlanmasıdır.

Bu yerleşme biçiminin uygulanması ile birlikte; çağa uygun ve teknolojik bakımdan ileri öğretim ve araştırma mekânlarına sahip olabilmek, disiplinlerarası iletişim kolaylığı, yerleşke içi iletişim ve ulaşım kolaylığı, büyüyebilme ve gelişebilme olanağı, ortak kullanım alanlarının herkesin emrine sunulması ve mekânsal tekrardan kaçınma gibi olumlu sonuçları olmuştur. Ancak bunun yanında bazı olumsuzlukların ortaya çıktığının da dönem içerisinde görüldüğü ifade edilmiştir. Bu olumsuzluklar ise, kentin dışında geniş araziler üzerinde büyük teknolojilerle donatılmış olmanın ülke ekonomilerine getirdiği yükler, üniversitelerin toplumsal işlevlerinin izole edilmiş bir ortamda gerçekleşmesinin yeterince sağlanamaması (Sönmezer, 2003,148), toplumsal işlevlerin zayıflaması nedeniyle üniversitenin bilgi üretme ve onu toplumsal tabana yayma görevini yeterince gerçekleştiremeyeceği düşüncesi ve kentten ve toplumsal yaşamdan kopuk,

Şengül'ün (2003,52) deyimi ile yalıtılmış ve adeta bir akvaryum haline dönüşme tehdidi olarak tespit edilmiştir ⁶³ (Sönmezer, 2003,148; Kotran, 1981,9).

Farklı ülkelerin yer seçimine ve üniversite planlamasına farklı yaklaşımları olmakla birlikte 1960'lı yıllara gelindiğinde ABD'de planlama kararları eyalet ölçeğinde organize edilirken, İngiltere'de yine devlet eliyle bir merkezi planlama örgütünün eşgüdümüyle gerçekleştirilmekte ve bölgesel veya tarihsel öneme sahip kentlerin hemen dışında kurulması kararlaştırılmaktadır. Almanya'da üniversitelerin bölgesel dağılımına önem verilmekle birlikte büyüyebilir, değişebilir ve dönüşebilir planlanmakta ve öğrenci yurtları daha çok yerleşke dışında yapılmaktadır. Fransa'da ise yerleşkelerin kentlerin çevreselleştirilmesinde bir araç olarak kullanıldığı, karmaşık üniversite yapısının kentlerle bütünleşik olarak sürdürüldüğü ve öğrenci yurtlarının yerleşke dışında ve yetersiz olarak ele alındığı bir model uygulanmaktadır (Sönmezer,2003,151).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD ve Batı Avrupa ülkeleri genelinde üniversite yerleşmelerinin planlanması; ülke ve bölge düzeyinde hizmet, kaynak ve nüfus dağılımında, geri kalmış bölgeleri kalkındırmada ve toplumsal dönüşümde sosyo-kültürel bir araç olarak görülmeye başlanmıştır. Üniversitelerin makro yer seçim kararlarını yönlendiren etkenler UNESCO tarafından 1975 yılında yayınlanan "Planning Buildings and Facilities For Higher Education" adlı yayında şöyle sıralanmıştır (Aktaran, Sönmezer,2003,146): (1) Demografi (kurumun yaratacağı nüfusun yerleşme yerleriyle ilişkisinin konumlanması), (2) Sosyal denge (daha az eğitim kurumuna sahip bölgelere öncelik vermek yani kalkınma planlarındaki ifadesiyle bölgesel dengesizlikleri gidermek), (3) Maliyet, (4) Diğer temel örgütlenmelerle ilişkiler (eğitimsel, yönetsel, endüstriyel, tarımsal yapılar vb.), (5) Teknik koşullar (iklim, ulaşım ağı, topografya, yapım kapasiteleri), (6) Yerel kaynakların yeterliliği (personel, yapım gereksinimleri, vb.).

1950'lerden itibaren ülkemizde de üniversitelerin kent dışına yöneldikleri görülmektedir. Bu yönelmede en önemli etkilerden biri ülkenin üniversite politikalarındaki ABD etkileri olmuştur. Özellikle bölgesel dengesizliklerin ABD'de

---

⁶³ Bu olumsuzlukların da etkisiyle 1960'ların sonlarından itibaren dünya ölçeğinde geçmişe dönerek bazı planlı ve politika yapıcılarının kente entegre olmuş üniversiteleri, kent dışında konuşlanmış üniversitelere tercih etmeye başladığı gözlenmiştir. Bu yaklaşımda kentin değişik bölgelerine yükleme yapan çok kutuplu bir üniversite modeli bulunmaktadır. Bu eğilimi destekleyen bir diğer unsur da, işlevini yitirmiş veya kentin genişlemesi sonucunda kent içinde kalmış bulunan endüstriyel alanlara işlev ve canlılık kazandırma isteğidir. Örneğin, Lyon'da eski tütün fabrikası, Viyana'da eski demiryolu alanları bu amaçla kullanılmıştır (Sönmezer,2003,152).

kullanılan yöntemlerle aşılabileceğine olan inanç Land-Grant tipi üniversite yönteminin denenmesi ile ülkemizde 1955'te faaliyete geçmeye başlamıştır. Ayrıca, yeni kurulan ve gelişmekte olan üniversiteler trafik, hava ve gürültü kirliliği içindeki kent merkezleri yerine, yoğun kent dokusunun dışında büyüme, yayılma, gelişme olanağı tanıyacak açık alanlara yerleşme başlamışlardır (Gürün, 2003,100). Yerleşkelerin kent dışında olması, siyasi karar vericilerin tercihleriyle de yoğunlaşmaya başlamışlardır (Ekinci,2004,39). Türkiye'de üniversitelerin yerleşke biçiminde örgütlenmesini zorunlu kılan nedenleri Doğan (2003a,2-3) ise şöyle sıralamaktadır: (1) Kent içinde üniversitenin gereksinimini karşılayabilecek genişlikte bir alanın bulunmasında yaşanan sorunlar, (2) Bilim dallarının birbirleriyle sıkı bağlarının bulunması [ve kent içindeki dağınık yapının bu bağları desteklememesi], (3) Zamanın iyi kullanılması, (4) Yönetimde ve uygulamada birliğin sağlanması, (5) Fakültelerin birbirlerinden etkilenmesi ve yardımlaşmanın daha az maliyetle yapılması, (6) Denetim olanaklarının daha sık ve düzenli yapılabilmesi, (7) Farklı fakültelerdeki öğrencilerin aynı barınma ve sosyal alanları kullanmaları sonucu toplumsal ve kültürel ilişkilerde birbirlerini etkileyebilmeleri.

Ülkemizde yeni kurulan üniversitelerin yerleşke içinde planlanması olgusu, bazı bilim adamları tarafından günümüzde Türkiye için en geçerli planlama biçimi olarak görülmektedir. Yerleşkelerin daha çağdaş bir planlama niteliği göstermesi ve ülkemizdeki ilk yerleşke üniversitelerinin başarılı olmalarının örnek oluşturmaları, daha sonra kurulan üniversitelere model olmalarına neden olmuştur. Özellikle fakültelerin ihtiyaç duydukları arazilerin ortak kullanıma açık olarak tesis edilebilme kolaylığı, farklı meslek disiplinlerinin bir arada çalışma olanağının sağlanması, spor ve rekreasyon alanlarının yeterli sayıda ve sadece üniversite bileşenlerinin değil, zaman zaman kentlilerin de ortak kullanımına açık olması başarılı bulunmada önemli örnekler olmuşlardır (Oruçkaptan, 2003,165-167). Ancak yerleşke tipi üniversite yerleşiminin tıpkı gelişmiş batı ülkelerinde olduğu gibi Türkiye ölçeğinde de benzer olumsuzluklara neden olduğu üzerinde de durulmuştur. Bunlar, salt ekonomik ve siyasal gerekçelerle gelişmemiş yörelerde kurulan üniversitelerin kentle iletişiminin kopuk olması, birçoğunun kentsel gelişime uygun bir planlama içermemesi, geniş ve verimli arazilerin amaç dışı kullanılması, vb. olarak sayılmaktadır⁶⁴.

---

⁶⁴ Örneğin İnönü Üniversitesi'nin kurulması ile birlikte, kentin üniversite yönünde büyüdüğü görülmüştür. Oysa 1960 ve 70'lerdeki nazım planlarında kentin bu yönde büyümesi yoktur. Bu temel ilkelere aykırı olarak, herhangi bir şekilde bilimsel bir dayanakta yoksun olarak sadece boş bir arazi diye seçilmiş bir üniversite yerleşkesi kentin yanlış yönde büyümesine katkıda bulunur (Ekinci, 2004,46-47).

6.1.2.2. Türkiye’de Geliştirilen Üniversite Kuruluş Yeri Seçim Ölçütleri

Üniversitelerin kurulmasına ilişkin Türkiye’de kapsamlı iki çalışma yapılmıştır. Bunlardan birincisi, DPT’nin 1968 yılında yaptığı yükseköğretim araştırmasıdır. İkincisi ise YÖK, MEB ve DPT’nin 1990’ların başlarında yapmış oldukları “Yeni Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluş Yerlerinin Seçiminde Uygulanacak Ölçütler” adlı rapor’dur. Bu raporların birincisinde, yeni yükseköğretim kurumları açılmasının gerekliliği üzerinde durulmuş, bu kurumların nerelerde hangi ölçütlere göre açılabileceği detaylandırılarak sunulmuştur. Bu çalışmada raporlardan birincisi konumuz açısından taşıdığı önem nedeniyle detaylı olarak incelenip değerlendirilmiştir. Ancak ikinci rapor olan YÖK, MEB, ve DPT ortak raporu ilgili kurumların raporu verme konusunda isteksiz davranmaları nedeniyle incelenemediğinden ikisi arasında bir karşılaştırma yapıp yirmi yılı aşkın sürede ne gibi değişikliklerin rapora yansıtıldığına ilişkin bir değerlendirme yapılamamıştır. Raporun edinilmesine ilişkin her üç kurumla görüşmeler yapıp sonuç alınamamakla birlikte, özellikle konunun merkezinde durması nedeniyle YÖK ile yapılan görüşmelerde raporun varlığı hakkında bilgi sahibi olunduğu görülmüş, ancak bilgi edinme birimine yapılan resmi başvuruda raporun varlığı reddedilmiştir. Bu nedenle rapor ancak Dörtlemiz (1995,127-128) tarafından rapora ilişkin yapılan değerlendirme çerçevesinde ele alınabilmektedir.

6.1.2.2.1. Yükseköğretim Araştırması’na Göre Üniversite Kuruluş Yeri Seçim Ölçütleri ve Uygulanması

DPT tarafından 1968 yılında hazırlanan Yükseköğretim Araştırması Raporunda⁶⁵, yapılan anket ve incelemeler, üniversite yetkilileri ve öğretim üyeleri ile yapılan toplantılar ve görüşmelerde tespit edilen eğilimler göz önüne alınarak yeni açılacak yükseköğretim kurumları ile ilgili ilkelerin saptandığı belirtilmiştir. Genellikle üniversitelerde aynı kurum bünyesinde bile birbirinden farklı görüşlerin ortaya çıktığı belirtilen bu raporda, o dönemde hakim olan eğilim belirlenerek ortaya çıkarılan ilkelerin yeni üniversitelerle ilgili olarak geliştirilecek projelere ve mevcut üniversitelerle ilgili değişikliklere esas olabilecek şekilde düzenlendiği belirtilmiştir. Bu doğrultuda sunulan ilkeler, genel ve öğretim üyeliği ile ilgili olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Bu ilkelerden birinci başlığı oluşturan genel ilkelerde,

---

⁶⁵ Bu rapora ilişkin bilgiler bütünüyle DPT tarafından 1970 tarihli olarak hazırlanmış olan “Yüksek Öğretim Araştırması” kitabından alınmıştır (DPT,1970,76-85).

her üniversitenin ayrı bir yasayla kurulacağı ve ayrı birer proje olarak, üniversitede yer alacak fakülte ve yüksekokulların her birinin nihai büyüklüğü ve öğrenci sayısı, öğretim üyelerinin kurumlara göre ihtiyaç şeması ve zaman içinde gelişmesi, üniversitenin toplam yatırım ve zamanlaması ve bu konulara ilişkin tedbirler, programlama, zamanlama, gerekli hukuki yapı ve değişikliklere ilişkin ilkeler gözetilerek ele alınacağı birinci hüküm olarak yer almıştır.

İkinci olarak, sistemin yerleşik olmayan öğretim üyeleri ile yürütülmeye çalışıldığı üniversitelerde yaşanan sorunlar dikkate alınmış, bu yolun uygulanmaması gerektiği, kurumların ancak kendine yeterli öğretim üyesi sağladıktan sonra öğretime başlaması gerektiği belirtilmiştir. Ancak bu koşullar sağlandıktan sonra kurumlararası öğretim üyesi alışverişinden faydalanılmasının hem kıt kaynakların kullanılması hem de bilimsel haberleşme bakımından yararlı olacağı belirtilmiştir.

Ele alınan üçüncü konu, üniversite büyüklükleri ve kapsayacakları fakülte sayısı ile ilgili olup, öğretim üyelerinden azami yararlanma ve maliyet unsurları nedeniyle, gerek aynı öğretim üyelerinden gerekse aynı merkezi tesislerden yararlanma durumunda olan fakülte veya yüksekokulların aynı bünye içinde kurulmasında yarar görüldüğü ifade edilmiştir. Buna göre mühendislik okulları, temel bilimler okulları ile Tıp Fakülteleri ve bunlara kendi konularında servis yapacak iktisat veya işletmecilik kolları her üniversite içinde bulunmalıdır. Veteriner, tarım, dişçilik, eczacılık gibi yüksekokullar ise insan gücü talebi oranında ve bu üniversitelerin bir kısmında olacaktır. Ayrıca, her fakültede ayrı ayrı temel bilimler bölümlerinin kurulmasının önlenmesi ve bölümün üniversitede bir çatı altında toplanması da önerilmiştir.

Dördüncü olarak, yükseköğretimin tüm sorunları üzerinde fikir geliştirecek ve yükseköğretimin planlanması, yeni üniversite projelerinin geliştirilmesi ve benzeri fonksiyonları görmek üzere her üniversite ve her fakültede daimi “Planlama Büroları” kurulması önerilmiştir. Bu büroların, “MEB Planlama Bürolarının” ve DPT Eğitim Grubu içinde oluşturulacak “Yüksek Öğretim Ünitesi” temsilcilerinin her yıl periyodik olarak toplanmasının sağlanması, bu toplantılarda üniversiteler ve yükseköğretimdeki gelişmeler hakkında DPT’na bilgi verilmesi ve Teşkilatın yükseköğretim konusundaki görüşlerinin üniversiteye ve MEB temsilcilerine aktarılması hedeflenmiştir.

Beşinci başlıkta, yeni üniversiteler içinde kurulacak her fakülte veya yüksekokulun sorumluluğunun, gelişmiş üniversitelerin aynı konudaki bir fakültesine

verilmesi, sorumlu fakültenin ise yeni üniversitenin gelişimine gerekli katkı sağlamakla görevlendirilmesi önerilmiştir.

Son olarak, o dönemde Ege Üniversitesinin yatırımları konusunda çıkan pürüzlerin⁶⁶ diğer yeni üniversitelerde de yaşanmaması için özellikle yeni kurulacak üniversitelerde olmak üzere gelişen üniversitelerin, inşaat ve makine-teçhizat alımı ile ilgili gelişmelerini engelleyici mali hükümlere tabi olmamalarının sağlanması hükmü yer almıştır.

Öğretim üyeliği ile ilgili yeni üniversite kuruluşuna ilişkin maddelere gelince; yeni kurulacak yükseköğretim kurumlarında yararlanmak üzere mevcut üniversitelerden doçent ve özellikle profesör seviyesinde öğretim üyesi sağlanmasının mümkün olmayacağı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle yeni üniversitelerin, o üniversiteler için yetiştirilen kadrolarda öğretime başlatılması en uygun yol olarak görülmüştür. Bunun için yeni üniversitelerin asıl kadrosunu doktora yapmış ve bu üniversitelere yönelik doktora eğitimi yaptırılacak asistanların teşkil etmesi gerekli görülmüştür. Ayrıca, her yeni üniversite açılırken, fakültelerin kuruluş yılı ve öğretime başlama yılı olarak iki ayrı tarihi kapsar şekilde yasalaşmasının sorunları çözmede yardımcı olacağı belirtilmiştir. Ancak, bu durumda da ki tarih arasındaki sürenin, kurulan fakültenin ilk asistanlarının doçent olma süresinden az olmaması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca, öğretim üyelerinin yeni açılan üniversitelerde çalışmaları konusunda özendirici tedbirler alınması da diğer tedbirler olarak sunulmuştur.

Ancak, bu temel kuralların uygulanması gerektiğinin belirtildiği rapor Korkut'un ifadesine göre, üniversiteler tarafından da, kendilerine de bazı külfetler getireceği düşüncesiyle desteklenmemiştir (Korkut,2002,ix).

Yeni üniversite kurulmasına ilişkin bu temel ilkeler belirlendikten sonra aynı raporda 1970'li yıllarda açılması gereken üniversiteler ve bölgeleri konusunda bazı çalışmalar yapılmış ve gerekçeleriyle birlikte raporlaştırılmıştır. Bu raporda, İkinci BYKP'nda, bölgelerarası dengeli gelişme hedefini gerçekleştirmek için hizmetlerden yeteri ölçüde yararlanamayanlara yöneltilecek hizmet yatırımlarından biri olarak görülen yeni üniversitelerin yapılması ve yerleri üzerinde durulmuştur. Ancak bu konuda öncelikle üniversitelerin ölü yatırımlara dönüşmemesi ve hatta yatırımların yapılacağı merkezin gelişmesinde itici rol üstlenmesi için tedbir olarak

---

⁶⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız bölüm 7.1.1.Ege Üniversitesi

“...yeni yükseköğretim kurumlarının kuruluş yerleri bölge gelişme merkezleri dışında seçilmeyecek, öğretim üyesi ihtiyaçlarının yeterli ölçüde sağlanabilmesi için uzun süreli eğitim programı, eğitim kurumu açılmadan önce uygulanacaktır...”ifadesi yer almıştır. Buna göre yeni üniversite yerlerinin saptanmasında hem üniversite yatırımlarının bu merkezlerin gelişmesinde sağlayacağı katkı, hem de atıl yatırımların önlenmesi bakımından bölge gelişme merkezleri esas alınmış, ancak ilk safhada açılacak üniversiteler bakımından bu merkezler arasında tercihler yapılmasına gidilmiştir (DPT,1970,86).

1968 yılı Programının “Bölge gelişme merkezleri tespit olunacak ve ekonomik ve sosyal gelişmeyi bölgelerine yayacak noktalar olarak desteklenmelerine başlanacaktır” tespiti esas alınarak DPT’nin Yüksek Öğretim Araştırması’nda (1970,87-93) bazı kararlar alınmıştır. Bu kararlarda temel olarak kamu yatırımlarının bu merkezlerde yoğunlaştırılması önerilmiştir.

Dengeli bir fiziki dağılım için merkezler iki gruba ayrılmıştır:

- a) Gelişmiş büyük merkezler,
- b) Gelişmekte olan ve geliştirilecek merkezler.

Bunlardan gelişmiş merkezler, kamunun özellikle altyapı kuruluşlarıyla desteklenmesi uygun olan ve kendi gelişmesini sağlayan merkezler olarak tanımlanmıştır. Buralarda üniversite yatırımları bu anlamda düşünülmekte ve bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ve geliştirilecek merkezlerde ise kamunun, özel sektörün buralara gelmesini sağlayacak canlandırıcı destek yatırımları yapması öngörülmektedir. Buralarda üniversite ve merkezin karşılıklı etkileri birbirini geliştirir biçimde düşünülmektedir (DPT,1970,86-87).

Gelişmiş büyük merkezlerde kurulacak ve geliştirilecek üniversiteler, bir bütün olarak gelişen İstanbul, İzmit, Adapazarı aksı, bu aksın güneyinde gelişen Bursa, Ankara, İzmir-Manisa ve Adana olarak sayılmıştır. Bunlardan İstanbul, Ankara ve İzmir’de gelişmiş ve gelişmekte olan üniversiteler olduğu, bunlar dışında İzmit ve Adapazarı’nın İstanbul’un sanayi bölgesi olması, Manisa’nın tümüyle İzmir’e dönük bir gelişme göstermesi bakımından birer üniversite yeri olarak saptanmaları mümkün görülmediği ifade edilmiştir. Bursa ise sanayinin hızlı gelişmesi ve kültürel ortam bakımından elverişli bir merkez olarak saptanmıştır. Bursa Üniversitesinin mevcut üniversitelerdeki fazla kapasiteden yararlanma şansı fazla olacağından, burada kurulacak üniversitenin çabuk ve kolay gelişme olanaklarına sahip olacağı ifade edilmiştir. Adana ise 1985’te nüfusu 1 milyonu aşması tahmin

edildiği, ülkenin dördüncü metropolü olarak kabul edildiği ve Gaziantep, Adıyaman, K.Maraş, Mersin ve İskenderun'a da hizmet verebileceği tahmini ile üzerinde en az tartışma yapılabilecek merkez olarak görülmüştür. Özellikle üniversite öncesinde de Adana'da fazla sayıda öğrenci barındıran bir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi bulunduğundan, bütün üniversitelere önemli sayıda öğrenci veren bir merkez olarak kabul edilmiştir. Hizmetler, kültürel ortam ve öğretim üyeleri bakımından çekicilik yönlerinden Adana, üniversite kuruluş yeri olarak elverişli görülmüştür (DPT,1970,88-89,91). Dolayısıyla gelişmiş bölgelerde açılması planlanan üniversite merkezleri Bursa ve Adana olarak tespit edilmiştir.

Gelişmekte olan ve geliştirilecek merkezlerde kurulacak ve geliştirilecek üniversiteler (ikinci kademe) içerisinde ise iki tanesine öncelik tanınmıştır. Metropollerin gelişmeyi geniş etki alanlarına yayan, dışsal ekonomiler olduğu varsayımına dayanılarak bu dönemde ülkenin kuzey-batı, batı ve güneyinde bulunan metropoller yanında, bu yerleşmelerin ülkede dengeli dağılımını sağlamak üzere Samsun ve Elazığ'dan oluşan iki metropol kararı verilmiştir. Bu karar bu iki ilin 1985 yılında 600.000-800.000 nüfuslu, imalat sanayin yoğunlaştığı, geniş bölgelere hitap eden eğitim, sağlık ve kültür tesislerine büyük ölçüde sahip olan metropoller haline gelmesi ihtimali gerekçe gösterilerek sunulmuştur. Elazığ, bir teknik okulun ve veteriner fakültesinin bulunduğu, sosyal indeks çalışmalarında bu bölgede Türkiye ortalamasının üstünde çıkan tek il olarak belirlenmiştir. Samsun ise Karadeniz bölgesindeki tek gelişme merkezi olarak tespit edilmiş olup, burada kurulacak bir üniversitenin KTÜ ile karşılıklı geliştirme ilişkisi içinde olacağı tahmin edilmiştir (DPT,1970,89-90).

Bu kademedeki diğer merkezlerde üniversite yeri seçiminde, hizmet veya etki alanının genişliği, çevredeki ulaşım durumu, ildeki hizmetlerin nitelik ve niceliği, çevredeki diğer fiziksel planlama kararları, genel anlamda fiziksel dengeli dağılım ölçülerinin esas alındığı belirtilmiştir. Bu bakımdan doğu ve güneydoğu bölgesinde Erzurum dışında Diyarbakır ve Konya'da üniversite kurulması planlanmıştır. Doğu ve Güneydoğu, ana bölge merkezi Elazığ dışarıda kalmak üzere tarandığında geliştirilmesi gereken kentler Malatya, Gaziantep, Diyarbakır ve Van olarak belirlenmiş, bu merkezlerden Gaziantep, Adana metropolünün etki alanı içinde olduğu için ve burada kurulacak bir üniversitenin çok küçük bir alana hizmet edebileceği gerekçesiyle uygun görülmemiştir. Malatya, Elazığ ile aynı alt bölge içinde bulunduğu ve gelişmesinin Elazığ'a dönük olacağı ve burada bir üniversite

kurulduğu takdirde il üniversitesi niteliğini aşamayacak durumda olacağı gerekçeleriyle uygun görülmemiştir. Van ise bölge merkezi olarak Hakkari ve kısmen Ağrı'ya hizmet edebilme durumunda kabul edilmekle birlikte, nüfus ve hizmetler bakımından yeterli bir merkez niteliğine ulaşamadığı için ve Van-Diyarbakır ulaşım imkanları bu bölgenin daha batıdaki bir merkezden şimdilik yararlanma olanaklarını verdiği gerekçesiyle uygun görülmemiştir. Bu bölgede en geniş alana hizmet eden bölge gelişme merkezi Diyarbakır, üniversite yeri olarak saptanmıştır. Diyarbakır, Urfa, Mardin, Siirt, Bitlis illerinin doğal merkezi konumunda olduğu, ulaşım olanakları Van'ın merkez olduğu alt bölgenin buradaki hizmetlerden yararlanmasını kolaylaştırdığı, nüfus ve hizmetler bir üniversite bakımından yeterli görüldüğü, bir Tıp Fakültesi bulunduğu ve bir üniversite yerleşme alanının planlanması bakımından çalışmaların oldukça ileri bir safhaya geldiği gerekçeleriyle uygun görülmüştür (DPT,1970,91-92).

Orta Anadolu bölgesinde, gelişmekte olan ve geliştirilmesi gereken bölgeler olarak ise Eskişehir, Kayseri, Sivas, Konya belirlenmiş, bunun yanında Antalya ve Zonguldak'ta bu grup içinde tartışılmıştır. Bu merkezler incelendiğinde Eskişehir'de bir üniversite kurulduğunda İstanbul ve Bursa yanında hizmetin bu bölgede aşırı yoğunlaşmasına yol açacağı nedeniyle uygun görülmemiştir. Ayrıca Eskişehir'in etki alanındaki Kütahya, Uşak-Afyon illerinin diğer bölge merkezlerinden yararlanma olanaklarına sahip olduğu, Eskişehir'in gelişmesinde metropollerle ilgisi göz önüne alınırsa ve genel bir dengeli fiziki dağılım düşünülürse, Eskişehir'de bir üniversite yatırımının ileriki yıllara bırakılabileceği sonucuna varılmıştır. Kayseri ise Nevşehir ve Niğde gibi Ankara ile kolay ulaşım ve haberleşme içinde olan illere hizmet sağlayacağı, Kayseri'nin Adana ve Ankara'nın hizmetlerinden yararlanma olanağına sahip olduğu gerekçeleriyle uygun görülmemiştir. Antalya'nın, Burdur ve Isparta'nın merkezi olmakla birlikte, bu illere Konya'dan daha kolay hizmet sağlanacağı, ayrıca Antalya'nın gelişme hızı bakımından yeterli bir seviyeye ulaşmamış olduğu gerekçesiyle uygun görülmemiştir. Bu geniş bölgede en fazla ve en kolay hizmeti sağlama bakımından Konya en elverişli il olarak belirlenmiştir. Hızlı bir gelişim gösterdiği ve nüfus ve hizmetler bakımından yeterli olduğu, iyi bir ulaşım şebekesi içinde olduğu, dengeli bir fiziksel dağılım bakımından uygun bir yerde olduğu, Ankara ile yakınlığının üniversite gelişmesi bakımından olanak sağlayacağı görüşü ile Antalya Bölgesi ve Orta Anadolu'da en fazla ile hizmet sağlama olanağı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Konya'da bir Yüksek İslam Enstitüsü'nün bu dönemde öğrenim

yaptığı da belirtilmiştir (DPT, 1970,92-93). Bu gerekçeler sonucunda bu dönemde kurulacak üniversitelerin Bursa, Adana, Samsun, Elazığ, Diyarbakır ve Konya’da kurulma ve gelişmeleri uygun görülmüştür.

Araştırma raporunda, üniversite kurulmasına ilişkin bu iller seçilirken ya da alternatiflerden diğerleri elenirken kullanılan gerekçelerin zaman zaman bir biri ile çeliştiği görülmektedir. Örneğin, Gaziantep’in Adana’ya yakınlığı elenme gerekçesi olurken, Konya’nın Ankara’ya yakınlığı hızlı gelişmesini sağlamada bir fayda olarak ele alınmaktadır. Yine Karadeniz Bölgesinde KTÜ varken çok yakınlarında Samsun’da üniversite kurulması aynı gerekçe ile olumlu görülmektedir.

Daha sonraki süreçte bu üniversitelerin kurulması sırasında bu raporun ne kadar uygulandığı üniversitelerin kuruluş yıllarına bakıldığında görülmektedir. Bu illerden Adana ve Diyarbakır’da 1973 yılında üniversite kurulurken, Bursa, Elazığ, Samsun ve Konya’da 1975 yılında üniversiteler kurulmuştur. Bunların yanı sıra üniversite açılması ileri bir tarihe ertelenen Eskişehir’de 1973 yılında, Sivas’ta ise 1974 yılında, Malatya’da 1975’te birer üniversite kurulmuştur. Bu durumda raporda belirtilen üniversiteler zamanında kurulmakla birlikte, yeni kurulan üniversite sayısının planlananın üzerine çıktığı da görülmektedir.

6.1.2.2.2. “Yeni Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluş Yerlerinin Seçiminde Uygulanacak Ölçütler” Raporu

1968’de hazırlanan DPT araştırmasının dışında 1992’de, çok sayıda yeni üniversite kurulduğu dönemde yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin MEB, YÖK ve DPT tarafından yapılan ortak bir çalışmada “Yeni Yükseköğretim Kurumlarının Kuruluş Yerlerinin Seçiminde Uygulanacak Ölçütler” adlı bir rapor hazırlanmıştır. Bu raporla ilgili olarak Dörtlemiz 1995 yılında yazmış olduğu makalede, bu raporda yeni üniversite kurulacak illerin tespitine ilişkin ölçütleri (1995,127): (a) Başvuran aday sayısı, (b) Yerleşen aday sayısı, (c) ÖSS’ye giren, kazan aday sayısı ve oranı, (d) Nüfus büyüklüğü, (e) GSMH payı, (f) Diğer üniversite merkezlerine olan yakınlığı, (g) Kurumun oluşabilmesi için yapılan mahalli katkı, (h) Aynı ilde mevcut bir ya da daha fazla yükseköğretim kurumunun bulunup bulunmamasına göre değerlendirilmesi olarak sıralamıştır. Değerlendirme sonucunda 31 ilde yeni üniversite kurulması önerilmiştir. TBMM tutanakları incelendiğinde, gelen tasarıların gerek komisyonlarda gerekse kurul görüşmeleri sırasında yapılması istenilen

değişikliklerin temelinde yer alan gerekçeler, var olan ölçütlerin dışına çıkılmasına neden olmuştur (Dörtlemez, 1995,127-128).

Sekizinci BYKP Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda ise Prof. Dr. Mustafa Özyurt, yeni bir fakülte veya üniversitenin deneyimli eski üniversitelerin katkısı ve Yükseköğretim Eşgüdüm Kurumu'nun olumlu görüşü doğrultusunda yasa ile kurulmasının gerektiğini belirtmektedir (DPT,2000a,16) Yeni üniversitelerde de bölüm açılışlarının belirli standartlara oturtulması gerektiği, bu belirli standardı tutturmadan açılan bölümlerden çıkan kişilerin yetişmelerinin eksik kalması nedeniyle mesleki açıdan yetersiz kalacaklarının aşıkardığını belirten Özyurt, YÖK'ün doktora programlarının başlatılmasında uyulmasını istediği kuralların benzerlerinin, yeni bir bölümün açılmasına da uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda minimum düzeyde yurt içi akreditasyon sistemi ile eğitim kalitesinin kontrolünün ve devamının sağlanması gerektiğini de ifade etmiştir (DPT,2000a,32).

Dünyadaki ve Türkiye'deki yer seçimine ilişkin ölçütler göz önüne alındığında yeni üniversite kuruluşunda öncelikle kent planlamasının bir parçası olduğu varsayımından yola çıkılarak planlı ve programlı bir sistematik yaratılması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Planlanmış ve programlanmış bir üniversite yerleşkesi yapılırken amaç; akademik, idari personel ve öğrencilerin asgari müştereklerde bir araya getirilerek, üniversiteye bakış açılarını olumlu yönde etkilemek ve beklentilerini yükseltmektir. Üniversite yerleşkeleri genişleme, gelişme ve kullanım esnekliği taşınmalıdır. Ayrıca, kent içinde bulunduğu alanın çevre bağlantılarının ve çevre uyumunun sağlanması, merkez noktasının açık olarak belirlenmesi ve bu alana olan bağlantıların güçlendirilerek alan içinde ulaşılabilirlik düzeyinin saptanması açısından çok önemlidir (Gürün,2003,100; Erdem,Ü.,2003,79).

Yerleşkelerin planlanmasına ilişkin en temel görüş ise yerleşke planlamasının kent planlamasından ayrı düşünülüp ayrıca kurgulanmaması gerektiğidir (Ekinci, 2004,46). Buna bağlı olarak yerleşkeler belirlenirken, kentsel gelişme hedefleri de gözetilmelidir (Ekinci,2003). Her üniversite yerleşkesi oluşturulurken, bir çerçeve ana başlık oluşturulmalı ve o ana başlık altında üniversitenin bulunduğu bölgeye getireceği yeni dinamiğin önceliği, niteliksel gücü, kavramsal ve öncelikli düşünce ortamının tartışıldığı, demokratik ortam ihtiyacı konuları iyice tartışılarak yarınlara ilgili yönlendirmelerin olabildiğince irdelenmesi gerekmektedir. Bir yerleşke planlanırken oradaki kültürün üstüne ne koyulacağı iyi

belirlenmek durumundadır (Sözen,2003,31). Bunun yanı sıra kentsel mekânların planlanmasında ve tasarımında çevreye uyumluluk esastır. Dolayısıyla bu mekânlardan biri olan üniversite alanlarının kent içindeki konumları büyük önem taşımaktadır. Yerleşkelerin kent merkezleri dışında eğitim-öğretimin yanı sıra sosyal ve kültürel etkinlikler ile üniversite kimliğine uygun çağdaş ve yaşanabilir standartlarda bir yerleşke alanı olması hedeflenmelidir (Gürün, 2003,99). Kısacası üniversiteyle kent birbirine bir bütün halinde oluşturulmalı, her üniversite götürülen yerde kentle üniversite öpüştürülmelidir (Erdem,Ü.,2003,77)

6.1.2.3. Üniversite Kurulmasına Yönelik Yer Seçim Ölçütü Modeli

Bütün bu değerlendirmeler ışığında yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin istenen bir ölçüt modelinin iki basamakta yaratılması gerekmektedir. Bu basamaklar; “ulusal ölçekte ölçüt belirleme” ve “yerel ölçekte ölçüt belirleme” olarak biçimlendirilmiştir.

Ulusal Ölçekte Ölçüt Belirlenirken Şu Unsurlara Dikkat Edilmelidir:

1) Bölgesel eşitsizlikler dikkate alınarak, bu eşitsizlikleri azaltacak yerler seçilmelidir. Ancak bu seçim yapılırken, üniversite kurulması için gelişmişlik açısından bir kentte bulunması gereken alt limitler belirlenmelidir. Bu alt limitler; bölgenin ihtiyaç duyduğu/duyacağı bölümlerin tespit edilerek açılması, ekonomik, nüfus ve sosyo-kültürel açılardan kentin taşıma kapasitesinin aşılması, çevre kentlerin ulaşılabilir olması, kent planı açısından kentin taşıma kapasitesini aşmaması, üniversiteye sadece kenti/bölgeyi ekonomik olarak kalkındırma işlevi yüklenmemesi, kentin üniversitenin varlığına hazır olması, vb. olarak sıralanabilir. Örneğin, Erzincan ilinde yaşanan depremden sonraki yeni üniversitelerin kuruluşuna ilişkin yapılan meclis görüşmelerinde, büyük yıkım yaşayan kentin tekrar ayağa kalkabilmesi için üniversite açılması gerektiği ifade edilmiş ve bu konuda ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Ancak bu tip bir gerekçe ne üniversiteyi ne de kenti kalkındırabilecektir.

2) Disiplinlerarası bir ön çalışma yapılmalıdır.

3) Yeni üniversite açılmasına ilişkin harekete geçilmeden önce DPT, YÖK gibi konu ile ilgili kurumlar yeni üniversite açılmasının belirlenmesine ilişkin araştırmalar yapmalı ve bu araştırma kararlarının, ulusal ve yerel uygulayıcılar açısından bağlayıcı olması sağlanmalıdır.

4) Yer seçimi siyasi etkilerden olabildiğince uzak tutulmalı, üniversitenin gelişimine ilişkin hazırlanmış olan uzun vadeli hazırlanan bir plana dayalı olarak yapılmalıdır.

5) Açılacak bölümler belirlenirken, ülkenin ve bölgenin ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Ancak, bu konular dikkate alınırken üniversitenin temel işlevlerinden ödün verilmemelidir. Bu konu günümüzde sadece üniversite-sanayi işbirliği çerçevesinde ele alınmakta olup, yeni bölümlerin açılmasında bu kapsamda piyasaya eleman ve proje yetiştirmek konuları ön plana alınmaktadır. Ancak bu gelişme üniversiteleri temel işlevlerinden uzaklaştırmaktadır.

6) Kentte yaşayan halkın yeni üniversitenin varlığını kabullenmeleri ve yakın davranmalarına ilişkin altyapı hazırlanmalı, yakınında/içinde üniversite kurulacak kentin, bir üniversitenin varlığına hazır oluşluk düzeyi mümkün olduğunca gözetilmelidir. Bu durum üniversitenin kuruluş döneminde yaşayacağı sorunların azalmasına katkı sağlayacaktır.

7) Diğer üniversite merkezlerine olan yakınlığı tespit edilmelidir. Olabildiğince üniversitenin yurt yüzeyine eşit dağılımı bölgesel gelişme merkezleri düzeyinde eşit olarak sağlanmalıdır.

8) Aynı ilde birden fazla üniversite olup olmadığı ve ihtiyaç düzeyi değerlendirilmelidir.

9) Daha önceki çalışmalarda yer alan ancak sistemli olarak uygulanamayan, yeni açılan üniversiteler ve gelişmiş üniversiteler arasında bir bağlantı kurularak, gelişmiş üniversitelerin ve öğretim elemanlarının deneyimlerinden yararlanılması konusuna özen gösterilmelidir.

Yerel Ölçekte İse Şu Unsurlara Dikkat Edilmelidir:

1) Kurulacak üniversite yerleşke tipi ise kent-üniversite etkileşimini sağlayabilmek için kent için ulaşılabilir bir mekân olmasına dikkat edilmelidir.

2) Kent içinde ya da yakınlarında üniversitenin gereksinimini karşılayabilecek genişlikte bir alan bulunmalı, ancak arazi tarım arazisi olmamalıdır.

3) Kent planı ile uyumlu olan bir plan hazırlanmalı ve gelişmelerin plana uygun olarak yürütülmesi sağlanmalıdır.

4) Yerleşke planının yerleşkelere ilişkin tanımlanan yedi işlev grubu (eğitim ve öğretim, araştırma, yönetim, barınma, spor ve rekreasyon, sosyo-kültürel

faaliyetler, güvenlik ve destek birimleri işlevleri) dikkate alınarak bir kent gibi planlanması ve bu plana sadık kalınması sağlanmalıdır.

5) Yerleşke planı genişleme, gelişme ve kullanım esnekliği taşınmalıdır.

6) Bölgenin gelişimine yönelik ihtiyaç olunan alanlarda bölüm açılmasına da özen gösterilmelidir.

7) Üniversitelerin açılma kararı verildikten sonra ilk yatırımların yapılması için zaman kazandırılmak amacıyla gerekirse bir süre yeni açılan bölümlerin eğitim-öğretime başlamasına izin verilmemeli, kuruluş yarasında gerekirse hizmete giriş yılı ileri bir tarih olarak belirtilmelidir.

6.2. Türkiye Cumhuriyeti Tarihinde Kurulan Üniversiteler ve Dönemsel Olarak Sınıflandırılması

İki başlık altında sunulmuş olan bu alt bölümde birinci başlık “Üniversiteler ve Kuruluş Dönemleri” olup, bu bölümde Türkiye’de üniversite açma eğilimlerinin dönemsel olarak gösterdiği farklılıkların ortaya çıkarılabilmesi amacıyla yasaların yapıldığı ve uygulandığı tarihler dikkate alınarak bir sınıflandırma yapılmasına çalışılmıştır. İkinci başlık ise “Türkiye’nin Üniversite Dağılım Haritası” olup, Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze açılan üniversitelerin tarih sırasına göre Türkiye’ye dağılımı sergilenmiş, böylece bütün kalkınma planlarında ve üniversitelere ilişkin araştırmalarda temel hedeflerden birisi olarak karşılaşılan, “bölgesel dağılım eşitliğinin” sağlanıp sağlanamadığının görülmesi amacıyla, bölgelere göre ve çalışmada belirlenen tarihsel dönemler dikkate alınarak gruplandırılmıştır.

6.2.1. Üniversiteler ve Kuruluş Dönemleri

Bu bölümde Türkiye’de günümüze kadar kurulmuş olan 68’i devlet olmak üzere 93 üniversite ve YTE’nün üniversite yasalarının tarihleri baz alınarak beş sınıfta değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye’de üniversitelerin açılma dönemleri, her yasal değişikliğin yapıldığı dönem başlangıç kabul edilmek koşuluyla bölümlendirilmiştir. Bunlar, sırasıyla 1933, 1946, 1961 Anayasa değişikliği ve ilgili yasalara yansımaları, 1973, 1980 ve sonrası olmak üzere beş başlık altında sınıflandırılmıştır.

Aşağıdaki çizelgede ise Türkiye’de kurulan üniversiteler bulunduğu il, kuruluş tarihi ve kuruluş yasaları belirtilerek, devlet ya da vakıf üniversitesi ayırımı yapılmadan kuruluş tarihi sırası dikkate alınarak sıralanmıştır.

Çizelge.2: Kuruluş Tarih ve Yasalarına Göre Türkiye’de Üniversiteler⁶⁷

	Üniversite Adı	Bulunduğu İl	Kuruluş Tarihi	Kuruluş Kanunu
1. dönem	1 İstanbul Üniversitesi	İstanbul	1.11.1933	2252 Sayılı Yasa
	2 İstanbul Teknik Üniversitesi	İstanbul	1944	4619 Sayılı Yasa
2. dönem	3 Ankara Üniversitesi	Ankara	13.06.1946	4936 Sayılı Yasa
	4 Karadeniz Teknik Üniversitesi	Trabzon	20.05.1955	6594 Sayılı Yasa
	5 Ege Üniversitesi	İzmir	20.05.1955	6595 Sayılı Yasa
	6 Atatürk Üniversitesi	Erzurum	31.05.1957	6990 Sayılı Yasa (1955’te çıkarıldı)
	7 Orta Doğu Teknik Üniversitesi	Ankara	04.06.1959	7307 Sayılı Yasa
3. dönem	8 Hacettepe Üniversitesi	Ankara	08.07.1967	892 Sayılı Yasa
	9 Boğaziçi Üniversitesi	İstanbul	12.09.1971	1487 Sayılı Yasa
4. dönem	10 Dicle Üniversitesi	Diyarbakır	30.11.1973	1785 Sayılı Yasa (Diyarbakır Üni. olarak kurulmuş, 1982’de çıkarılan 41 Sayılı KHK ile Dicle Üni. adını almıştır)
	11 Çukurova Üniversitesi	Adana	30.11.1973	1786 Sayılı Yasa
	12 Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	30.11.1973	1787 Sayılı Yasa
	13 Cumhuriyet Üniversitesi	Sivas	09.02.1974	1788 Sayılı Yasa
	14 İnönü Üniversitesi	Malatya	03.04.1975	1872 Sayılı Yasa
	15 Fırat Üniversitesi	Elazığ	11.04.1975	1873 Sayılı Yasa
	16 Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Samsun	11.04.1975	1873 Sayılı Yasa
	17 Selçuk Üniversitesi	Konya	11.04.1975	1873 Sayılı Yasa
	18 Uludağ Üniversitesi	Bursa	11.04.1975	1873 Sayılı Yasa
19 Erciyes Üniversitesi	Kayseri	18.11.1978	2175 Sayılı Yasa	
5. dönemin ilk bölümü	20 Akdeniz Üniversitesi	Antalya	20.07.1982	41 Sayılı KHK (2809 s. Yasa)
	21 Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	20.07.1982	41 Sayılı KHK (2809 s. Yasa)
	22 Gazi Üniversitesi	Ankara	20.07.1982	41 Sayılı KHK (2809 s. Yasa)
	23 Marmara Üniversitesi	İstanbul	20.07.1982	41 Sayılı KHK (2809 s. Yasa)
	24 Mimar Sinan Üniversitesi	İstanbul	20.07.1982	41 Sayılı KHK (2809 s. Yasa) 29.01.2004 tarihli 7307 s. Yasa ile Mimar Sinan GSÜ olmuştur.

⁶⁷ Yukarıdaki çizelge www.yok.gov.tr adresinden (YÖK, 2004a; 54), üniversitelerin internet adreslerinden, ilgili yasalardan ve son olarak çıkarılan 5467 Sayılı Yasa’dan yararlanılarak hazırlanmış olup, vakıf üniversiteleri “*” ile işaretlenmiştir.

5. dönemin ikinci bölümü	25	Trakya Üniversitesi	Edirne	20.07.1982	41 Sayılı KHK (2809 s. Yasa)
	26	Yıldız Teknik Üniversitesi	İstanbul	20.07.1982	41 Sayılı KHK (2809 s. Yasa)
	27	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	Van	20.07.1982	41 Sayılı KHK (2809 s. Yasa)
	28	Gaziantep Üniversitesi	Gaziantep	27.06.1987	3389 Sayılı Yasa
	29	Bilkent Üniversitesi*	Ankara	12.12.1984	3785 Sayılı Yasa
	30	Koç Üniversitesi*	İstanbul	07.12.1991	3785 Sayılı Yasa
	31	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Bolu	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	32	Adnan Menderes Üniversitesi	Aydın	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	33	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Afyon	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	34	Balıkesir Üniversitesi	Balıkesir	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	35	Celal Bayar Üniversitesi	Manisa	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	36	Çanakkale Onsekiz Mart Üni.	Çanakkale	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	37	Dumlupınar Üniversitesi	Kütahya	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	38	Gaziosmanpaşa Üniversitesi	Tokat	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	39	Gebze Yüksek Teknoloji Enst.	Kocaeli	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	40	Harran Üniversitesi	Şanlıurfa	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	41	İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü	İzmir	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	42	Kafkas Üniversitesi	Kars	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	43	K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi	K.Maraş	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	44	Kırıkkale Üniversitesi	Kırıkkale	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	45	Kocaeli Üniversitesi	Kocaeli	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	46	Mersin Üniversitesi	Mersin	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	47	Muğla Üniversitesi	Muğla	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	48	Mustafa Kemal Üniversitesi	Hatay	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	49	Niğde Üniversitesi	Niğde	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	50	Pamukkale Üniversitesi	Denizli	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	51	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	52	Süleyman Demirel Üniversitesi	Isparta	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	53	Zonguldak Karaelmas Üni.	Zonguldak	11.07.1992	3837 Sayılı Yasa
	54	Osmangazi Üniversitesi	Eskişehir	18.08.1993	496 Sayılı KHK
	55	Başkent Üniversitesi*	Ankara	15.04.1994	3961 Sayılı Yasa
	56	Galatasaray Üniversitesi	İstanbul	06.06.1994	3993 Sayılı Yasa
	57	Fatih Üniversitesi*	İstanbul	07.06.1996	4142 Sayılı Yasa
	58	Işık Üniversitesi*	İstanbul	07.06.1996	4142 Sayılı Yasa
	59	İstanbul Bilgi Üniversitesi*	İstanbul	07.06.1996	4142 Sayılı Yasa
	60	Sabancı Üniversitesi*	İstanbul	07.06.1996	4142 Sayılı Yasa
	61	Yeditepe Üniversitesi*	İstanbul	07.06.1996	4142 Sayılı Yasa
	62	Kadir Has Üniversitesi*	İstanbul	30.05.1997	4263 Sayılı Yasa
	63	Atılım Üniversitesi*	Ankara	15.07.1997	4281 Sayılı Yasa

64	Doğuş Üniversitesi*	İstanbul	15.07.1997	4281 Sayılı Yasa
65	İstanbul Kültür Üniversitesi*	İstanbul	15.07.1997	4281 Sayılı Yasa
66	Beykent Üniversitesi*	İstanbul	15.07.1997	4282 Sayılı Yasa
67	Çağ Üniversitesi*	Mersin	15.07.1997	4282 Sayılı Yasa
68	Çankaya Üniversitesi*	Ankara	15.07.1997	4282 Sayılı Yasa
69	Maltepe Üniversitesi*	İstanbul	15.07.1997	4282 Sayılı Yasa
70	Bahçeşehir Üniversitesi*	İstanbul	18.01.1998	4324 Sayılı Yasa
71	Haliç Üniversitesi*	İstanbul	18.01.1998	4324 Sayılı Yasa
72	Ufuk Üniversitesi*	Ankara	18.12.1999	4488 Sayılı Yasa
73	Okan Üniversitesi*	İstanbul	18.12.1999	4488 Sayılı Yasa
74	İstanbul Ticaret Üniversitesi*	İstanbul	14.04.2001	4633 Sayılı Yasa
75	Yaşar Üniversitesi*	İzmir	14.04.2001	4633 Sayılı Yasa
76	İzmir Ekonomi Üniversitesi*	İzmir	14.04.2001	4633 Sayılı Yasa
77	TOBB Ekonomi ve Tek. Üni*	İstanbul	26.06.2003	4909 Sayılı Yasa
78	Ahi Evran Üniversitesi	Kırşehir	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
79	Kastamonu Üniversitesi	Kastamonu	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
80	Düzce Üniversitesi	Düzce	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
81	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Burdur	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
82	Uşak Üniversitesi	Uşak	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
83	Rize Üniversitesi	Rize	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
84	Namık Kemal Üniversitesi	Tekirdağ	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
85	Erzincan Üniversitesi	Erzincan	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
86	Aksaray Üniversitesi	Aksaray	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
87	Giresun Üniversitesi	Giresun	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
88	Hitit Üniversitesi	Çorum	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
89	Bozok Üniversitesi	Yozgat	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
90	Adıyaman Üniversitesi	Adıyaman	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
91	Ordu Üniversitesi	Ordu	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
92	Amasya Üniversitesi	Amasya	01.03.2006	5467 Sayılı Yasa
93	İstanbul Bilim Üniversitesi*	İstanbul	22.03.2006	5475 Sayılı Yasa

6.2.1.1. Birinci Dönem: Cumhuriyetin Kuruluşu ve 1933 Reformu Döneminde Kurulan Üniversiteler

1933 yılında 2252 sayılı yasa ile Darülfünun'un kapatılarak İstanbul Üniversitesi'nin kurulması ile birlikte Cumhuriyet döneminin ilk üniversitesi açılmıştır. Bunu 1944 yılında yürürlüğe giren 4619 sayılı Yasa ile kurulan İTÜ (Kaynar ve Parlak, 2005,26) izlemiştir. Bu dönem bir geçiş dönemi olarak kabul

edilmekte ve bu kurulan üniversiteler Cumhuriyet tarihinin ilk üniversiteleri olarak tarihte yerini almaktadır.

6.2.1.2. İkinci Dönem: 1946 Yasası'ndan 1960'a Kadar Olan Dönemde Kurulan Üniversiteler

İkinci dönem 1946-1960 dönemi olarak bölümlenmiş olup, Türkiye'de üniversitelerin Anadolu'ya yayılmaya başladığı dönem olarak anılır.

Bu dönemde “25 Şubat 1953 tarihinde 6059 sayılı Doğu Üniversitesi Kuruluş Hazırlıkları Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu kanun gereğince Anadolu'da dört yeni üniversite daha kurulmuştur” (Erdem A, 2005).

Bu dönemin ilk üniversitesi 1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu ile kurulan Ankara Üniversitesi'dir. Ankara Üniversitesi'nin kurulmasıyla birlikte 1925 yılında kurulan ve 1940 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi örnek alınarak biçimlendirilen (Arslan,2004,134) Hukuk Mektebi, 1930 yılında kurulan Ziraat Enstitüsü, 1935 yılında kurulan Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, 1940 yılında kurulan Fen Fakültesi ve 1945 yılında kurulan Tıp Fakültesi bu üniversiteye bağlanmıştır (Kaynar ve Parlak,2005,27).

Bu dönemde bölgesel gelişme farklılıklarını azaltmak ve bölgesel ihtiyaçlara göre eğitim verilmesini sağlamak amacıyla ABD'ndeki “Land-Grant” tipi bölge üniversitelerinden etkilenecek üniversitelerin kurulmaya başladığı görülmektedir. Bu üniversiteler; İzmir'de Ege Bölgesi'nin kültürel, endüstriyel, tarımsal ve ticari faaliyetleri ve bununla ilgili kurum ve kuruluşlara öncülük etmesi amacıyla 1955 yılında 6595 sayılı Yasa ile kurulan “Ege Üniversitesi” (EÜ), aynı yıl Trabzon'da Karadeniz Bölgesi'ndeki illerin sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm arayacak, madenleri, enerji kaynakları ve meyveleri bol olan bu bölgeye her yönden öncülük yapacak bir teknik üniversite olarak 6594 sayılı Yasa ile kurulup 1963 yılında öğretime başlayan “Karadeniz Teknik Üniversitesi” (KTÜ), 6690 sayılı Yasa ile yine 1955'te kurulup, 1957 yılında Erzurum'da hayata geçirilen ve Doğu Anadolu Bölgesi'nin sosyal, kültürel, ekonomik ve teknik bakımdan geliştirilmesinin amaçlandığı “Atatürk Üniversitesi” olmuştur. Atatürk Üniversitesi Amerikan eyalet üniversitelerine benzer şekilde, hazine arazisi üzerinde kurulan kurumlar gibi düzenlenmiştir. Doğrudan ziraatın kalkınmasından sorumlu olmuştur. KTÜ ve Atatürk üniversiteleri başlangıçta geçici olarak MEB'na bağlanmış ve kendilerine öğretim elemanı da veren daha eski üniversiteler onlara rehberlik etmiştir

(Gürüz,2001,300). Bu üniversiteler Türkiye’de üniversiteleri yurt sathına yayma çabalarının ilk ürünlerinden olan bölge üniversitelerine örnektirler.

Temelleri 1956 yılında atılan Orta Doğu İleri Teknoloji Enstitüsü’ne dayanan ve 1959’da 7307 sayılı özel bir kanunla kurulan Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ise özel amaçla kurulmuş üniversitelerden biridir. Bu amaçlar, Orta Doğu’nun kaynaklarını geliştirmek ve ekonomik sorunlarına çözüm getirmek, Türk ulusuna ve başka uluslara yarar sağlayacak uygulamalı araştırmalar yapmak olarak sıralanmıştır (Erdem A,2004; 2005)

6.2.1.3. Üçüncü Dönem: 1961 Anayasası’ndan 1972’e Kadar Olan Dönem

1961-1972 dönemini kapsayan 11 yıllık dönemde sadece Hacettepe ve Boğaziçi Üniversiteleri kurulmuştur. Bunlardan Hacettepe, ODTÜ gibi özel amaçla kurulmuş olup, bu amaç ülkenin ihtiyacı olan doktorlar yetiştirilmesini sağlamaktır (Erdem A.2005). Hacettepe Üniversitesi, 1967 yılında 892 sayılı yasayla teknik bilgileri yanında, geniş kültürlü, pratiğe ağırlık veren, sosyal sorunları bilen doktorlar yetiştirecek eğitimi vermek amacıyla yine Ankara’da kurulmuştur (Erdem,A.,2004). Boğaziçi ise, 12.09.1971 tarihli 1487 sayılı Yasa ile İstanbul’da kurulmuştur. Bu üniversite 1973’te çıkarılan Yasa’dan önceki döneme rastladığı için sınıflandırmada üçüncü dönemde yer almıştır.

Hacettepe Üniversitesi özel amaçla kurulmuş bir üniversite olarak bazı ayrıcalıklara sahip olmuştur. 892 sayılı Yasa’ya göre, rektör, tüm öğretim üyeleri yerine senato tarafından, iki yıl yerine beş yıl için seçilmiş ve görev süresi sekiz yıla kadar uzatılabilmiştir. Tam gün çalışma sistemini getiren yasanın, mali bazı kolaylıklar tanımış olması nedeniyle Hacettepe kısa sürede büyük atılımlar yapabirmiştir (“Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü”,1992,22).

6.2.1.4. Dördüncü Dönem: 1973-1980 Arası Dönemde Kurulan Üniversiteler

Dördüncü dönemle birlikte özel yasalarla üniversite kurma eğilimi yavaş yavaş yerini tek bir yasal düzenleme ile çok sayıda üniversite kurmaya bırakmıştır. 1973-1980 döneminde bu yaklaşıma ilişkin ilk uygulamalara rastlanmış, daha sonraki dönemlerde ise yaygın olarak toplu üniversite kurma yasaları ağırlık

kazanmıştır. Bu dönemde on üniversite kurulmuştur. Bunlar; 30.11.1973 tarihli 1785 sayılı Yasa ile Diyarbakır'da önceleri Diyarbakır adıyla kurulan daha sonra 20.07.1982 tarihinde çıkarılan 41 sayılı KHK ile Dicle Üniversitesi adını alan üniversite, yine aynı yasayla Adana'da kurulan Çukurova ve Eskişehir'de kurulan Anadolu Üniversiteleri, 09.02.1974 tarihinde çıkarılan 1788 sayılı Yasa ile Cumhuriyet'in kuruluşunun 50. yılı nedeniyle Sivas'ta kurulan Cumhuriyet Üniversitesi, 03.04.1975 tarihinde çıkarılan 1872 sayılı Yasa ile Malatya'da kurulan İnönü Üniversitesi, 11.04.1975 tarihli 1873 sayılı Yasa ile Elazığ'da kurulan Fırat, Samsun'da kurulan 19 Mayıs, Konya'da kurulan Selçuk ve Bursa'da kurulan Uludağ Üniversiteleri, 17.11.1978 tarihli 2175 sayılı Yasa ile Kayseri'de kurulan Erciyes Üniversitesi olarak sıralanmaktadır.

Bu dönemde kalkınma planlarındaki öneriler dikkate alınarak hem bölge üniversitesi kurmak, hem de üniversitelerin yurt düzeyine dengeli dağıtılması amacıyla bu üniversitelerin seçilmeye çalışıldığı görülmektedir. Böylece 1973-1981 yılları arasında üç büyük şehrin dışında bölgesel dağılımı sağlamak hedefiyle Diyarbakır, Eskişehir, Adana, Sivas, Malatya, Elazığ, Samsun, Konya, Bursa ve Kayseri'de toplam on üniversite açılmıştır.

1973 yılına kadar 7'si üç büyük kentte, birisi Trabzon, birisi Erzurum'da olmak üzere dokuz üniversite vardı. 1973-1978 döneminde ülkenin değişik bölgelerinde kurulan 10 yeni üniversite ile 1978 yılına gelindiğinde ülkedeki üniversite sayısı 19 olmuştur.

6.2.1.5. Beşinci Dönem: 1981'den Günümüze Yeni Açılan Üniversiteler

Beşinci dönem, 1980 sonrası YÖK'ün kurulması ve 1982 Anayasası'nın kabulünden sonraki süreci kapsayan dönem olarak sınırlandırılmıştır. Bu dönemde üç kez toplu halde üniversite kurulması eylemi söz konusu olmuştur. Birincisi 1982 yılında 41 sayılı KHK ile, ikincisi 1992 yılında 3837 sayılı Yasa ile, üçüncüsü ise 2006 yılında 5467 sayılı Yasa ile gerçekleştirilmiştir. Ancak son gelişmenin çok yakın bir tarihte olması nedeniyle meclis tutanaklarının taranmasına karşın bu bölüm 1982-1991 aralığı, 1992'den günümüze olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır.

6.2.1.5.1. 1981-1991 Arasında Açılan Üniversiteler

1980 darbesini izleyen yıllar Türkiye’de “bir gecede onlarca üniversite açma geleneğinin” yerleştiği bir dönem olarak tarihte yerini almıştır. Köklü anayasal ve üniversite yasası değişikliğinin yapıldığı 1981’de çıkarılan 2547 sayılı yasanın hemen arkasından 20.07.1982’de 41 sayılı KHK ve bununla ilgili 2809 sayılı Yükseköğretim Kurumlarını Yeniden Düzenleyen Kanun ile sekiz üniversite daha kurulmuş, 1984 ve 1987’de kurulan biri vakıf, iki üniversite ile birlikte 1992’ye gelindiğinde 28’i devlet üniversitesi olmak üzere üniversite sayısı 29 olmuştur.

Bu üniversiteler Antalya’da kurulan Akdeniz Üniversitesi, İzmir’de kurulan Dokuz Eylül Üniversitesi, Ankara’da kurulan Gazi Üniversitesi, İstanbul’da kurulan Marmara, Mimar Sinan ve Yıldız Teknik Üniversiteleri, Edirne’de kurulan Trakya Üniversitesi ve Van’da kurulan Yüzyüncüyıl Üniversitesi’dir. Gaziantep’te bulunan ODTÜ yerleşkesinin, 26.07.1987’de çıkarılan 3389 sayılı Yasa ile Gaziantep Üniversitesi’ne dönüştürülmesi ile bu dönemdeki devlet üniversitesi sayısı 28’e ulaşmıştır.

1984’te ilk özel üniversite olarak tüzel kişilik kazanan Bilkent Üniversitesi ise 17.03.1992 tarihli 3785 sayılı yasa ile birlikte resmen kurulmuştur (YÖK,2004b).

6.2.1.5.2. 1992 ve Sonrasında Açılan Üniversiteler

11.07.1992’de 3837 sayılı Yasa ile 21 yeni devlet üniversitesi, İzmir ve Kocaeli’nde olmak üzere iki YTE ve Bilkent Yasası da kabul edilirse 17.03.1992’de 3785 sayılı Yasa ile Ankara’da Bilkent ve İstanbul’da Koç Üniversiteleri’nden oluşan 2 Vakıf üniversitesi olmak üzere toplam 25 üniversite ve YTE kurulmuştur (“Üniversiteler”, 2005).

21 ilde kurulan devlet üniversitelerinin adları ve kurulduğu merkezler ise şunlardır: Bolu’da Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Aydın’da Adnan Menderes Üniversitesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Manisa’da Celal Bayar Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kütahya’da Dumlupınar Üniversitesi, Tokat’ta Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Şanlıurfa’da Harran Üniversitesi, Kars’ta Kafkas Üniversitesi, Kahramanmaraş’ta Sütçü İmam Üniversitesi, Kırıkkale Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Muğla Üniversitesi, Hatay’da Mustafa Kemal Üniversitesi, Niğde Üniversitesi, Denizli’de Pamukkale Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, Isparta’da Süleyman Demirel Üniversitesi, Zonguldak Kara Elmas Üniversitesi.

Böylece niteliği tartışılmakla birlikte, devlet üniversitesi sayısı 53'e yükselmiş ve yükseköğretimin ülke yüzeyine yayılması hedefine ulaşmada önemli bir adım atılmıştır.

1992 yılında çok sayıda yeni üniversite açılmasının gerekçeleri Atanıl tarafından şöyle başlıklandırılmıştır (1993,147);

1) Anayasanın “Kanun, yükseköğretimin yurt düzeyine dengeli bir şekilde yaygınlaştırılmasını gözetir” ilkesi,

2) Kitlesele eğitimin yükseköğretimin temel hedeflerinden biri olması,

3) Diğer ülkelerdeki yükseköğretimde okullaşma oranları,

4) Nüfus artış hızımız ve ortaöğretimde okullaşma hedefleri⁶⁸

5) Yükseköğretime olan talebin artış göstermesi,

6) Anayasanın 130. maddesi, kalkınma planlarındaki hedefler, gibi yükseköğretimde okullaşma oranını artırmayı zorunlu kılan yasal dayanaklar,

7) Yurt dışında yükseköğrenim görme arayışlarının artması.

Bu gerekçeler, çok sayıda yeni üniversite açılmadan önce yapılan çalışmalar sonucu elde edilen bilgiler doğrultusunda oluşturulmuştur. Bu sorunların çözümünde ya yeni üniversitelerin açılması ya da mevcut üniversitelerde ek kapasite yaratılması gerektiğini belirten Ertuğrul (1992,97), mevcut üniversitelerin kapasitelerini artırmanın mümkün görünmediği için sorunu çözmeye en etkili yöntem olarak yeni üniversiteler açılmasının uygulandığını belirtmiştir (Ertuğrul,1992,97). Yapılan hesaplamalar sonucunda o zamanın koşullarında Atatürk Üniversitesi kapasitesinde 10-12 kadar yeni üniversiteye ihtiyaç olduğu saptanmış (Ertuğrul,1992,97), Avni Akyol'un ifadesine göre Milli Eğitim Komisyonu'nda açılacak üniversite sayısı 44, YTE sayısı dört olarak belirlenmiştir. Ancak, bu sayının çok fazla olması ve maddi koşulların sağlamada yetersiz kalacağı görüşü çerçevesinde yapılan tartışmalar sonucu 21 devlet üniversitesi ve iki YTE'ye karar verilmiştir (“Meclis Tutanakları”, 1992,20-25).

18.08.1993 tarihinde 496 sayılı KHK ile Anadolu Üniversitesi'nin ikiye bölünmesi ile Eskişehir'de ikinci üniversite olarak Osmangazi Üniversitesi kurulmuştur. Ayrıca 06.06.1994 tarihinde 3961 sayılı Yasa ile İstanbul'da Galatasaray Üniversitesi kurulmuştur.

---

⁶⁸ Türkiye üniversiteye girmek için sıra bekleyen bir milyona yakın lise ve dengi okul mezunu ve her yıl mezun olacak 350.000 kadar öğrenciyi absorbe edecek kapasite yaratmak gibi muazzam bir sorunla karşı karşıyadır (Ertuğrul,1992,97),

1984 yılında temelleri atılan Bilkent dışında 1992 dönemi vakıf üniversitelerinin sayılarının da hızla arttığı bir dönem olmuştur. Bu tarihten günümüze sayıları 25'i bulmuştur⁶⁹. Bunlar; 15.01.1994 yılında 3961 sayılı Yasa ile Ankara'da kurulan Başkent, 07.06.1996 tarihli 4142 sayılı Yasa ile İstanbul'da kurulan Fatih, Işık, İstanbul Bilgi, Sabancı, Yeditepe, 15.07.1997 tarih ve 4181 sayılı Yasa ile Ankara'da kurulan Atılım ve İstanbul'da kurulan Doğuş ve İstanbul Kültür, aynı tarih 4182 sayılı Yasa ile İstanbul'da kurulan Beykent, Maltepe, Ankara'da kurulan Çankaya ve Mersin'de kurulan Çağ, 30.5.1997 tarih ve 4263 sayılı Yasa ile İstanbul'da kurulan Kadir Has, 18.01.1998 tarih ve 4324 sayılı Yasa ile İstanbul'da kurulan Bahçeşehir ve Haliç, 18.12.1999 tarih ve 4488 sayılı Yasa ile Ankara'da kurulan Ufuk, İstanbul'da kurulan Okan, 14.04.2001 tarih ve 4663 sayılı Yasa ile İstanbul Ticaret, İzmir'de kurulan Yaşar ve İzmir Ekonomi, 01.07.2003 tarih ve 4909 sayılı Yasa ile İstanbul'da kurulan TOBB Ekonomi ve Teknoloji ve 22.03.2006 tarih ve 5475 sayılı İstanbul Bilim Üniversiteleridir.

2000'li yılların başından itibaren üzerinde tartışılan yeni üniversiteler kurma konusu ise 2004 yılında tartışmaların hızlanması ile birlikte hareketlenen ve 01.03.2006 tarihinde 5467 sayılı Yasanın çıkarılması ile birlikte 15 üniversitenin kuruluşunun kesinlik kazanması ile netleşen bir süreç olmuştur. Bu dönemde kurulması kararlaştırılan üniversiteler, Kırşehir'de kurulan Ahi Evran, Kastamonu, Düzce, Uşak, Rize, Burdur'da kurulan Mehmet Akif Ersoy, Erzincan, Aksaray, Giresun, Adıyaman, Ordu, Amasya, Tekirdağ'da kurulan Namık Kemal, Çorum'da kurulan Hitit ve Yozgat'ta kurulan Bozok Üniversiteleridir (5467 SK, 2006). Bu üniversitelere ilişkin yürütülen tartışmalar sırasında yeni 10 Üniversitenin kurulmasına ilişkin çalışmalar yapıldığı bilgisi de verilmiştir.

Sonuç olarak, 2006 yılında yeni kurulan 15 üniversite ile birlikte Türkiye'de 68 devlet üniversitesi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde beş üniversite, iki özel statülü devlet üniversitesi⁷⁰ ve 25 vakıf üniversitesi bulunmaktadır⁷¹ ("Üniversiteler", 2005; 5467 Sayılı Kanun, 2006).

⁶⁹ Bu üniversiteler, çalışma alanımız, dolayısıyla örneklemimiz içinde olmamakla birlikte burada sadece kuruluş dönemlerine ilişkin verilerin sunulması gereğiyle bu bilgiler sunulmuştur.

⁷⁰ Bunlar; Ahmet Yesevi Türk Kazak ve Kırgızistan Türkiye Manas Üniversiteleridir ("Üniversiteler", 2005).

⁷¹ Yukarıda sayılanların dışında dört askeri yüksek öğretim kurumu ile üç vakıf meslek yüksekokulu bulunmaktadır ("Üniversiteler", 2005). Yükseköğretim Kurulunun internet sitesinde bulunmamakla birlikte bunlara Polis Akademisini de eklemek gerekir. Polis Akademisi, 25 Nisan 2001 tarihinde kabul edilen 4652 sayılı Polis Yüksek Öğretim Kanunu ile Güvenlik Bilimleri Fakültesi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü ve Polis Meslek Yüksek Okulları'ndan meydana gelen bir üniversite haline getirilmiştir (www.pa.edu.tr, 2005).

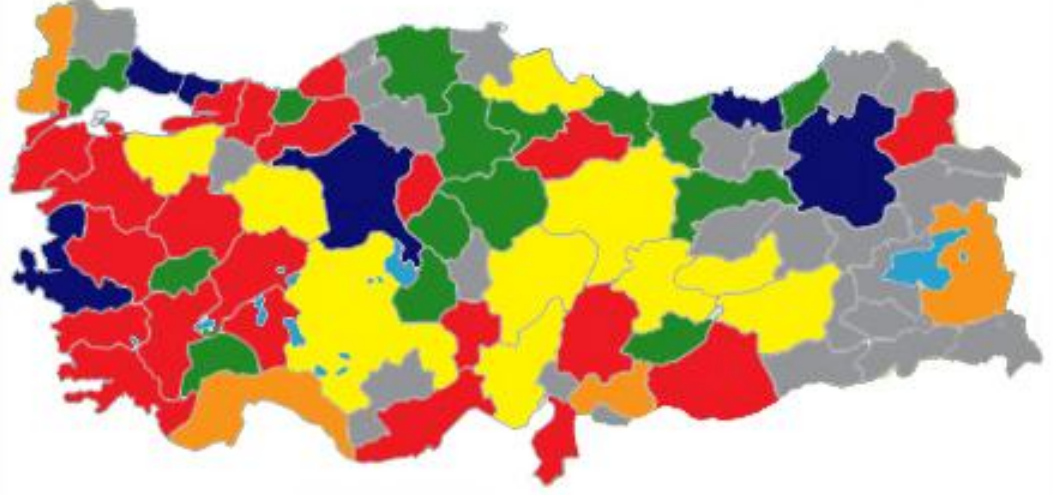
6.2.2. Türkiye'nin Üniversite Dağılım Haritası

Cumhuriyet tarihinde 1933'te İstanbul Üniversitesi'nin açılması ile başlayan devlet üniversitesi sayısı, Çizelge 2'de de görüleceği üzere son hamlenin Mart 2006'da yapılmasıyla 68'e yükselmiştir. Üniversite konusu başlangıçta yöntemin yanlışlığının vurgulanmasına karşın, ülkenin ekonomik gelişmesinin de bir yöntemi olarak artık kanıksanmış bir biçimde yenilerinin açılması ile nicelik olarak artmaya devam etmektedir. Bir yandan yeni üniversitelerin yeterince altyapı hazırlığı yapılmadan açılmasının yarattığı sorunların altı çizilerek yöntemin tekrar uygulanmaması vurgulanmaktadır. Diğer yandan ise, dünyada bütün gelişmiş ülkelerinde çok sayıda üniversite olduğu ve bizim bunun çok gerisinde olduğumuz söylenerek gelişmiş olmanın temel koşullarından birisi olarak çok sayıda ve hemen her ilde üniversite açılmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Bu tartışmaların gölgesinde üniversite sayısı hızla artmaya devam etmektedir. Bu çerçevede yapılan bir diğer tartışma ise özellikle 1980'li yıllardan itibaren bir yasa ile çok sayıda üniversitenin birlikte açılması olmuştur. Bu noktada eleştirilen unsur ise aynı anda açılan bu kadar üniversitenin mali ve personel sorunlarının giderilmesinin birden sağlanamayacağı olmuş, hatta uzun yıllar bu sorunlardan kurtulmanın mümkün olmadığı da görülmüştür.

Bu tartışmalar çerçevesinde ülkemizde de sayıları hızla artan üniversitelerin "ekonomik kalkınma" aracı olarak bölgesel dağılımını gözlemleyebilmek ve Türkiye'de yeni üniversite açılmasının amaçlarına ne kadar hizmet ettiğini değerlendirme sırasında yardımcı olmak amacıyla bir harita harılanmıştır. Aşağıda görülen haritada üniversitelerin ülke coğrafyasına dağılımı, açılış dönemleri dikkate alınarak yapılmıştır.

Harita. Türkiye Üniversite Dağılım Haritası

■ 1950'lerde ilk üniversite açılan iller	■ 1970'lerde ilk defa üniversite açılan iller
■ 1980'lerde ilk defa üniversite açılan iller	■ 1990'larda ilk defa üniversite açılan iller
■ 2006'da ilk defa üniversite açılan iller	■ Henüz üniversite açılmayan iller

Türkiye'de 1973 yılına kadar açılan dokuz üniversiteden üç tanesi, 1973-1981 yılları arasında açılanların tamamı, 1982 yılından 1991'e kadar açılan dokuz üniversiteden beşi, 1992'den 2005'e kadar açılan 25 üniversite ve YTE'den 24'ü, 2005'te açılanların tamamı Ankara ve İstanbul dışında açılmıştır.

Yukarıda görülen haritada Türkiye'de üniversite açılan iller açıldıkları döneme göre renklendirilmiştir. Bu renklendirme de 1960'a kadar üniversite açılan iller laciverte boyanırken, 1960-1970 arasında açılan iller olan Ankara ve İstanbul'da daha önceden üniversite açılmış olduğu için renklendirme yapılmamıştır. 1971-1980 arasında ilk üniversite açılan iller sarıya, 1981-1991 arasında ilk üniversite açılan iller turuncuya, 1992-2000 arasında ilk üniversite açılan iller kırmızıya, 2006'ta açılanlar ise yeşile boyanmıştır. Haritada gri görünen illerde henüz bir üniversite açılmamıştır.

Harita'da birden fazla üniversite açılan iller ilk üniversite açıldığı yılın rengi ile gösterilmiştir. harita incelendiğinde her ne kadar üniversitelerin açılma dönemlerinde yapılan planlarda bölgesel dağılımda denge olması gerektiğinin altı çizilmişse de, toplu üniversite açma dönemleri olan 1982, 1992, 2005 dönemlerinde

belirli bölgelerde yığılma görülmektedir. Örneğin, 1992’de Ege ve Marmara’da görülen yığılma, 1970’lerde İç Anadolu merkezli olmuştur. 1982 dönemindeki yığılma haritada görülememektedir. Bunun nedeni ise bu dönem açılan üniversitelerin çoğunun Ankara ve İstanbul’da açılmış olmasıdır. Üniversite açılmayan bölgelere bakıldığında ise Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerinde bir yığılma olduğu görülmektedir.

Çizelge.3: Türkiye’de Devlet Üniversitelerinin Bölgesel Dağılımı⁷²

Bölgeler	1982’den		1982-1994		2006’da		Toplam	
	Önce Açılanlar		Arası Açılanlar		Açılanlar			
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Marmara	4	21.05	10	29.41	1	6.66	15	22.06
Ege	1	5.26	8	23.53	1	6.66	10	14.71
Karadeniz	2	10.53	3	8.82	7	46.69	12	17.65
Akdeniz	1	5.26	5	14.71	1	6.66	7	10.29
İç Anadolu	7	36.84	4	11.77	3	20.01	14	20.59
Doğu Anadolu	3	15.80	2	5.88	1	6.66	6	8.82
G.Doğu Anadolu	1	5.26	2	5.88	1	6.66	4	5.88
Toplam	19	100	34	100	15	100	68	100

Bu konuda hazırlanan bir diğer sınıflandırma olan Çizelge.3’de ise üniversitelerin bölgesel dağılımı, üç basamakta değerlendirilmiştir. Bunlar: 1982’den önce açılan üniversiteler, 1982 yılından 1994 yılına kadar açılan üniversiteler ve 2006 yılında açılanlar olarak adlandırılmıştır. 1982 yılına kadar açılan toplam 19 üniversiteye bakıldığında en fazla üniversitenin yedi sayısı ile %36.84 oranında olan İç Anadolu Bölgesi’nde açıldığı görülmektedir. Bunu, dört üniversite ve %21.05 oranı ile Marmara Bölgesi takip etmektedir. Bölgesel gelişmenin sağlanması gerekçesi ile üzerinde durulan Doğu Anadolu Bölgesinde üç, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise bir üniversite açılmıştır. Ancak bu dönemin 1933-1981 arasını kapsadığı göz önüne alınarak İstanbul ve Ankara’nın bulunduğu bölgelerde daha önce temeli atılan bölümlerin üniversite haline getirilmesinin bir yansıması olduğu söylenebilir.

⁷² Bu çizelgede vakıf üniversitelerinin tamamına yakınının üç büyük ilde yer alması nedeniyle dağılım yüzdelere etkilememesi için değerlendirme dışı tutulmuştur.

1982 ve 1992 ağırlıkta olmak üzere iki toplu üniversite açma eyleminde kurulan toplam 34 üniversiteden on tanesinin yani yüzde 30'a yakın kısmının yine Marmara Bölgesi'nde açılması "bölgesel gelişme" kaygılarının dikkate alınması konusunda şüpheler uyandırmaktadır. Bu dönemde önemli bir gelişme Ege Bölgesi'nde olmuş, 1982 yılına kadar sadece İzmir'de EÜ adıyla var olan üniversiteye sekiz adet yeni üniversite eklenmiş ve bölgede üniversite yatırımına ilişkin ciddi bir atılım gerçekleşmiştir. Aynı oranda olmamakla birlikte benzer bir atılımda Akdeniz Bölgesi'nde gerçekleşmiş, bir olan üniversite sayısı altıya çıkmıştır. Ancak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerine ilişkin artış ikişer üniversite ile yüzde 5.88 oranlarında kalmıştır.

2006 yılında kurulan 15 yeni üniversiteye bakıldığında ise en fazla sayıda üniversitenin yaklaşık yüzde 50'ye varan oranla Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştiği görülmektedir. Bunun dışında İç Anadolu'da üç üniversite kurulmuş, geri kalan her bölgede birer üniversite kurulmuştur.

Bütün bu gelişmeler sonucunda Türkiye'de bölgelere göre üniversitelerin dağılımının hangi düzeyde olduğuna bakıldığında 68 üniversiteden 15'inin Marmara Bölgesi'nde olduğu, 14'ünün İç Anadolu'da, 12'sinin Karadeniz'de olduğu görülmektedir. Son iki sırayı ise altı üniversite ile Doğu Anadolu ve dört üniversite ile Güneydoğu Anadolu almaktadır. Bu rakamlara bakıldığında üniversite sayılarının da gelişmişlik düzeyine yakın bir sıralama içerisinde buldukları görülmektedir. Ancak bu noktada, yapılan araştırmalarda ve DPT plan ve programlarında yer alan temel hedeflerden birisi olan bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmak için gelişmemiş yörelere üniversite açılması fikrinin, uygulamalarda dikkate alınma oranının düşüklüğü dikkati çekmektedir.

İllere göre dağılıma bakıldığında ise gelişmiş iki il olan Ankara ve İstanbul'da 1982'ye kadar açılan 28 üniversiteden 10 tanesi açılmışken, ilerleyen yıllarda bu dağılımın diğer illere doğru kaydığı görülmektedir. Ancak bu süreç içerisinde de bu iki kentte özel üniversite sayısının hızla artması bu merkezleri üniversite kenti haline dönüştürmeye başlamıştır.

7. TÜRKİYE'DE SEÇİLMİŞ ÜNİVERSİTELERİN KURULUŞ YERİ SEÇİM KARARLARI

Tezin bu bölümü iki alt bölümden oluşturulmuştur. Birinci alt bölümde 2006 yılına kadar açılan elli üç devlet üniversitesinden altıncı bölümde yapılan sınıflandırma çerçevesinde altı üniversite seçilmiş ve seçilen bu üniversitelerin kuruluş öyküleri incelenmiştir. İkinci alt bölümde ise toparlanan bilgiler doğrultusunda Türkiye'de üniversitelerin kuruluş dönemi politikalarının, üniversitelerin yer seçim kararlarına etkilerine ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

7.1. Seçilmiş Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçim Kararları ve Gelişimi

Üniversiteler, büyük ve karmaşık bir yapıya sahip, yüksek maliyetli yatırımlar olduklarından dolayı üniversite planlaması, uzun vadeli projeksiyonlar gerektiren bir konu olarak görülmektedir. Bu planlama sürecinde ise kurulacak üniversitelerin amaçları, ülke, bölge ve kent içindeki yerlerinin seçimi, arazinin belirlenmesi, üniversitenin genel karakterinin ve büyüklüğünün saptanması, organizasyonel yapısının düzenlenmesi, mimari tasarıma esas olacak programlarının yapılması, gelişme nitelik ve ölçütlerinin belirlenmesi, tasarım temel kararlarının alınması, gibi birçok önemli aşamayı gerektiren, kapsamlı ve çok disiplinli bir çalışma gerekmektedir (Sönmezer, 2003,144).

Bütün bu gereksinimler çerçevesindeki bilgilerin araştırıldığı bu bölümde, üniversite kurulmaya ilişkin ilk hamlelerin yapıldığı ve sadece iki üniversitenin açıldığı 1933-1946 aralığı dışındaki dönemlere ait birer üniversite seçilerek örneklem oluşturulmuştur. Bu örneklem oluşturulurken 1946-1960 döneminde özellikle 1955'te açılan dört bölge üniversitesinden birisi olarak Ege Üniversitesi, 1961-1970 aralığında açılan Hacettepe Üniversitesi, 1971-1980 aralığında açılan üniversitelerden İnönü Üniversitesi, 1981-1990 aralığında açılan üniversitelerden Akdeniz Üniversitesi, 1991-2000 dönem aralığında çok sayıda üniversite açılmış olduğu için iki üniversite seçilmesi kararlaştırılarak Adnan Menderes ve Mersin Üniversiteleri seçilmiştir.

Bu altbölümde seçilmiş bu üniversitelerin kuruluş öyküleri incelenmiş ve kuruluş yeri seçim kararlarının nasıl verildiğine ilişkin bir görüş oluşturulmaya çalışılmıştır.

7.1.1. Ege Üniversitesi

Çalışmanın bu alt bölümünde Türkiye'nin ilk kurulan beş üniversitesinden biri olan Ege Üniversitesi'nin (EÜ), kuruluş gerekçeleri, kuruluş süreci, yer seçimine ilişkin gelişmeler alt başlıklar altında değerlendirilmiştir.

7.1.1.1. Ege Üniversitesi'nin Kuruluş Gerekçeleri

İzmir'de Ege Bölgesi'nin kültürel, endüstriyel, tarımsal ve ticari faaliyetleri ve bununla ilgili kurum ve kuruluşlara öncülük etmesi amacıyla kurulan EÜ, ABD'deki "Land-Grant" tipi bölgesel üniversitelerden etkilenecek Türkiye'de 1955 yılında kurulan ilk bölge üniversitelerinden biridir.

Kuruluş döneminde ilde Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu, Yüksek İslam Enstitüsü, İzmir Eğitim Enstitüsü, İzmir Tekstil Teknik Yüksekokulu, İzmir Yüksek Teknik Okulu gibi okullar mevcut olup, eğitim gereksinimi azaltılmaya çalışılmışsa da üniversitenin yerini tutmadığı düşünülmüştür. Bunun yanı sıra, İstanbul'dan sonra Ankara'da bir üniversite kurulması üzerine İzmir'de de bir üniversite isteği yoğunlaşmıştır. Bir yandan çocuklarına yükseköğrenim yaptırmak isteyen İzmirli diğer yandan İzmir'deki güçlü STK'ları, ticaret ve sanayi odası ve yerel basın İzmir'de bir üniversitenin kurulmasının gerektiğini sıklıkla dile getirmiştir. Dönemin hükümetleri ise İzmir'de bir üniversitenin açılması için erken bir dönem olduğunu belirtmişlerdir. Bu sırada konu ile ilgili ilk etkin hareket İzmir milletvekillerinden gelmiştir. Hükümet yeni üniversite kurulması için yeterli tesislerin bulunmadığı, bütçe olanaklarının elverişli olmadığı, kurulacak olan bu üniversitelere öğretim üyesi sağlanamama sorunu gibi nedenlerle konuyu, bir hükümet önerisi olarak ele almamıştır. Ancak, İzmir ve diğer Ege illerinden 23 milletvekili konuyu Meclis'e taşımış ve "Ege Üniversitesi adıyla İzmir'de bir Üniversite Kurulması Hakkında Kanun" tasarısı böylece ortaya çıkmıştır (Bilgehan ve diğerleri,2005,10-11). Böylece milletvekillerinin önerileri ve ısrarlı teşebbüsleriyle üniversitenin kuruluş süreci başlamıştır.

7.1.1.2. Ege Üniversitesi'nin Kuruluş Süreci

Prof. Dr. Şükrü Hazım Emiroğlu, EÜ'nün açılışının bir tesadüf olmadığını belirtirken bunu anılarında şöyle ifade etmiştir: "İktidara 1950'de gelen DP'nin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri zamanında (1952'de) liseler 4 yıla çıkmış...1954'e geldiğinde...yeniden 3 yıla inerek, bu kez de 3. ve 4. sınıflar birlikte mezun

olmuşlardı...Bir yandan o yılın ikiye katlanan lise mezunları, öte yandan da artan nüfusa paralel olarak...mevcut...3 üniversitenin sınırlı kontenjanları daha da zorlanmış oluyordu. Bir başka önemli siyasi gelişme de 1954 genel seçimlerinde DP'nin CHP karşısında...zafer kazanması ve bu başarıda da Ege Bölgesi'nin büyük paya sahip olması ile ilişkilidir. Ege'de en büyük il İzmir'in o tarihlerde...Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'nun yanında nüfus yoğunluğu, ulaşım kolaylığı ve coğrafi avantajları nedeniyle İzmir ili, ağırlıklı bir konuma sahipti. Belki Adnan Menderes'in doğum yeri olan Aydın ili üzerinde de durulmuş olabileceği akla gelebilir. Çünkü bunu, 1957 yılında İzmir'den milletvekili seçilen EÜ Ziraat Fakültesi Dekanı Vamık Tayşi'nin Aydın da bir Tarım Üniversitesi'nin kurulması için Adnan Menderes'in direktifi ile Almanya'ya üniversitelerde incelemeler yapmak üzere gönderildiğine dair söylentilerle ilişkilendirmek mümkündür” (Aktaran, Bilgehan ve diğerleri,2005,1174).

Yapılan bütün tartışmaların çözümlenme çabalarının sonucu EÜ'nün kuruluş yasasına ilişkin tasarı Meclis'e taşınmıştır. Yasa'nın görüşüldüğü Meclis toplantısında, meclis tutanaklarından anlaşıldığı üzere herhangi bir maddeye ilişkin tartışma ya da görüş ayrılığına rastlanmamıştır. EÜ adıyla bir üniversite kurulmasına ilişkin yasa için Meclis'te 541 üyeden 275'i oy kullanılmış, 274 kabul, bir ret oyuyla kanunlaşmıştır. Bütün maddeler oy çokluğu ya da oy birliği ile kabul edilmiştir (“Meclis Tutanakları”,1955,441). Bunun temel nedenlerinden birisi de, o dönemde ülkede üniversite sayısının bir kaç tane ile sınırlanmış olması ve tüm ülke sathına yayılması gerektiğine olan inanç olarak yorumlanabilir.

Bu sürecin sonunda 20.05.1955 tarihinde 6595 sayılı “Ege Üniversitesi adıyla İzmir'de bir Üniversite Kurulması Hakkında Kanun” (Ek 1), çıkarılmıştır. Bu Yasa'nın çok iyi düşünülmüş bir yasa olduğunu ifade eden Bilgehan ve diğerleri (2005-12-13), bir üniversitenin kurulması için belirgin kolaylıkların bu Yasa ile sağlandığını belirtmişlerdir. Üniversitenin kurulması sonucu, kuruluş yasasının birinci maddesi ile diğer üniversite elemanlarından kolaylıkla yararlanılmış, 4. madde bazı binaların üniversite çalışmalarına tahsis edilerek kullanımını kolaylaştırmış, 5. madde ise geçici beşinci madde ile dernek kurulması sağlandıktan sonra, umulan oranda olmamakla birlikte, bağışlarla malzeme sağlanmasını kolaylaştırmıştır (Bilgehan ve diğerleri,2005,12-13,1146). Yasa'da sorun yaratan tek konu inşaat yetkisinin Bayındırlık Bakanlığı'na verilmesi ile çıkmış, bu bakanlığın işlerinin çokluğu gerekçesiyle yatırımlar ilk zamanlarda gereği

gibi yürütülememiş, alınan ödenekler harcanamamıştır. Bunun yarattığı sorunların çözülebilmesi için uzun süreler yapılan yasal değişiklik hedefli çalışmalar 1967 yılında sonuçlanmış, kabul edilen 957 sayılı Yasa'yla inşaatın yapılması yetkisi üniversiteye devredilmiştir (Bilgehan ve diğerleri,2005,38).

1932 yılında Bornova Ovası'na inşa edilen Ziraat Mektebi, EÜ'nin çekirdeğini oluşturmuştur (Bilgehan ve diğerleri,2005,9). EÜ, Bornova'da fiili olarak Tıp Fakültesi ve Ziraat Fakültesi dekanlarının Ağustos 1955'te Bornova Bölge Ziraat Okulu bina ve arazilerini bir kısmını teslim alması üzerine başlamıştır. Bu tarihlerde yoğun bir nüfusa ve yerleşime sahip olmayan bu bölgenin, bir yerleşke üniversitesinin gelişimi için ideal ortam sunduğu ifade edilmektedir (Soygül, 2006). Üniversitenin kurulması ile birlikte İzmir merkezinin doğusunda yer alan Bornova'da hızlı bir gelişme olmuş, üç yıl sonra 1958 yılında ilçe statüsü kazanmış, 1960'lı yıllardan itibaren ise üniversite kenti niteliği kazanmaya başlamıştır (EÜ,2005a,64; Bilgehan ve diğerleri,2005,9).

EÜ'ni oluşturan iki fakülte yasa ile kurulmuştur. Ancak 4936 sayılı Yasa'nın geçici dördüncü maddesine göre Profesörler Kurulu oluşturmak için en az beş profesör ya da ordinaryüs profesör bulunmasının gerekmesi nedeniyle 11 Mart 1958 tarihine kadar bu sayı sağlanamadığından Tıp ve Ziraat Fakültelerinde bu kurullar oluşturulamamış, kurullar oluşamayınca rektör seçilememiştir. Profesörler Kurulu oluşmayan bir fakülte dekan ve yönetim kurulunu seçemeyeceği için alt yapısını da oluşturamamıştır. Böylece bu tarihe kadar fakültelerin kurucu dekanlarını, 6595 sayılı Yasa'nın geçici 2. maddesi uyarınca Milli Eğitim Bakanı atamış, önemli idari kararlar bu iki dekanın önerisi Milli Eğitim Bakanı'nın onayı ile gerçekleşmiştir. Bu nedenle bu tarihe kadar MEB'na bağlı olarak rektörsüz ve senatosuz faaliyetini sürdüren EÜ, bu tarihten sonra tüzel kişilik ve özerklik kazanmıştır (Bilgehan ve diğerleri, 2005,3,19).

Fen Fakültesi üçüncü fakülte olarak 1960'da kurulmuş, 1961'de dekan ve yönetim organlarını seçerek faaliyete geçmiştir. Mühendislik Bilimleri Fakültesi inşaatları MEB tarafından yapılarak 1963 yılında üniversiteye devredilmiştir. İnşaat Fakültesi de aynı şekilde MEB tarafından yürütülmüş ve üniversiteye devredilmiştir (Bilgehan ve diğerleri,2005,38). Ancak Mühendislik Bilimleri Fakültesi, Dış Hekimliği ile birlikte 1969 yılında faaliyete geçebilmiştir (Bilgehan ve diğerleri,2005,15,19). 1981 yılına kadar üniversitede 20 fakülte kurulmuştur. 1982 yılında DEU'nin EÜ'nden bölünerek kurulması ile birlikte birçok fakülte DEU'ne

aktarılmıştır. Bunun ertesinde EÜ'ne bağı yedi fakültesi kalmıştır (Bilgehan ve diğerleri,2005,20-21; Soygöl, 2006).

EÜ'ne bağı olarak 1979 yılında üniversitenin 1979 Mali yılı bütçesinin TBMM Bütçe Komisyonu'nda görüşülmesi sırasında iki Denizli milletvekili tarafından teklif edilerek Bütçe Kanununa 10 Milyon TL ödenek koyulmak suretiyle Denizli Tıp Fakültesi kurulmuştur. Ancak faaliyete geçirilemeyen bu fakülte 1982 yılında kaldırılmıştır (Bilgehan ve diğerleri, 2005,20). 1983 yılında bu durumun rahatsızlığıyla EÜ'ye bağı Denizli Tıp Fakültesi'nin tekrar kurulması meclisin gündemine Denizli Milletvekilleri tarafından getirilmiş, yapılan tartışmalardan sonra fakültenin kurulması kararı Meclis'ten çıkmıştır. Ancak bu tartışmalarda dikkati çeken unsur, YÖK temsilcisi ve komisyon üyeleri arasındaki iletişimsizlik olmuştur. Yapılan tartışmalar esnasında Denizli milletvekilleri halkın bu fakülteyi ne büyük arzu ile istediklerini, kentin bir tıp fakültesi kurulması için yeterli altyapıya sahip olduğunu ve 303 dönüm arazinin Tıp Fakültesi için istimlak edildiğini, Meclis'te sadece Denizli'deki kurulmuş fakültenin kaldırıldığını, bu olayın başka örneğinin olmadığını ifade etmişlerdir. Bazı milletvekilleri ise, İzmir'de iki tıp fakültesinin olduğu, önceden kurulmuş iken bu fakültenin aktif hale getirilemediği, ayrıca tıp fakültesi kurmanın masraflı bir iş olduğu gerekçeleriyle bu fakültenin tasarıdan çıkarılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu fakülteye ilişkin tartışmalarda en önemli konu, YÖK temsilcisi Kemal Karhan'ın "Denizli Tıp Fakültesi bu tasarıda yoktu, komisyonda şekillendi" ifadesidir. Çünkü bu ifade 1979'da fakülte kurulma kararında olduğu gibi fakültenin kurulma kararının ilgili kurum tarafından araştırma yapılarak değil, milletvekillerinin olası baskıları sonucu siyasi olarak verilmiş olduğunu işaret etmektedir ("Danışma Meclisi Tutanakları", 1983a,499-518).

EÜ'nin akademik yapısını oluşturmak üzere açılan akademik birimlerden bazıları çeşitli nedenlerle kapanmakla birlikte 2006 yılı verilerine göre üniversitede 11 fakülte, yedi enstitü, beş yüksekokul, yedi MYO, 25 Araştırma ve Uygulama Merkezi, bir devlet konservatuvarı ve rektörlüğe bağı altı bölüm bulunmaktadır (Bilgehan ve diğerleri,2005,28; EÜ,2005a,7; Soygöl,2006).

7.1.1.3. Ege Üniversitesi'nin Yer Seçimi

EÜ'nün kuruluş yeri seçim kararı incelendiğinde, aslında şu an ki üniversite yerleşkesinden farklı bir mekânın düşünüldüğü ortaya çıkmaktadır. Kurucu rektör, Ankara'ya yer seçimine ilişkin karar verilmesi amacıyla bugünkü Atatürk Mahallesi

denilen yeri teklif etmek üzere gitmiştir. Ancak o dönemde “kuş uçmaz, kervan geçmez” bir bölge olduğu, altyapısı olmadığı ve kuruluştaki sıkıntılar yaratacağı gerekçeleriyle Ankara’da kabul görmemiştir. Günümüzde Bornova olarak adlandırılan ve toprağın en verimli olduğu Bornova Ovası’nın üzerine üniversite yerleşkesi kurulması karara bağlanmıştır. 1960’lı yıllarda üniversitede binalaşma başladığı andan itibaren hep tarım alanlarının üzerinde biçimlenmiştir (Erdem,Ü., 2003, 75-77).

Ancak Emiroğlu’nun döneme ilişkin anılarında aktardığına göre, EÜ’nin Bornova’da daha önce Orta Ziraat Okulu olarak bilinen yere kurulması, bölgedeki mevcut altyapının kullanılabilmesi içindir. Yaklaşık 3000 dekarlık geniş arazi, binaları, tarlaları, bağ-bahçeleri, hayvan barınakları, ziraat makineleri, köylü el sanatları ve ev ekonomisi gibi pek çok olanakları bulunmaktadır. Bu altyapı ziraat fakültesi için çok iyi bir fırsat olmuştur. Ayrıca İzmir’e ulaşım için tren bağlantısının bulunması, İstanbul-Ankara karayolu kavşağında yer alması tercih nedenleri arasında sayılmaktadır (Aktaran, Bilgehan ve diğerleri, 2005,1175).

EÜ’nin kuruluş yeri seçimine ilişkin İzmir Büyükşehir Belediyesi Genel Sekreterliği’nden alınan bilgide, bir bölümü Hazine’den tahsis edilerek, bir bölümü şahıslardan kamulaştırılarak 1950’li yıllarda oluşturulmuş toplam 4.444.000 m² alanı kapsadığı belirtilmiştir. Yerleşke, zaman içinde gelişerek, Belediye Meclisi’nin 28.11.1997 tarih 05/230 sayılı kararı ile 1/5000 ölçekli Nazım İmar Planı’nda “Üniversite Kampüs Alanı” olarak uygun görülene kadar, yapı yoğunluğu ve fonksiyonları belirlenmeden özel projesine göre gelişme göstermiştir (Topal, 2006).

Orta Ziraat Okulu’ndaki mevcut altyapıya karşın, üniversitenin kuruluşunda fiziksel altyapının zayıf olduğu söylenmektedir. Başlangıçta önemli bir bölümü istimlak edilen arazilerdeki eski binaların kullanılır hale getirilmesi ve (Amerika yardımıyla sağlanan yarım daire kesitli saç) barakalarda öğretime başlamış olan ve bazı çevrelerce bu yüzden “gecekondu üniversitesi” diye anılan üniversite, diğer üniversitelerden bazı dönemlerde gelen öğretim üyelerinin (üniversite diğer üniversitelerden bir ay önce açılıp, Şubat tatilini de bir ay önce yaparak bu öğretim üyelerinin dönem dışında ve sömestre tatilinde gelip programı sıkıştırılmış olarak uygulamışlarına olanak verilmiştir), İzmir’in kamu hastanelerinden ve tarımsal kuruluşlarından ek görevle katılan seçkin uzmanların, organize olmaya başlamış olan öğretim birimlerinin kadrolarına atanan öğretim üyeleri ve asistanların çabalarıyla öğretime ciddi şekilde devam etmekte iken, resmi açılış töreni 9 Mart 1956’da

yapılmıştır (Bilgehan ve diğeri,2005,15-16,1175; Soygöl,2006). Bunun yanı sıra tıp eğitimi çevre hastanelerle protokol yapılarak yürütülmeye çalışılmıştır. Soygöl'e göre (2006), kliniklerin geliştirilmesinde İzmir Hastane Yaptırma Derneği ve hayırsever halkın önemli desteği olmuştur. Bu sorunlar zamanla aşılmış ve İzmir'in üniversitenin gelişimine önemli katkıları olmuştur.

1960'lı yıllara gelindiğinde bir yandan istimlakler ile yerleşke arazisi genişletilirken, diğeri yandan Kredi Yurtlar Kurumuna yurt için, MEB'na Yüksek Öğretmen Okulu için 100 dönüm arazi tahsisine karar verilmiştir. MEB'na verilen bu arazi üzerinde kurulan Yüksek Öğretmen Okulu 1978 yılında kapatılmış, üniversite bu araziyi geri almak için uğraşmış, ancak MEB vermemiş ve arazideki binalarında Bornova Fen Lisesi'ni açmıştır. Bunun dışında Bornova'da bulunan Suphi Koyuncuoğlu Lisesi'nin (13 dönüm 1968'de) ve Kız Meslek Lisesi'nin arsalarını da MEB'na EÜ vermiştir (Bilgehan ve diğeri, 2005,31,33).

Kuruluş yeri projesinde yerleşke sistemi esas alınmıştır. Yerleşkede rektörlük, hastane, eğitim binaları, lojman, yurt binaları, spor tesisleri ve gelişme alanları belirlenmiştir. Yarışma usulü ile proje seçim işlemi tamamlandıktan sonra, ilk daimi inşaat 1960 Mayıs ayında öğretim üyeleri lojmanlarına temel atılması ile başlamıştır. 1962'de ise hastane yapımına başlanmış ve 1972 yılı sonunda tamamlanmıştır (Bilgehan ve diğeri, 2005,36-37).

Üniversitenin kuruluş aşamasında kentin sosyo-ekonomik altyapısının üniversite açılmasına uygun olduğu belirtilmektedir. Kaldı ki kurulduktan sonra da EÜ'nün, 1982 yılına kadar İzmir'in ve Ege Bölgesi'nin tek üniversitesi olarak hizmet ettiği görülmüş, kuruluşunda zorluklarla başlayan süreç, İzmir'in ve bölgenin gelişmesinde etken olmuştur (Soygöl, 2006).

1982'de İzmir dışında Manisa, Balıkesir, Aydın ve Denizli'de yüksekokullar kurulmasında, Isparta'da bir tıp fakültesi açılmasında, İzmir'de bir Teknik Üniversite kurma kararının verilmesinde etken olan EÜ, 20 Temmuz 1982 tarihinde DEÜ'nin açılması ile ikiye bölünmüştür (Bilgehan ve diğeri,2005,21). Böylece Ege Bölgesi'ndeki tüm üniversitelerin kurulmasında ve gelişmesinde önemli roller oynamış, iki vakıf üniversitesinin de garantörlüğünü üstlenerek, kurulmalarına olanak sağlamıştır (EÜ, 2005b,1).

Bornova'daki arazilerinin toplamı 3600 dönüm, 2005 itibariyle nüfusu 54 binin üzerinde olan EÜ (Bilgehan ve diğeri, 2005,31,34), bir yerleşke üniversitesi olup, Soygöl'e göre (2006) bunun avantajlarını yaşamaktadır. Öğrenci ve çalışanları

ile bir üniversite kenti olup, eğitim alanları, sosyal-kültürel tesisleri, spor alanları, çarşısı, kafeteryaları, restorani, kütüphanesi, konferans salonları, banka şubeleri, PTT şubeleri, kitabevi, terzi, kuaför, yurt, vb. her türlü ihtiyacı karşılamaya uygundur. Yerleşke üniversitelerinin sahip olduğu kent ile bütünleşememe sorunu EÜ için geçerli değildir. Birçok ilçede çeşitli tesisleri, okulları, rasathanesi bulunmaktadır. Yerleşkenin ulaşım açısından da rahat olduğu söylenmektedir.

Üniversite yerleşkesi olarak seçilen yerin sınırları içerisinde planlaması ve kuruluşu ile ilgili olarak her hangi bir sorun olmadığı belirtilmekle birlikte, üniversitenin dışındaki dokunun da önemsenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Çünkü birinci sınıf tarım arazisi olan EÜ'nün kuruluş yeri seçimi daha önce belirtildiği üzere hatalı olmuştur. Bu hatanın tek azaltılma yöntemi olan ziraat fakültesinin uygulama alanlarının yerleşke sınırları içerisinde konuşlandırılması ve amacına uygun kullanılması olabilecektir. Ancak Ümit Erdem (2003,78), bu alanın yerleşke yakınlarında yerleşmiş olan Çimento Fabrikası tarafından kirletildiği için verimli kullanılmadığını belirtmiştir.

Bu özellikleri nedeniyle, 1950'li yıllarda İzmir'in üniversite kurulmasına uygun bir kent olduğu görülmekle birlikte, kent içinde seçilen alanın yeterince özenle tespit edilmemesi ve kısa sürede üniversite etrafında Bornova'nın üç yıl içinde ilçe statüsü kazanmasından da görüleceği gibi ciddi bir yerleşim yerinin oluşmasının da sonucu olarak, İzmir'de tarım topraklarının yanlış kullanılmasıyla karşılaşmıştır.

7.1.2. Hacettepe Üniversitesi

Türkiye'de yeterince üniversitenin olmadığı, bölgesel gelişme farklılıklarını gidermek amacıyla Anadolu'nun farklı bölgelerine üniversite açılması gerektiğinin altının çizildiği bir dönemde Ankara'da üçüncü üniversite olarak açılması kararlaştırılan Hacettepe Üniversitesi'nin (HÜ), kuruluş sürecinin irdelendiği bu alt bölümde, kuruluş gerekçeleri, kuruluş süreci ve yer seçimi konuları ele alınmıştır.

7.1.2.1. Hacettepe Üniversitesi'nin Kuruluş Gerekçeleri

2 Şubat 1954 tarihinde AÜ Tıp Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan "Çocuk Sağlığı Kürsüsü" Hacettepe Tıp Fakültesi'nin başlangıcı sayılmaktadır. Cebeci Senti'nde kiralanan bir binanın iki odasında açılan bu kürsü ilk çalışmalarını

çevresinde bulunan hastaların evlerinde uygulamalı olarak yürütürken, bir yandan da Çocuk Hastanesinin inşasına başlanmıştır. 8 Temmuz 1958'de 35 hektarlık bir alanda, tüzel kişiliğe sahip olarak kurulan Hacettepe Çocuk Sağlığı Enstitüsü, üniversitenin başlangıcı sayılmaktadır (HÜ,tarihsiz). Bu enstitü Hacettepe Çocuk Hastanesinde eğitim, öğretim, araştırma çalışmalarına ve kamu hizmetine başlamıştır. 1961 yılında Sağlık Bilimleri, 1962'de Ev Ekonomisi Yüksekokulları hizmete açılmıştır. Hacettepe Sağlık Bilimleri YO, 1963'te Tıp ve Sağlık Bilimleri Fakültesi haline getirilmiş ve bu fakülteye bağlı olarak Dış Hekimliği Yüksekokulu kurulmuştur ("Hacettepe Üniversitesi'nin Kuruluşu", 1997,10-11; HÜ,2005,8; "Tarihçemiz",2006). HÜ eğitim kurumlarının koordinasyonunu sağlamak amacıyla, 1965 yılında Hacettepe Bilim Merkezi ve 1966'da Hacettepe Tıp Merkezi kurulmuş, aynı yıl Hacettepe Tıp Merkezi Hastanesi hizmete girmiştir (HÜ, 2005,8 ; "Tarihçe", 2006).

Hacettepe Tıp Fakültesi'nin üniversite olmasının gerekliliği üzerinde durulurken Yasa gerekçesinde de yer alan iki zorunluluk dile getirilmiştir. Bunlardan birincisi: AÜ'nin eğitim ve yönetimini aksatacak kadar genişlemiş olması, ikincisi de; HÜ'nin eğitim ve çalışma prensipleri bakımından AÜ'nden farklı yönlerinin olmasıdır. Bunlardan ikincisi daha çok önemsenmiş olup, bu nedenle eğer bir üniversite niteliği kazanırsa çalışmalarının çok daha verimli olacağı ifade edilmiştir ("Meclis Tutanakları",1967c,590,595). Ayrıca bununla birlikte HÜ'ne büyük kentler dışında üniversite kurulması planlanan kentlere destek sağlama gibi bir misyon yüklenmesinden de söz edilmiştir.

7.1.2.2. Hacettepe Üniversitesi'nin Kuruluş Süreci

Açılan birimler önceleri Hacettepe Bilim Merkezi Genel Kurulu ve Ankara Üniversitesi Senatosu tarafından müştereken yönetilmiştir. Bu birimlerin aldığı üniversite haline dönüşme kararı (Demirel başkanlığındaki) dönemin hükümeti tarafından 11 Mayıs 1967 tarihinde yasa tasarısı olarak Meclis'e sevk edilmiş, kısa zamanda komisyonlardan, meclis ve senatodan geçerek, iki aydan daha kısa bir sürede yasalaşmıştır (Demirel, 1997,2-3).

Meclis tartışmalarında Recai Ergüder ve İsmail Çataloğlu ("Meclis Tutanakları", 1967c,591-592) tarafından, Hacettepe Tıp Fakültesi iken çok kısa zamanda bir taraftan kendi gelişimini tamamlamaya çalışmış, bir taraftan da daha önceden kurulmuş üniversitelerin yapamadığı işleri yapmış; uzun zamandan beri

açılmayan Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni, kendi kadrosundan 65 kişiyi oraya devamlı göndererek faaliyete geçirmiş olduğu ifade edilmiştir. Bütün bu gelişmeler bakıldığında, üniversite niteliğini kazandıktan sonra birtakım sorunlardan kurtulacağı ve çok daha verimli bir üniversite olma olanağı kazanacağı iddia edilmiştir. Bu iddianın temelinde üniversite kurulurken dikkat edilmesi gereken kurallardan gerekli altyapı ve donanımın olması gözetilmiş ve Hacettepe Tıp Fakültesi'nin mevcut kapasitesi dikkate alınarak böyle bir karar verilmeye çalışılmıştır.

Ancak duruma farklı bir pencereden bakan Ağrı milletvekili Abdülbari Akdoğan (“Meclis Tutanakları”,1967c,603), Erzurum'da Hacettepe'nin girişimleri ile kurulan Tıp fakültesinin sadece asistanlar eliyle yürütüldüğünü, bunun gibi kurulacak olan diğer enstitülerin de aynı biçimde yürütülmeye çalışılması durumunda hedefe ulaşmayacağını ifade etmiştir. Ayrıca bu Yasa'nın gelişmemiş illere üniversiteler kurarak katkıda bulunma kaygısı gütmemediğini de düşündüğünü belirtmiştir.

Tasarının birinci maddesinde, yer alan yeni kurulacak HÜ'nin “merkezi Ankara olmak üzere” ifadesi birçok milletvekili tarafından aynı biçimde yorumlanmış ve (“Meclis Tutanakları”,1967c,592-594) madde, sorumluluğu doğrudan Hacettepe'ye ait olarak ülkenin doğusunda bulunan illerde fakülte ve yüksekokullar açmak kararını uygulama fırsatı verecek bir ifade olarak algılanmıştır. Bu yaklaşıma göre Hacettepe, yeni açılacak bu yüksekokulları, fakülteleri organize edecek, bunlara öğretim üyeleri yetiştirecek, öğretim malzemesi yollayacak bir üniversite niteliğinde olacaktır. Bu yeni açılan fakülte ve yüksekokullar da o illerde geleceğin üniversite nüvesini teşkil edeceklerdir. Ancak bunun yanında M.P. Grubu adına söz alan Mustafa Akalın ve TİP milletvekili Tarık Ziya Ekinci tarafından üniversitenin Ankara'da kuruluyor olması eleştirilmiştir. Akalın, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde üniversiteye olan ihtiyacın dikkate alınması gerektiğini, Ankara'da zaten iki gelişmiş üniversite var iken, yenisinin memleketin değişik bölgelerine dağıtılması gerektiğini, bu ilde yeni bir üniversite açılacağına, Diyarbakır, Adana, Edirne, Eskişehir gibi sürekli üniversite açılması talepleri olan ve bu taleplerini her yıl bakanlıklara, Başbakanlığa heyetler göndererek ileten illerde açılması gerektiğini belirtmiştir. Ekinci ise, başarılı her fakültenin bir üniversite yapılamayacağını, eğer böyle bir yol güdülecek olursa illerde AÜ'nin çeşitli fakültelerinin de böyle bir arzu ile

ortaya çıkacağı ve sadece Ankara'da 20-30 üniversite kurmak zorunda kalınacağını ifade etmiştir. Bu nedenle yeni üniversitelerin açılmasının yeri olarak Ankara ve İstanbul değil, üniversiteden mahrum olan geri kalmış, üniversitenin ışık getireceği ve üniversitelerin kalkındırması gereken bölgeler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu tasarının geri çekilerek, Ankara Üniversitesi'ne, kurulması düşünülen HÜ'nin idare tarzının şartlarının uygulanması ve Hacettepe'deki bilim adamlarının Ankara Üniversitesi'nin yönetimine getirilmesi ile bu yönden bir gelişme vermek ve onu daha mükemmel bir üniversite haline getirmesinin hedeflenmesini önermiştir. Yine HÜ açmada gösterilen gayretlerin Anadolu'nun başka yerinde bir üniversite açılması için ortaya konulması ve orada açılacak üniversitenin bu metotla, bu yöntem ile geliştirilmesi üzerinde durulmasını teklif etmiştir ("Meclis Tutanakları", 1967c,595-596).

Üniversite merkezinin Ankara'da kuruluşunun, hiç öneminin olmadığını belirten Fethi Çelikbaş ("Meclis Tutanakları",1967d,600) ise, bu üniversiteye bağlı olarak ihtiyaç duyulan yörelerde açılacak okullar, enstitüler vb.nin memleketin kalkınmasına yardımcı olabileceğini belirtmiştir. Önemli olan konunun ise üniversitenin bu yolla memleketin ekonomik ve sosyal yönden kalkınmasına yardımcı olarak bölgenin kaderini hızla değiştirebilmesi olacağını belirtmiştir. Türkiye'nin muhtaç olduğu üniversiter çalışma ve üniversiter kuruluş, memleketin şartlarına göre o bölgelerde birtakım kuruluşların tesis edilmesine ihtiyaç göstermektedir. Çelikbaş bu toplantıda, yasanın geçmesine ilişkin sorun çıkarmayan ancak bundan sonraki yasalarda üniversitenin kuruluş yeri seçiminde az gelişmiş bölgelerin belirlenmesi gerektiğine dikkat çekmeye çalışmıştır.

Bu konuda Ahmet Şener ise, bir yandan bilim hizmetlerinin bazı bölgelere götürülmesi ile vatandaşın ulaşmasının sağlanması gerektiğini belirtirken, diğer yandan bir bilim yuvasının, laboratuvarların, malzemenin ve yardımcı kuruluşların bol olduğu yerlerde kurulması gerektiğinin dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir ("Meclis Tutanakları", 1967c,601).

Yasa tasarısında varolmayan ve önerge ile oylamaya sunulan 7. maddenin gerekçesi olarak plan komisyon sözcüsü Nuri Bayar, üniversitenin kendi yaptıracığı inşaatlar için kendi organlarıyla karar verme yetkisini almasının gerektiğini belirtmiştir. Bu konuda daha önce EÜ kurulurken dikkat edilmediğinden, hükümetin EÜ hakkında benzer biçimde yeni bir kanun tasarısı

getirdiği ve EÜ için gerekli görülen bu düzenlemenin pratik ve işi kolaylaştırıcı bir tedbir olduğu gerekçesiyle Hacettepe içinde uygulanabileceği ifade edilmiştir (“Meclis Tutanak Dergisi”,1967d,12). Bu maddeye ilişkin farklı partilerden milletvekilleri olumsuz görüş bildirmişlerdir. Bu görüşlerin temelinde bu tür maddelerin ülkenin benzer kurumlarında harcamalara ilişkin farklı uygulamaların yapılmasına neden olduğu, ülkenin her yerinde her kurumunun aynı yasal düzenlemelere tabi olması gerektiğinin yattığı belirtilmiş olsa da (“Meclis Tutanak Dergisi”,1967d,12-18), bu konuda açıklama yapan dönemin Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem, 10 yıldır EÜ hala tesislerini tamamlayamadığı için bu tür bir düzenlemeye gidildiğini, bu tür bir düzenleme sayesinde ODTÜ’nün inşaatını çok kısa zamanda bitirebilmek imkânını elde ettiğini belirtmiştir (“Meclis Tutanakları”,1967d,17-18).

HÜ’nin kurulması hakkındaki kanun tasarısının oylamasına toplam 450 üyeden 106’sı katılmış, 103 kabul, 1 ret, 2 çekimser oy çıkmıştır. Oylama yetersayı olmadığından tekrarlanmış, 2. oylamada 270 katılımcı ile yapılan oylamada 262 kabul 7 ret, 1 çekimser oyla kabul edilmiştir (“Meclis Tutanakları”,1967a,55; 1967b,119).

7.1.2.3. Hacettepe Üniversitesi’nin Yer Seçimi

Böylece yasa tasarısının görüşmeleri sonucu, 8 Temmuz 1967 tarih ve 892 sayılı Yasa’yla Hacettepe üniversite haline getirilmiş ve Tıp, Sağlık Bilimleri, Fen ve Sosyal Bilimler Fakülteleri ile eğitime başlamıştır. 1969 yılında yüksekokul olarak kurulan Eczacılık ve Diş Hekimliği 1971 yılında fakülte haline getirilmişlerdir. Daha sonraki yıllarda kurulan yeni bölümler ve fakültelerle büyüyen HÜ, artan ihtiyacı karşılamak amacıyla 1969 yılında ikinci yerleşkesini Ankara’ya 17 km uzaklıkta Ankara-Eskişehir yolu üzerinde Beytepe Mevkii’nde 1500 hektarlık alanda kurmuştur (“Hacettepe Üniversitesi’nin Kuruluşu”, 1997,12; HÜ, 2005,8 ; “Tarihçe”, 2006). Kamulaştırma yoluyla edinilen bu arazide yürütülen çalışmalar sonucu üniversitenin Sıhhiye ve Beytepe’de olmak üzere iki büyük yerleşkesi olmuştur (Konaç,2006).

HÜ’nün kuruluşu, Türk üniversiteleri içinde bir reform niteliğinde bir yenilik olarak görülmektedir. Demirel’e (1997,2-3) göre, yarı özerk yapıya kavuşturulmuş bu üniversiteye özellikle tıp dalında yeni kurulan veya gelişmekte olan üniversitelere öğretim üyesi yardımı yapma görevi verilmiştir. Daha üniversite

kurulmamışken, Hacettepe Bilim Merkezi, Atatürk Üniversitesi'nde bir Tıp Fakültesi kurma görevini almış, Erzurum'da bu hizmeti sürdürmüştür.

Konaç (2006), üniversitenin Beytepe'de eğitime başlayan bölümlerinde başlangıçta sorunlar yaşandığını, özellikle ulaşım ile ilgili olarak bu sayıda öğrencinin kent dışına taşınmasında başlangıçta ciddi sıkıntıların olduğu belirtmiştir. Ancak süreç içerisinde büyük bir yerleşke içerisinde yaşamının avantajlarının görülmeye başlandığını da eklemiştir.

HÜ'nin Tıp Fakültesi dışındaki bütün bölümleri Beytepe'ye yerleştirilmişken, Tıp Fakültesi ve onunla ilgili kuruluşlar Sıhhiye'de bırakılmıştır. Bunun gerekçesinin, gerek Avrupa'da, gerekse Amerika'da uygulanan bir sisteme dayalı olduğunu belirten Ege (1975), bu uygulamalar tıp fakültelerinin sunduğu kamu hizmetini, şehir içinde eğitim materyali olan hasta temini için uygun uzaklıkta olması, günün her saatinde hastalananlar için uygun ulaşım koşullarına sahip olması ve hastanelerde vardiya usulü çalışanların, iaşelerinin ve sıhhi malzemelerinin kolaylıkla yerleşkeye ulaşılabilir olması nedenlerine bağlanmış, hatta Akdeniz Üniversitesi'nin temelini oluşturan Tıp Fakültesi'nin yer seçiminde de benzer bir yöntemin uygulanmasına dayandığı belirtilmiştir (Ege, 1975).

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun yürürlüğe girmesi sonucu HÜ, bugün ikisi büyük yedi yerleşkesinde yer alan dokuz fakülte, 15 yüksekokul, bir konservatuar, 13 enstitü, 28 araştırma ve uygulama merkezi ile eğitimini sürdürmektedir (HÜ, 2005,8 ; "Tarihçe", 2006). Günümüzde ana yerleşkelerden Ankara şehir merkezinde olan Sıhhiye yerleşkesi 210.238 m²'lik, Beytepe ise 5.877.628 m²'lik alan üzerinde hizmet vermektedir. ("Tanıtım", 2006).

Üniversitenin örgütlenmesi yerleşke düzeninde olup, yatırımda ekonomikliği arttırmak ve hizmetlerin daha etkin ve ekonomik ulaştırılabilmesi için merkezi karar verilebilme düzeneği uygulanmıştır (Ataman,1979,69).

"Türkiye'deki üniversiteler, 4936 sayılı kanun ve bu kanunun ek ve tadillerini öngören 115 sayılı kanuna göre yönetilir; rektörler, Fakülte Profesörler Kurullarının birarada yapacakları toplantıda iki yıl için aylıklı profesörler arasından sırayla, her seçim döneminde başka bir fakülteden olmak üzere, salt çoklukla seçilirlerdi." Bunu önlemek amacıyla HÜ, kurulurken özgün bir kanun teklifi hazırlanmış ve kabul edilmiştir. Üniversite'nin bu şekilde kurulmasının amacı, mevcut üniversitelere yeni bir üniversite eklenmesinin ötesinde, yeni bir düzenin getirilmesidir. Ne var ki yürürlükteki Anayasa'nın 120. maddesinin dışına çıkma

olanağı bulunmamakla birlikte 892 sayılı Yasa ile yaratılan olanaklarla, üniversiteye bazı ayrıcalıklar tanınmıştır. Yasa'ya göre rektör, tüm öğretim üyeleri yerine senato tarafından, iki yıl yerine beş yıl için seçilebilmekte ve görev süresi sekiz yıla kadar uzatılabilmektedir (Ataüinal,1993,105; Doğramacı,2000). Doğramacı (2000) ve Demirel'e (1997,2-3) göre, bu uygulama ile diğer üniversitelerdeki rektörlerin seçim kampanyaları önlenmiş ve HÜ özellikle tıp ve sağlık bilimleri alanlarında uluslararası üne sahip olmuştur. Bu düzenlemeler sonucu HÜ, kanununun verdiği yetkiye dayanarak, Kayseri, Sivas, Samsun ve Eskişehir'de kendine bağlı fakülteler kurmuş ve bu fakülteler zamanla üniversiteye dönüşmüştür. Ayrıca Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde ve Trabzon KTÜ'nde de birer tıp fakültesi kurmuştur.

Bütün bu uygulamalardan sonra, 1750 sayılı Yasa ile HÜ'nin özgün statüsü fiilen kaldırılmıştır. Yasa çıkarıldıktan sonraki dönemde ODTÜ Mütevelli Heyeti'nin yetkilerinin önemli bir kısmı Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilince, bu üniversitenin kendisine özgü yönetim sistemi de fiilen sona ermiştir (Doğramacı,2000).

Sonuç olarak, yapılan araştırmalar sonucu HÜ yerleşke seçimi ile ilgili olumsuz bir değerlendirmeye rastlanmamış olup, dönemin yeni üniversite kurulmasına ilişkin hedeflerine karşın Ankara'da kurulması ise üniversiteye yüklenen özel statüden dolayı olumlu bir gelişme olarak görülmüştür. Ayrıca, kent içindeki ve yakınındaki kuruluş yeri seçimine ilişkin belediyeye yapılan başvurulara karşın araştırmacıya herhangi bir bilgi verilmemiştir. Diğer yandan, Konaç (2006), özellikle Beytepe yerleşkesi seçilirken başlangıçta özellikle ulaşım açısından sorun yaşanacağını bilincinde olduğunu ifade etmiştir.

7.1.3. İnönü Üniversitesi

1967'de nüfusun 32 milyon olmasına karşın sekiz üniversitenin var olduğu ülkemizde bu sayının azlığının iktisaden ve kültürel geri kalmışlığın belirtisi olduğu bu dönemde de ifade edilmekte olup, yeni üniversitelerin kurulması halk tarafından da tartışılan bir konu olmuştur. Bu dönemde birçok il kendi bünyesinde üniversite kurulması için dernekler kurarak, basında sözünü ettirerek, hatta mitingler düzenleyerek çaba harcamıştır. Özellikle Eskişehir, Adana, Konya, Diyarbakır, Edirne ve Malatya illeri bu konuda yoğun çalışmalar yürütmüştür (Abacı, 1967,1). Çalışmanın bu bölümünde bu illerden Malatya'da 1975 yılında kurulan İnönü

Üniversitesi'nin kuruluş gerekçeleri, süreci ve yer seçimine ilişkin düzenlemeler ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

7.1.3.1. İnönü Üniversitesi'nin Kuruluş Gerekçeleri

Malatya'da üniversite kurulması için 1960'tan beri yapılan çalışmalar derli toplu olmadığı için etkili olamadığı gerekçesiyle bir dernek kurulma ihtiyacı duyulmuş ve Malatya'ya Üniversite Kurma ve Yaşatma Derneği çalışmaya başlamıştır. Avukat Hayrettin Abacı başkanlığındaki derneğin 22 kurucu üyesi vardır. Malatya halkı derneği çok sıcak bir ilgi ve sevinçle karşılamıştır ("Malatya'ya Üniversite...1967,1). Bu dernek ile ildeki üniversite kurulma çabalarının daha olumlu ve etkili olmasını hedeflediklerini belirtmişlerdir.

Esasen yeni üniversite talep eden kentlerin tamamında üniversite açılması gerektiği belirtilirken, maddi koşulların buna olanak vermemesi nedeniyle seçim yapılması gerektiği de yerel unsurlar tarafından kabul edilmiştir. Ancak Abacı bu konuda önceliğin, geri kalmış olduğu ve kalkındırılması için Doğu Anadolu Bölgesine verilmesi gerektiğini ve bu bölgede olanaklar olarak en iyi durumda olan ilin Malatya olması nedeniyle bölgedeki önceliğin de Malatya'ya verilmesi gerektiğini belirtmiştir (Abacı,1961a,1).

Bu konuda çeşitli dönemlerde gazetelere yansıyan haberler *Doğu Anadolu'ya Üniversite kurulmasının nedenlerini* sunmuştur. Bu nedenler 1961 yılında beş başlık altında sıralanmıştır. Bunlar; (1) Mevcut beş üniversiteden dördü doğu illerine uzaktır. (2) Üniversitelerin kurulu olduğu illere en uzak ve ulaşma olanakları en yetersiz bölge Doğu Anadolu'dur. Hayat standardının yüksek olmadığı bu illerde aileler çocuklarını üniversite için uzaklara gönderip okutamamaktadır. (3) Doğudaki birçok bakımdan geri kalmışlığın, geri zihniyet ve sosyal olanaksızlıkların ancak kurulacak bir üniversite tarafından durdurabileceğine olan inanç. (4) Doğu illeri el değmemiş binlerce konu ve problem bakımından bilimsel ve sosyal araştırma ve inceleme açısından çok uygun görülmektedir. El değmemiş olması bu çalışmaların değerli olmasını sağlayacaktır. (5) Doğulu öğrencilerin farklı iklim ve sosyal çevrede ders çalışmak zorunda kalmayacağından yaşanacak olası uyumsuzlukların ve verimsizliğin önleyeceğine olan inanç ("Doğu Anadolu'yu Kalkındırmak...", 1961,2).

Bu gerekçelerin yanı sıra Doğu Anadolu'daki *en uygun ilin Malatya olduğuna ilişkin gerekçeler* ise şöyle belirtilmiştir:

1) İl Doğu Anadolu'nun en kalabalık iki ilinden biridir. Ayrıca üniversite için gerekli sosyal ve kültürel çevresi de vardır.

2) İl birçok yolların kavşak noktasında olduğu için ulaşım olanakları gelişmiştir. Ayrıca Malatya çok geniş bir alanın merkezi konumundadır. Burada kurulacak bir üniversite Elazığ, Diyarbakır, Tunceli, Adıyaman, Gaziantep, Urfa, Mardin, Siirt, Maraş, Sivas, Kayseri'ye yani Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Orta Anadolu olmak üzere üç bölgeye hitap edebilecektir.

3) Okuyanı çok olan halkın okullara ve kültürel gelişmeye ilgili olduğu bir ildir. Orta öğretimle ilgili bütün yatırımlar yapılmıştır. İlde ortaöğretimi geliştirmeye yönelik 15 yıl önceden "Okumuşu Çoğaltma ve Okuyanı Koruma Derneği" kurulmuştur. Bu dernek gelirleri ile üniversiteye yönelik yurt ve pansiyon yapma potansiyeline sahiptir.

4) Malatya'da lise ve ortaokullarda 3550 öğrenci vardır. Bu rakam Sivas'ta 3009, Gaziantep'te 2960, Elazığ'da 2500, Diyarbakır'da 1226'dır.

5) Bir üniversite kenti için şart olan zengin bir kütüphane Malatya'da kurulmaktadır. 10.000'e yakın kitap bulunan bir kitaplık vardır ve geliştirme çalışmaları devam etmektedir. Bunun için de "Malatya'da Bir Genel Kitaplık Kurma ve Yaşatma Derneği" kurulmuştur.

6) İlde çok sayıda sanayi tesisi vardır (Sümerbank Mensucat Fab., Tekel Tütün Fab. Şeker Fab.). Ayrıca özel sektöre ait sanayi tesisler de vardır. İlde yedi tane matbaa, altı tane günlük çıkarılan gazete vardır. İldeki sosyal ve kültürel hayatın bir üniversite kenti için gerekli canlılığı yaratabilme yeteneği vardır.

7) Çok sayıda zirai tesis olan ilde tarım çalışmaları için gerekli koşullar iyi durumdadır. Bağ, Bahçe kültürleri de gelişmeye elverişlidir. Hayvancılık, tarım ve bağ-bahçeye ilişkin birçok tesis, Sultansuyu Harasında 100.000 dekar üzerine kurulmuştur. İldeki tarım tesisleri kurulacak bir tarım fakültesini Sultansuyu Harası ise veteriner fakültesinin ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır.

8) İlde tıp fakültesinin ihtiyaçlarını karşılayabilecek kapsamda tıbbi tesisler de vardır (Devlet Hastanesi, göğüs hastalıkları hastanesi, doğumevi, göz hastanesi, askeri hastane, işçi sigortaları hastanesi).

9) Malatya halkı bir üniversite kurulmasını çok istemekte ve olanakları ölçüsünde yardım yapmaya kararlıdır. Bedava arsa temin edilecek, ayrıca bir kısım kuruluş masrafinin karşılanmasına çalışılacaktır. Bu hususları organize etmeyi faal olan "Malatya'yı Kalkındırma Derneği" elemanları üzerinde almıştır. Bu konuda

dernek bağış toplamakta ve 144.420 m²lik bir arsa dernek mal varlığına geçirilmiştir. Malatya’da kurulacak bir üniversite doğu ve güneydoğu Anadolu’nun sosyal kültürel ve ekonomik problemlerini çözebilmek için başlıca yardımcı olacaktır (Abacı, 1961b, 1-2; Abacı,1967,1).

Yine 1961 yılında yazılmış olan yazılarda belirtilen bir diğer unsur ise Türkiye’nin halen bir kalkınma ve çeşitli sosyal problemlerini çözme hamlesi içinde olduğu, bu tür atılımlar için gerekli olan en temel unsurun insangücü sorunu olduğu, bunu çözenin tek yönteminin ise yeterli sayıda olmadığı düşünülen üniversite sayısını artırarak yükseköğrenim görmüş yurttaşların sayısını artırmak olduğu olarak ifade edilmiştir (Abacı, 1961a,1; “Malatya’ya Üniversite Kurulmasını...”,1961,1-2).

Bütün bu gerekçelerle Malatya’da devlet tarafından bir üniversite kurulmasını sağlamayı hedef edinen derneğin görevleri; Malatya’ya üniversite kurulmasını öngören nedenleri ve kentin olanaklarını bilimsel bir şekilde araştırarak elde ettiği sonuçları ilgililere ve halkoyuna sunmak, kitaplık, yurt gibi destek kuruluşları sağlamak, bağış toplamak ve üniversite kurulduktan sonra düzenli bir gelişme göstermesi için gerekli ve mümkün bütün yardımları yapmak (“Malatya’ya Üniversite...”,1967,1) olarak tüzükte yer almıştır.

1972 yılına gelindiğinde üniversite hala açılmamış ve bu konuda çeşitli rahatsızlıklar dile getirilmeye başlanmıştır. Buna ilişkin 1972 yılında bir gazetede yazısı yayınlanan Abacı, yeni birçok üniversitenin kurulması gerektiğini, bunu sağlamak için altyapıyı oluşturmaya yönelik birçok ilde fakültelerin kurulduğunu (Diyarbakır, Bursa ve Adana’da Tıp, Adana’da ayrıca Tarım, Elazığ’da Veteriner Fakülteleri açılmış, son olarak Sivas’ta Tıp Fakültesi kurulması çalışmalarını devam etmiştir), ancak Malatya’da uzun yıllardır yapılan çalışmalar ve girişimlere karşın herhangi olumlu bir adımın atılmadığını belirtmiştir. Bu durumu ise DPT kararlarının nesnel kriterlere dayanmadığı görüşü ile sorgulamıştır (Abacı, 1972,1-2).

7.1.3.2. İnönü Üniversitesi’nin Kuruluş Süreci

İnönü Üniversitesi’nin kuruluşuna ilişkin kentte yapılan bütün etkinliklerin taleplerin sonucunun henüz alınmadığı bir dönemde, 1974 yılında Malatya milletvekili Mehmet Delikaya ve 210 arkadaşının İnönü Üniversitesi’nin açılması hakkındaki kanun teklifi sonrası teklife ilişkin Milli Eğitim ve Planlama Komisyon Raporları 22.06.1974 tarihinde dönemin başbakanı Bülent Ecevit tarafından Meclis Başkanlığı’na sunulmuştur. 1872 Sayılı Yasa’nın 25.03.1975 tarihinde kabulünden

sonra 03.04.1975 tarihinde üniversite kurulmuştur (“İnönü Üniversitesi’nin Tanıtımı”, 2005) .

İnönü Üniversitesi’nin kuruluş yasası Meclis görüşmelerinde CHP grubu adına söz alan Malatya milletvekili Hüseyin Deniz, ihtiyacın ve talebin artması nedeniyle üniversite ve yüksekokullarda yeni kapasite yaratmak ve yeni üniversite ve yüksekokul açmak için kaybedilecek zamanın olmadığını ifade ederken, bir üniversitenin bölgesinde kültür merkezi rolü oynadığı, sosyal ve ekonomik kalkınmaya doğrudan doğruya etkide bulunduğu, bu nedenle ülkemizin sosyal, ekonomik, kültürel ve coğrafi şartlarına uygun olarak memleket içine yaymanın, plan ilkelerine uygunluğunun da ortada olduğunu belirtmiştir (“Meclis Tutanakları”,1975,216)

Meclis görüşmelerinde önergeyi veren Delikaya, bu yeni üniversite ile Atatürk' ün, üniversitelerin vatan sathına yayılması hususundaki fikirleri ve özleminin bir defa daha gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Mevcut üniversitelerimizin, hızla artan genç nüfusu tümü ile karşılayacak durumda olmadığını ve mevcut öğrenci kapasitesi bakımından da plan hedeflerine uygun olmadığını, ayrıca, mevcut üniversitelerimiz daha çok gelişmiş bölgelerde toplanmış olduğunu söyleyen Delikaya, üniversitelerin gelişmekte olan bölgelerde kurulmasının kaçınılmaz bir zorunluluk olduğunu belirtmiştir. Malatya'nın fiziki, ekonomik, sosyal ve kültürel durumu, nüfus, eğitim, sağlık, sanat, iktisadi ve ticari durumu, vb. nedeniyle, her yönden gelişmeye ve kalkınmaya son derece uygun bir il olduğunu bir üniversite kurabilme ve gelişme şartlarının mevcut olduğunu ifade ederken, plan hedeflerinin zorunlu kıldığı yeni bir üniversitenin Malatya'da kurulmasının yerinde bir davranış olacağını vurgulamıştır. Hakkı Gökçe, bu üniversitenin doğudan batıya olan eğitim amaçlı göçü engelleyeceğini, ülke sathında üniversitelerin dengeli dağılışının geri kalmış bölgeleri de kapsayarak, fırsat eşitliğinden yoksun vatan çocuklarının okuma olanağı sağlayacağını ifade etmiştir (“Meclis Tutanakları”,1975,217). Malatya milletvekili Celal Ünver ise bu tasarının bir gereksinmenin sonucu olarak getirildiğini, eğitimin ülke sathına yaygınlaştırılmasının, ülkede okumuşu çoğaltmanın bir gereği olduğunu, bu nedenle Türkiye'de, eğitim müesseselerinin belli kentlerde değil, ülkenin diğer yörelerinde yaygınlaştırmanın yararlı olacağına inandığını belirtmiştir (“Meclis Tutanakları”,1975,224).

Bütün bu görüşlerin ışığında İnönü Üniversitesi, 28 Ocak 1975 tarihinde TBMM'nde, 25 Mart 1975 tarihinde de Cumhuriyet Senatosu'nda kabul edilen ve 3

Nisan 1975 tarihli Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe giren Yasa ile kurulmuş, 1976-1977 Eğitim-Öğretim Yılı'nda eğitime başlamıştır. 1984 yılına kadar şimdiki Malatya Fen Lisesi'nde eğitimini sürdürmüştür, 1984-1985 Eğitim-Öğretim Dönemi'nde, bugünkü yerleşkeye geçmiş ve hızla gelişme imkanına kavuşmuştur. Bünyesinde ilk olarak Temel Bilimler Fakültesi ile Eğitim Fakültesi kurulmuştur. 28 Şubat 1977 tarihinde Temel Bilimler Fakültesi'ne öğrenci alınmasıyla da fiilen eğitim-öğretime başlamıştır. Bununla birlikte, daha önce kurulmuş olan Çukurova Üniversitesi'ne bağlı Malatya İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi de ayrı olarak eğitim ve öğretime devam etmiştir. 1981 yılında Yükseköğretim Kurulu'nun oluşturulması ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra yayımlanan "Yüksek Öğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname" ile İnönü Üniversitesi yeni bir yapıya kavuşmuştur. Buna göre; Temel Bilimler Fakültesi Fen Edebiyat Fakültesi olarak, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne bağlı Malatya İktisadi ve Ticari İlimler Yüksekokulu da İktisadi ve İdari İlimler Fakültesi olarak değiştirilmiştir. MEB'na bağlı Malatya MYO da üniversiteye bağlanmıştır. İnönü Üniversitesi Tıp ve Mühendislik Fakülteleri 1988-1989 Eğitim-Öğretim Yılı'nda eğitim-öğretime başlamıştır. Adıyaman Fen-Edebiyat Fakültesi, Matematik ve Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri ise 1999-2000 Öğretim Yılı'nda eğitime başlamıştır. Bakanlar Kurulu'nun 2001/3249 sayılı ve 24 Ekim 2001 tarih kararı ile kurulması onaylanan Eczacılık, Diş Hekimliği ve GSF'lerinden, Eczacılık 2002-2003, GSF 2004-2005 ders yılında eğitim-öğretime başlamış, diş hekimliği ise kadro ve ödenek yetersizliği nedeniyle henüz başlayamamıştır. Eğitim ve öğretim birimlerinin yanı sıra yüksek lisans ve doktora öğretimini yürütmek amacıyla 1983 yılında Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1984 yılında Fen Bilimleri Enstitüsü ve 1993 yılında Sağlık Bilimleri Enstitüsü kurulmuştur ("İnönü Üniversitesi Tarihçesi",2006).

Üniversite kurulurken, yeterli fiziksel donanımına sahip değildir. Başlangıçta Rektörlük ve Fen-Edebiyat Fakültesi şimdiki Fen Lisesinin bulunduğu Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na bağlı Hayvan Sağlık Meslek Lisesi'nde, Eğitim Fakültesi MEB'na bağlı Enstitüsü binasında (şimdiki Malatya Meslek Yüksekokulu'nun bulunduğu bina), İİBF ise şehir merkezindeki kiralık binada (Mişmiş Otelin binası), bulunmaktadır (Küçükbay,2006).

7.1.3. İnönü Üniversitesi'nin Yer Seçimi

Merkez Yerleşke Alanının kamulaştırılmasına yönelik üniversite yönetim kurulu kararı 29.12.1976 tarihinde çıkmıştır. Bu belgeye göre yerleşke için İmar İskan Bakanlığı'nca uygun görülen arazinin kamulaştırılması için MEB'na teklifte bulunulması kararlaştırılmıştır. Kamulaştırma 1979'da yapılmıştır (“İnönü Üniversitesi'nin Tanıtımı”, 2005). İnönü Üniversitesi'nin şimdiki yerleşkesi Bulgurlu köyüne yakın olup, dönemin Bulgurlu'lu belediye başkanı Hamit Fendoğlu tarafından köye yakın olması için belirlenmiş olduğuna ilişkin yaygın bir kanı mevcuttur. Yerleşke arazisi kamulaştırma yoluyla edinilmiştir. Örneğin 250.000 m²'lik bir alan Mehmet Ali Sözmen adlı bir vatandaştan kamulaştırma yoluyla alınmıştır (“İnönü Üniversitesi'nin Tanıtımı”, 2005). İnönü Üniversitesi'nin üzerinde bulunduğu arazi 20 cm verimli, sonraki 40-50 cm sert tabakadan oluşmaktadır. Bu sert tabaka kırılmadığı takdirde araziden yararlanılamayacağını ifade eden Aksoy (2003,23-24), bu nedenle 7000 dönüm arazinin verimli arazi sınıfında ele alınmadığını belirtmiştir.

Yerleşkedeki ilk inşaata 1979 da başlanmıştır. İlk altyapı çalışmaları 1981'de tamamlanmış, ilk bina olan konukevi 1983 tarihinde tamamlanmıştır. Yerleşkede ilk eğitim öğretime başlama ve ilk fakülte derslik bloğunun açılışı ise 1984-1985 tarihinde yapılmıştır (“İnönü Üniversitesi'nin Tanıtımı”, 2005) . 7.000 dönüm alan üzerine kurulmuş olan üniversite yerleşke alanında toplam 395.000.m² kapalı alan bulunmaktadır. Bu alandaki bina yoğunluğu %25 civarındadır (Cumhuriyetin 75.Yılında Yükseköğretim,1998,427; Küçükbay,2006).

1983 yılındaki danışma meclisi görüşmelerinde milletvekili Ayhan Fırat İnönü Üniversitesi'nin zoraki kurulmuş gibi bir izlenim verdiğinden dert yanmıştır. Fırat'a göre, 7000 dönüm alanı olan üniversite bu alanın çok sınırlı bir kısmını kullanmakta ve bu kamulaştırmalar yapılırken, kentin çok ciddi bir ihtiyacı olduğu düşüncesiyle ziraat fakültesi kurulması akıllarında olduğu halde, bu tasarıda bu yönde bir eğilimin bulunmadığını belirtmiştir. Türkiye'nin ilk meyve ıslah istasyonunun Malatya'da açıldığını, bu konuda ihtiyaçları karşılamaya ve geliştirmeye yönelik olması gereken ziraat fakültesine ilişkin teklifin ne DPT'den ne de YÖK'ten gelmediğini belirtmiş ve bu fakültenin kurulması için önerge vermiştir. Ancak bu önerge kabul edilmediğinden ziraat fakültesi açılmamıştır (“Danışma Meclisi Tutanakları”,1983b, 534-546). Bu yaklaşım Meclis'te kararlar alınırken her zaman aynı kriterlere uyulmadığına örnektir. Aksi takdirde, bölgesel gelişmenin

sağlanabilmesi için Fen-Edebiyat ve Eğitim fakültelerinin birlikte açılmasındansa, birinin yerine ziraat fakültesinin açılması fikri dikkate alınabilirdi.

Üniversite 30 yıllık geçmişi süresince 12 farklı rektör tarafından çoğu kısa süreli olmak üzere yönetilmiştir. Özellikle 1980-1986 yılları arasında altı ayrı rektörün görev yapmış olması (Küçükbay,2006) ile kendini gösteren bu değişim yoğunluğu üniversitenin uzun vadeli plan ve programlarının uygulanması ve gelişimini kesintiye uğratmıştır. 1975'te kurulan İnönü Üniversitesi'nde 1980 yılına kadar sadece bir öğretim üyesi bulunmaktadır. Bu kişi rektör olup, geçici görevle orada bulunmaktadır. Bu dönemde üniversitede dersler kent dışından gelen öğretim üyeleri tarafından verilmeye çalışılmıştır (Ataunal,1993,74). Gerek üniversitenin fiziksel olanaklarının ağır işlemesi, gerekse yukarıdaki gerekçelerden dolayı planlı ve uzun vadeli bir yönetim süreci izlenememesi, üniversitenin ne kadar zorlu bir gelişim sürecinin olduğuna önemli bir örnek olmaktadır.

Üniversitenin kuruluş aşamasında kentte yaşayanlar ve kent yönetimi üniversitenin kurulması için ellerinden geleni yapmış olup, dönemin koşullarında değerlendirildiğinde ve bölgedeki diğer illerle kıyaslandığında bu dönemde kentin sosyo-ekonomik altyapısının da üniversite açılmasına uygun olduğu söylenmektedir (Küçükbay,2006). Ancak, üniversitenin ilk kurulduğu yıllara oranla sorunlar büyük oranda çözülmüş olmakla birlikte, bu gelişmeye kentin ileri gelenlerinin finansal katkısı olmamıştır (Küçükbay,2006). Bu değerlendirme dernekleşme aşamasında sözü edilen hedeflerden ve görevlerden üniversite kurulduktan sonra beklenen katkının sağlanamadığına işaret etmektedir.

Yerleşkede 300'ün üzerinde lojman, TED Malatya Koleji, spor tesisleri, kitap satış merkezi, İnönü müzesi, internet merkezi, anaokulu gibi yükseköğretim hizmeti dışında sosyal, kültürel ve çalışanlara ve ailelerine yönelik hizmetler sunan merkezler bulunmaktadır ("İnönü Üniversitesi'nin Tanıtımı", 2005). Ayrıca, 20.000'e yakın öğrenci bulunmakta ve bunların 1200 civarı yerleşkedeki yurtlarda barınmaktadır. Kalan kısmı ise kentte yaşamaktadır (Şengül,2003,53). Bu özellikleriyle kentle tanışık bir üniversite modeli vardır. Ancak kentle ilişkilerin arttığından söz edilememekte, buna ilişkin önlemler alınmamaktadır. Çünkü bunun için kentin de hazır olması gerekmektedir (Şengül,2003,55). Bu nedenle yerleşke üniversitesi olması, öğrenciler, öğretim elemanları ve memurlar açısından ulaşım, zaman, iletişim, çalışma olanaklarının daha fazla olması nedeniyle olumlu (Küçükbay,2006) bulunmaktadır.

7.1.4. Akdeniz Üniversitesi

Bu bölümde 1980-1990 aralığında kurulan üniversitelere örnek olarak seçilen Akdeniz Üniversitesi'nin kuruluş gerekçeleri, kuruluş süreci ve yer seçimi konularına yer verilmiştir.

7.1.4.1. Akdeniz Üniversitesi'nin Kuruluş Gerekçeleri ve Süreci

1973 yılında AÜ'sine bağlı olarak kurulmuş bulunan Antalya Tıp Fakültesi, 1973-1974 öğretim yılında 35 öğrenci ile eğitim hizmetine başlamıştır ("Akdeniz Üniversitesi", 2003).

8.11.1976 yılındaki yönetim kurulu kararında Antalya Topçular'da bulunan yatılı bölge okulu binasının alınması kararlaştırılmış (Çelik,2006) ve 1977 yılında bu okulda temel tıp eğitim-öğretimi sürdürülmüştür ("Akdeniz Üniversitesi",2003). Tıp Fakültesi klinik eğitim-öğretimine, 1981 yılında Antalya Kepez'de "Göğüs Hastalıkları Hastanesi'nde başlamıştır ("Akdeniz Üniversitesi",2003).

Fakültenin, Ankara Üniversitesi Antalya Tıp Fakültesi statüsü, 1982 yılına kadar devam etmiştir ("Akdeniz Üniversitesi",2003). 1982'de çıkarılan "Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı KHK" ve 1983 yılında bu Kararname'nin değiştirilerek kabulüne ilişkin 1983/2809 sayılı Yasa ile Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Ziraat Fakültesi, Mühendislik Fakültesi, İlahiyat Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi ile Alanya Hukuk Fakültesi, Burdur Veteriner Fakültesi ve GSF olmak üzere sekiz fakülte, dört enstitü, üç yüksekokuldan oluşturularak kurulmuş, tıp fakültesi de dokuzuncu fakülte olarak üniversiteye bağlanmıştır ("Akdeniz Üniversitesi",2003).

1983 yılında Danışma Meclisinde yapılan tasarı görüşmeleri sırasında milletvekili Muhsin Zekai Bayer tarafından verilen Orman Fakültesi kurulması önerisi, kent gereksinim duymasının da içerisinde sayıldığı bütün gerekçelerine ve altyapının var olmasına karşın kabul görmemiştir. Üstelik Bayer'in ifadesine göre bu konuda DPT de olumlu görüş bildirmiştir ("Danışma Meclisi Tutanakları", 1983b,534,547).

Üniversitenin Kepez'deki yerleşkesine taşınmaya başlaması 1988 yılında gerçekleşmiş, tamamen taşınması ise 1996'da olmuştur. Üniversitenin bulunduğu arsa ve sahip olduğu arazi 3.639.376 m²'dir. (yaklaşık 3700 dönüm). Birkaç bölüm dışında eğitimin tamama yakını merkez yerleşke içinde yürütülmektedir ("Akdeniz Üniversitesi",2002).

Kuruluşunda Antalya, Burdur, Isparta ve Eğirdir'deki tüm yüksek öğretim birimlerini bünyesinde toplayan Akdeniz Üniversitesi'nin Isparta, Burdur, Eğirdir ve Yalvaç'taki birimleri, 1992/3837 sayılı Yasa ile yeni kurulan Süleyman Demirel Üniversitesi'ne devredilmiştir. Aynı Yasa ile, Akdeniz Üniversitesi'nde yeniden düzenleme yapılarak, altı yeni fakülte, bir yüksekokul ve bir enstitü eklenmiştir. 2004-2005 verilerine göre, üniversitede 11 fakülte, dört yüksekokul, dokuz MYO, üç enstitü ve 23 araştırma ve uygulama merkezi bulunmaktadır ("Akdeniz Üniversitesi",2003; "Tarihçe ve Genel Bilgiler",2006; Çelik,2006).

7.1.4.2. Akdeniz Üniversitesi'nin Yer Seçimi

İnşaat ve Yerleştirme Komisyonu Başkanı Eski Ankara Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Rıdvan Ege tarafından 1975 yılında Antalya Tıp Fakültesi Dekanlığına sunulan raporda, üniversitenin yerleşimine ilişkin bazı belirlemeler yapılmış ve bu konuda 1973'ten itibaren yapılan çalışmalar değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede o dönemde üniversite yerleşkesi seçilirken genel eğilimin üniversite kenti olarak kurulması yönünde iken, tıp fakültelerinin verdiği kamu hizmetinin niteliği gereği, kent ana yollarının en kolay yaklaşabileceği kent kenarlarında kurulmasının gerektiğini ifade etmiş, tıp fakültelerinde olması gereken bu durumun üniversite yerleşke ölçütlerinin istisnası olduğunu belirtmiştir. Bu gerekçeyle ilgili olarak Rapor'da, başlangıçta üniversiteye ilişkin bir yatırım olmaması nedeniyle öncelikle tıp fakültesi ihtiyaçlarını karşılamak için fakülte hastanesinin ve merkez örgütünün Antalya'da kent ulaşım olanağı uygun yerde ve kentin içinde veya gelişme alanında yapılması uygun bulunmuştur. Ancak tıp fakültesi araştırma laboratuvarları, nekahathane ve yerleşke için hastane yerleşme alanı dışında bir yer temin edilebileceği ve Diyarbakır'da olduğu gibi, bu fakülte ilerde kentte bir üniversitenin nüvesini oluşturacağı gerçeği göz önünde bulundurularak tıp fakültesine ek olarak üniversitenin gelişimi için seçilecek yerin kentten uzak olmayacak şekilde kent dışında kurulmasının tavsiye edilmesi kararlaştırılmıştır (Ege, 1975).

Bu çerçevede üniversite kurulmasına ilişkin sunulan muhtemel 7 yerleşim yeri ve Kepez'deki yer gözden geçirilmiş, kentin gelişme planı, altyapı tesisleri vb. göz önünde bulundurulmuş ve beş mekân belirlenerek incelenmiştir. Bunlar, (1) Kentin gelişme alanı içindeki yüksekokullara ayrılan yer, (2) Buradan limana giden asfaltla ayrılan karşı arazi, (3) Lara, (4) Kepez ve (5) Kepez altındaki vakıf arazisidir. Bu arazilerden Lara, çok uzak olması ve ODTÜ'nün talep etmesi nedeniyle uygun

bulunmamıştır. Diğer bölgelerden tıp fakültesi için en uygun arazi olarak, yüksekokullara ayrılan yer olan altmış hektarlık arazi alternatifsiz olarak komisyonca tercih edilmiştir. Arazi seçilirken bazı özelliklerine dikkat edildiği ifade edilmiştir. Bu özellikler; arazinin kent içinde olması, kuzey, doğu ve batı yollarına ve çevre yoluna rahat ulaşımın sağlanması, devlet hastanesine komşu olması, spor ve kültür tesislerine komşu olması, genişletilmek istendiğinde doğusunda çok geniş bir boş arazinin bulunması ve kamulaştırılması işleminin hemen yapılabilme olanağının olması, arsanın ucuz olması, turistik tesislere yakın olması nedeniyle ilerde deniz ve kumdan tedavi amaçlı yararlanılabilmesi vb. olarak sıralanmıştır. Geri kalan araziler için ise değerlendirmeler yapılmış, Kepez altındaki vakıf arazisinin Kepez hidroelektrik grubu ve krom fabrikası tarafından sınırlandırıldığı için tıp fakültesine uygun görülmediği, ancak ilerde üniversite kurulduğunda diğer fakülte ve kuruluşlar için yerleşme yeri olarak kullanılabilceği belirtilmiştir. Diğer bir bölge olan yüksekokullardan limana giden asfaltla ayrılan karşı arazi, kentten ve devlet hastanesinden uzak ve gecekondu yerleşiminin başladığı bir mekân olması nedeniyle uygun bulunmamıştır. Günümüzde üniversitenin bulunduğu Kepez ise, arazi ihtilafları, Nebiler köyünün bulunuşu, çevrede arsa spekülasyonunun başlaması gibi fiziksel güçlüklerin yanı sıra kente olan 10 km'lik uzaklık nedeniyle, tıp fakültesi için uygun bulunmamıştır. Ancak bu arazide yer alan otuz hektarlık bir alanın, ilerde kurulacak göğüs hastanesine nekahathane ve süreğen hastalar için kuruluşlar yapılması ve tıp fakültesinin araştırma ve gelişme alanı olarak kullanılması amacıyla kamulaştırma yapılmasında fayda görüldüğü de belirtilmiştir. Daha sonra bu alan için yapılan spekülasyonlar sonucu üniversite için yerleşke olarak belirlendiğinde arsa fiyatlarının çok artmış olduğu görülmüştür. Aynı dönemde yüksekokullar alanının m²'si 10 TL'dan kamulaştırılabileceği belirtilirken, Kepezden tahsisi düşünülen arsaların parsellenerek kentin ileri gelenlerince m²'si 40-50 TL'na satıldığı belirtilmiştir (Ege, 1975).

Sonuç olarak raporda, tıp fakültesi için yüksekokullar için ayrılan alanın yeterli olması nedeniyle öncelikle kamulaştırılması, Kepez'de 30 hektarlık arazinin kamulaştırılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca ilerde üniversite kurulduğunda diğer fakülte ve kuruluşlar için yerleşme yeri olarak tıp fakültesi gelişme alanı olacağı düşünüülerek devletçe kamulaştırılması veya üniversite kurma vakfınca alınması önerilen yerler tercih sırasına göre a) Yüksekokullar alanı karşısı, b) Kepez'de kamulaştırılması planlanan araziye komşu alan, c) Kepez altındaki bölge olarak

sıralanmıştır (Ege,1975). Daha sonraki süreçte üniversite kurulması için günümüzde kullanılan yerleşke alanı olan Kepez'deki arazi istimlak edilmiştir.

Antalya Büyükşehir Belediyesi ile yapılan yazışmada onlara sorulan üniversitenin yeri seçilirken hangi ölçütlere dikkat edildiği sorusuna, yer seçim ölçütleri olarak, plan yapılan dönemde üniversite alanı yapmaya müsait büyüklükte ve kamuya ait olan bir alan bulunmasının ve erişebilirliğin ilke olarak gözetildiği belirtilmiştir (Antalya Büyükşehir Belediyesi,2006).

Üniversitenin kuruluş sürecinde halkın bir kısmının vakıf kurarak bu sürece destek olmaya çalışırken, diğer kısmının anti kampanyalar yaptıklarından söz eden Çelik (2006), üniversitenin kurulduğu dönemde kentin sosyo-kültürel olarak bu gelişimi kaldırabilecek düzeyde olduğunu belirtmektedir. Ancak başlangıçta fiziksel altyapının bütün üniversite açılan kentlerde olduğu gibi zayıf olduğu ve bunun geliştirilmesine ilişkin finansal katkının istenen düzeyde gerçekleşmediğinin de altını çizmiştir. Yerleşke üniversitesi olması üniversitenin halkla bütünleşmesinde zorluk çekmesine neden olmakta ve kopuk bir yaşantı sürdürülmektedir. Bu nedenle Çelik (2006) “üniversite kent içinde olsaydı daha olumlu olurdu” demektedir.

Kısacası, Ankara Üniversitesi'nin desteği sonucu ilk fakültesi olan Tıp Fakültesi'nin 1973 yılında kurulması ile üniversite kurulma sürecine başlanan Akdeniz Üniversitesi, bu yönü ile gelişmiş üniversitelerin yeni kurulan üniversitelerin kurulmasında etkili olmasına hizmet etme amacına uygun davranılarak kurulan bir üniversitedir. Böylece kentin bir üniversitenin varlığına hazır oluşluk düzeyinin arttığı, gerekli altyapı çalışmalarının da sürece yayılarak yapıldığı söylenebilir.

7.1.5. Adnan Menderes Üniversitesi

İlk bölümü 1974'de kurulan Adnan Menderes Üniversitesi'nin (ADÜ) kuruluşu 1992 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde üniversitenin kuruluş gerekçeleri, süreci, yer seçimi konuları ve yer seçim sürecinin değerlendirilmesi konuları alt başlıklandırılarak sunulmuştur.

7.1.5.1. Adnan Menderes Üniversitesi'nin Kuruluş Gerekçeleri ve Süreci

Aydın Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu (ATİOYO), 1974'de EÜ'ye bağlı önlisans programı olarak açılmış, 1977'de lisans programına dönüştürülmüştür. 1982'de DEÜ'ya bağlanmış bir bölüm olarak Aydın'ın ilk yüksekokulu olup, 1988 yılında DEÜ'ye bağlı olarak kurulan ancak ADÜ açılana kadar faaliyete geçemeyen Ziraat ve Veteriner Fakülteleri ile birlikte, 1992'de ise ADÜ'nün açılmasıyla birlikte ADÜ'ye bağlanmıştır (ADÜ,2002).

ADÜ 03.07.1992 tarihli, 3837 sayılı “Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı KHK'nin değiştirilerek kabulüne dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde değişiklik yapılması hakkında Kanun” ile kurulan 21 devlet üniversitesinden biridir. 10 Kasım 1992 tarihinde rektörün atanmasıyla faaliyete başlamıştır(ADÜ,2006).

Kuruluş yasasına bakıldığında üniversitenin Merkez, Nazilli ve Söke olmak üzere üç ayrı yerde olma zorunluluğu görülmektedir. Kuruluş yasasında beş fakülte, bir yüksekokul, üç enstitü ve bir MYO yer almıştır (ADÜ, 1994a,3; 1994b,15; Öncüer, 2002a,2; Bekçioğlu, 2006).

2005 yılı itibariyle bünyesinde üç enstitü, altı fakülte, bir devlet konservatuvarı, üç yüksekokul, 10 MYO bulunmaktadır (ADÜ,2005).

7.1.5.2. Adnan Menderes Üniversitesi'nin Yer Seçimi

1992-1993 eğitim-öğretim yılında oldukça kısıtlı olanaklar ve yetersizlikler içinde göreve başlayan ADÜ'nün önündeki en büyük güçlük, işlevlerin yerine getirilebilmesi için gerekli olan mekânın başlangıçta sağlanamaması olmuştur. Bu güçlüğü aşmak için başlangıçta geçici mekânlar sağlanmaya çalışılmıştır. Diğer önemli bir sorun ise önceden yeterli genişlikte bir yerleşke alanının belirlenememesi ve Aydın'da tüm birimleri bir arada tutacak genişlikte yerleşke alanının sağlanamayacağına anlaşılmış olmasıdır. Bu durum iki üç yerleşke alanına yerleşmeyi zorunlu kılmıştır (ADÜ,1994b,51).

1993-1994 akademik yılının başlaması ile birlikte yapılanma çalışmalarına hız veren üniversite, bir yandan fiziksel mekân sağlama, diğer yandan üniversite master planını oluşturma çalışmalarına başlamıştır. ADÜ'nün ilk açıldığı dönemlerde ATİOYO ve Fen-Edebiyat Fakültesi Aydın'daki üniversiteye ait binada (günümüzde eğitim fakültesi olarak kullanılmaktadır), Nazilli İİBF, Nazilli Eski Hükümet

Binası'nda, Aydın Sağlık Hizmetleri MYO ise Aydın Sağlık Meslek Lisesi mekânlarında eğitim-öğretime başlamıştır. DEÜ'den devredilen ancak fiziksel yetersizliklerden dolayı bir türlü eğitim-öğretime başlayamamış olan Veteriner Fakültesi, Ankara Üniversitesi'nin fiziksel mekânlarında, Ziraat Fakültesi ise EÜ'nde eğitim öğretime başlamış, daha sonra Aydın'daki yatırımlarla birlikte Aydın'a getirilmiştir (ADÜ, 1994a,3; 1994b,15; Öncüler, 2002a,2; Bekçioğlu, 2006).

ADÜ'ye kuruluş anında devredilen ATİOYO binasının dışında bir binaya sahip değilken, yapılan çeşitli girişimler sonucunda, MEB Çıraklık ve Yaygın Eğitim Genel Müdürlüğü'ne ait eski Aydın Lisesi binasının geçici tahsis ile rektörlüğe bağlı bazı idari birimler bu binaya yerleştirilmiştir. Kemer mahallesinde yapılan okul binası Fen-Edebiyat Fakültesi tarafından kullanılmak üzere yine geçici olarak üniversiteye tahsis edilmiştir. TEK İl Müdürlüğü'nün iki dairesi kiralanarak Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı tarafından kullanılması, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Aydın İl Müdürlüğü'nün eski binasının ise Ziraat ve Veteriner Fakülteleri için yeni binaları yapılana kadar üniversiteye tahsis edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Aydın Devlet Hastanesi eski binası üniversitenin kullanımına tahsis edilmiştir (ADÜ,1994a,1; 1994b,38; "Aydın'ın Çehresi Değişti",1997,15). Mülkiyeti Hazine'ye, tahsisi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na ait Koçarlı Pamuk Üretim İstasyonu Müdürlüğü tasarrufundaki taşınmaz malların, yapılan protokolle ADÜ Ziraat ve Veteriner Fakülteleri ihtiyacında kullanılmak üzere 2.196.410 m² arazi ve üzerinde bulunan çeşitli binalarla devri sağlanmıştır (ADÜ,1994a,1).

Aydın bölgesinde toprakların çok verimli ve değerli olması gerekçesi ile üniversite farklı bir yerleşke alanı belirleyememiştir. Kepezde 64 dönümlük bir alana sahip olarak üniversite kurulmadan önce ATİOYO'nun eğitim-öğretime başladığı ("Fiziksel Yapılaşma",1995,32; Öncüler, 2002a,2; 2002b,16; Karaarslan,2006), üniversitenin yer seçimi Aydın Belediyesi tarafından üniversite kurulmadan seçilmiş ve imar planında belirlenmiş, 1994 yılında kamulaştırmalara getirilen tüm kısıtlamalara karşın Kepez mevkiinde kamulaştırılan alanın yüzölçümünü 420 dönüme çıkarılabilmektedir. Böylece 1992'de üniversite kurulduğunda üniversitenin merkezi olabilecek tek alternatif Kepez olmuştur (Öncüler, 2002a,2; 2002b,16; Karaarslan,2006). Başlangıçta fakültelerin bir kısmının Çakmar'da kurulması için çaba sarf edilmişse de, mera olduğu gerekçesiyle köylüler tarafından kabul edilmemiştir (Öncüler,2002a,2; 2002b,16; Karaarslan,2006).

Kepez, Aydın'ın doğusunda, kuzeydoğu yönünde uzayan sıra dağların eteklerini oluşturan tepeler üzerindeki düzlükte yer almaktadır. Yerleşke güney yönünde oturduğu tepelerin eteklerince, batı yönünde ise Aydın kentince doğu ve kuzey yönlerinde ise sıra dağlarca sınırlanmaktadır (Türeyen,2003,24). Üniversite ana yerleşke alanı olarak ayrılan alanda istimlak çalışmalarına devam edilmiş, ilerleyen dönemde üniversitenin gelişimine paralele olarak 2000 dönüme çıkarılması hedeflenmiş olan alanın, 2002 yılında kamulaştırılması tamamlanmıştır. Güney Yerleşkesi (Ziraat Fakültesinin bulunduğu yer)'nde ise, hazineden tahsis edilen 200 dönümlük alan 2300 dekarlık bir alana ulaştırılmıştır. 2002 yılında bunların dışında 230 dekarlık Batı Yerleşkesi (Veteriner Fakültesinin bulunduğu yer), 140 dekarlık İsabeyli Yerleşkesi ve yedi ilçede kurulan birimlerin kullandığı olmak üzere toplam 90.000 m²'lik kullanım alanına sahip tesisler bulunmaktadır (ADÜ,1994b,37; Öncüer,2002a,4). ADÜ'nün bulunduğu toplam arsa ve arazi alanı 4.000 dönüm olmuştur (Cumhuriyetin 75.Yılında Yükseköğretim,1998,377).

Kepez'deki çevre araziler kuzeye doğru daha sonra istimlak edilmiştir. Bu bölgede üniversiteye katkı amaçlı hibe olmamıştır (Karaarslan,2006). Kepez'deki arazi kamulaştırma, Çakmar Hazine'den, İsabeyli ise bağış yoluyla elde edilmiştir. Ancak, özellikle kent merkezinde bağış yoluyla edinim yoktur (Bekçioğlu,2006).

Merkez yerleşke olarak düşünülen Kepez'in 2. derece SİT alanı olması nedeniyle başlangıçta yapılaşmaya izin verilmemesi arazinin küçüklüğü dışındaki bir diğer sorun olmuştur. İzmir 2 No'lu SİT kuruluna gidilerek bu alanın 3. derece SİT alanına çevrilebileceği öğrenilince, Belediye Meclisi'nce 2000 dönüme çıkarılarak merkez yerleşke olarak belirlenen alan ile ilgili kamulaştırmaya ve buna bağlı olarak birimlerin inşaatına 1994'te başlanmıştır. Bu alan verimsiz, zeytinlik olarak kullanılan fakat toprak müsait olmadığı için zeytinlerin ekonomik anlamda verimli olmadığı ve kent tarafından birtakım olumsuzlukların yaşandığı yer olması nedeniyle rahatsızlıkların duyulduğu bir mekân (Öncüer,2002a,4; 2002b,16-17) olarak görüldüğünden kamulaştırma sürecinde herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır.

Ziraat Fakültesi için gerekli olan uygulama merkezi olarak Koçarlı Pamuk Üretim İstasyonu düşünülmüş, ancak üniversiteye devrinde pürüzler çıkmış, Tarım Bakanlığı'nda bazı daire başkanı ve genel müdürlerin imzalamaması nedeniyle dönemin tarım bakanı tarafından res'en imzalanmıştır. Şu anki Güney Yerleşkesi böylece oluşturulmuştur. Batı Yerleşkesi ise başlangıçta EÜ tarafından alınmış, sonra DEÜ'nün kurulmasıyla ona devredilmiş olan ve ADÜ'nün kurulması ile üniversiteye

bağlanmış olan bir arazi olarak zaten mevcuttur. Veteriner fakültesi için ve hayvan hastanesi için elverişli olduğundan burada konuşlandırılmıştır (Öncüer,2002b,17).

ADÜ merkez yerleşkesi merkezi yerleşme biçiminde inşa edilmektedir. Bu yerleşme biçiminde ortak tesislerden oluşan merkez çevresinde, öğretim ve araştırma alanları radyal bir yerleşim görünümü oluşturmaktadır. Bu merkez ile diğer bölümler arası mesafeler kısadır. Sistem yaya iç ulaşımı için uygundur (Gürün,2003,102). Yoğunluğun yüksek oluşu ve sıkı yerleşim, merkez gelişimini engellemektedir. Çevre yapılar ancak dışa doğru büyüebilmektedir. Gürün'e göre (2003,102), büyüme olanaklarının sınırlılığı nedeniyle bu yerleşkede 5000 öğrencilik kapasite aşılmamalıdır. Ancak şimdiden bu rakam çoktan aşılmıştır.

Bu uygulamadan önce üniversite kurulması için planlanan, ancak uygulamaya geçirilemeyen bir diğer kuruluş yeri seçiminde çalışan ve üniversitenin ilk genel sekreteri olarak görev yapan Bekçioğlu (2006), yerleşkenin daha iyi oluşmasının mümkün olduğunu söylemektedir. Bekçioğlu, kurucu rektör Turan ile birlikte bugünkü ASTİM'de, havaalanı yakınında yer aradıklarını ifade etmiştir. Ayrıca, aynı dönemde Aydın Tekstil Fabrikası'nın yarısı, batı yakası üniversiteye Tariş Genel Müdürlüğü tarafından verilmiştir. Milli Emlak'ta işlemlerin bitirilmesi ve YÖK'ün izni ile, rektörlüğün Aydın Tekstil'in bulunduğu yerde, Tıp Fakültesi'nin Ilıcabaşı'nda, Fen-Edebiyat Fakültesi, Turizm İşletmeciliği ve sonradan kurulacak fakültelerin Kepez'de yer alması planlanmıştır. (Aydın Tekstil ve Ilıcabaşı toplam 800 dönüm arazidir). Ziraat Fakültesi'nin şimdiki yerinde Ziraat ve Veterinerlik Fakültelerinin kurulması amacıyla Tarım Bakanlığı'ndan Çakmar Çiftliği alınmıştır. Işıklı'daki araziler ise başka amaçla kullanılacaktır. Buna göre, süreç içerisinde dere boyundaki sanayi tesisleri, dükkanlar kamulaştırılacak, hatta, Birinci Sanayi Bölgesinin başka yere taşınması ile birlikte, Borsa Binası'nın güneyinde önemli yerler kazanılarak kullanım alanı artırılabilecektir (Bekçioğlu,2006). Ancak bunun sadece planda kaldığını belirten Bekçioğlu (2006), Ziraat Fakültesi'nin Çakmar'da, Veteriner Fakültesi'nin Işıklı'da, diğer bölümlerin Kepez merkez yerleşkede konuşlandırıldığını belirtmiştir.

Kuruluş aşamasında kentte üniversitenin kurulmasını desteklemek amacıyla bir dernek kurulmuş, bu derneğin başkanlığını yıllarca Avukat Mustafa Ülker yönetmiştir. Bu süreçte dernek olarak para toplamışlar, üniversitenin yerinin Kepez'de olması için çalışmalar yapmışlar, valilikten gerekli izinleri almışlar ve yerin Kepez olması kararlaştırmışlardır. Hatta 1992 yılında üniversite kurulduğunda

merkez yerleşke yeri önceden belirlenmiştir (Bekçioğlu,2006). Bu yaklaşımdan da yola çıkarak kentin üniversiteye başlangıçta sıcak baktığı söylenmektedir. Ancak daha sonra gerek eski binaların tahsisinde, gerek bağış söz konusu olduğunda, gerekse üniversite- kent iletişimde durumun yeterince sıcak olmadığı, hatta kent ile üniversite arasında ciddi bir gerilim olduğu görülmeye başlanmıştır.

Bu konuda İsmet Sezgin (Gündeay,2002b,4-5), ADÜ'nün diğer bazı üniversiteler gibi hazır mekânlara sahip olmadan, kentin zengin kişilerinin cömert bağışları olmaksızın, sadece devlet bütçesi, devletin olanaklarının kullanılması ile bugünkü mekânlarına kavuştuğunu belirtmiştir. ADÜ'nün açıldığı dönemde Aydınlıların üniversiteye gerektiği ölçüde ilgi göstermediğini, yardım ve bağışta bulunmadığını ifade ederken, bunun ezikliğini duyduğunu ve dönemin parlamentosunda yer alan bir milletvekili ve siyasal iktidarın bir unsuru olarak bu nedenle meydana gelen “eksikliği, bütçeden ve diğer yerlerden alabildiği fazla ödeneklerle gidermeye” çalıştığını belirtmiştir.

Dönemin Milli Eğitim Komisyonu Başkanı Nahit Menteşe (Gündeay, 2002a,7-8), ilk etapta 15 üniversitenin açılmasının söz konusu olduğunu ve ADÜ'nün de bu üniversiteler içerisinde yer aldığını belirtmiştir. Başlangıçta Ziraat Fakültesini Nazilli'de düşündüklerini, Ancak Çakmar'daki çiftlik nedeniyle il merkezine aldıklarını, Nazilli'de ise onun yerine İİBF'nin açılmasına karar verdiklerini ifade etmiştir. Bu dönemde Menteşe'de Aydınlıların maddi yardımda bulunmadığını ve üniversiteye yer tahsisinde çok sayıda karşı çıkan olduğunu, özellikle Aydın Lisesi gibi binaların tahsisinde önemli sayıda itirazla karşılaştıklarından yakınmıştır.

Nahit Menteşe, Gündeay'ın (2002a,9) yaptığı röportajda yeni üniversitelerin açılması döneminde karşılaştıkları sorunları Demirel'e ilettiklerinde ise dönemin başbakanının “Kervan yolda düzülür, bırakınız yürür bu işler” diyerek duruma ilişkin değerlendirme yapmış olduğunu da ifade etmiştir.

Dönemin valisi Lütfi Tuncel (Gündeay, 2002c,11) ise üniversitelerin kentin gelişiminde ekonomik anlamda önemli yatırımlardan birinin olduğunu ve ADÜ'nün de bu doğrultuda gerek Aydın'ın gerekse çevresinin gelişip kalkınmasında çok önemli rol üstlendiğini ve bu iletişim bozukluğunun anlaşılması güç olduğunu ifade etmiştir. Kurucu rektör Prof.Dr. Nevres Turhan'ın trafik kazası geçirip çalışamaz duruma gelmesi nedeniyle kısa süre içinde ikinci rektör olarak atanan Prof. Dr. Cezmi Öncüer ise (2002b,14-15) 1993'te göreve geldiğinde, Aydın'ın üniversiteyi

kabullenmemiş olduğunu gördüğünü belirtmiş ve bu iletişimsizliği önceki rektörün yeni yapılmış olan birtakım binalara talip olmasına bağladığını ifade etmiştir. Öncüler'e göre, üniversite kullanılmayan binalara talip olmaya başladıktan sonraki süreçte bu katı tavır yavaş yavaş kırılmaya başlamıştır.

Ancak bu katı tavrın kırılmadığı daha sonra yaşanan süreçte açığa çıkmaktadır. Öyle ki üniversitenin yolunun belediye tarafından yapılması gerektiği belirtilirken, uzun süredir devam ettiği söylenen belediye-üniversite ilişkilerindeki gerilim nedeniyle bu harcamalar, ışıklandırma sistemi vb. harcamaları üniversite tarafından karşılanmıştır. Kentte belediye-üniversite geriliminin baştan beri var olan bir gerilim olduğu belirtilmiş, bunun temel nedenlerinden biri olarak da okulun çok yakınında bulunan çöplüğün varlığı olduğu belirtilmiştir. İkinci gerekçe belediyenin yerleşke alanına yatırım yapıp çarşı gibi kullanmak istemesi ve rektörün bu duruma karşı çıkması, üçüncü gerekçe ise belediyenin, tıp fakültesinin altını toprak ve malzeme çekerek oymaya başlaması ve tehlike yaratması olarak belirtilmektedir. Bu üç konuda belediye ve üniversite mahkemelik olmuşlardır (Karaarslan,2006). Bu mahkemelerin yarattığı gerilim halk-üniversite ilişkilerine de hala yansımaktadır.

Sonuç olarak başlangıçta kentin yoğun talebine karşın süreç içerisinde yaşanan sorunlar Aydın ilinin sınırları içerisinde bir üniversitenin varlığına hazır olup olmadığını zihinlerde sorgulatır hale gelmiştir.

7.1.6. Mersin Üniversitesi

1975'te Çukurova Üniversitesi'ne bağlı bir Turizm okulu olarak temeli atılan Mersin Üniversitesi'nin (MEÜ) kuruluşu 1992 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde üniversitenin kuruluş gerekçeleri, süreci, yer seçimi konuları ve yer seçim sürecinin değerlendirilmesi konuları alt başlıklandırılarak sunulmuştur.

7.1.6.1. Mersin Üniversitesi'nin Kuruluş Gerekçeleri ve Süreci

MEÜ, 1975 yılında kurulmuş ve Çukurova Üniversitesi'ne bağlı olarak varlığını 1992 yılına kadar sürdürmüş olan Mersin MYO ve 1979'da kurulan Mersin Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu (METİOYO) temel olacak şekilde (MEÜ, 2004,298,323), 03.07.1992 tarihinde 3837 sayılı Yasa'nın mecliste kabul edilmesiyle kurulmuş, 10.11.1992 tarihinde faaliyete geçmiştir. Yasa doğrultusunda altı fakülte ile kurulmuştur. 1993-1994 eğitim-öğretim yılında bu fakültelerden dört tanesine, bir yüksekokula, dört MYO'ya öğrenci olarak eğitim-öğretime başlamıştır.

Fakültelerden Su Ürünleri 1995-1996'da, Tıp Fakültesi ise 1998-1999 eğitim-öğretim döneminde faaliyete geçmiştir. Fakülte sayısı daha sonra yapılan eklemelerle 11'e çıkmıştır. Yüksekokul sayısı dörde, MYO sayısı ona çıkmıştır (MEÜ,2005,6; Aydın,2006).

MEÜ Kurma ve Geliştirme Vakfı'nın kurucu üyelerinden Prof. Dr. Mükremin Altıntaş'ın ifadelerine göre, 31 Ocak 1992 tarihinde üniversitenin kurulma ve geliştirme faaliyetlerini yürütmek üzere ilgili vakıf resmen kurulmuştur. Vakfın kuruluşuna destek veren kurumlar⁷³ ve dönemin belediye başkanının da içinde olduğu kurucu üyeler tarafından TBMM'de de milletvekillerini ikna etmeye yönelik çalışmalar yapılmıştır. YÖK tarafından hazırlanan kanun tasarısında adı Toros Üniversitesi olarak belirlenmiş, ancak bu ismin Mersin'i çağrıştırmadığı gerekçesiyle vakfın girişimleri sonucu üniversitenin adı, tasarı hükümetten Meclis'e gelirken "Mersin Üniversitesi" (MEÜ) olarak biçimlenmiş ve Yasa'da da bu adıyla kabul edilmiştir (MEÜ,2002; Aydın,2006).

Vakıf üyelerinden Solmazer MEÜ'nin kuruluş çalışmalarını anlatırken, başlangıçta Kaya Mutlu'nun bir Amerikan Üniversitesi ile anlaşmış olarak Mersin'de bir üniversite kurma planı yaptığını, süreç içinde bunu bir devlet üniversitesi kurma hedefine dönüştürdüklerini, kurulan vakfın çalışmaları ve Meclis'in yardımıyla 1992'de açılan 21 devlet üniversitesinden biri olduğunu ifade etmiştir. Bu dönemde kurucu rektör olarak Prof. Dr. Vural Ülkü atanmış ve vakıf ile birlikte vali ile görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sonucunda valilik rektörlük binası olarak Anadolu Sigorta İşhanı içerisinde doğru dürüst masa sandalye olmayan bir oda bir salondan oluşan bir yer göstermiş, bir sekreter tayin etmiştir. Böylece yokluklar içinde bir başlangıç yapılmıştır. Solmazer ilk dönemlerde telefon ücretini dahi şahsen ödedikleri bir dönemden söz etmektedir (MEÜ,2002).

MEÜ'nün kuruluş aşamasına kadar Çukurova Üniversitesi'ne bağlı olarak eğitim-öğretimi sürdüren Mersin MYO ve METİOYO kendilerine geçici olarak tahsis edilmiş binalarda öğrenime devam etmişlerdir.

Daha sonra MEÜ'nin kuruluş yeri, Çukurova Üniversitesi'ne bağlı olan ve üniversitenin kurulması ile de üniversite bünyesine aktarılan Mersin MYO'na bina yapılması için dönemin Yüksekokul Müdürlüğü ve Mersin Valiliği ile Belediye

---

⁷³ Bu kurumlar İl Özel İdaresi, Büyükşehir Belediyesi Mersin Ticaret ve Sanayi Odası, Mersin Deniz Ticaret Odası, Akdeniz İhracatçılar Birliği, Mersin Serbest Muhasebeciler ve Mali Müşavirler Odası, Mersin Barosu, Sanayici ve İşadamları Derneği'dir (MEÜ,2002).

Başkanlığı'nın girişimleri ile Çiftlikköy mevkiinde yer tahsis edilmesi ile bu bölgede üniversite merkez yerleşkesi olan Çiftlikköy Yerleşkesi oluşturulmuştur (Aydın,2006).

Üniversitenin merkezde üç ana yerleşkesi, dört adet de küçük yerleşim birimleri vardır. Ana yerleşkeler, Çiftlikköy Merkez Yerleşke, Tece ve Yenişehir Yerleşkeleri'dir. Diğer yerleşim birimleri ise; Tıp Fakültesinin inşaatı bitinceye kadar kullanılacak olan Araştırma ve Uygulama Hastanesi, Karaduvar'da Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğüne ait olup MEÜ'ye tahsis edilmiş olan ve Sağlık Hizmetleri MYO'nun eğitim- öğretime yürüttüğü birim, yine Serbest Bölgenin komşusu olan Köy Hizmetleri Eğitim Tesisi iken yasal değişiklik sonucu İl Özel İdaresi'ne aktarılan ve geçici olarak üniversite hizmetine verilen şu an itibariyle Sosyal Bilimler MYO'nun eğitim-öğretime devam ettiği yerleşim birimi ve Uray caddesinde yer alan ve restore edilen tarihi bir binanın kültürevi olarak kullanılan mekânlardır (MEÜ,2000,17; MEÜ,2005a,9).

7.1.6.2. Mersin Üniversitesi'nin Yer Seçimi

MEÜ ilk kurulduğunda, Anadolu Sigorta İşhanı'nda yokluklar içinde bir başlangıç yapılmıştır. Daha sonra metropol binasında üniversiteye tahsis edilen katlarda çalışmaya devam etmişlerdir (MEÜ,2002). Metropol İş Merkezi olarak adlandırılan bu 52 katlı iş merkezinin 10-15. katları arasındaki beş katı, mülk sahibi firma tarafından üniversitenin kullanımına tahsis edilmiştir. Bu tahsisat süreci içerisinde ilgili makamlarca ve DPT ile yapılan yazışmalar sonucu katların üniversite tarafından alınması üzerinde bazı kararlar verilmiş olmakla birlikte süreç içerisinde sağlanamamıştır (MEÜ,1993,102).

Daha sonra bugünkü merkez yerleşkenin bulunduğu Çiftlik Köyü civarında büyük bir arazi tahsis edildiği ve projelendirilme çalışmalarının Rektör Prof. Dr. Vural Ülkü, Prof. Dr. Tamer Gök, İstanbul'dan Prof. Dr. Özgönül Aksoy, ODTÜ'den Prof. Dr. Gönül Tankut ve Doç Dr. Baykam Günay'dan oluşturulan bir seçici kurul tarafından yapıldığı belirtilmiştir. Seçici kurul, üç kişi tarafından hazırlanan projelerden Erkut Şahinbaş'ın projesini uygulamaya uygun bulmuştur. Bunun gerekçesi olarak ise Gök; Mersin'in iklimine, çevre koşullarına uygun bir proje olduğunu, arazi ile ilişki sağlamada lokasyon tercihinde başarılı tercihleri olduğunu belirtmiştir. Toplu bir yerleşim dokusu önermesinin önemine ise Mersin gibi yazları uzun ve sıcak geçen bir kentte dağıtık yerleştirilmiş binaların, insanların

binarlar arası ulaşımında sıkıntı yaratacağını ifade ederek değinmiş ve bu projenin bu nedenle olumlu bir ayırıcı özelliği olduğunu belirtmiştir (MEÜ,2002).

Çiftlik Köyü'nde üniversite için 826.000 m² alan kamulaştırılmıştır. Kamulaştırılan alan susuz (kanalın üstünde kaldığı için, ancak ek bir ünite ile sulanabilmektedir) narenciye bahçesi ve tarım alanlarıdır. 1500 dönüm orman ve Milli Emlak'tan tahsisli arazi vardır. Bu tahsisli alan orman vasfını kaybetmiş kıraç ve kayalık bir alandır. 1629 dönüm arazinin tahsisi istenmiş, ama 2/B olduğu için henüz beklenmektedir. Bu alanlarda orman özelliğini kaybetmiş kıraç arazilerdir. Merkez yerleşkede hala kamulaştırılması gereken 85 dönümlük arazi daha bulunmaktadır (Çubuk, 2006). Üniversitenin genel fiziki alanları 2005 yılı verilerine göre şöyledir: Toplam yerleşke alanı 325 hektardır. Bunun 385.184 m² toplam proje alanı olup, 258.907 m²'lik kısmı bitmiştir (MEÜ, 2005b).

Neden yerleşke olarak Çiftlikköyü'nün seçildiği sorusuna ise Çubuk (2006), daha geniş bir alanın kent sınırları içinde başka yerde bulunamadığı olarak yanıtlarken, aynı soruya Büyükşehir Belediyesi Bilgi Edinme Birimi bu konunun belediye olarak kendilerini ilgilendirmediği için, üniversiteye sorulması gerektiği cevabını vermiştir (Mersin Büyükşehir Belediyesi,2006).

Üniversitenin açıldığı dönemde kentin sosyal, kültürel ve ekonomik altyapısı üniversite açılmasına uygun bulunmuştur. Ancak üniversitenin kuruluşunun ilk yılında kurucu rektör Prof. Dr. Vural Ülkü yapmış olduğu bir konuşmada fiziksel mekânlar açısından ciddi sıkıntının olduğuna vurgu yapmıştır (MEÜ,1993,1). Üniversitenin fiziksel yapısının yaratılması sürecinde kentin ileri gelenlerinin katkıları olmuş olmakla birlikte bu yeterli düzeyde (Aydın,2006) bulunmamıştır.

Üniversite açılmadan çok önce kurulan iki bölümün varlığı üniversitenin açılmasında yeterli olmamakla birlikte, kentin üniversitenin varlığına sıcak bakmasında ve bu fikre kentin alışmasında etkili olmuştur.

İl'e ve tüm bölgeye sosyal, kültürel, ekonomik açıdan önemli katkı sağladığı belirtilen üniversitenin hemen her ilçesinde akademik bir birimin oluşturulmasının MEÜ'nün "bölge üniversitesi" kimliğine kavuşması olarak ifade edilmiştir (MEÜ,2002). Ancak ilçelerde açılan MYO'ların böyle bir iddia için yeterli olmayacağı çalışmanın başında bölge üniversitesinin niteliklerine ilişkin yapılan tanımlamalarda da görülmektedir.

Sonuç olarak Mersin Üniversitesi, kent halkının istediği ve bu uğurda çalışmalar yaptığı bir kurum olması nedeniyle kent seçimi konusunda önemli oranda

sıkıntı yaşamamış olmakla birlikte, üniversitelerimizin birçoğunda olduğu gibi kuruluşundan günümüze fiziksel ve mali nedenlerle ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Üniversite yerleşkesinin kent içindeki yer seçimine ilişkin bir değerlendirme yapmak ise Mersin'in kentleşme sorunları nedeniyle çok zor olmaktadır. Çünkü kentin konumu ve büyüme yönüne ilişkin çok ciddi eleştiriler bulunmaktadır ve mevcut koşullar içerisinde olabilecek en uygun yerin seçildiği de yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir.

7.2. Türkiye’de Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçim Kararları ve Bu Kararlara Siyasal İktidarların Etkileri

Altbach (2001), her ülkenin, akademik kurumları üzerinde denetim sağlamaya ihtiyaç duyduğunu, hükümetlerin ve diğer kamu otoritelerinin, üniversitelerin “misyonlarını” yerine getirmesi için gerekli olan desteği verdiğini ifade etmektedir. Bu durum Türkiye tarihinde de benzer bir biçimde devam etmektedir.

Cumhuriyet’in kurulduğu dönemden bugüne, üniversite, bilim ve teknoloji konularında izlenen politikalar çerçevesinde üniversiteler devlet eliyle kurulmuş, üniversite eğitimi devletçe koordine edilmiştir. Cumhuriyet’in kurulduğu dönemlerde cazibe merkezi özelliği kazanmayan yöre veya merkezlerde eğitim ve sağlık gibi sosyal sektörlerde yatırım yapmak, sermaye ilgi göstermediğinden, ancak devlet tarafından yerine getirilebilmiştir. Bunun temel nedeni Türkiye’nin az gelişmiş yörelerinde kurulmuş olan üniversitelerin ekonomik gelişmeye doğrudan değil, dolaylı katkı yaptığı (Özaslan ve diğerleri, 1998,63) görüşüdür. Bu özelliği nedeniyle de bu yörelerdeki üniversite yatırımlarına sermayenin katkı sağlamaması olağan olarak görülmektedir.

Günümüzde de, üniversitelerin yasayla kurulabileceği kuralı nedeniyle yeni üniversite açma konusu hala devletin elindedir. Ancak, devlet bir yandan kendisinin bir parçası olan milletvekillerinin popülizm uğruna “neredeyse köylere açtığı” üniversiteleri önleyememekte iken (Titiz, 1995,30), yeni dünya düzeninin gelişmesi ile birlikte artan özel üniversitelerle ilgili son dönemlerde çıkarılan yasalarda da görüldüğü gibi bu konuda sermayenin etkisine de (ki bu etki talepleri de içermektedir) açık hale gelmiştir. “Sermayenin üniversite üzerinde hakimiyet kurması ve üniversitenin toplumsal işlevini sermaye lehine köreltmesi bilimsel,

yönetmel ve finansal etkileme ve baskılama yöntemleriyle gerçekleştirilmektedir” (Önder, 2005,12).

“Sıklıkla politik tercihlerin gölgesinde kalan, ilke ve unsurları zaman zaman bilerek ve isteyerek unutulmuş, hedefleri özel amaçlar doğrultusunda her gün bir başka yöne kaydırılan, toplumun tüm katmanlarını kucakladığı için pek çok kesimin iştahını kabartan eğitim olgusu, son dönemde kuruluşu uzlaşmalı bir paylaşım çerçevesinde kasaba seviyesine indirgenen üniversitelileşme ile yeni bir boyut kazanmıştır” (Dörtlemez,1995,125). Bu boyut ile birlikte aynı zamanda sistem olarak liseleştirilen üniversitelerin toplumsal ve politik işlevleri de, yeni dünya düzeni politikaları çerçevesinde egemen sınıfın çıkarları için yeniden düzenlenmiştir (Demirer ve diğerleri, 2000,37,39).

Bu çerçevede ele alınan kuruluş yeri seçim kararlarına ilişkin değerlendirme yapabilmenin öncelikli koşulu, günümüze kadar açılan üniversitelerin öne çıkan açılış gerekçelerini belli başlıklar altında toplayarak sınıflandırmak olmaktadır. Bu sınıflandırmada en çok göze çarpan iki kavramı ekonomik ve politik gerekçeler olmaktadır. Bu nedenle çalışmanın bu alt bölümünde öncelikle üniversitelerin ekonomik gelişmeyi sağlama ve bölgesel kalkınma farklılıklarını azaltmaya ilişkin açılma gerekçeleri ele alınmış, ikinci olarak siyasilerin yaklaşımı ele alınmıştır. Üçüncü alt başlıkta ise bu bölüme ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

7.2.1. Üniversitenin Ekonomik Gelişme İşlevi ve Bölgesel Farklılıkları Azaltmaya Yönelik Beklenen Katkısı

Üniversitelere ilişkin önemli bir gelişme, ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri giderecek unsurlardan birisi olarak üniversitelerin yurt sathına eşit yayılmasının sağlanması olmuştur. Buradaki temel yaklaşım hem her bölgeye eğitimin götürülebilmesi, hem de ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bölgenin hareketlenmesini sağlamak olmuştur.

Bu yaklaşımla birlikte üniversitelerin yalnızca yükseköğrenim kurumları olduklarına ilişkin yaygın algı yerini gittikçe ekonomik büyümenin ve kalkınmanın önemli motor gücü oldukları düşüncesine bırakmaya başlamıştır. Yalnızca kültür üretici bir kurum olmadığı, aynı zamanda bölge için gelir yaratan ve dağıtan bir kurum olduğu artık sıkça ifade edilmektedir. Üniversitenin bir bölge için endüstriyel ya da altyapısal yatırımlarla eş derecede önemli kalkınma faktörü olduğu kabul edilmeye başlamıştır. Artan biçimde, yerel ekonomiye, istihdam yaratarak ve gelir

kazandırarak katkıda bulunan, kentin bütünsel bir parçası, emek piyasasının niteliksel yapısını etkileyen bireyler ve girişimciler için cazibe merkezi işlevi gören, kamusal olanakların bölgesel ağı olarak düşünülmektedir. Bu ağ içinde üniversiteler iş olanağı yaratmayı teşvik etmekte, hareketliliği cesaretlendirmekte ve yaşam kalitesi olarak adlandırılan bir çeşit sosyal ve kültürel etki yapmaktadır (Huggins, 1997,325; Ricci, 1997,319).

Bunun yanı sıra, sosyal gelişme hedeflerinden biri olan bölgelerarası farklılıkları da azaltacağı, bu hizmetinin ülkenin az gelişmiş bölgelerinde gerçekleştirilmesi ile düşük gelirli grubun eğitim ve kültür düzeyinin yükseleceği görüşü de dillendirilmiştir. Hatta bu konuda ITO tarafından yapılan bir alan araştırmasında deneklere sorulan “bölgelerarası gelişme farklılıklarının ortadan kaldırılmasında üniversitelere düşen görevler” sorusuna halk tarafından; eşit ve kaliteli eğitim vermek, halkı anlamak ve yol göstermek, projeler üretmek, bölgenin özelliklerini ortaya koyacak araştırmalar yapmak, toplumsal gelişmeye önem vermek, bölgenin sorunlarına çözüm aramak biçiminde cevaplar verilmiştir. Bunun yanı sıra ankette yüzde 1.7’lik bir orana sahip olmakla birlikte üniversitelere görev düşmeyeceğini ifade edenler de yer almıştır (Özaslan ve diğerleri,1998,17,73).

Üniversitelerin Anadolu’nun farklı illerine yayılmasının gerekli olduğu düşüncesi Cumhuriyetin ilk dönemlerinde de ifade edilen bir düşünce ve politika olmuştur. Atatürk, 1 Kasım 1937’de TBMM’nin açılışında yaptığı bir konuşmada eğitim konusunda Türkiye’yi garp, merkez ve şark olarak üç kısımda düşündüğünü ve her bir bölgede modern anlamda üniversitelerin kurulması gerektiğini şu ifadelerle belirtmiştir: “Bunun için ülkeyi şimdilik üç kültür bölgesine ayırarak, batı bölgesi için İstanbul Üniversitesi’nde başlanmış olan reform programının daha köklü bir biçimde uygulanmasıyla Cumhuriyet’e gerçekten modern bir üniversite kazandırmak, merkez bölgesi için, Ankara Üniversitesi’ni az zamanda kurmak gerekir. Doğu bölgesi için Van Gölü sahillerinin en güzel yerinde her aşamadaki okulları ve bunlara ek olarak üniversiteyle modern bir kültür şehri yaratmak yolunda şimdiden harekete geçilmelidir” (Meclis Tutanak Dergisi’nden aktaran, Kaynar ve Parlak, 2005,27).

1950-60’lı yıllara gelindiğinde, yeni açılan dört üniversite ile Türkiye’de üniversitelerin Anadolu’ya yayılmaya başladığı görülmüştür. Ancak Ankara ve İstanbul’da üniversiteler kurulmakla birlikte, Van’da kurulan Yüzüncü Yıl

Üniversitesi, Atatürk'ün 1937 yılında Meclis'te belirttiği planlarından daha geç bir tarihte kurulmuştur. Onun yerine Amerikan bölgesel üniversite modelinin izlerini taşıyan, Nebraska Üniversitesi ile işbirliği yapılarak 1957'de faaliyete geçen Atatürk Üniversitesi, “şarkın” ilk üniversitesi olmuştur. Yüzüncü Yıl Üniversitesi ise bu tarihten çok sonra 1982'de kurulmuştur.

Atatürk Üniversitesi'nin kurulması ile ilk adımları atılan Türkiye'de gelişmiş ve geri kalmış bölgeler konusunun gündeme gelmesi, “ülkenin makro seviyede belirli bir ekonomik gelişme ile tanışmasından sonradır. Bilhassa 1950-1960 döneminde dikkat çeken gelişmeler ekonomik gelişmenin her yörede ve eş zamanlı olarak ortaya çıkmadığını göstermiştir. Bu dönemde Doğu ve Güneydoğu Bölgeleri ile ilgili olarak temel altyapı yatırımları ön plana çıkmış ve bilhassa köy okulları ve Doğu'da bir üniversitenin kurulması fikri düşünülmüştür” (Özaslan ve diğerleri, 1998,60).

Üniversiteleri geri kalmış bölgelerde yaşayanların ayağına götürme ve bölgeleri bu yoldan kalkındırma düşüncesi, 1962 yılında yapılan VII. Milli Eğitim Şurası'nda da benimsenen ilke olmuştur. Bu Şura'da, "DPT ile işbirliği yapılarak bölge plancılığı esaslarına göre başta üniversite olmak üzere, sağlık, sosyal, ekonomik ve kültürel tesis ve imkanlarıyla, dikkatle seçilecek yerlerde yeni cazibe merkezleri yoluna gidilirse, hem mevcut aydınlardan gereği kadar faydalanmak, hem de yeni aydın ve teknisyen toplulukları yaratmak mümkün olur" görüşü ağırlık kazanmıştır (Berber, 1994,7).

1950'lerden başlayarak ülkelerin nispeten az gelişmiş bölgelerinde açılan yeni üniversiteler, bölge nüfusunun kültürel düzeyini yükseltmeyi, bölgede yeni iş olanakları sağlamayı ve özellikle genç nüfusun bölgeden göçünü önlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla açılan yeni üniversitelerin çoğu şehir dışında yerleşke tipi üniversite biçiminde kurulmuştur (Ricci, 1997,319).

Planlı döneme geçme çalışmalarıyla birlikte üniversite yapısını güçlendirme, sayılarını artırma, kentsel kalkınmayla eşgüdümlü yürütülmesini sağlama çalışmaları da tartışılmaya başlanmıştır. 1962 yılında planlı döneme geçiş başlığı ile hazırlanan raporda sunulan bir proje “Üniversitelerin Re-organizasyonu ve İdaresi” başlığını taşımış olup bu projenin gerekçeleri; “Türkiye'de varolan birkaç üniversitenin sayısını arttırma eğilimi, personel ve tesisleri daha etkili bir tarzda kullanmak olanaklarını araştırmak” olarak sıralanmıştır (DPT, 1962,60).

İkinci Plan'ın 1968 Programı'nda yeni üniversitelerin açılmasına ilişkin bazı ölçütler getirilmeye çalışılmıştır. Buna göre her yeni üniversite kuruluşunun bağımsız bir proje olarak ele alınması, programlı olarak gerekli koşullar sağlanmadan yeni üniversite kurulmaması öngörülmüştür. Yeni yükseköğretim kurumlarının kuruluş yerlerinin bölge gelişme merkezleri dışında seçilmemesi, öğretim üyesi ihtiyaçlarının yeterli ölçüde karşılanabilmesi için uzun süreli bir eğitim programının, eğitim kurumu açılmadan önce uygulanması ve mevcut üniversite mensuplarından yeni üniversitelerde yararlanabilmek için İkinci Plan'da öngörülen politikaları gerçekleştirici mevzuat değişikliklerinin 1968 yılında tamamlanması ölçütler olarak belirlenmiştir. Bu ölçütler doğrultusunda kritik sektörlerdeki insan gücü açıklarını kapatıcı olan fakülte yatırımlarının özellikle desteklenmesi de önerilmiştir (1968 Yılı Programı, 1967,141).

Niteliğin yanı sıra üniversitelerin nicelik olarak da artırılması ve bölge kalkınmasında itici güç olabileceği düşüncesiyle yurt düzeyine yayılması fikri de planlı dönemle gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda, büyük kent üniversitelerine bağlı olarak çeşitli illerde açılan fakülteler, daha sonra bu illerde açılan üniversitelerin çekirdeğini oluşturmuştur (Berber,1994,3). Üniversitelerin üç büyük kent dışında bir başka deyimle taşrada açılıp, yurt düzeyine dengeli yayılması düşüncesi KTÜ ve Atatürk Üniversite'lerinin açılmasıyla uygulamaya geçirilmiştir. 1973 yılına kadar mevcut dokuz üniversiteden sadece ikisi üç büyük kent dışında iken, 1973-1978 döneminde açılan on yeni üniversitenin tamamı taşrada açılmıştır. 1978-82 döneminde üniversite açılmamıştır. Ancak, 1982 yılında açılan sekiz yeni üniversitenin sadece üçünün taşrada yer alması bu dönemde plan hedeflerine uyulmadığını göstermektedir. 1992 yılında açılan 21 ve 2006'da açılan 15 yeni üniversitenin tamamına taşrada yer seçilmesi ile tekrar plan hedefleri çerçevesinde davranılmaya çalışıldığını düşündürmektedir.

Ekinci'ye göre (2003a; 2003b,47), 1970'lerde iki gelişme olmuştur. Bunlardan ilki, Türkiye kentlerinin üniversitelerle donatılması, Anadolu'da, Trakya'da üniversitelerin çoğaltılması, ikincisi ise buna bağlı olarak 1970'lerde ve 1980'lerin ilk yıllarında üniversitelerin anarşi ve çatışma yuvası, hükümetleri ve politikalarını eleştiren sakıncalı yerler olduğu yaklaşımıdır. Üniversitelere kaygı ile bakan ve sakıncalı yerler olarak gören siyasal düşünce ile üniversitelerin yaygınlaştırılmasını öngören düşünce eş zamanlı olarak gündeme gelince daha önce bölge üniversiteleri olarak Amerikan modelin Türkiye'de uygulanma denemesi

olarak başlanan süreç, yerleşke üniversiteleri adı ile sistematik olarak uygulanmaya başlamıştır. Bundan sonraki süreçte ise önceki bölümlerde belirtilen gerekçeler de sunularak bu model yeni kurulan üniversitelerin birçoğu tarafından kullanılmaya devam edilmiştir⁷⁴.

Eskişehir, Adana, Konya, Edirne, Diyarbakır, Malatya illeri 1970’li yıllardan itibaren üniversite açılması konusunda yoğun çalışmalar yürütmüştür (Abacı, 1967,1). 1970 Yılı DPT araştırmasında ise üniversite açılması uygun bulunan iller Adana, Bursa, Konya, Diyarbakır, Elazığ ve Samsun olarak sınıflandırılmıştır. Bu iki veri karşılaştırıldığında araştırmada yer alan üniversitelerin yanı sıra, adı geçen kentlerden gelen yoğun talep de dikkate alınarak Edirne dışında bu kentlerin tamamında 1973 ve 1975 yıllarında üniversiteler açılmıştır. Bunun dışında Sivas’ta da bir üniversite açılarak planlanan rakam altı iken, gerçekleşen dokuz olmuştur.

Gürüz’e göre (1992b,394), “1973-1981 yılları arasının belirgin vasfı, plansız, programsız ve hazırlıksız bir şekilde üniversitelerin kurumlarının açılmış” olmasıdır. Ancak bundan sonraki süreçteki uygulamaların da pek hazırlıklı ve planlı olduğu söylenememektedir. 1982 sonrası açılan ve halen açılmaya devam edilen üniversitelere bakıldığında, çağdaş yükseköğrenim kurumlarının niteliğinden çok uzakta kaldığı söylenebilir (Dörtlemmez,1995,134).

7.2.2. Yeni Üniversitelerin Açılmasına Siyasal İktidarların Etkileri

Her ne kadar üniversitelerin yer seçiminde siyasal ve ekonomik kaygılar birbirinden bağımsız olarak ele alınamazsa da, çalışmada değerlendirme yapabilmek amacıyla böyle bir sınıflandırma her iki kavramın etkilerini görebilmek adına gerekmektedir. Bu nedenle yapılan bu sınıflandırma gereği yeni üniversitelerin açılmasına yönelik siyasilerin etkileri, iki çerçevede alınmıştır. Bunlardan birincisi üniversite yasalarına, ikincisi ise yeni üniversite açma kararlarına etkileri olarak ele alınmıştır.

---

⁷⁴ Ancak bu yerleşme sırasında gerek bölgelerin seçilmesine, gerekse kent içinde ya da çeperinde kullanım alanlarının seçilmesine dikkat edilmemesi ve kullanımlar sırasında plansız, programsız yerleşme ve büyümelerle, kent ve gelecek kuşak arasındaki ilişki kaybedilmiştir. Bu kadar üniversitenin bir ülkeye ortak olarak nasıl yerleşeceği planlanmadığı için, üniversitelerin doğru yer seçimi yapabileceği toprak bırakılmamıştır (Sözen,2003,30). Bunun yanında bazı özellikle gelişmemiş bölgelerde üniversite yerleşkeleri yapay oluşturulmuş yaşam düzenekleri ile kendi içine kapandığı ve toplumsal yaşamdan ve kentten yalıtıldığı için (Şengül,2003,52), kentten kopuk olmakla ve başlangıçta konulan hedeflere uzak kalmakla eleştirilmektedir.

7.2.2.1. Üniversite Yasalarının Çıkarılış Dönemlerinde Siyasal İktidarların Etkileri

Türkiye üniversite yasaları envanteri çıkarılarak incelendiğinde, dönemlerin özelliklerini taşıyan bazı özellikler olmakla birlikte dönem ne olursa olsun, yaklaşımın değişmediği hassasiyet gösterilen konular da görülmektedir.

1930'larda Atatürk'ün Darülfünuna bakışı pek sıcak değildir. Özellikle önemli gelişmelerin olduğu bu dönemde kendinden beklenen ilerlemeyi gösterememesi ve resmi devlet ideolojisini yansıtamaması nedeniyle rejimle karşı karşıya gelmesi sonucu kaldırılmıştır (Ataüinal,1993,39; Katoğlu,2000,424; Öncü,2002,521,525). Böylece bu dönemde yapılan yasal değişiklik ile üniversite kavramı ile birlikte, üç evrensel kavram olan araştırma, araştırmayı yayma ve öğretim kavramları yasaya girmiştir.

1945-1950 dönemi ülke tarihi açısından çok partili yaşama geçişin yaşandığı bir geçiş dönemi (Koçak,2000,174) olarak ifade edilirken, aynı süreç üniversiteler içinde ifade edilmektedir. Bu dönemde MEB, Sıddık Sami Onar'ın da içinde bulunduğu öğretim üyelerinden oluşturulan bir karma komisyona kanun taslağı hazırlatmıştır, ancak üniversitelerin işlev ve görevlerinin tanımlanmamış olduğu, bunun gerekçesi olarak da üniversiteyi bilmiyormuş gibi bir havanın hakim olmasının istenmediğinin söylendiği tasarımı bakanlık beğenmeyince, Talim ve Terbiye Dairesi'ne yeni bir tasarı hazırlatılmıştır. 1946'da yasalaşan bu yeni tasarıda, daha milliyetçi ve ideolojik ifadeler yer almıştır. 1946 yılından sonra Türkiye'de üniversite yasalarının tarihi, darbeler tarihiyle paralel yürümüştür. 1946 yılından sonra üniversite yasası üç kez değişmiştir. Türkiye'de üç kez askeri darbe olmuştur ve bu yasa değişiklikleri hep askeri darbeden sonraki yıllara ve askeri darbenin hala etkili ya da iktidarda olduğu yıllara rastlamıştır (İnan,1989,24-27). Bunlar, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleridir.

27 Mayıs darbesini diğer iki darbeden ayıran temel özelliği, darbe sonrasında üniversite çalışanlarından üniversite yasasının biçimlendirilmesinde yararlanılmasıdır. Diğer iki darbe sürecinde ise hükümetler üniversiteleri net bir biçimde karşılarına almıştır. 1960 değişikliği, üniversitenin daha özgürleştiği, üniversitelere ilişkin düzenlemelerin olumlu olarak değerlendirildiği bir süreçtir. Kaldı ki, aynı dönemde üniversite ve özerkliği kavramlarının Anayasa'ya girmesi de bu görüşü desteklemektedir. Ancak bu değişikliği İnan (1989,27) üniversitenin kurum olarak değil, daha çok kurum içinde yer alan kişilerin yerini sağlamlaştırdığı

bir yasa olarak görülmüştür. Yani o dönem hakim olan kuşağı daha güçlü kılmak, daha uzun yıllar iktidarda kalmaları için yapılan bir değişiklik olarak algılandığını ifade etmiştir.

Üniversite yasasının yeniden değiştirildiği 12 Mart 1971 sonrası, partisiz bir hükümet ve perde arkasında yer alan bir askeri yönetimdir. Yasada üniversitelere verilen görevler yer almakla birlikte, nasıl öğrenci yetiştirmeleri gerektiği de açıklanmış, planlı kalkınma vurgulanmıştır. Bu dönemde çıkarılan yasa üniversitenin gelişimine ilk darbe olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde YÖK üniversite sisteminde atama ile görevlendirilen hükümet memurlarının görevlendirildiği bir vesayet makamı olarak kısa süreliğine de olsa yer almıştır (Katoğlu,2000,498). Bu yasa ile 1946 yılında üniversitelere yüklenen hükümete yardımcı olma ve hükümetçe talep edilecek inceleme ve araştırmaları yapma görevi daha net hale getirilmiştir. 1973'e kadar geçen süreci özetleyen İnan (1989,28-30), bu dönemde üniversitelerin görev ve işlevlerini belirleyen maddelerin gittikçe daha ideolojik içerik kazandığını ve işin evrensel milli çatışmasından çıkıp ilerici ve tutucu çatışmasına dönüştüğünü ifade etmiştir.

12 Eylül'deki askeri darbe sonrası MGK ve hükümeti tarafından hazırlanan yasa tasarısı olan ve üniversiteler de dağıtılıp görüş istenen 2547 sayılı Yasa, üniversite kavramını üç maddede detaylı olarak açıklamıştır. Bu maddelerde evrensel ölçütlere çok önem verilmemekle birlikte eğitim-öğretim araştırmanın önüne geçmiştir (2547 SK,1981). Hükümetin hazırladığı tasarı MGK ihtisas komisyonu tarafından değiştirilerek oluşturulmuştur. İnan'a göre (1989,36) Yasa'nın bazı maddeleri üniversite yasasından çok parti programı niteliğinde olmuştur. Katoğlu (2000,498) ise bu yasayı üniversiteye vurulan ikinci neşter olarak adlandırmaktadır.

Bütün bu gelişmelere (1919, 1933, 1946, 1960, 1973 ve 1981 dönemlerine) bakıldığında model açıkça ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de üniversite yasalarında değişiklik yapma işi önemli olayların paralelinde yürümüştür. Diğer yandan Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal rejim ne olursa olsun, yasayı yapan güç hangi siyasal görüşe sahip olursa olsun, iktidarın konumu ne olursa olsun, tüm yasa metinleri gittikçe daha ayrıntılı hale gelmiş, "ideal" anlamda üniversite evrensel yaklaşımlardan kaymaya başlamıştır.

7.2.2.2. Yeni Üniversitelerin Açılması Sürecinde Siyasal İktidarların Yaklaşımları

Kurumsal üniversite yapısının oluşması Türkiye’de Cumhuriyet sonrasında rastlamış, 1990’lı yıllar ise “toptan üniversite üretimi” olarak akıllarda kalmıştır. Politik iradenin günöbirlik politik ihtiyaçları doğrultusunda birbiri ardına üniversiteler açılmıştır. Akademik gerekliliklerden çok dönemin politik ihtiyaçlarına göre açılan üniversiteler, zaten geri olan üniversite kalitesini daha da gerilere çekmiştir. “Her ilçeye bir fakülte” sloganı ile üniversite sayısında patlama yaşanmıştır (Demirer ve diğeri,2000,41-42). Günümüzde sınırlayıcı bir düzenleme bulunmadığı sürece her ilçenin birer üniversite sahibi olmak için direktmemesine bir neden kalmamıştır. Ancak niteliksiz üniversitelerin yaygınlaşmasının tek nedeni popölist politikacılar olmamakla birlikte (Titiz,1995,30-31), politik tercihlerin önemli bir unsur olduğu görmezden gelinmemesi gereken bir durumdur.

Meclise sunulan yasa tasarı, teklifleri ve önergelere bakıldığında bazı ortak özellikler göze çarpmaktadır. Birincisi, genel kabul görmüş bir yaklaşım olan eğitimin gerekliliği ve önemidir. Parlamentoya gelen yasa tasarılarına bakıldığında, bütün politik tercihlerin yanı sıra, yine de belirli kurallara uyulmaya çalışıldığı görölmektedir (Dörtlemez,1995,125). Özellikle konu hakkında bilgi sahibi, duyarlı parlamenterler, az sayıda olsa da konu ile ilgili bilgi ve görüş sahibi kitlelerin fikirlerine bütün baskılara karşı özen göstermeye çalışmaktadırlar. Ancak siyasilerin bireysel puan toplama çabaları ve bölgesel yatırım arzusu, hem kuralların hem de kıstasların bir kenara bırakılmasına neden olmaktadır (Dörtlemez,1995,125).

Bu parlamenterlere ve Meclis’te yapılan yeni üniversite açılmasına ilişkin farklı dönemlerde yapılan toplantılarda sundukları görüşlere ilişkin çok sayıda örnek bulunmaktadır. Örneğin, 1982 çok sayıda üniversite açma eyleminin arkasından, 1983 yılında yapılan bir danışma meclisi toplantısında, milletvekillerinden Beşir Hamitoğulları (“Danışma Meclis Tutanakları”,1983,531) yeni üniversite açılmasına ilişkin yerleşmiş olan usulü eleştirip, rahatsızlıklarını dile getirmiştir. Bu konuşmada, bir önerge ya da kararname ile fakülte, üniversite kurmanın sakıncalarını belirtmiştir. Türkiye’de yükseköğretim sorununun temelinde siyasal yaklaşımlarla fakülte, üniversite açma olgusunun bulunmakta olduğunu, eğitim sistemi çökmüşken, ihtiyaçlar ortada ve karşılamak zorunlu iken, eski politikacıların tasvip edilmesi mümkün olmayan yaklaşımları ile yeni üniversiteler kurulmasına ilişkin önergeler vermelerinin ülkeye yarar sağlamayacağını belirtmiştir. Türkiye’de fakülte ya da

üniversite açarken izlenmesi gereken bir süreç olduğunu, bu süreçte ülkenin istihdam sorunlarının, planlama ve konunun uzmanlarınca projelendirilmesi gereksiniminin dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. “Anlık bir ilhamın dürtüsü ile ‘falanca yerde fakülte, falanca yerde üniversite’ diye” kestirip atmamanın gerektiğini belirten Hamitoğulları, üniversitelerin fakültelerin özellikle kendilerine has özel kuruluş yerleri olduğunu, bu yerlerin de bilimsel verilere dayanarak tespit ve tayin edilmesi gerektiğini, meclisten bir çırpıda bir önerge ile bunu tayin etmenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra ekonomik kaygılarla üniversite, fakülte yükseköğretim açılmasının çok ciddi bir yanlgı olduğunu şu ifade ile belirtmiştir: “Çok değerli bazı arkadaşlarım zannediyorlar ki, bir yerde fakülte kurulursa, üniversite kurulursa, o yer otomatikman sihirli bir değnek değmiş gibi kalkınacaktır...Eğer kuruluş yeri iyi seçilmezse; ki, bir kuruluş yerinde ülkenin sosyal yönden, kültürel yönden, hatta mimarî açıdan en gelişmiş uygun merkezleri seçilmezse, kurulan ve kendisinden kalkındırıcı işlevler beklenen fakülte veyahutta kurumun gelişmesi bir yana, o az gelişmiş yörenin düzeyine iner ve o az gelişmiş yörenin de kalkınması engellenebilir. Onun için, son yıllarda ortaokul açar gibi, buraya da fakülte, şuraya da üniversite açmanın ülkenin kalkınmasıyla bağdaşıp bağdaşmadığı sorunu, bilimsel olarak, ciddiyetle incelenmek gerekir.” (“Danışma Meclisi Tutanakları”,1983a,532)

1992 dönemine gelindiğinde 21 üniversite, iki YTE'nin kurulması ile benzer devam eden süreçte Meclis'te yine tartışmalar yapılmaktadır. Dönemin İçişleri Bakanı İsmet Sezgin (Gündeay,2002b,4) bu kararın amacını, kentin sosyal, ekonomik, tarımsal ve sanayi hayatının gelişimine katkıda bulunmak olarak açıklamıştır. Bu yaklaşımı destekleyen pek çok örnek ise meclis görüşmeleri esnasında yapılan konuşmalarda görülmüştür. Örneğin, Manisa Celal Bayar Üniversitesi'ne bağlı ilçelerde MYO açılmasının gerekçesinde ekonomik yönden geri kalmış ve kültürel potansiyeli bulunan Gördes İlçesi ve civar ilçelerinin gençlerinin mesleğe yöneltilmesi bakımından son derece gerekli olduğunun belirtilmesi (“Meclis Tutanakları”,1992,92), Çankırı Milletvekili İsmail Coşar tarafından, Çankırı'ya bir hareket getirmesi için teknik eğitim fakültesi açılmasının talep edilmesi (“Meclis Tutanakları,1992,36) yer almıştır.

Dönem ANAP milletvekili Avni Akyol, 1992 yılındaki partisi tarafından hazırlanan kanun teklifi ile çok sayıda üniversite açılmasının görüşüldüğü meclis görüşmelerinde, Türkiye'nin, yükseköğretimdeki okullaşma oranı açısından, bu yeni üniversitelere muhtaç olduğunu, her ne kadar 1946 yılında kurulan KTÜ'nün, tıp

fakültesi hala tamamlanamamış, Eskişehir'deki üniversitede, tıp fakültesi kurulması çalışmaları yıllardır devam etmesine karşın hala gerçekleşmemiş olsa da, bu üniversiteleri açmaya mecbur ve mahkûm olduğunu ifade etmiştir. Verdikleri yasa teklifinde, 1992 yılından itibaren 2012 yılını kapsayan bir perspektif içinde 40 ilde yeni üniversite, dört ilde YTE, iki ilde vakıf üniversitesi açılmasını öngörmüş olduklarını belirtmiştir. Verdikleri yasa teklifini, yükseköğretim kurumunun üyeleri, MEB'nın teknisyenleri ve üyeleriyle birlikte hazırladıklarını belirtmiştir. Ancak, Akyol'un ifadesine göre, ilk Bakanlar Kurulu tasarısında 29 üniversite, iki YTE ve bir vakıf –Koç- üniversitesi var iken; sonra tasarı bütün bu hazırlıklara karşın Milli Eğitim Komisyonuna geldiğinde üniversitelerin sayısı 44'e, YTE sayısı dörde, vakıf üniversitelerinin sayısı ikiye çıkarılmıştır. Bunun üzerine, yükseköğretim fonu kurulması, bir akademik personel yetiştirme programının yapılması koşuluyla, 2010 yılına kadar bu sayının gerçekleştirilmesi kararlaştırılmış, 1992'de açılacak üniversitelerin sayısı 21 devlet üniversitesi, iki YTE ve iki Vakıf üniversitesi olarak 25'e indirilmiştir. Avni Akyol, çıkan sonuçlardan hoşnut olmayacak milletvekillerinin tepkilerine yönelik olarak 2809 Sayılı Yasa'nın "Eğitim-öğretim imkânları, elemanları, idari ve mali şartları yerine getirilmeyen hiçbir birim Yüksek Öğretim Kurulunca faaliyete geçirilmez" hükümlü altıncı maddesine gönderme yaparak, talepleri gerçekleşmeyen ya da geciken milletvekillerinden anlayış beklediğini ifade etmiştir ("Meclis Tutanakları", 1992,20-25).

Ancak buna karşın açılan üniversite sayısının çok fazla olduğu görüşü de var olup, bu konu da Meclis'te tartışılmıştır. 1992 yılında o dönemin milletvekili Esat Bütün, yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin bir yandan plansız ve siyasal etkenlerle kararların verildiğini, diğer yandan kıt kaynaklarla açılan bu üniversitelerde eğitimin kalitesinin düşük olduğu ve olanakların iyi değerlendirilemediğini ifade etmiştir ("Meclis Tutanakları",1992,30).

Bitlis Milletvekili Kamran İnan, 1992 yılındaki tasarımı eleştirirken, hükümetin, bu tasarımı TBMM'ne sunarken iki prensipten hareket etmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi, üniversite kurulabilecek koşullara sahip olan illere üniversite kurulması; ikinci prensip ise, bu koşulların henüz olgunlaşmadığı illere birer veya ihtiyaca, duruma göre ikişer, üçer fakülte verilmesi ve bu suretle, Türkiye eğitim haritasının bir ölçüde -sosyal yönü de dahil olmak üzere- dengelenmesi olmalıdır. Ancak İnan bu iki koşula da dikkat edilmediğini belirtmekte ve bu tasarıdan sonra ortaya çıkan tabloda, Batı Anadolu'daki bütün illerde

üniversite, Orta Anadolu’da üniversiteler ve üniversite olmayan yerlerde fakülteler var iken; ekonomik ve sosyal alanda olduğu gibi, yükseköğretimde de yine üniversitenin çok az, fakültelerin de dağıtılmadığı iller, Doğu ve Güneydoğu Anadolu illeri olduğunu (“Meclis Tutanakları”,1992,73) söyleyerek bu konudaki şikayetini de dile getirmiştir.

Bütün bu görüşmeler yapılırken, YÖK gibi üniversitelerden sorumlu bir kurumun varlığına, DPT, YÖK, MEB gibi kurumların ortak araştırmalar yapıp hizmete sunmalarına karşın, politik ve plansız tavır devam etmiştir. Nesnel ölçütler kullanılmadan üniversite açıldığı, yaşananlardan anlaşılmaktadır. Buna önemli bir örnek, 1992’de yukarıda belirtilen tartışmalar sonucu çıkan 3837 sayılı Yasa ile tasarı hali arasındaki fakülte sayısında görülen farklılıktır. Hükümetin meclise gönderdiği tasarıda yeni kurulmak üzere bir ilahiyat, altı ziraat ve üç veteriner fakültesi teklifi yer almışken, tasarı yasalaşırken bu sayılarda bazı oynamalar olmuş ve 12 ilahiyat, dokuz ziraat ve yedi veteriner fakültesi açılmıştır (Dörtlemmez, 1995,134).

1997 yılında yükseköğretim sorunlarına ilişkin açılan meclis araştırmasında yeni üniversitelerin plansız programsız açılmalarına ilişkin özellikle 1992’de toplu olarak üniversite açılma kararının arkasından yaşanan sıkıntılar da belirtilerek yapılan durum tespitlerinde bazı milletvekilleri, bu durumun tekrarlanmasını tehlikeli bularak buna ilişkin görüş bildirirken, bazılarının bu uygulamaya ilişkin herhangi bir yorum yapmadan nedenleri sorgulamadan mevcut sorunların çözümüne ilişkin çözüm önerileri üretmeye çalıştığı görülmektedir. Konunun önemine dikkat çeken dönemin ANAP milletvekillerinden Mehmet Salih Yıldırım konuşmasında, “ülkemizde, yeni üniversite ve fakültelerin açılma yetkisi, TBMM’ne aittir. Bu yetki kullanılırken, popülist politikalar yerine ülke gerçekleri, akılcılık ve bilimsellik ön planda tutulmalıdır. Kuruluş aşamasını tamamlamış, gelişmiş bir üniversitenin desteğini alacak bir protokolün ortaya konulması zorunlu hale getirilmelidir. 1992 yılı Temmuz ayında...[gerçekleşen] olumsuz tasarrufa, zamanın YÖK Başkanı, şimdiki Milli Eğitim Bakanı Sayın Sağlam, diremediğini itiraf etmiştir. Amaç, derme çatma yapılara tabela asmak değil, yeterli kadro ve donanıma sahip... teknolojinin önünde yer alabilmeyi sağlayabilecek eğitim kurumları kurmak olmalıdır. Büyük şehirlerdeki birkaç üniversite bir kenara bırakılırsa, çevredeki üniversitelerin performansı objektif bir kurul tarafından değerlendirildiğinde ortaya

çıkacak tablo, herhalde, sorumluluk sahibi herkesi üzecektir. Bu nedenle, yeni üniversitelerin açılması konusunda, DPT'nin beş yıllık kalkınma planı ile yükseköğrenim master planı esas alınmalıdır. Yurt sathında fakülte ve üniversitelerin sayısını artırmak yerine, mevcut üniversitelerde [farklı kentlerde]⁷⁵ birden fazla aynı maksatlı fakülte ve yüksekokul kurulabilmelidir...üniversiteler, toplumun, sadece eğitim alanında değil, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yaşamına yön veren, demokratik, laik, sosyal hukuk devletinin teminatı olan, demokrasinin vazgeçilmez kurumlarıdır. Üniversitelerimizin bu misyonu gereği gibi yerine getirdiğini söylemek, bugün için, maalesef, mümkün değildir. Devlet ve özel üniversitelerin sayısı 68 olup, bu sayının bugünkü popülist politikalarla yüze ulaşacağını söylemek kehanet sayılmaz” (“Meclis Tutanakları”,1997) ifadesi ile yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin sorun tespitini yapmış ve kaygılarını dile getirmiştir.

Benzer bir biçimde yeni üniversitelerin plansız programsız açılmasının sakıncalarına değinen dönemin DYP milletvekili Tayyar Altıkulaç, “Üniversitelerimizin diğer önemli bir sorunu, plansız bir şekilde ve sadece kısa vadeli siyasi hesaplarla açılan tabela üniversitesi anlayışıdır; bu konuda çeşitli kesimlerin katılımlarıyla, ülke imkân ve ihtiyaçları birlikte göz önünde bulundurularak, ulusal bir politika oluşturamamış olmamızdır. 1992 yılında...devlet üniversitesi sayısı...benzeri dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş şekilde, altyapı hazırlıkları yapılmadan ve öğretim kadrosunun bulunup bulunmadığı hesaplanmadan 53 oluvermiştir. Eski üniversitelerin fiziki kapasitelerini artırmak, yeni üniversitelerin aynı ihtiyaçlarını karşılayabilmek için gerekli olan 200 trilyon TL ödeneğin 1997 bütçesi için öngörülen miktarı sadece 57,5 trilyon TL'ndan ibarettir...bu plansız ve hesapsız tutumumuza bir mazeret bulmamız imkansızdır. Plansız üniversite açma yarışımız bir başka olumsuzluğa kapı açmış, üniversitelerimizde eğitim öğretim kalitesi ciddi şekilde düşmüştür. Gerekli sayı ve nitelikte öğretim elemanı ihtiyacı karşılanamamış...üniversite ve fakülte kütüphanelerinin yetersizlikleri ayrı bir sorun olmuştur” (“Meclis Tutanakları”,1997) diyerek açılan bu üniversitelerin uzun süre nitelik açısından gelişmiş üniversiteler arasına giremeyeceğini vurgulamaya çalışmıştır.

Aynı konuda dönemin DSP milletvekili Hikmet Sami Türk de benzer bir biçimde ciddi bir eğitim planlaması eksikliği olduğunu belirtmiş ve bu hızlı artışı

---

⁷⁵ Metindeki köşeli parantez içindeki bilgiler araştırmacı tarafından eklenmiştir.

eleştirmiştir. Bu üniversitelerin, birer tabela üniversitesi olarak değil, öğretim üyeleri olan, öğrencileri olan ve araç gereçlere sahip, çağdaş öğretim, eğitim yapan kurumlar olarak kurulabildiği takdirde anlamlı olacağını belirtmiştir (“Meclis Tutanakları”,1997).

Bu konuda konumuz gereği yeni üniversitelere ilişkin yorumlar ve daha sonraki süreçte bu yorumların dikkate alınıp alınmadığı önemsenmelidir. Ancak, bu yorum ve eleştirilerin ağırlıklı olarak muhalefet milletvekillerince yapıldığını da belirtmek gerekir. Bu konuşmalar sayıca az olmakla birlikte geleceğe yönelik yeni üniversiteler açma planının biraz daha gerçekçi temellere oturarak ve popülist politikalarından uzak durularak yapılması ihtiyacına dikkat çekilmesine işaret etmektedir.

Ancak bu gelişmelere ne kadar dikkat edildiği 2006 yılı Mart ayında kurulan 15 yeni üniversite ile görülmektedir. 2006’da kurulan Ahi Evran, Çorum ve Erzincan Üniversiteleri 1992 tartışmalarında yer almış ancak öneriler kabul edilmemiştir. Özellikle Erzincan üniversitesine ilişkin il milletvekillerinin kentin yararlarının sarılması için bir üniversitenin kurulmasının şart olduğunu belirterek yaptıkları baskıya karşın önerileri kabul edilmemiştir (“Meclis Tutanakları”, 1992,122-127). 1992 yılında açılan üniversitelerden sonraki dönemde yeni üniversitelerin açılmasına ilişkin hazırlanan tasarıda 28 yeni üniversite listesi verilmekte ve bu listede Aksaray, Karaman, Ordu, Rize, Gümüşhane, Mardin, Kırklareli, Adıyaman, Amasya, Karabük, Bartın, Giresun, Bitlis, Muş, Siirt, Iğdır, Ardahan, Bayburt, Batman, Konya, Artvin, Tunceli, Yalova, Hakkari, Kilis, Ağrı, Şırnak ve Düzce illeri yer almaktadır (Dörtlemez,1995,133). Ancak 2006 yılına gelindiğinde bu illerden sadece Aksaray, Ordu, Rize, Adıyaman, Amasya, Giresun ve Düzce’de birer üniversite açılırken, listede yer almayan Yozgat, Çorum, Erzincan, Tekirdağ, Kırşehir, Uşak, Burdur ve Kastamonu illerinden oluşan sekiz yeni üniversite eklenmiştir.

23 Kasım 2002 günü TBMM’nde okunan Abdullah Gül başkanlığındaki 58 inci Hükümet Programında yer alan ilkelere yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin olanları, üniversitelerin planlı bir şekilde yurt düzeyinde daha yaygın hale getirilmesinin sağlanması, bunun için, yeni üniversitelerin kurulmasında mevcut potansiyelleri ve olanakları da dikkate alan nesnel kriterlerin geliştirilmesi, üniversitelerin bölgelerindeki potansiyeller de dikkate alınarak belirli alanlarda ihtisaslaşmaların sağlanması olarak ifade edilmiştir (“58. Hükümet Programı”,2002). Ancak daha sonraki gelişmelerde yer seçimlerinde ölçütler geliştirilmemiş ve yer

seçimi yapılırken geçmişte geliştirilen ölçütlere de uyulmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca biri DPT tarafından 1968’de, diğeri DPT-YÖK-MEB ortaklığıyla 1992’de hazırlanan iki yeni üniversite kurulmasına ilişkin ölçüt raporu, üniversite kurulma planları yapılırken pek dikkate alınmamıştır⁷⁶.

2006 yılında yapılan 15 üniversitenin kurulmasına ilişkin Meclis görüşmelerinde bazı milletvekilleri yeni açılan üniversitelerin yer seçimlerine ilişkin standart bir yer seçim ölçütünün uygulanmadığını ifade ederken, bazı milletvekilleri ise mevcut olan fakültelerin bağlı olduğu üniversiteler değiştirilerek kağıt üzerinde üniversiteler yaratıldığını ifade etmişlerdir. Ancak yine bu tutanakta hemen her milletvekili tarafından kullanılan bir ifade “...ili halkı üniversiteyi hak ediyor” (“Meclis Tutanakları”,2005) olmuştur. Bu ifade ile işin ekonomik gelişmeye dönük boyutunun ne kadar ön planda olduğu görülmektedir⁷⁷.

Üstelik, Meclis’te kabul edilen 15 üniversitenin tasarı hazırlık döneminde YÖK’ten istenen görüşte YÖK; bu üniversitelerden dört tanesine onaylamış, dört tanesinin de düzeltilebilir olduğunu söylemiştir. Buna karşın YÖK görüşü dikkate alınmayarak, listenin tamamı meclise taşınmış ve on adet üniversite daha açılmasının da sinyalleri verilmiştir (Sayın, 2006). Milletvekillerinden gelen yeni üniversite taleplerine dikkat çeken Milli Eğitim Bakanı Çelik, toplam 25 üniversite planlandığını, ancak bütçe olanakları nedeniyle şimdilik ilk 15’ini açabileceklerini, 2007 bütçesine diğeri on üniversite ile ilgili ödenek koyma planları olduğunu belirtmiştir. 15 üniversitenin açılmasına ilişkin YÖK Başkanvekili Prof.Dr. Aybar Ertepinar, tasarıda yer alan Ordu, Tekirdağ, Uşak ve Düzce üniversitelerinin kurulmasının uygun olacağı, diğelerinin zamana yayılmasının gerektiğini belirtmiş ve bu üniversitelerden dördünün hiçbir altyapısı olmadığını, 7’sinin kurulmasının aylar alabileceğini belirtmiştir. Milletvekili Berhan Şimşek ise yeni açılan üniversitelerin sürece yayılması gerektiğini, aksi takdirde tabela üniversitesine dönüşebileceklerine ilişkin kaygılarını dile getirmiştir (“15 Üniversite Komisyonunda...”,2005,3).

---

⁷⁶ DPT’de konu ile ilgili çalışanlardan araştırmacı tarafından alınan bilgiler, bu araştırmalara bir yenisinin eklenmesi yolunda yine DPT-MEB-YÖK ortaklığında bir çalışma yapıldığına ilişkindir.

⁷⁷ Geçmişte ve günümüzde buldukları ilde üniversite açılması için çaba gösterenlerin özlem duyduğu şey, ilde gerçekleşecek yatırım potansiyeli olmaktadır. Herhangi bir Anadolu kentinde üniversitenin açılması bu kente yılda ortalama belirli bir miktarda yatırım harcamasının yapılması, ildeki ticari hayatın canlanması demektir. Bu nedenle hükümetleri her ile bir üniversite açma politikasını izlemeye yönelten, evrensel anlamda bir üniversitenin işlevlerini yerine getirmek için gerekli fiziksel ve bilimsel altyapı ve insangücüne sahip olup olmadığına bakılmaksızın adı üniversite olan kurumlar açmaya yönelten talebin temelinde bilim aşkı, cehaletin önlenmesi, bilimsel üretimin ve eğitimin önemi değil, ekonomik kaygılar yatmaktadır (Kaynar ve Parlak, 2005,12-13).

5467 Sayılı Yasa'ya ilişkin tartışmalar çerçevesinde kurulması planlanan üniversite sayısını az bulan ve kendi seçim bölgelerinde de bu tür bir beklentinin var olduğunu belirten milletvekilleri bulunmuş ve bu vekiller konuya ilişkin yasa teklifi vermişlerdir. Ancak bu üniversitelerden 2005'teki tasarıya alınmayan ve görüşmeler sırasında yasa teklifine konu olan Ağrı Dağı Üniversitesi, Mardin Üniversitesi, Konya'da iki yeni üniversite olarak Mevlana ve Karatay Teknik Üniversiteleri'nin ("Üniversite İçin Sıradalar",2005,6) kurulmasına ilişkin "olumlu" bir sonuç alınmamıştır.

Son yıllarda üniversiteler ile hükümet arasındaki gerilim topluma yansırken, üniversiteler üzerinde dönemin politikalarının etkisinin ve siyasi baskının açıkça gözlemlendiği bir dönem olmuştur. Bu konuda özellikle 2005 yılında YÖK ve Hükümet arasında yaşanan gerilim ile, üniversitelerin siyasi, mali ve psikolojik açıdan baskı altında tutulmaya çalışıldığı ve siyasi çerçevede üniversitelerle savaşın yürütüldüğü belirtilmiştir ("Bilim Adamları...", 2005,6; "Rektör Siyasi...",2005,8).

Bu gelişmeler sonucu misyonu gereği Türkiye'de üniversitelerin içine kapanmış, toplumla ilişkisi olmayan, edilgen kurumlara dönüştüğü ve bu dönüşümün etkisiyle üniversite dünyasının Türkiye'de büyük bir kriz yaşadığını belirten Omay (2004,22), hükümetin üniversiteyi denetlemek istemesinin krizin derinleşmesine neden olduğunu belirtmiştir.

7.2.3. Üniversitelerin Kuruluş Yeri Seçim Kararlarına İlişkin Bir Değerlendirme

Yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin saptanan iki temel olumsuzluk yükseköğretimdeki yığılmaları azaltmak için koşullar oluşmadan üniversite açılması ve altyapı olanakları yeterince sağlanmadan, kriz politikaları ile yükseköğretim kurumlarının faaliyete geçirilmesi olarak ifade edilmektedir (Çağlar,1992,171). 2000 yılına gelindiğinde 1992'de açılmış üniversitelerin hala gelişmelerini tamamlayamadıkları ve çok ciddi sorunlarla uğraşmaya devam ettikleri DPT tarafından da belirtilmiştir. Sekizinci Planda konu ile ilgili sorunlar detaylı olarak dile getirilmiştir. Planda, bir iki istisna dışında ülkemizdeki üniversitelerin büyük çoğunluğunun nitelik bakımından ciddi boyutlara varan eksiklikler içinde bulunduğu, bu eksikliklerin nedeni olarak ise üniversitelerin tümünü kapsayan bir kaynak tahsis ve kullanım sistemi sorununun varlığının altı çizilmektedir (DPT, 2000a,52).

Her üniversitenin gelişme planının kendine özgü, bölgesel şartlar içinde yapılması sağlanması, yeni kurulacak üniversitelerin yer seçimi yapılırken bölge ve kent nüfus yoğunluklarının da göz önüne alınmasında yarar olduğu belirtilmektedir. Ayrıca, yükseköğretim için geleceğe dönük planlar yapılırken, dengesizliklerin ortadan kaldırılması da hedeflenmelidir (Oğuz,1992,240).

Tarihsel gelişimi dikkate alındığında bir yandan üniversitelerin ülkenin politikalarına göre biçimlendiği, diğer yandan ülkenin siyasal yapısının güçlendirilmesinde, meşruiyet kazanmasında, etkin olarak görev almasının istendiği ve görev aldığı dönemler de olmuştur. Bu bir kısır döngü olarak ele alınabilir.

Ancak bununla birlikte üniversitelere siyasilerin etki etme süreci farklı aşamalardan geçmekte olduğu söylenebilir. Bu sürecin, üniversitenin bölgesel olarak kuruluş yerinin seçimiyle başlatıldığı, daha sonra yerel ölçekte kuruluş mekânı belirlenirken sürdürüldüğü, bundan sonra idari ve akademik kadroların belirlenmesine müdahalelerin olduğu, son aşamada ise gerek kurumla ilgili olsun gerek kurum dışı görüş bildirmelerde olsun karar alma düzeneklerine etki etmeye çalışmakla devam ettirildiği, üzerinde durulan eleştiri konuları olmaktadır. Yani siyasi baskılar üniversiteler üzerinde tanımlanmamış bir yönetsel denetim tarzı olarak yer almaktadır. Üniversitenin çeperindeki/içindeki kente ekonomik katkısı ise öncelikli olarak dikkate alınan bir unsur olmuştur. Her bilim insanı, ya da bu konuya ilgili birey ise rahatsızlığını konuyu farklı bir ucundan tutarak kendini ifade etmeye çalışmıştır, çalışmaktadır da. Aslında üniversitelerin içinde bulunduğu durum birbirinden ayrılamayan parçaları olan bir bütün olarak değerlendirilmelidir.

Bu konuda Erdoğan (2004) rahatsızlığını dile getirirken, bilim adamının yaptığı işin doğruluğunun sınanma ve onay mercii olarak politik iktidarın görülmemesi gerektiğini belirtmektedir. Üniversitenin ise, bugün Türkiye’de olduğu gibi yukarıdan aşağıya doğru örgütlenmiş ve yarı-askeri disiplin içinde işleyen bir kurum olmaması gerektiğini de vurgulamaktadır.

Üniversitelere ilişkin olması gereken ilkeleri sıralarken Ortaş, (2004b) üniversite ve yükseköğretimin işleyişinin gelip geçici iktidarların siyasal müdahale alanı olmaması ve hükümetlerin ve bürokratik işlevlerin müdahalesinden özgür tutulmaları gerektiğini, akademik yükseltme ve atama kararlarının ideolojik/siyasi ölçütlerin, telkin ve baskının söz konusu olmaması gerektiğini belirtmiştir. Akyüz’ün (2003b) de ifade ettiği gibi “Siyasî mekanizma eğitimin ayrıntılarına karıştığı kadar

eğitim çöker!” Ancak günümüzün siyasi anlayışı ne üniversiteye ne de akademisyene yansız bir bakış açısıyla yaklaşmamakta, üniversite anlayışı giderek büyüyen bir siyasi rant olarak değerlendirilmektedir (Dörtlemez,1995,135). Kaldı ki bu noktada göz çarpan önemli bir nokta siyasilerin gücü elinde bulundurdukları dönem ile muhalefette oldukları dönemler arasındaki tavır farklılıklarıdır.

Berber (1994,6), üniversitenin ekonomik işlevinin çok önemli olduğunu belirtirken, üniversitelerin dar kapsamda buldukları bölgenin, geniş kapsamda ülkenin ekonomik geleceğini zenginleştirmek bakımından çok çeşitli fırsatlara sahip olduğunu ifade etmektedir. Land-Grant tipi üniversitelerin amaçları gereği, kaynaklarını ve araştırmalarını kurdukları bölge ile ilgili spesifik alanlara yönelttiğini, bunun dışındaki üniversitelerin ise sadece eğitim-öğretim ve geleneksel araştırma işlevlerini yerine getirip, ekonomik gelişme açısından pasif rol üstlendiklerini ifade etmiştir. Ancak son yıllarda üniversitelerin niteliğinde meydana gelen değişimi diğer bir ifade ile multiversiteye geçişi, üniversitelerin “aktif roller de üstlenme çabası” şeklinde yorumlamaktadır. Bunu ise geleneksel rollerinde uluslararası düzeyde yaşanan gelişmeleri dikkate alarak re-organizasyona gitmek ve üniversite-sanayi işbirliği kurmak biçiminde yaptığını ifade etmektedir.

Yine ekonomi temelli olarak çağdaş insanın yetiştirilme ortamı olabilecek üniversite, asgari standartlara uygun bir fizik mekâna da sahip olmalıdır. Özellikle mevcut üniversitelerin durumu düzeltilmeye çalışılırken, yeni açılacak üniversitelerde de bu standartların aranması önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu mekânlardan yararlanma, gerek öğretim elemanları gerekse de öğrenciler için ihtiyaç duyulan her gün ve saatte mümkün olabilmelidir (Oğuz, 1992,238). Ancak, yeni üniversiteler açılırken bu konuya yeterince dikkat edilmediği, araştırmanın altıncı bölümünde incelenen üniversitelerin kuruluş öykülerinde de görülmektedir. Kaldı ki çok sayıda üniversitenin kurulması ayrılacak bütçenin de çok parçaya bölünmesine neden olduğundan harcamalarda kısıntı yapılması da beklendik bir durum olmaktadır.

Konu genel hatlarıyla değerlendirildiğinde en çok eleştiri alan konunun ekonomik ve siyasal kaygılarla üniversite açmak olduğü görülmektedir. Bu konuda Dörtlemez (1995,131-132), *ekonomik nedenleri*; istihdam yaratmak, bölge ekonomisini canlandırmak, rant oluşturmak olarak sıralanırken, *politik olanları*; bölgeden gelen siyasiler açısından politik rant garantisi sağlamak, mevcut

üniversitelerde politik kadrolaşmayı sağlamak, üniversiteleri ekonomik ve politik olarak kontrol etmek, belli bir ideolojik görüş egemenliği altında üniversiteler oluşturmak, akademik kadrolaşma temelinde kendi politik görüşlerine yakın akademisyenlerin kontrolünde fakülteler açmak, bu kadrolar aracılığı ile yönetimi düzenlemek, idari kadrolaşma ile akademik kadrolaşmaya uygun bir kadro örgütlemesi ile siyasi gelişme ve bütünleşme sağlamak ve bölge insanı üzerinde siyasi nüfuzu güçlendirmeyi sağlamak olarak sıralamaktadır.

Wallerstein (1999) özellikle ekonomik nedenlerle ilgili kaygılarını dile getirirken üniversitelerde “devletin veya özel sektörün ekonomik çıkarları mı korunacak, yoksa para yatırımların kısa vadeli çıkarlarına dönük üretime aşırı zorlamalara karşı bilimadamları mı korunacak?” sorularının öncelikle cevap verilmesi gereken sorular olduğunu belirtmektedir.

Konuya benzer bir açıdan yaklaşan Kaynar ve Parlak da (2005,28) plansız ve doğal olarak hazırlıksız üniversite açma sürecinin iktidardaki parti ya da partiler kimler olursa olsun kötü bir gelenek haline geldiğini vurgulamaktadır. 1975, 1982 ve ardından 1992 yılında bir günde planlama yapılmaksızın kurulan bu üniversitelerin, açtıkları ve ilk mezunlarını verdikleri dönemde pek başarılı sonuçlar elde edemediklerini söyleyen Kaynar ve Parlak’a (2005,28-29) göre, üniversitelerin kurulmasının ardında yatan neden, bilimsel üretimin yaygınlaştırılması ve üniversite eğitiminin tabana yayılması değil, illerdeki ticari hayatı canlandırmak, yöre milletvekillerini tatmin etmek ve üniversite kapılarındaki birikmelerin yarattığı sosyal gerilimleri hafifletmek olagelmektedir. Üniversite kuruluşu bir bilim politikasının sonucu olmaktan öte, ekonomik nedenlere dayandığından açılan üniversitelerde gerek eğitimli insangücü ve gerekse altyapı konusunda gerekli hassasiyet gösterilmemiştir. Açılan üniversitelere gelecek öğrencilerin, okudukları illerin ekonomik hayatına katacağı canlanma bilimsel gereksinmelerin önüne geçmiş; üniversite olgusu siyasi partilerin seçim yatırımlarının malzemesi haline getirilmiştir. Üniversitelere ilişkin popülist politikalarla Türkiye’nin düşük olan yüksekokullaşma oranı yükseltilmeye çalışılmaktadır. Ancak bu politikalar sadece yasal düzenlemelere dayanarak adı üniversite olan eğitim kurumları açarak yüksekokullaşma sorununun çözülebileceğini varsaymıştır. Böylece “üniversite öğrencisi” genç nüfus oranının hızla artmasına yardımcı olmuşlardır. Yüksekokullaşmaya gerçek anlamda katkı

yapacak politikalar, her ilde bir üniversite açılması ile değil, nitelikli üniversite açmak koşuluyla gerçekleştirilebileceği görülmektedir (Kaynar ve Parlak, 2005,141).

Ertuğrul (1992,97), siyasal iktidarların ülkenin bu önemli sorununa çare aramalarının doğal olduğunu ve yeni üniversiteler açma çabasının yerinde olduğunu ifade etmiştir. Ancak, bu konuda salt siyasal hareket etmenin sakıncalı olduğuna da dikkat çekerek; geçmişte bu konuda yapılan yanlış uygulamaların tersine, sadece siyasal hareket etmeden, kalkınma planı ilkesi ve disiplininin ön plana alındığı, daha bilimsel ve rasyonel ölçülerle yola çıkılması gerektiğini belirtmiştir. Ertuğrul, birden bire çok sayıda üniversite açılmasının devleti zorlayacağını, yeni üniversiteler açılırken, bu kurumların en kısa sürede çağdaş bir üniversiteden beklenen özelliklere sahip olmasının sağlanması gerektiğini göz önüne alarak hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca, üniversitelerin kuruluş yasalarında o kurumun cari ve yatırım ödeneklerini önceden plan ve programa alan finansman kaynaklarının belirtildiği maddelerin bulunması gerektiğini de vurgulamıştır. Bütün bu gerekçelerle “her ilde bir üniversite” sloganının akılcı görünmediğini de ifade etmiştir (Ertuğrul,1992,98).

Saatçioğlu (1992,280-281) ise bir genelleme yapmamakta, geçmişte bazı yerlerde açılan yükseköğretim kurumlarının ihtiyaçtan çok siyasi istekler sonucu doğduğu görüşünü kabul etmemektedir. Ancak 1992 yılındaki gelişmeler için aynı görüşte olmadığını da ifade etmektedir. Yazara göre, yeni üniversitelerin açılması, konuyu yeterince bilmeyen toplum tarafından siyasi bir yatırım olarak algılanmaktadır. Ancak, ortaöğretim güçlendirilmeden üniversite açılan iller vardır. Bu durum kendi kendimizi kandırmaktan öteye bir anlam taşımamaktadır.

Diğer yandan, kamu üniversitelerine devlet bütçesinden ayrılan payın politik ve ekonomik faktörlere bağlı (Lowry,1999) olduğu yaklaşımından hareketle, Doğan (2003b), bu yaşanan sürecin doğal olduğunu, siyasi iradenin yasalar tarafından kendine verilen bir hakkı kullandığını ve üniversitenin bölgelerarası sosyal, kültürel ve ekonomik dengesizliği gidermede çok önemli bir araç olduğunu şu ifadelerle sunmaktadır: “Ülke ve toplumun beklentisine göre yöneticiler ve siyasi irade daha çok sayıda nüfusun yükseköğretimden yararlanmasını ve meslek kazanmasını isteyebilir ve bunu yükseköğretim kurumlarından talep edebilir. Bütçesini ve kaynağını da veren yönetimin bunun karşılığını bekleme hakkı da vardır. Bu amaçla mevcut yükseköğretim kurumları yeterli olmazsa yenilerini açar veya açılmasını destekleyebilir. Bu nedenle yasa yapma ve üniversite açma yetkisi siyasi iradeye aittir. Siyasi irade yükseköğretim kurumlarından farklı düşünceyle ülke genelinde

kalkınmanın ve bölgeler arası sosyal, kültürel ve ekonomik refahın artırılması aracı olarak üniversite ve yükseköğretim kurumlarını ülke genelinde yaymayı da düşünür. Özellikle geri kalmış yörelerde açtığı yükseköğretim kurumlarında o bölge insanının daha ucuz ve kolay yükseköğretim almasını isteyebilir. Yine bütçesini kendi sağladığı, kadrolarını verdiği ve desteklediği gelişmiş yükseköğretim kurumlarından bu kurumlara öğretim üyesi göndererek...desteklenmesini talep edebilir” (Doğan,2003b).

Kaldı ki, 1970’lerin ortasından beri tartışılan bu politikanın, 1950’lerdeki üniversiteleri Anadolu’ya yayma politikasından derin farklılıklar taşıdığı da görülmektedir. 1950’lerde takip edilen politikanın kökenleri Cumhuriyet’in ilk dönemlerine kadar uzanmakta, açılması planlanan üniversiteler “kendilerinden beklenen görevlerini ne kadar gerçekleştirdiklerinden bağımsız olarak” bilimsel eğitim-öğretim- üretim ihtiyaçları karşılamak amacını gütmekteydiler. Ancak 1975, 1982, 1992 ve 2006 yıllarında toplu olarak kurulan üniversiteler, tersine açıldıkları illerdeki ticari hayatı canlandırma, artan üniversite eğitimi talebini eritme temel amacıyla kurulmaktadır (Kaynar ve Parlak,2005,28). Bu yaklaşım kalkınma planlarında da uzun süredir görülmekte ve tekrar tekrar gündeme gelmekte olup, planları destekler niteliktedir.

Üniversiteleri ve açılması gereken bölgeleri belirlerken dikkat edilmesi gereken unsurlardan önemli bir tanesi, üniversitelerin içinde yaşadıkları toplumsal formasyonla birlikte incelenmesinin gerekliliğidir. Eğer böyle incelenirse, şu sonuçlara ulaşılır: (1) Üniversite altyapının yarattığı bir üstyapı kurumudur. Üniversitenin niteliğini altyapı belirler. (2) Üniversite ile altyapı arasında bir bağ varsa üniversite işlevini gerçekleştirir. Yoksa, altyapının gelişimine ayak uyduramazsa toplumun işlevsiz bir aksesuarı olur. (3) Üniversite evrensel bir kurum değildir. Her toplumsal formasyon kendine özgü üniversite yaratır (Omay,2004,17-18). Omay (2004,19-20), bu tanımlamalar ışığında Türk üniversitelerinin altyapı eseri olmadığına ilişkin bir tespit yapmakta ve üniversitelerimizi maddi temelden yoksun, toplumsal gerçeklikten kaynaklanan düşünceleri yansıtmayan, kökü idealist felsefeye dayanan “üniversite ideası”nın somut hali olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşıma göre “üniversite ideası” üç evrede gerçekleşir: Birinci evrede ülkeye egemen olan siyasi güç bir üniversite ideası belirler. İkinci evrede, bu ideayı gerçekleştirmek için bir yasa yapılır. Üçüncü evrede ise üniversite bu yasa doğrultusunda örgütlenir. Bu çerçevede Türkiye’de zaman içinde üç ideanın

görüldüğünden söz eden Omay bunları sırasıyla çağının gerisinde kalmış bir üniversite anlayışına sahip “darülfünun ideası”, toplumun altyapısının yarattığı bir kurum olmadığı halde kurucularının toplum-üniversite ilişkisinin bilincinde olduğu “Cumhuriyet ideası” ve Amerikan üniversite modelinin bir kopyası olan “YÖK’ün üniversite ideası” olarak sınıflandırır.

Omay’ın belirttiği “İşlevi iyi tanımlanmış bir üniversite sağlıklı örgütlenir” sözünden de görüleceği üzere Türkiye’de üniversitelerin gelişimine ilişkin sıkıntılar, işlevinin iyi tanımlanamaması ve bununla bağlantılı olarak yer seçiminin doğru yapılamadığı plansız, programsız, altyapısı kurulamadan “kervanı yolda düzme” hedefi ile yola çıkılmaktan kaynaklanmaktadır. Yeni açılan/açılacak üniversitelerin plansız, programsız ve altyapı hazırlıkları tamamlanmadan açıldığına ilişkin eleştiriler, kalkınma plan ve programları gibi kamu kurumları tarafından hazırlanan raporlarda, mecliste komisyonlarda ve yasa tasarılarının görüşmelerinde, bu konu ile özel olarak ilgilenen akademisyenler tarafından yazılan yazılarda ve konu ile ilgili TÜSİAD’ın hazırladığı rapor benzeri araştırmalarda uzun süredir yer almakta, ancak bu konuda bir gelişme sağlanamadığı, 1992’de 21 üniversite açılırken ya da Mart 2006’da son değişikliği ile kabul edilen 5467 sayılı Yasa’nın getirdiği 15 yeni üniversitenin hemen aynı koşullarda kurulması ile görülmektedir.

DÖRDÜNCÜ KESİM: GENEL DEĞERLENDİRME

8. BULGULAR, ÖNERİLER VE SONUÇ

Tezin bu bölümü üç alt başlıktan oluşturulmuş olup, birinci alt bölümde araştırmanın bütününe ilişkin elde edilen bulgular sunulmuştur. İkinci alt bölümde bu bulgular dikkate alınarak yapılması gerekenlere ilişkin öneriler ana hatlarıyla verilmiştir. Üçüncü alt bölüm olan “Genel Sonuç” başlığı altında ise sunulan bütün bilgiler ışığında bir yandan tezin denencelerinde savlanan görüşlerin doğruluk ya da yanlışlığı, diğer yandan da çalışmanın alana getirdiği katkılar değerlendirilmiştir.

8.1. Bulgular

Çağdaş yaşamın temel unsurlarından olan eğitim ve bilimsel araştırma açısından en önemli kurumlardan birisi de üniversitelerdir. Üniversitelerin temel özelliklerinden ikisinin özgürlük ve özerklik olduğu savlansa da, üniversiteler kuruluşundan günümüze kadar sürekli olarak güç odaklarının etkisi altında olmuştur. Başlangıçta bu etki kilise merkezli iken, Humbolt üniversitesi ile siyaset ve bürokrasinin etkisi ağır basmaya başlamıştır. Günümüzde ise iş dünyasının üniversiteler üzerinde yoğun etki ve denetim çabaları gözlenmektedir.

Bulgu.1: 19. yüzyılın hızlı sanayileşme modeli ile birlikte gelişen ve Wallerstein (1999) tarafından üniversitenin kuruluşundaki amacından farklı, yeni bir sistem olarak tanımlanan “yeni üniversiter” sistemde, üniversite-sanayi işbirliği öne çıkmıştır. Üniversiteler bu dönemle birlikte bilgi için bilgi üretmekten uzaklaşmış, gerek bilgi, gerekse bilim adamı üretimini piyasanın ihtiyaçlarına göre yönlendirmeye başlamıştır. Hatta bu konuda üniversiteler yeniden biçimlendirilerek sermayenin ihtiyaç duyduğu alanlarda programlar açmaya hız verirken, bazı sosyal programları ise bu düzeneğe katkı sağlamadığı için kapatmaya ve bu alandaki harcamaları kısımaya çalışmıştır. Böylece piyasa güçleriyle yönlendirilir hale gelen üniversiteler şirketleşmeye başlamışlardır. Bu süreçte devlet, eskiden olduğu gibi hizmet sağlayıcısı olarak değil, düzenleyici olarak görev almayı tercih etmiştir. Bu dönemde üniversite, “girişimci üniversite” tanımlamasıyla sermayenin etki ve denetimi altına girmiş, öğrenciler “müşteri” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Şaylan’ın da ifade ettiği gibi bu dönemde ”global kapitalizm geleneksel bir kurum olarak bilgi üretmekle uğraşan üniversiteyi, kapitalizmin kurallarına göre çalışan bir

kurum haline getirmiştir” (Aktaran, Kaynar ve Parlak, 2005,22). “Girişimci üniversite” sistemi, bu sisteminin ABD’deki ilk modeli olan Land Grant üniversitesi sistemi ile 1950’li yıllardan itibaren Türkiye’de, ABD etkisi altında, uygulanmaya başlamıştır.

Batı Avrupa ve Kuzey Amerika’da 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan üniversite sayısındaki artış 20. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren hızla dünyanın diğer bölgelerine yayılmıştır. Bu gelişmeye koşut olarak Türkiye’de de üniversite sayısı 1950’lerden sonra özellikle de 1973-1975, 1982, 1992 ve 2006’da çıkarılan yasalarla hızla artmıştır. Ancak yaşanan nicel artışlarda, kurulan üniversitelerin gereksinimleri, yakınında/içinde kurulduğu kentin sosyo-kültürel ve fiziksel durumu gibi önemli kimi unsurlar dikkate alınmamıştır. Ayrıca, bir önceki dönemde kurulan üniversitelerin gelişimini tamamlayamadan yenilerinin açılması bu üniversiteleri de üniversite sistemine ayrılan kaynakların dağılımı bakımından olumsuz etkilemiştir. Çok sayıda üniversitenin kurulması üniversitelere ayrılan bütçenin çok parçaya bölünmesine neden olduğundan, üniversite başına ayrılan bütçe miktarı olarak azalmış, öğrenci sayısı artarken, harcamalarda kısıntı yapılması da zorunlu hale gelmiştir. Bu noktada, 2006’da kurulan üniversitelerin sayılarının yirmibeş olması düşünülürken, bütçe kısıtı gerekçesiyle sayının onbeş olarak sınırlandırıldığını ve kurulması düşünülen diğer on üniversitenin ise daha sonraki yıllarda kurulacağını belirtildiğini de hatırlamakta yarar vardır. Bu gelişmelerin sonucu olarak, üniversitelerin gelişimini tamamlama hızları beklenenin altında olmuştur. 1992’de kurulan üniversitelerin büyük bir kısmı hala gelişimini tamamlayamamıştır.

Bulgu.2: Türkiye’de üniversite sayılarının artırıldığı 1950’li yıllardan itibaren bu üniversitelerin açılma kararları verilirken, üniversitenin yakınında ya da içinde kurulacağı kent seçiminde, iki temel gerekçenin belirleyici olduğu görülmektedir. Bunlardan ekonomik gerekçeler ana başlığı altında şu tespitler yapılabilir; a) Yükseköğretimin ülkeye eşit dağılımını sağlamak ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarını gidermek, b) Üniversitenin açıldığı yöreye ekonomik katkıda bulunmak, c) Kentsel rant oluşturmak ve istihdam yaratarak az gelişmiş bölgelerden gelişmiş olanlara göçü engellemek.

Bulgu.2a: Yükseköğretimin ülkeye eşit dağılımını sağlamak ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarını gidermek hedefine ulaşmakla ilgili sorunlar vardır. 1982 yılından önce açılan üniversitelerde bu hedefe dikkat edilmeye çalışılmış,

1982'den sonra ise bu hedef kısmi olarak uygulanmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'de bölgesel gelişmişlik farkının en çok hissedildiği Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerinde açılan üniversite sayısının diğer bölgelerde açılanların gerisinde olduğu görülmektedir. Örneğin, Marmara Bölgesinde onbeş, İç Anadolu'da ondört devlet üniversitesi varken Güneydoğu Anadolu'da bu sayı dördttür (Bkz. Çizelge 3).

Bulgu.2b: Üniversitenin yakınında ya da içinde kurulduğu kentin sosyal ve kültürel olarak hazır olup olmadığına bakılmadan ekonomik kalkındırma amacıyla yüksekokul, fakülte ya da üniversite kurulmuştur. Kent halkı sadece ekonomik kaygılarla bir yükseköğretim kurumu talebinde bulunmakta, bu kurum açıldığında kent ekonomisi, bir sanayi kuruluşunun açılışında olduğu gibi doğrudan değil dolaylı olarak bir miktar canlanmakta, ancak üniversite ve kent arasında, sosyo-kültürel etkenlerden dolayı ciddi sorunlar yaşanmaktadır. Bu bağlamda, üniversitenin o kentte kurulma gerekçesi olan kentin ekonomik açıdan gelişmesinin sağlanması amacı bir ölçüde sağlansa da, kent-üniversite arasında yaşanan sosyo-kültürel çatışma, dolaylı olarak sağlanan ekonomik getirinin yanında olumsuz bir çıktı olarak belirlemektedir. Tersine, kent üniversitenin gelişimini engellemekte, üniversiteyi kendi dar kalıplarına hapsedmektedir.

Bulgu.2c: Bir başka beklenti olan az gelişmiş kentlerden gelişmiş olanlara, özellikle eğitilmiş işgücü göçünün önlenmesi ve bu nüfusun gelişmemiş olan yörede kalarak o yörenin kalkınmasına etki etmesi konusunda veri bulunmamaktadır. Ancak üniversitelerin ekonomiye bir sanayi kuruluşu gibi doğrudan etkisinin olmaması nedeniyle gerekli iş alanlarını yaratamadığı, bu amaçla kurulan bir üniversitenin, beraberinde sanayi işletmelerini de o yöreye taşıma etkisinin olmaması ya da çok az olması nedeniyle, göç oranının beklenen düzeyde azalmadığı üzerinde durulan bir konu olmuştur.

Bulgu.3: Üniversitelerin açılma kararları verilirken, üniversitenin içinde ya da yakınında kurulacağı kent seçiminde ikinci temel gerekçe siyasal gerekçelerdir.

Siyasal gerekçeler ana başlığı altında şu tespitler yapılabilir; a) Üniversite yasalarının siyasal konjonktürden (gelişmelerden) etkilenmesi, b) Üniversite kuruluş kanunlarında kent seçiminde iktidardaki partinin ileri gelenleri ile yöre milletvekillerinin etkileri.

Bulgu.3a: Cumhuriyet tarihindeki temel üniversite yasaları (1933, 1946, 1960 değişikliği, 1973, 1981) ülkenin önemli siyasal değişimlerinin arkasından çıkarılmış ve dönemin gelişmelerinden etkilenmiştir. 1933 Yasası dönemin özelliği

gereği devrimci bir yöntemle üniversiteyi kurarken, 1946 Yasası'nda çok partili döneme geçişe paralel olarak, üniversiteye demokratik bir çehre kazandırılmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki üç değişiklik darbelerin arkasından yapılmıştır. 1960 Devriminden sonra yapılan üniversite yasasındaki değişiklikler üniversitelerin özgürlük alanını genişletmekte iken, 1973 ve 1981 yasaları üniversiteler üzerindeki denetimin artırıldığı iki dönem olarak değerlendirilmiştir.

Bulgu.3b: Yeni üniversitelerin kuruluş kararları, parlamentoda iktidar partisinin ileri gelenleri ile yöresinde üniversite kurulmasını isteyen yöre parlamenterlerinin talepleri doğrultusunda, herhangi bir plana dayanmadan alınmıştır. Üniversitelerin açılacakları kentlerin belirlenmesinde özellikle Plan ve Bütçe Komisyon çalışmaları ile Meclis görüşmelerinde milletvekillerinin yoğun müdahale çabaları söz konusudur. Bu noktada milletvekillerinin kendi seçim bölgelerine yatırım yapma ve böylece seçim bölgesindeki insanlar üzerinde siyasi nüfuzlarını güçlendirme istekleri öne çıkmaktadır. Gerçi, üniversite açılmasına ilişkin yasa tasarılarının Meclis'te görüşüldüğü oturumlarda, politik kaygılarla üniversite açılmaya çalışılması, az sayıda da olsa eleştirilmektedir. Ancak, bu eleştirilerin yoğunluklu olarak muhalefet cephesinden gelmesi ise samimiyetinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Kuşkusuz, yeni üniversitelerin açılmasına yönelik siyasal iktidarın olumlu iradesinin bir yönü de halkın bu yöndeki beklenti ve talepleridir.

Merkezi düzeyde, üniversitenin açılacağı kentin seçiminde görülen siyasetçilerin etkisi, yerel düzeyde üniversitelerin kuruluş yeri seçimlerinde de bu kez yerel siyasetçilerin etkileri ve onların kararları doğrultusunda yönlendirilme biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Burada da daha çok siyasal ve ekonomik unsurlar etkili olmakta, ilgili kentin imar planı, gelişim yönü, sosyal ve kültürel altyapısı, taşıma kapasitesi çoğu zaman önemini yitirmektedir. Çalışmada incelenen Akdeniz Üniversitesi'ndeki yerleşke arazisinin seçim sürecinde bazı yönlendirmeler yapılarak ciddi bir toprak rantı elde edilmesinin sağlanmaya çalışılması, ya da İnönü Üniversitesi'nin arazisinin dönem belediye başkanının kendi yöresine ve arazilerinin bir kısmı üzerine yapılacak şekilde belirlemesi bu etkilere örnek olarak gösterilebilir. Malatya örneğinde, 1960-1970'lerde nazım planlarda ilin büyümesi planlanan yön ile üniversitenin kurulduğu yönün ters olduğunu ifade edilmiştir. Malatya'da kentin zaman içerisinde üniversitenin kurulmuş olduğu yöne doğru büyüme eğilimi

göstermesi sonucu planlarda sapma olması ve uyum sorunu yaşanması ise bu kararın doğal sonucu olmuştur (Ekinci, 2004, 46-47).

Bulgu.4: Her ne kadar planlı döneme geçişle birlikte üniversitelerin ülke yüzeyine dağılımında, kurulacağı kentin seçiminde bazı ölçütlere ihtiyaç duyulduğu belirtilse ve bu konuda yaklaşık yirmi yıl ara ile iki ölçüt geliştirme raporu hazırlanmış, bir yeni ölçüt geliştirme hazırlığı devam ediyor olsa da, karar verme aşamasına gelindiğinde, geçmişte, bu ölçütlerden yeterince yararlanılmadığı alınan kararlardan anlaşılmaktadır. Bu noktada hem ekonomik, hem de siyasal kaygılar ön plana çıkmakta ve gerek komisyon çalışmalarında gerekse yasanın görüşülmesinde bu ölçütler uygulamaya geçirilememektedir. Bu duruma ilişkin son örnek 5467 sayılı Yasa'nın görüşmeleri sırasında yaşanmıştır. YÖK'ten istenen görüş doğrultusunda hareket edilmemiş, YÖK adı geçen onbeş üniversiteden dördünün nitelikleri gereği açılmasının uygun olabileceğini belirtmesine karşın, tamamı açılmıştır.

Diğer yandan, planlama aşamalarında da bu koşulların pek dikkate alınmadan seçim yapıldığı, 1968 DPT araştırmasının incelenmesinden ortaya çıkmaktadır. Bu çalışmada, bölgesel gelişme merkezleri tespit edilirken Doğu ve Güneydoğu Anadolu için öncelikle Elazığ'da üniversite kurulması önerilmektedir. Elazığ dışında gelişme merkezleri olarak tespit edilen Diyarbakır, Gaziantep, Malatya ve Van'da üniversite kurulması çeşitli nedenlerle öngörülmemektedir. Ancak bu önerinin gerekçelerinde herhangi bir ölçüt geliştirildiği izlenimi edinilememektedir. Kaldı ki üniversitelerin kuruluş döneminde de bu önerilerin öncelikli olarak dikkate alınmadığı, çalışmada belirtilenin aksine Diyarbakır'da Elazığ'dan daha önce üniversite kurulması ve Elazığ'daki ve Malatya'daki üniversitelerin de aynı zamanda kurulması sürecinden anlaşılmaktadır. Ancak araştırma raporuna bakıldığında onun da siyasal kararların etkisinde kaldığı, üniversite yer tespit gerekçelerinin bazılarında görülen tutarsızlıklardan anlaşılmaktadır. Sonuç olarak görülmektedir ki, bütünüyle olmasa da, üniversitenin kurulmasına ilişkin bir sosyo-kültürel tabanın oluşmasına, fiziksel, mali vb. koşulların uygun olup olmadığına dikkat edilmeden, siyasal ve ekonomik nedenlerle yer seçim kararı verilebilmektedir.

Üniversiteler, üzerinde tartışmalar yürütülen ve buna bağlı olarak yasası sürekli değişen bir yapı olarak yaşamını devam ettirmektedir. Bu durumun önemli nedenlerinden bir tanesi üniversitelerimizin –özellikle de yeni açılan üniversitelerin-

kurumsallaşamamasıdır. Görülen odur ki, kurumsallaşmanın sağlanamaması devam ettiği sürece üniversite odaklı tartışmalar da tekrar tekrar yapılacaktır.

8.2. Öneriler

Öneri.1: Türkiye’de özellikle 1973’teki ilk toplu üniversite kurulması sürecinden günümüze, “Kervan yolda dizilir” mantığıyla, sayıları giderek artan ölçüde, adı “üniversite” olan kurumlar açılmış, sonra bu kurumlara olanaklar ölçüsünde üniversite niteliği kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak bu yaklaşımla her ile üniversite açılmaya çalışıldığından, bu yüklenmenin sonucu olarak mevcut üniversite yapısında bozulmalar meydana gelmiştir. Bu durum, bilimsel ve siyasal çevrelerce tespit edildiği halde değiştirilmesine ilişkin herhangi bir girişimde bulunulmadığı gibi, aynı tutum ısrarla sürdürülmüştür. Bu konuda var olan sorunları çözmek iki farklı başlıkta ele alınmalıdır. İlk başlık gelişmiş üniversiteler biçiminde ele alınırken ikinci başlık ise yeni açılan/açılma kararı verilen üniversitelerden oluşmalıdır. Bu ayrım, her iki üniversite yapısının sorunlarının/olanaklarının bir örnek olmamasından kaynaklanmaktadır.

Üniversite sistemini sorunlarını çözümünün bu iki başlık altında değerlendirilmesine koşut olarak, gelişimini büyük ölçüde tamamlamış üniversitelerin, yeni üniversitelerin kuruluşunda görev alması geleneği önemli bir katkı sağladığı için bu yaklaşımın devam ettirilmeye çalışılması da gerekmektedir. 1963 yılında MEB ve İ.Ü. Fen Fakültesi arasında imzalanan protokolle, KTÜ Temel Bilimler Fakültesinin on yıl boyunca İ.Ü. Fen Fakültesi ile işbirliği yapmasına ve bu fakültenin “hami fakülte” olarak kabul edilmesine karar verilmesi (DPT,1970,18) bu tür bir dayanışmanın örneğidir. Bunu takiben, 1970’li yıllarda açılan üniversitelerde de benzer yöntemler kullanılmış ve özellikle Hacettepe bir dizi üniversitenin temelini atan fakültelerin kuruluşunda önemli rol oynamıştır. Bu yöntem ile, önce fakülteler açılarak ilk adımların atılması, altyapısız bir üniversite açılmasından daha yararlı bir adım olacaktır. Bu nedenle, belirtilen yöntemin sistemli ve bilinçli hale getirilerek yaygınlaştırılması sağlanmalıdır. Böylece, hem kentin sosyo-kültürel olarak hazır oluşluk düzeyi artırılabilecektir, hem de fiziksel anlamda bir altyapı oluşturulmaya başlanacaktır. Ayrıca, salt bu gerekçeden yola çıkılarak yeni açılan üniversite sayısı belirlenirken, gelişmiş üniversitelerin olanakları da dikkate alınmak durumunda kalacaktır.

Öneri.2: Üniversiteler bir ekonomik kalkınma aracı olarak ele alınmamalıdır. Herhangi bir bölgede üniversite kurulması için bazı asgari koşullar öngörülmalıdır. Bu doğrultuda mutlaka dönemin ihtiyaçları, sorunları ve mevcut koşulları dikkate alınarak yeni üniversite açılmasına yönelik geliştirilmiş ölçütler dikkate alınmalıdır.

Öneri.2a: Sadece ülkeye eşit dağılım amacıyla her ile bir üniversite açılması kaygısı giderek artmakta, ancak bu durum üniversiteleri, özellikle olanaklar açısından lise düzeyine indirmektedir. Bu nedenle her ile bir fakülte ya da üniversite açılmak yerine, 1968 yılında hazırlanan Rapor'da söz edilen, bölgesel gelişme merkezleri tespiti yapılarak üniversitelerin de başlangıçta bu merkezlerde kurulması sağlanmalıdır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer konu, yakınında/içinde üniversite açılması planlanan kentin mevcut durumu dikkate alınmadan, üniversite açılmasına karar verilmemelidir. Ayrıca bununla bağlantılı olarak, İstanbul ve Ankara'da olduğu gibi, aşırı nüfus yoğunlaşması olan illerde üniversitelerinin açılmasının kısıtlanması da gerekmektedir. Böylece, bir yandan üniversitenin yarattığı nedenlerle göç alan bu illerin sorunları, diğer yandan da bölgesel gelişme farkları giderilmeye çalışılacaktır.

Öneri.2b: Günümüze kadar kurulmuş olan üniversitelerin kapatılması söz konusu olmadığı için, bu üniversitelerin gelişiminde kentin de katkısını sağlamak ve hem kentin hem de üniversitenin gelişimini hızlandırabilmek amacıyla kent ile üniversite arasındaki iletişimi güçlendirmek gerekmektedir. Bu konuda Geray'ın (2004,191-192) da belirttiği gibi, üniversiteler, yakınındaki/içindeki kentle yakın ilişkiler kurarak bu ilişkileri yoğun bir biçimde sürdürmeli, kentte yaşayanların toplumsal, ekonomik, ekinsel özelliklerini, sorunlarını anlayarak onlarla kaynaşmalı, onları yurt ve dünya konularında aydınlatmalı, sorunlarını çözmelerinde katkıda bulunmalı; araştırmalarını, eğitici etkinliklerini sadece yakınındaki/içindeki kent merkeziyle sınırlı tutmayarak, kırsal alana ve çevre illere yöneltip tarımsal yayım, toplum kalkınması çalışmaları düzenlemeli; yerel toplumla ortaklaşa etkinlikler düzenleyerek toplumla ve önderleriyle kaynaşmayı sağlamalıdır. Ancak bu toplumla işbirliği süreci yukarıda açıklandığı gibi, oluşturularak üniversite-sanayi işbirliği adı verilen endüstrinin özel kesimin karını artırıcı bir uygulamaya dönüşmesi ile karıştırılmamalıdır.

Öneri.2c: Göç veren yörelere üniversite kurarak bu göçü dolaylı bir ekonomik katkı ile engelleme hedefi çok iddialı olmaktadır. Bu hedefle üniversiteden sanayi kuruluşlarının yapabileceği bir değişim beklenmektedir. Oysa, bu tür bir

hedefin gerçekleşebilmesi için, öncelikli olarak gelişmişlik farkı olan bu bölgelere sanayi yatırımı yapılmalıdır. Ancak, bu yatırım ile göç konusunda önemli bir adım atılabileceği görülecektir.

Öneri.3: Politik yatırımlar ve oy hesabı nedeniyle, neredeyse her kentte bir üniversite açılmış ve doğal olarak, üniversiteler arasında, ortalama kalite yakalanamamıştır. Üniversitelerimiz arasında derin uçurumlar bulunmaktadır. Bu eşitsizlik altyapıda, eğitim-öğretim/araştırma ve kadro düzeyinde görülmektedir. Bu nedenle her ne kadar yeni üniversitelerin açılması süreci devam ediyorsa da; bundan sonra kurulacak olan yeni üniversite ve yüksekokullar, halen kurulmuş olanlar geliştirilip, sorunları giderilene kadar açılmamalıdır. Bir başka anlatımla, öncelikle mevcut üniversitelerin sorunları giderilmelidir. Özellikle eğitim ve bilimsel bilgi üretim kalitesini artıracak yatırımlar yapılmalıdır. Bunun için de öncelikle bu üniversitelerin sorunları tespit edilmeli ve bu sorunların kısa sürede giderilmesi için nelerin yapılması gerektiği planlanmalıdır.

Herhangi bir ilde üniversite kurulmasına karar verilmesinin, siyasi baskılar ve lobi çalışmaları ile sonuçlandırılabilen bir çaba olmaktan çıkarılması gerekmektedir. Çünkü yeni açılan üniversiteler kendilerini yeterince hızlı geliştiremediği gibi var olan üniversitelerin de gelişme hızını kesmektedir. Diğer yandan ülkemizde her yıl sayıları artarak üniversite kapısında yığılmaya devam eden öğrencilerin bu sorununun çözümüne ilişkin yeni açılacak üniversite sayısını artırmak dışında çözüm bulunmaya çalışılmalıdır. Çünkü, üniversite sayısını artırmanın tek başına bir çözüm olmadığı uzun yıllardır deneyimlenmektedir. Buna ilişkin planlı bir sayısal artışla birlikte, üniversite eğitimi ile meslek edindirmeye yönelik eğitimin birbirinden ayrılması ilk adım olarak bir örnek uygulama olabilir.

Üniversitelerin dinamik kuruluşlar olduğu, sürekli değişim ve gelişim içerisinde oldukları, bu nedenle kuruluş yerinin hem kent olarak hem de yerleşim yeri olarak seçilmesi ve planlanmasının çok önemli olduğu dikkate alınmalıdır. Yerel siyasetin rant sağlamaya yönelik yer seçimlerinden uzak, kentin imar planına ve gelişme yönüne uygun yerleşim yerleri seçilmelidir. Kuşkusuz rantın önlenmesi çok zordur. Ancak üniversite yer seçim kararı, dış etkilerden uzak, salt kentin ve üniversitenin çıkarları düşünülerek yapıldığında, üniversitenin ve kentin gelişimine olumlu katkıda bulunulabilir. Ayrıca, üniversite yerleşkeleri planlanırken bunun uzun soluklu bir süreç olduğu dikkate alınmalı ve ulaşabileceği en yüksek nüfus elden geldiğince öngörülmeye çalışılmalıdır. Bu doğrultuda üniversitenin fiziksel olarak

ne kadar genişleyeceği, ne ölçüde gelişeceği dikkate alınarak kuruluş yeri seçilmelidir. Üniversitelerin kent içinde ya da yakınındaki kuruluş yerinin seçilmesi süreci kent **planlamasıyla** eşgüdümlü olarak yürütülmeli, dokuyu bozacak biçimde kente eklenmemelidir.

Öneri.4: Üniversitelerin kurulması ve yer seçimine ilişkin kararların gerekli araştırmaların yapılması koşuluyla üniversitelerin yönlendirmesi ile sağlanması daha rasyonel olacaktır. *Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı Sonuç Bildirgesi*'nde de ifade edildiği gibi, "üniversite yerleşkelerinin yer seçimi, planlaması konularında ulusal ölçekte ölçütler geliştirilmeli ve uygulanmalıdır" ("Üniversite Yerleşke Planlaması...", 2003, xiii). Bunun yanı sıra yerel ölçekte de kent içinde ya da yakınında üniversitelerin kuruluş yeri mekanının seçilmesine ilişkin ölçütler belirlenmelidir. Bu ölçütlerin genel çerçevesine ilişkin bir model belirlenirken dikkat edilmesi gereken unsurlar çalışmanın "6.1.2.3 Üniversite Kurulmasına Yönelik Yer Seçim Ölçütü Modeli" bölümünde geliştirilmiş olup ana hatlarıyla şu unsurları içermektedir:

a) *Ulusal Ölçek:*

1) Bölgesel gelişme farklılıkları ve eşitsizlikleri dikkate alınarak, bu eşitsizlikleri azaltacak yerler seçilmelidir.

2) Disiplinlerarası bir ön çalışma yapılmalıdır.

3) Yeni üniversite kurulmadan önce DPT, YÖK gibi kurumlardan yapacakları araştırmalar doğrultusunda görüş istenmeli ve bu araştırmaların sonuçları uygulayıcılar açısından bağlayıcı olmalıdır.

4) Yer seçimi uzun vadeli bir plan doğrultusunda, siyasi etkilerden olabildiğince uzak tutularak yapılmalıdır.

5) Açılacak bölümler belirlenirken, ülkenin ve bölgenin ihtiyaçları dikkate alınmalı, ancak, bu gelişme üniversiteleri temel işlevlerinden uzaklaştırmamalıdır.

6) Kentte yaşayan halkın yeni üniversitenin varlığını kabullenmelerine ilişkin altyapı hazırlanmadan, üniversite kurulmaya başlanmamalıdır.

7) Üniversitenin yurt yüzeyine bölgesel gelişme merkezleri düzeyinde olabildiğince eşit olarak dağılması sağlanmalı ve aynı ilde birden fazla üniversite kurulurken ihtiyaç düzeyi değerlendirilmelidir.

8) Yeni açılan üniversitelerin kurulması ve geliştirilmesinde gelişmiş üniversitelerden yararlanılması konusuna özen gösterilmelidir.

b)Yerel Ölçek:

1) Kurulacak üniversite yerleşke tipi ise kent-üniversite etkileşimini sağlayabilmek için kent için ulaşılabilir bir mekân olmasına dikkat edilmelidir.

2) Sağlanacak alan, üniversitenin uzun vadede gereksinimini karşılayabilecek genişlikte olmalıdır. Ancak tarım alanı olmamalıdır.

3) Kent planı ile uyumlu olan bir plan hazırlanmalı ve gelişmelerin plana uygun olarak yürütülmesi sağlanmalıdır.

4) Yerleşke planı bir kent gibi kurgulanmalı ve bu plana sadık kalınması sağlanmalıdır. Ayrıca genişleme, gelişme ve kullanım esnekliği taşınmalıdır.

5) Bölgenin gelişimine yönelik ihtiyaç olunan alanlarda bölüm açılmasına da özen gösterilmelidir.

6) Üniversitelerin açılma kararının verildiği yıl ile hizmete giriş yılı ilk yatırımların yapılması için zaman kazandırılmak amacıyla farklı tarihler olmalıdır.

Ancak geliştirilen bu ölçütlerin uygulanabilir olması için, 1968 ve 1992’de yapılan araştırmalarda olduğu gibi tavsiye niteliğinde değil, yukarıda belirtildiği gibi bu konuya ilişkin yasa çıkartılarak bağlayıcılığı sağlanmalıdır. Aksi takdirde yasa tasarıları meclise geldiğinde yine siyasilerin etkisi altında ölçütlere dikkat edilmeden yasalaşabilirler. Diğer yandan DPT tarafından konu ile ilgili yapılan araştırmaların da rasyonel olmasına özen gösterilmeli, araştırmacıların siyasal etkiden uzak çalışmasının sağlanmasına dikkat edilmelidir. 1996 yılında Başbakanlık tarafından yapılan bir çalışmada yeni üniversitelerin açılmasının bir plan çerçevesinde yapılması gerektiğini belirten İnönü Üniversitesi dönem rektörü Mehmet Yücesoy’un da (1996,126-127) belirttiği gibi, bir süre yeni devlet üniversitesi açılmayarak, mevcut üniversitelerin güçlendirilmesine ve henüz işlevsel hale getirilemeyen bölümlerin işler hale getirilmesine öncelik verilmesi sağlanmalıdır.

Bu öneriler çerçevesinde oluşacak gelişmeler üniversite sayılarını günümüzdeki gibi hızla artmasını sağlayamayacaktır, ancak yaratılan kurumlar kısa sürede ihtiyaçlara cevap verebilecek düzeye gelecek ve bu üniversitelerde yetiştirilen nitelikli insangücü ile uzun vadede daha hızlı ve nitel bir ilerleme sağlanabilecektir.

8.3. Genel Sonuç

Türkiye’de üniversitelerin tarihsel gelişimine bakıldığında Cumhuriyet tarihi boyunca, dört ana üniversite yasasının varolduğu görülmektedir. Bu yasaların birincisi olan 1933 Yasası tam bir üniversite reformu niteliğindedir. Bundan sonraki süreçte 1946 yılında çıkarılan Yasa ise 1933 reformunun yaratmaya çalıştığı düzeni geliştirilerek Türkiye’de bir üniversite geleneği oluşturulmaya çalışılmıştır. Ancak 1950’li yıllarda üniversiteler ülke siyasal yaşamındaki çalkantılardan uzak tutulamamış, bu çalkantılar üniversitelerde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra, 1973 yılında çıkarılan Üniversiteler Kanunu’nun, 1946’da çıkarılan Yasa’nın ve 1960’da bu Yasa’da yapılan düzenlemelerin çok gerisinde olduğu birçok bilim adamı tarafından belirtilmiştir. Ancak, 1973 Yasası’nın olası olumsuz etkilerinin görülmemesinin temelinde, kısıtlayıcı maddelerinin Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi yatmaktadır. Son olarak 1982 yılında çıkarılan 2547 sayılı Yasa ise, dönem siyasal yaşamının etkileri altında çıkarılmış bir Yasa olup, 30’u aşkın kez değişiklik yapılmış olmasına karşın üzerinde yapılan tartışmaların halen bütün hararetiyle sürdüğü gözlenmektedir.

Türkiye üniversite tarihinin gelişiminin incelenmesi ve üniversite yasalarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesiyle Cumhuriyet tarihinden günümüze üniversitelerin geldiği nokta belirlenmeye çalışılmıştır. Bu belirlemeye koşut olarak dönem siyasal konjonktürünün yasaların biçimlenmesine etkisi de irdelenmiştir. Siyasal konjonktürün üniversiter gelişmeyi etkilediği saptanmıştır. Bu anlamda tezin ilk denencesi olan “Türkiye’de üniversiteler siyasal konjonktürden, siyasi iktidarların yaklaşımlarından ve siyasal güç odaklarından etkilenen kurumlardır” ifadesi doğrulanmaktadır. Ancak bu etkileşimin tamamen olumsuz olduğu söylenemez. 1960 askeri müdahalesinden sonraki gelişmeler üniversitelerin özgürleştiği, Anayasa’ya üniversite ve özerklik kavramının girdiği bir dönemdir ve bu gelişmeler olumsuz olarak değerlendirilemez. Öte yandan, 1973’teki Üniversiteler Yasası ile bu özgürlüklerin kısıtlanmaya çalışılması Anayasa Mahkemesi kararı ile engellenebilmiştir. 1975-1981 arasındaki özgürlükçü yöndeki gelişme süreci 12 Eylül Askeri Darbesiyle son bulmuş, 1981’de üniversiter yapıyı kısıtlayıcı doğrultuda bir yasa çıkarılmıştır. 1981’de çıkarılan 2547 sayılı Yasa, farklı özelliklere sahip otuzun üzerinde değişiklik geçirmiş biçimiyle halen yürürlüktedir.

Türkiye’de üniversitelerin hangi kente kurulacağı her gündeme geldiğinde ciddi tartışmaların yapıldığı, kent halkının da taraf olduğu bir süreç yaşanmaktadır.

Türkiye’de yeterince üniversite olmadığı, nicel açıdan özellikle gelişmiş ülkelerin çok gerisinde bulunduğu, üniversitelerin bölgesel dengesizlikleri gidermede bir araç olarak kullanılabilmesi, bu sayede bölgeden göçün engellenmesi, işgücünün kentte tutulması gibi ekonomik gerekçelerle, kent ve bölge ekonomisinin kalkınmasının sağlanabileceği, hem de sosyal ve kültürel gelişmenin gerçekleşebileceği birçok kesim tarafından kabul edilmektedir. Bu gerekçelerle Türkiye’de 1973’ten bu yana, tek bir yasa ile çok sayıda üniversite kurulmaya başlanmıştır. Üniversite sayıları 1933’den günümüze giderek artan bir hızla yükselmiştir. Üniversitelerin kuruluş yerlerine ilişkin tasarıların, Plan ve Bütçe Komisyonlarındaki görüşmeleri sırasında üniversitelerin kurulması öngörülen kentler değişebilmektedir. Tasarıların Genel Kurul’da görüşülmesi sırasında da aynı süreç yaşanabilmektedir. Yasalaşma sürecindeki aşamalardan önce ise YÖK’ten, MEB’den ve DPT’den görüş istenmektedir. Ancak yasalaşma sürecinin sonuna gelindiğinde başlangıçtaki önerilerle, meclisten çıkan yasalar arasında farklılıklar olduğu ve YÖK, MEB ve DPT’den alınan önerilerin yeterince dikkat alınmadığı görülmektedir. Yasa görüşmeleri boyunca milletvekillerinin birbirlerini ikna çabaları önem kazanmaktadır. Bu çabaların temelinde ise milletvekillerinin kendi bölgelerine çıkar sağlama hedefleri, kent halkının baskıları önem kazanmaktadır.

Tez kapsamında, üniversite yer seçim kararlarının nasıl verildiğini görebilmek amacıyla örnek üniversiteler seçilerek inceleme yapılmıştır. Yapılan incelemede, Hacettepe Üniversitesinin kuruluş koşullarının farklı olduğu, özel bir görev yüklenerek açıldığı görülmüştür. Diğer üniversitelerden, Ege Üniversitesi’nin yer seçiminin ilin konumu nedeniyle doğru olduğu, ancak kent içindeki yer seçiminin isabetsiz olduğu belirtilmiştir. Malatya halkının yıllar süren talebine karşın 1970’lerde kurulmaması yönünde araştırma raporlarının sunulduğu İnönü Üniversitesi, 1975 yılında kurulmuş olup, onun da kent yakınlarında seçilen kuruluş yeri seçimi hatalı olarak kabul edilmektedir. Akdeniz Üniversitesi’nin kuruluş döneminin doğru seçildiği, kentin üniversite kurulmasına sosyo-kültürel açıdan hazır olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, önce Tıp Fakültesi açılarak kentin hazırlanmaya çalışılması olumlu bir gelişmedir. Ancak yerleşke yeri seçiminde ekonomik rant sağlama amaçlı uygulamaların olduğu belirtilmektedir. Adnan Menderes Üniversitesi’ne ilişkin Aydın’ın seçilmesinde başlangıçta herhangi bir itiraz olmasa da süreç içerisinde kentin hazır olmadığına kent-üniversite ilişkilerinde yaşanan olumsuzluklardan görülmüştür. Kuruluşundan bu yana geçen ondört yıl boyunca

sorunlar bitmemiş, kent-üniversite ilişkisi gerilimli olmaya devam etmiştir. Öte yandan üniversite halen kentin çöp depolama alanı ile yan yana durmaya devam etmektedir. Mersin Üniversitesi'nin kuruluş kararında ise yine yasa tasarisının görüşüldüğü oturumda herhangi bir itiraz olmamış, üniversitenin merkez yerleşkesinin kuruluş yeri seçiminde kentin koşullarına göre en uygun yerin seçildiği belirtilmiştir. Ancak burada da bütün bu olumlu gelişmelere karşın, kentte açıldığı dönemde üniversitenin yaşadığı fiziksel ve mali sıkıntılar üniversite kuruluş sürecinin planlanarak başlanmadığının bir göstergesi olmuştur.

Kalkınma planlarında üniversitelere ilişkin belirlenen hedeflerin uzun yıllar değişmeden, izleyen yıllardaki plan ve programlarda da yer alması, belirlenen hedeflere ulaşamadığını göstermektedir. Ayrıca, DPT tarafından 1970'lerde ve DPT, MEB ve YÖK ortaklığınca 1990'larda hazırlanan üniversite kuruluş yeri seçim ölçütlerine ilişkin raporlarda yer alan ölçütlerin yeterince dikkate alınmadan yeni üniversitelerin açılmasına hızla devam edildiği görülmektedir. Günümüzde de yeni üniversiteler açılırken kuruluş yeri seçimine ilişkin bir hazırlık yapılmamakla birlikte, YÖK'ten görüş istendiği halde bu görüşle uyumlu hareket edilmemesi de tezin ikinci denencesi olan "Türkiye'de üniversitelerin kuruluş yeri seçimleri genel bir plana göre değil kurulduğu dönemdeki siyasal tercihler çerçevesinde biçimlenmektedir" savını doğrulamaktadır.

Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kurumsallaşmaya çalışılan yükseköğretime ilişkin başlangıçta varolan sorunlarının bir çoğu günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Bu sorunların temelinde talebin çok olması, özellikle planlı dönemle birlikte yapılan plan ve programlara uygun bir gelişimin sağlanamaması, gerekçesi ne olursa olsun üniversitelerin kuruluş aşamasında yeterli hazırlığın yapılmamış olması, altyapı ve donanımına uzun yıllar sahip olamayan çok sayıda üniversitenin kurulması, kentin üniversite açılmasına çeşitli açılardan hazır olmaması gibi unsurlar sayılabilir. Bütün bu süreç içerisinde, bir yandan yeni üniversiteler hızla ve çok sayıda açılmaya devam ederken, diğer yandan daha önce kurulmuş olanlar kendilerini geliştirme çabası içinde sorunlarını çözmeye çalışmaktadırlar. Bu noktada göze çarpan bir diğer durum ise yeni üniversite açılmasına ilişkin yapılan planların ve buna bağlı olarak yapılan hataların tekrar tekrar yaşanması, gelişmelerden ders çıkarılarak adım atılmaması, verilen kararların nesnellüğünün sorgulanmasına neden olmaktadır.

Bir üniversitenin kendisinden beklenen hizmetleri yerine getirmemesi ya da düşük başarımla ve kalite ile çalışması, verimlilikten, etkinlikten ödün vermesi, sadece kurumu değil, kamusal karaktere sahip olmasından dolayı uzun vadede tüm toplumu doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle yeni üniversitelerin açılacağı kentin ve kentin içindeki yer seçiminin belirlenmesi Kartal'ın da (1998,10) ifade ettiği gibi “parçacı politikalarla” yürütmemelidir.

Bu iki denence çerçevesinde yürütülen tezin alana katkısı, yeni kurulan üniversitelerin açılma gerekçeleri ile yeni üniversite kurulmasına ilişkin “olması gereken ölçütler” arasındaki farklılıkları ortaya koyarak, son yıllarda hızlı bir biçimde nitelik kaybeden üniversitelerin sorununa bu çerçeveden bakabilmeyi sağlamaktır. Amaç, üniversitelerin nitelik kaybını tespit ederek bunun çözümüne ilişkin öneriler geliştirebilmektir. Farklı düzlemlerde birbirinden bağımsız ve parçacı biçimde değerlendirilen üniversitelerin sorunları bu çalışmada yeni üniversite açılması bağlamında ele alınmıştır.

Günümüzde üniversite sayısının hızlı artışına ilişkin olarak, özellikle üniversitelerin yeni açıldığı dönemde yaşanan sorunlar bağlamında, farklı üniversite yasalarının uygulandığı dönemler dikkate alınarak, 1950 yılından itibaren her 10 yıllık dönemden bir örnek üniversite seçilmiştir.

Böylece yeni üniversiteler kurulurken bu çalışmada tanımlanan sorunların ilerleyen dönemlerde bu üniversitelerin gelişimine olumlu/olumsuz etkileri de çalışmaya ek olarak, yapılacak bir alan araştırması ile ortaya çıkarılabilecektir. Bu tezde daha çok durum tespiti yapılmış olup, konu ile ilişkili yapılacak alan araştırmalarına altyapı sağlama hedefi de bulunmaktadır. Yeni üniversite açılırken yakınındaki/içindeki kentte ve üniversitede yaşanan sorunların bu üniversitelerin gelişimine olumlu/olumsuz etkileri konusu dışında, araştırmacı tarafından önerilebilecek diğer konular ise şunlardır:

-Yeni kurulan üniversitelerin kentin ekonomik yaşamına katkılarının ölçülmesine ilişkin alan araştırması,

-Üniversite ve yakınında/içinde kurulduğu kentin etkileşimi,

-Yeni kurulan üniversitelerin yakınında/içinde oldukları kentin dışarıya verdiği göçün azalmasına etkilerine yönelik alan araştırması.

EK. Seçilen Üniversitelerin Genel Sekreterliklerine Gönderilen Soru Kağıdı Örneği

- 1) Üniversitenizin kısa tarihsel gelişim süreci?
- 2) Kent içindeki kuruluş yeri hangi gerekçelerle, kimler tarafından seçilmiştir?
- 3) Mevcut ve kuruluş aşamasındaki fiziksel durumu nedir? (Kaç metre kare alan üzerine kuruludur. Bu alan yeterli midir? Bu alandaki bina yoğunluğu nedir?)
- 4) Üniversitenin kuruluş aşamasında kentte yaşayanlar ve kent yönetimi üniversitenin kuruluşuna direnç mi göstermiştir, yardımcı mı olmuştur?
- 5) Üniversitenin kuruluş aşamasında kentin sosyo-ekonomik altyapısı üniversite açılmasına uygun muydu? Eğer bu konuda sorun olduysa günümüzde devam etmekte midir?
- 6) Üniversitenin kuruluş aşamasında üniversitenin fiziksel altyapısı ne durumdaydı? Çalışanlar ve öğrenciler için yeterli ve uygun bina-kullanım alanı var mıydı? Üniversite açmak için yeterli fiziksel olanak var mıydı? Günümüzde fiziksel yapı ne durumdadır? Başlangıçta beliren sorunlar çözülmüş müdür? Bu sorunların çözümünde kentin katkısı olmuş mudur? Kentin ileri gelenlerinin finansal katkısı olmakta mıdır?
- 7) Bugün itibari ile üniversitenin kentle bütünleşmesi ne düzeydedir?
- 8) Üniversitenin gelişme sürecini dikkate aldığımızda yerleşke üniversitesi olması ile kent içine dağınık olarak yerleşmiş bir üniversite olması arasında ne gibi farklılıklar vardır? (Kent içinde dağınık ve çok sayıda yerleşkesi olması kentle bütünleşme açısından daha mı olumlu olurdu?)
- 9) Mevcut öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı nedir? Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının Bilimsel etkinliklere katılma düzeyleri hakkında neler söylenebilir?

KAYNAKÇA

- ABACI, Hayrettin, (1961a), “Doğu Anadolu’da Kurulacak Bir Üniversite İçin En Uygun İl Malatya’dır”, **Posta Kutusu Gazetesi**, Sayı:18, s:1-2 **İnönü Üniversitesi 30 Yaşında**, içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- ABACI, Hayrettin, (1961b), “Malatya’da Üniversite Kurulmalıdır”, **İnönü Üniversitesi 30 Yaşında** içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- ABACI, Hayrettin, (1967,25 Aralık), “Üniversite Davamız”, **Halkın Derdi Gazetesi**, S:5, s:1, **İnönü Üniversitesi 30 Yaşında**, içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- ABACI, Hayrettin, (1972), “Malatya’ya Üniversite Kurulması Niçin Gecikiyor”, **Gayret Gazetesi**, (1972,03 Ağustos), s:1-2, **İnönü Üniversitesi 30 Yaşında** içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- AÇIKGÖZ, İrfan, (2006), “Üniversiteler ve Siyaset”, **Karaburun Bilim Kongresi 8-10 Eylül 2006 “Bilim ve İktidar”**, yayımlanmamış bildiri.
- ADÜ (Adnan Menderes Üniversitesi), (1994a), “Basın”, Aydın: ADÜ Yayını.
- ADÜ, (1994b), **ADÜ 1992-1993 Faaliyet Raporu**, Aydın: ADÜ Yayını.
- ADÜ, (2002), **Çağdaş Eğitimde 10 Yıl 1992-2002; 10.Yıl Tanıtım CD’si**. Aydın: ADÜ Yayını.
- ADÜ, (2005), **2005-2006 Eğitim-Öğretim Yılı Tanıtım Kılavuzu**, Aydın: ADÜ Yayını.
- ADÜ, (2006), “ADÜ Tarihçesi”, www.adu.edu.tr/turkish/pages.asp?tbl=sub%20menu&_idx=1&_tit=3&_page=5, İndirilme Tarihi: 20.08.2006.
- “Akdeniz Üniversitesi”, (2002), **Akdeniz Üniversitesi Tanıtım CD’si**, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayını.
- “Akdeniz Üniversitesi”, (2003), www.akdeniz.edu.tr/ogrenci/faaliyet1.doc, İndirilme Tarihi: 21.08.2006.
- AKGÜNDÜZ, Hasan, (1997), **Klasik Dönem Osmanlı Medrese Sistemi: Amaç-Yapı-İşleyiş**. İstanbul: Ulusal Yayınları.
- AKSOY, Aslan, (2003), “İnönü Üniversitesi’nin Tanıtımı”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre**

Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:19-28.

AKTAY, Yasin, (2003), “Üniversiteden Multiversiteye Taşra-Merkez Diyalektiği”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı:97, s:93-122.

AKYÜZ, Ömür, (2003a), “Başarı İçin Tutarlılık Şart”, **Radikal**, (2003, Kasım 3).

AKYÜZ, Ömür, (2003b), “Yükseköğretim?”, **Üniversite ve Toplum Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:4, www.universite-toplum.org/text.php3?id=167, İndirilme Tarihi: 03.03.2004.

AKYÜZ, Yahya, (2006), **Türk Eğitim Tarihi M.Ö.1000-M.S.2006**, Ankara: PEGEM A Yayıncılık, Genişletilmiş ve Yeniden Yazılmış Onuncu Baskı.

ALKAN, Ahmet Turan, (1999), “Medreseden Üniversiteye Akademik Hayatımızın Karabahtı”, **Düşünen Siyaset Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, s. 33-37.

ALTBACH, Philip, (2001a) “The Rise of the Pseudouniversity”, www.bc.edu/bc_org/avp/soe/cihe/Center.html, İndirilme Tarihi: 25.05.2006.

ALTBACH, Philip, (2001b), “Higher Education and the WTO: Globalization Run Amok”, **Üniversite ve Toplum Dergisi**, Cilt:1, Sayı:2, www.universite-toplum.org/text.php3?id=19, İndirilme Tarihi: 07.12.2004.

6595 SK, (“Ege Üniversitesi Adıyla İzmir'de Bir Üniversite Kurulması Hakkında Kanun”), (1955).

Altıncı BYKP, (Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994), (1990), Ankara: DPT Yayını.

ALTUNKAYA, Niyazi, (1998), “Hasan Ali Yücel”, **Devrimci Cumhuriyetin Eğitim Politikaları**, İstanbul: Kaynak Yayınları, s.16-18.

Ankara Üniversitesi Kanun, Tüzük ve Yönetmelikleri, (1963), Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını, No 54.

ANSAL, Hacer, (1995), “Bilim ve Emek Süreci”, Emine Akalın, Hakan Aydoğdu, Reşat Saraoğlu, (Yay. Haz.), (1997), **Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler**, İstanbul: BağlamYayınları, s:187-193.

Antalya Büyükşehir Belediyesi, (2006,27 Temmuz), Belediye Bilgi Edinme Birimi Tarafından Gönderilen Cevap.

- ARAM, Ekrem, (1999), “İlber Ortaylı İle Söyleşi”, **Düşünen Siyaset Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, s.23-30.
- ARDA, Berna, (1995), “Bilim Etiği”, Emine Akalın, Hakan Aydoğdu, Reşat Saraoğlu, (Yay. Haz.), (1997), **Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler**, İstanbul: BağlamYayınları, s:95-98.
- ARITÜRK, Sedat, (1992), “Dicle Üniversitesinin ‘Çağdaş Eğitim-Çağdaş Üniversite’ Konusundaki Görüş ve Önerileri Hakkında Rapordur”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Ankara: Başbakanlık Yayını, s:127-132.
- ARSLAN, Onur Ender, (1998), “Devlet Planlama Teşkilatı: 1980 Sonrası Dönüşüm” **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 31, Sayı:1, s. 103-123.
- ARSLAN, Ali, (2004), **Kısr Döngü-Türkiye’de Üniversite ve Siyaset (1869-2004)**, İstanbul: Truva Yayınları.
- ATAMAN, Gürol, (1979), “Üniversite Yönetiminde Bazı Sorunlar ve Sorumluluklar”, **Üniversite Yönetiminin Uluslararası Sorunları Sempozyumu (19-21 Mart 1979)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:80, s:68-74.
- ATAÜNAL, Aydoğan, (1993), **Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler**, Ankara: MEB Yükseköğretim Genel Müdürlüğü Yayını.
- AYDIN, Muharrem, (2005), “Üniversite Kampusleri Şehir Dışına Taşınsın”, **Hürriyet**, (2005, 9 Aralık), www.hurriyet.com.tr/gundem/3623484.asp?gid=0, İndirilme Tarihi: 10.12.2005.
- AYDIN, Süha, (2006,20 Temmuz), Mersin Üniversitesi Rektör Yardımcısı ile Yapılan Görüşme.
- “Aydın’ın Çehresi Değişti”, (1997), **Yeni Asır Gazetesi**, (1997,27 Ocak), s:15.
- AYDOĞAN, Mustafa, (1998), “Köy Enstitüleri Eğitiminden Çıkan Sonuçlar”, **Devrimci Cumhuriyetin Eğitim Politikaları**, (1998), İstanbul: Kaynak Yayınları, s. 162-176.
- BAHADIR, Osman, (2005), “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bilim”, **Günce Dergisi**, Sayı:32, s:10-11, www.tuba.gov.tr/files_tr/yayinlar/gunce_data/gunce_32.pdf, İndirilme Tarihi: 25.12.2005.

BATUR, Behçet, (2003), “Bir Meslek Olarak Bilim”, **Üniversite ve Toplum Dergisi**, Cilt: 3, Sayı:4, www.universite-toplum.org/text.php3?id=162, İndirilme Tarihi: 03.03.2004.

BEKÇİOĞLU, Selim, (2006, 28 Temmuz), Adnan Menderes Üniversitesi İlk Genel Sekreteri Prof. Dr. Selim Bekçioğlu ile Yapılan Görüşme.

BERBER, Metin, (1994), “Karadeniz Bölgesi’nde Eğitim Planlaması: Entegre Üniversite Sistemi”, www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/entegre.doc, İndirilme Tarihi: 28.12.2005.

5467 SK, (“Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu, Yükseköğretim Kanunu, Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, Telsiz Kanunu ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”), (2006), www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k5467.html, İndirilme Tarihi: 20.04.2006.

Beşinci BYKP, (Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1985-1989), (1985), Ankara: DPT Yayını.

BİLGEHAN, Hakkı, İsmet Ertaş, Birol Akşit, (2005), **Kuruluşundan Günümüze Ege Üniversitesi 1955-2005**, C:I-II, İzmir: Ege Üniversitesi Yayını.

“Bilim” (2006), www.turkcebilgi.com/Bilim, İndirilme Tarihi: 7.3.2006.

“Bilim Adamları:Siyasi Baskı Var”, (2005), **Radikal**, (2005,23 Ekim), s:6.

1924 Anayasası, (1924), www.anayasa.gov.tr/eskisite/ANAYASALAR/ana24.htm, İndirilme Tarihi: 06.05.2006.

1961 Anayasası, (1961), www.anayasa.gen.tr/1961ay.htm, İndirilme Tarihi: 6.5.2006.

1982 Anayasası, (2005), www.anayasa.gen.tr/1982ay.htm, İndirilme Tarihi: 6.5.2006.

1963 Yılı Programı, (1963), Ankara: DPT Yayını.

1964 Yılı Programı (1963), Ankara: DPT Yayını.

1965 Yılı Programı, (1965), Ankara: DPT Yayını.

1966 Yılı Programı, (1966), Ankara: DPT Yayını.

1967 Yılı Programı, (1967), Ankara: DPT Yayını.

1969 Yılı Programı, (1969), Ankara: DPT Yayını No: 748.

- 1970 Yılı Programı**, (1970), Ankara: DPT Yayını, No:837.
- 1971 Yılı Programı**, (1971), Ankara: DPT Yayını, No:1004.
- 1972 Yılı Programı**, (1972), Ankara: DPT Yayını, No:1136.
- 1973 Yılı Programı**, (1972), Ankara: DPT Yayını, No:1271.
- 1974 Yılı Programı**, (1974), Ankara: DPT Yayını, No:1343.
- 1975 Yılı Programı**, (1975), Ankara: DPT Yayını, No:1397.
- 1976 Yılı Programı**, (1976), Ankara: DPT Yayını.
- 1977 Programı**, (1977), Ankara: DPT Yayını, No:1604.
- 1978 Programı**, (1978), Ankara: DPT Yayını, No. 1643.
- 1979 Yılı Programı**, (1979), Ankara: DPT Yayını, No: 1662.
- 1980 Programı**, (1980), Ankara: DPT Yayını, No: 1704.
- 1981 Yılı Programı**, (1981), Ankara: DPT Yayını, No: 1752.
- 1982 Programı**, (1982), Ankara: DPT Yayını, No: 1832.
- 1983 Yılı Programı**, (1983), Ankara: DPT Yayını, No: 1886.
- 1984 Yılı Programı**, (1984), Ankara: DPT Yayını, No: 1945.
- 1985 Yılı Programı**, (1985), Ankara: DPT Yayını, No: 1981.
- 1986 Yılı Programı**, (1986), Ankara: DPT Yayını, No: 2019.
- 1987 Yılı Programı**, (1986), Ankara: DPT Yayını, No: 2065.
- 1988 Yılı Programı**, (1988), Ankara: DPT Yayını, No:2118.
- 1989 Yılı Programı**, (1989), Ankara: DPT Yayını.
- 1990 Yılı Programı**, (1990), Ankara: DPT Yayını, No: 2202.
- 1991 Yılı Programı**, (1991), Ankara: DPT Yayını.
- 1992 Yılı Programı**, (1992), Ankara: DPT Yayını.
- 1993 Yılı Programı**, (1992), Ankara: DPT Yayını.
- 1994 Yılı Programı**, (1993), Ankara: DPT Yayını.
- 1996 Yılı Programı**, (1996), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/1996/prog96.pdf>, İndirilme Tarihi: 16. 02.2006.
- 1997 Yılı Programı**, (1996), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/1997/prog97.pdf>, İndirilme Tarihi: 16. 02.2006.

- 1998 Yılı Programı**, (1997), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/1998/>, İndirilme Tarihi: 16. 02.2006.
- 1999 Yılı Programı**, (1998), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/1999/>, İndirilme Tarihi: 16. 02.2006
- 1872 SK, “İnönü Üniversitesi Kurulması Hakkında Kanun”, (1975), **İnönü Üniversitesi 30 Yaşında** içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- 1750 SK, (“1750 Sayılı Üniversiteler Kanunu”), (1973), (Tahir Hatiboğlu), (2000), **Türkiye Üniversite Tarihi** içinde, Ankara: Selvi Yayınları, İkinci Baskı, s: 229-264.
- Birinci BYKP, (Birinci Beş Yıllık (1963-1967) Kalkınma Planı)**, (1963), Ankara: DPT Yayını.
- BOBORYKIN, A.D., (Çev.Mehmet Özyürek), (1979), “Sovyetler Birliğinde Yüksek Eğitim Kurumlarında Uzman Eğitimi Sürecinin Denetimi ve Kontrolü”, **Üniversite Yönetiminin Uluslararası Sorunları Sempozyumu (19-21 Mart 1979)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:80, s:59-67.
- BOZKURT, Ömer, Turgay Ergun ve Seriyeye Sezen, (1998), **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) Yayını, No: 283.
- BROWN, James, James W. Thornton, (Çev. Ferhan Oğuzkan, Ahmet Akgün ve Şefik Uysal), (1965), **Yüksek Öğretim Çeşitli Açılardan Görünüşü ve Rehber İlkeler**, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- BURSALIOĞLU, Ziya, (1979), “Önsöz”, **Üniversite Yönetiminin Uluslararası Sorunları Sempozyumu (19-21 Mart 1979)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:80, s:1-2.
- CANGIZBAY, Kadir, (1999), “Zafer Katillerin”, **Düşünen Siyaset Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, s.67-70.
- CEVİZCİ, Ahmet, (2000), **Felsefe Sözlüğü**, İstanbul: Paradigma Yayınları, Dördüncü Baskı.
- CHARLE, Christophe, Jacques Verger, (Çev. İsmail Yerguz), (2005), **Üniversitelerin Tarihi**, Kültür Kitaplığı, Sayı:17, Ankara: Dost Kitabevi.

- COLE, Jonathan R., (2003), “Zor Dönemlerde Üniversite Fikrini Savunmak- Özgürlüğü Kullanma Vakti”, **Radikal**, (2003, 23 Ocak), s:9.
- Cumhuriyet’in 75. Yılında Yükseköğretim**, (1998), MEB Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayını.
- ÇAĞLAR, Arif, (1992), “Çağdaş Yükseköğretim ve Türk Üniversitelerinin Yeniden Yapılanması”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Ankara: Başbakanlık Yayını, s:156-174.
- ÇELİK, Nusret, (2006, 13 Haziran), Akdeniz Üniversitesi Genel Sekreteri ile yapılan görüşme.
- ÇUBUK, Seyfettin, (2006, 26 Haziran), MEÜ Yapı İşleri Daire Başkanlığı Harita Mühendisi ile yapılan görüşme.
- “Danışma Meclisi Tutanakları”, (1983a), **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, (1983, 10 Ocak), Cilt:13, Yasama Yılı: 2, 41. Birleşim,s:464-518.
- “Danışma Meclisi Tutanakları”, (1983b), **Danışma Meclisi Tutanak Dergisi**, (1983, 13 Ocak), Cilt:13, Yasama Yılı: 2, 42. Birleşim,s:520-549.
- DEMİR, Ali, (1995), “Uluslararası Belgelerde Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliğine İlişkin Ortak Ölçütler”, **İkinci Üniversite Kurultayı Bildiriler Kitabı** içinde, İstanbul: Sarmal Yayınevi, s:53-60.
- DEMİREL, Süleyman, (1997), “30. Yıl Mesajı”, **Hacettepe Üniversitesi Haber Bülteni 30. Yıl Özel Sayısı**, s:2-3.
- DEMİRER, Temel, Sibel Özbudun, (1999), “Egemen Eğitimin Üniversite(ler) Gerçeği”, (1999), Faruk Alpkaya, Temel Demirer, Fuat Ercan, Hakan Mihçı, İzzettin Önder, Sibel Özbudun, Metin Özügürlü (Yay. Haz.), **Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye? İçinde**, Ankara: Ütopya- Öğretim Elemanları Sendikası Ortak Yayını, s:122-266.
- DEMİRER, Yücel, Metin Duran, Özgür Orhangazi, (2000), **Ateş Altındaki Üniversite**, Özgür Üniversite Defterleri, Sayı:5, Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı- Özgür Üniversite Yayını.
- DEMİRKAN, Tarık, (1996), “Tarih Boyunca Kuşatılan Özgürlük Adaları; Kentler”, **Cogito Dergisi**, Sayı:8, s:17-22.

- DOĞAN, Hasan Hüseyin, (2003a), “ Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkez Müdürü Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin Doğan’ın Açılış Konuşması”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:1-4.
- DOĞAN, Mehmet, (2003b), “Yükseköğretim Yasası ve Yükseköğretimin Sorunlarına Bazı Yaklaşımlar”, <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~dogan/23.html>, İndirilme Tarihi: 23.11.2003.
- “Doğu Anadolu’yu Kalkındırmak İçin Malatya’ya Üniversite Kurmak Şarttır”, (1961), **Yeni Malatya**, (1961, 14 Ocak), İnönü Üniversitesi’nin 30 Yaşında içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- DOĞRAMACI, İhsan, (2000), **Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış**, www.dogramaci.org/r-main.html, İndirilme Tarihi: 20.12. 2005.
- Dokuzuncu Plan, (Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013)**, (2006), Ankara: DPT Yayını, [ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9kalkinmaplani .pdf](http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/ix/9kalkinmaplani.pdf), İndirilme Tarihi: 20.06.2006.
- 4936 SK, (“4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu”), (1960), (Aydoğan Ataüinal), (1993), **Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler** içinde, Ankara: MEB Yükseköğretim Genel Müdürlüğü, s:278-311
- Dördüncü BYKP, (Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983)**, (1979), Ankara: DPT Yayını, No:1664.
- DÖRTLEMEZ, Övsev, (1995), “Yeni Açılan Üniversiteler”, **2. Üniversite Kurultayı 1-2 Aralık 1995**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, s:125-135.
- DPT, (Devlet Planlama Teşkilatı), (1962), **Planlı Devreye Geçiş İçin 1962 Yılı Program Tasarısı Teknik Yardım**, Ankara: DPT Yayını.
- DPT, (1970), **Yüksek Öğretim Araştırması**, Ankara: DPT Sosyal Planlama Dairesi Planlama Şubesi Yayını.
- DPT, (1985a), **V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler 1972-1983 (Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler)**, V. Beş Yıllık Plan Destek Çalışmaları:1, Ankara: DPT Yayını.

- DPT, (1985b), **V. Beş Yıllık Kalkınma Planı Döneminde Sektörel Gelişmeler 1985-1989**, V. Beş Yıllık Plan Destek Çalışmaları:2, Ankara: DPT Yayını.
- DPT, (1990), **VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı Öncesinde Gelişmeler 1984-1988**, (1967), İkinci Beş Yıl 1968-1972, Ankara: DPT Yayını, No:543.
- DPT, (1995), **1995 Yılı Geçiş Programı**, Ankara: DPT Yayını.
- DPT, (2000a), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Yükseköğretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, ekutup.dpt.gov.tr/egitim/oik550.pdf, İndirilme Tarihi: 17.02.2006.
- DPT, (2000b), **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bilim ve Teknoloji Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, ekutup.dpt.gov.tr/bilim/oik544.pdf, İndirilme Tarihi: 17.02.2006.
- EGE, Rıdvan, (1975), Eski Ankara Tıp Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Rıdvan Ege'nin Antalya Tıp Fakültesi Dekanlığına Verdiği Rapor.
- EKİNCİ, Oktay, (2003a), “İnönü Üniversitesi'nin Malatya Duyarlılığı”, **Cumhuriyet**, (2003,22 Ekim), s:15.
- EKİNCİ, Oktay, (2003b), “Üniversite Yerleşkelerinin Konumu”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:39-48.
- “58. Hükümet Programı”, (2002), [www.akparti.org.tr /haber.asp?haber_id=6866&kategori=1](http://www.akparti.org.tr/haber.asp?haber_id=6866&kategori=1), (2002, 23 Kasım), İndirilme Tarihi: 18.07.2004.
- ER, Hamit, (1999), **Osmanlı Devletinde Çağdaşlaşma ve Eğitim**, İstanbul: Rağbet Yayınevi.
- ERDEM, Ümit, (2003), “Ege Üniversitesi'nin Tanıtımı”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:75-89.
- ERDEM, Ali Rıza, (2004), “Türkiye’de Yükseköğretim ve Değişimi”, **Üniversite ve Toplum Dergisi**, Cilt:4, Sayı:2, [www.universite-toplum.org /text.php?id=190](http://www.universite-toplum.org/text.php?id=190), İndirilme Tarihi: 20.12.2005.

- ERDEM, Ali Rıza, (2005), “Üniversitelerimizin Bilim Tarihimizdeki Yeri”, **Üniversite ve Toplum Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, www.universite-toplum.org/text.php3?id=235, İndirilme Tarihi: 29.03. 2006.
- ERDOĞAN, Mustafa, (2004), “Bir Eğitim ve Üniversite Perspektifi”, www.liberal-dt.org.tr/guncel/Erdogan/me_egitim%20univer site.htm, İndirilme Tarihi: 29.04.2004.
- ERDÖNMEZ, Cihan (1995), “Toplumsal Değişim ve Bilim”, Emine Akalın, Hakan Aydoğdu, Reşat Saraoğlu, (Yay. Haz.), (1997), **Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler**, İstanbul: BağlamYayınları, s: 219-230.
- EROL, Burçin, (2005), Ortaçağ Avrupası ve Üniversiteler, **Doğu Batı Dergisi**, Yıl:8, Sayı:33, s. 80-95.
- ERTAN, H., (1967), “Üniversite Davamıza Emekçi Halkımız Sahip Çıkmalıdır”, **Halkın Derdi Gazetesi**, (1967,25 Aralık), Sayı:5, s:1, İnönü Üniversitesi 30 Yaşında içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- ERTUĞRUL, Hurşit, (1992), “Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Ankara: Başbakanlık Yayını, s:81-99.
- ERTUĞRUL, Halit, (2003), **Kültürümüzü Etkileyen Okullar**, İstanbul: Nesil Yayınevi.
- EÜ, (Ege Üniversitesi), (1972), **1972-1973 Öğretim Yılıının İlk Günü Düzenlenen Basın Toplantısında Rektör Prof. Dr. Yusuf Vardar’ın Üniversite İle İlgili Açıklaması**, İzmir: Ege Üniversitesi (EÜ) Yayını
- EÜ, (2002), **Ege Üniversitesi Tanıtım CD’si**, İzmir: EÜ Yayını.
- EÜ, (2004), **Ege Üniversitesi Tanıtım CD’si**, İzmir: EÜ Yayını.
- EÜ, (2005), **Öğrencinin El Kitabı**, İzmir: EÜ Yayını.
- EÜ, (2005b), “Ege Üniversitesi Tanıtım Broşürü”, İzmir: EÜ Yayını.
- FARQUHAR, Robin H., (Çev. Ali Dönmez), (1979), “Kanada Üniversite Yönetiminde Güncel Sorunlar”, **Üniversite Yönetiminin Uluslararası Sorunları Sempozyumu (19-21 Mart 1979)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No:80, s:35-48.
- FİŞEK, Kurthan, (2000), “Mal Müdürü Eşekse Adam Ne Yapsın?”, **Hürriyet**, (2000, 20 Temmuz), <http://egitim.aku.edu.tr/fisek1.htm>, İndirilme Tarihi: 10.10.2005.

- “Fiziksel Yapılaşma”, (1995), **Adnan Menderes Üniversitesi Bülteni**, Yıl:1, Sayı:1, s:32-39.
- GASSET, Jose Ortega Y. (Çev. Neyyire Gül Işık), (1998), **Üniversitenin Misyonu**, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- GERAY, Cevat, (2002), “Bilim Stratejimiz Liberalizm İle Başarılamaz”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Sayı: 99.
- GERAY, Cevat, (2003), “Toplumsal İlişkiler Açısından Üniversite Yerleşkeleri”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştay 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:189-192.
- GÖÇER, Orhan, (1971), “Üniversiteler, Yerleşme Düzenleri ve Türkiye Üzerinde Teorik Araştırmalar”, **Şehircilik Konferansları 1964-1965 Yaz Yarıyılı**, İstanbul: İTÜ Mimarlık Fakültesi Şehircilik Kürsüsü Yayınları, Sayı: 4, s:77-120.
- GÖK, Fatma, (1998), “Cumhuriyet Dönemi’nde Eğitim Sistemi ve Üniversiteler”, **İktisat Dergisi**, Sayı:383, s. 75-80.
- GÜLER, Aydemir, (1995), “Üniversiteli Olmanın Sorumluluğu...Ama, 1995’de; Ama, Türkiye’de...”, Emine Akalın, Hakan Aydoğdu, Reşat Saraoğlu, (Yay. Haz.), (1997), **Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler**, İstanbul: BağlamYayıncılık, s: 231-238.
- GÜNDEAY, Gülay, (2002a), “Adnan Menderes Üniversitesi Uluslararası Bir Üniversite Olmalıdır”, **ADÜ Bülteni 1992-2002 Özel Sayı**, Aydın: ADÜ Yayını, s:7-9.
- GÜNDEAY, Gülay, (2002b), “Adnan Menderes Üniversitesi 10 Yılda Üniversiteler Sorumluluk İçinde Görevini Yerine Getirmiştir”, **ADÜ Bülteni 1992-2002 Özel Sayı**, Aydın: ADÜ Yayını, s:4-6.
- GÜNDEAY, Gülay, (2002c), “Üniversitesi Aydın’a Yapılmış Hizmetlerin En Büyüğüdür”, **ADÜ Bülteni 1992-2002 Özel Sayı**, Aydın: ADÜ Yayını, s:10-12.
- GÜREL, Ziya, (1995), “Özerk Üniversite ve Vakıflar”. **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt:19, Sayı:181, s: 47-48.

- GÜRÜN, Derya Kuşat, (2003), “Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nin Tanıtımı”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004) **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:99-106.
- GÜRÜZ, Kemal,(1992a), “Türkiye’de Çağdaş Eğitim ve Çağdaş Üniversite”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Ankara: Başbakanlık Yayını, s:319-337.
- GÜRÜZ, Kemal,(1992b), “Batı Üniversitelerinin Tarihi Gelişimi”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Ankara: Başbakanlık Yayını, s:349-407.
- GÜRÜZ, Kemal, Erdoğan Şuhubi, Celal Şengör, Kazım Türker ve Ersin Yurtsever, (1994), **Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Bilim ve Teknoloji**, İstanbul: TUSİAD Yayını Yayın No. 94,6-167.
- GÜRÜZ, Kemal, (2001), **Dünyada ve Türkiye’de Yükseköğretim Tarihçe ve Bugünkü Sevk ve İdare Sistemleri**, Ankara: ÖSYM Yayınları 2001-4.
- GÜZEL, Emin, (2005), **Cumhuriyet’ten Günümüze Üniversiteler Bilim ve Teknoloji Politikaları**, Adana: Nobel Kitabevi.
- “Hacettepe Üniversitesi'nin Kuruluşu”, (1997), **Hacettepe Üniversitesi Haber Bülteni 30. Yıl Özel Sayısı**, Ankara: HÜ Yayını, s:10-15.
- Hacettepe Üniversitesi'nin Rektörleri”, (1997), **Hacettepe Üniversitesi Haber Bülteni 30. Yıl Özel Sayısı**, Ankara: HÜ Yayını, s:21.
- HÜ, (Hacettepe Üniversitesi), (tarihsiz), Ankara: HÜ Yayını.
- HÜ, (2005), **2005-2006 Öğrenci Rehberi**, Ankara: HÜ Yayını
- HATİBOĞLU, Tahir, (1995), “1933 Üniversite Devrimi, Malche Raporu ve YÖK” **İkinci Üniversite Kurultayı Bildiriler Kitabı**, s. 96-102.
- HATİBOĞLU, Tahir, (2000), **Türkiye Üniversite Tarihi**. Ankara: Selvi Yayınları, İkinci Baskı.
- HATT, Paul K., Albert J. Reiss, (Der. ve Çev. Bülent Duru, Ayten Alkan), (1957), “Kentsel Yerleşimlerin Tarihi”, (2002), **20. Yüzyıl Kenti**, Ankara: İmge Kitabevi, s:27-36.
- HIRSCH, Ernest E., (1997), **Anılarım, Kayzer Dönemi Weimar Cumhuriyeti Atatürk Ülkesi**, Ankara TUBİTAK Yayını, Dördüncü Baskı.

HUGGINS, Robert, Philip Cooke, (1997, Nisan), “The Economic Impact Of Cardiff University: Innovation, Learning and Job Generation” **GeoJournal**, V.41, No:4, Netherlands: Kluwer Academic Publishers, s:325-337.

IŞIKLI, Alpaslan, (2002), “Neoliberal Bir Saldırı”, **Evrensel Kültür Dergisi**, Sayı:123, s:74-75.

2000 Yılı Programı, (1999), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2000.html>, İndirilme Tarihi: 16. 02.2006.

2001 Yılı Programı, (2000), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2001/2001.pdf>, İndirilme Tarihi: 16. 02.2006.

2002 Yılı Programı, (2001), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2002/2002.pdf>, İndirilme Tarihi: 17. 02.2006.

2003 Yılı Programı, (2002), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2003.pdf>, İndirilme Tarihi: 17. 02.2006.

2004 Yılı Programı, (2003), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2004.pdf>, İndirilme Tarihi: 21.02.2006.

2005 Yılı Programı, (2004), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2005.html>, İndirilme Tarihi: 21.02.2006.

2006 Yılı Programı, (2005), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2006.pdf>, İndirilme Tarihi: 15.05.2006.

İkinci BYKP, İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972, (1967), Ankara: DPT Yayını.

2252 SK, (“İstanbul Darülfünunu’nun İlgasına ve Maarif Vekaletince Yeni Bir Üniversite Kurulmasına Dair Kanun”), (1933), (Tahir Hatiboğlu), (2000), **Türkiye Üniversite Tarihi** içinde, Ankara: Selvi Yayınları, İkinci Baskı, s:99-101

2547 SK, (“Yükseköğretim Kanunu”), (1981)), www.yok.gov.tr, İndirilme Tarihi: 20. 03. 2006.

2809 SK, (“Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair Kanun”),(1983), idaribirim.ege.edu.tr/~idaribirim/yasalar/y11.doc, İndirilme Tarihi: 15.05.2006.

- İNAN, Nurkut, (1989), “Türkiye’de Üniversitelerin ve Yükseköğretim Kavramının Nitelikleri”, **Yükseköğretimde Değişmeler, Türk Eğitim Derneği 12. Eğitim Toplantısı**, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayını, s:21-41.
- İNÖNÜ, Erdal, (2005), “Cumhuriyet Döneminde Bilim Tarihinin Önemi ve Anlamı”, **Üniversite ve Toplum Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, www.universite-toplum.org/text.php3?id=219, İndirilme Tarihi: 10.01.2006.
- “İnönü Üniversitesi’nin Tanıtımı”, (2005), **İnönü Üniversitesi 30 Yaşında** içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- “İnönü Üniversitesi Tarihçesi”, (2006), www.inonu.edu.tr/hakkinda/kurulus/, İndirilme Tarihi: 10.07.2006.
- İNSEL, Ahmet, (2003), “Bir Zihniyet Tarzı olarak YÖK”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı:97, s:72-80.
- “İstanbul Üniversitesi Talimatnamesi”, (1934), ATAÜNAL, Aydoğın (2003), **Cumhuriyet Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler** içinde, Ankara: MEB Yükseköğretim Genel Müdürlüğü Yayını, s:105-113.
- JANNE, Henri, (1973), **Üniversite ve Çağdaş Toplumun İhtiyaçları**, Uluslararası Üniversiteler Birliği Yayınları No:10, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Teknik Haberleşme Merkezi Yayını.
- KAFADAR, Osman, (2002), “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları”, Uygur Kocabaşoğlu (ed.), (2002), **Modernleşme ve Batıcılık**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 351-381.
- KAHYA, Esin, (2005), “Bilim- Bilim Tarihi, Felsefe-Felsefe Tarihi İlişkisi”, **Üniversite ve Toplum Dergisi**, Cilt:5, Sayı:1, www.universite-toplum.org/text.php3?id=212, İndirilme Tarihi: 10.01. 2006.
- KARAARSLAN, Ahmet, (2006, 21 Temmuz), ADÜ Yapı İşleri Daire Başkanlığı İnşaat Mühendisi ile yapılan görüşme.
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım, (2002), “Köy Enstitüleri”, Ahmet İnsel (ed.), (2002), **Kemalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 286-287.
- KARPUZOĞLU, Tuncer, (1996), “Üniversite Sorunları ve Çağdaş Üniversite: Akdeniz Üniversitesi Rektörü Prof.Dr. Tuncer Karpuzoğlu’nun Görüşleri”, **Üniversitelerin Temel Sorunları, Çağdaş Eğitim-Çağdaş**

Üniversite, Üniversitelerimizin Gelişmişlik Durumu, Ankara: Başbakanlık Yayınevi, s:16-22.

KARTAL, S. Kemal, (1998), “Cumhuriyet’in 75. Yılında Kamu Yönetimi ve Çevre”, **Cumhuriyet 75 Yaşında**, Malatya: Atatürkçü Düşünce Derneği Yayını, No:1.

KATOĞLU, Murat, (2000), “Cumhuriyet Türkiye’inde Eğitim, Kültür, Sanat”, Sina Akşin (Yay. Yön), (2000), **Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980**, İstanbul: Cem Yayınevi, Altıncı Baskı, s:417-519.

KAYNAR, Mete, İsmet Parlak, (2005), **Her İle Bir Üniversite Türkiye’de Yükseköğretim Sisteminin Çöküşü**, Ankara: Paragraf Yayınevi.

KELEŞ, Ruşen, (1972), “Yerleşme Kararları Açısında Büyük Kent Dışı Üniversiteler Sorunu” **Mimarlık Dergisi**, Sayı:12, s:25-31.

KELEŞ, Ruşen, (1998), **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**. Ankara: İmge Kitabevi Yayını.

KEPENEK, Yakup, (2003), “Yorum”, www.imge.com.tr/product_reviews_info.php?products_id=4789&reviews_id=75, İndirilme Tarihi: 25.12.2005.

KESİK, Ahmet, (2003), **Yüksek Öğretimde Yeni Bir Finansman Modeli Önerisi: ‘Bütünsel Model’**, Ankara: Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayını, No: 2003/362.

KILIÇBAY, Mehmet Ali, (1999a), “Universitas=Ecclesia”, **Düşünen Siyaset Dergisi**, Yıl:1, Sayı:3, s.11-13.

KILIÇBAY, Mehmet Ali, (1999b), “Hayalimdeki Üniversite”, **Düşünen Siyaset Dergisi**, Yıl 1, S. 3, s.18-20.

KİTAPÇI, Altan (Ed.), (1997), **Yükseköğretim Mevzuatı**, İstanbul: Yayılım Yayıncılık, İkinci Baskı.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, (2002), “Bir Misyoner Faaliyeti Olarak Yabancı Okulları”, **Devrimci Cumhuriyetin Eğitim Politikaları**, İstanbul: Kaynak Yayınları, s. 29-36.

KOÇAK, Cemil, (2000), “Siyasal Tarih”, Sina Akşin (Yay. Yön), (2000), **Türkiye Tarihi 4-Çağdaş Türkiye 1908-1980**, İstanbul: Cem Yayınevi, Altıncı Baskı, s:127-193.

- KOÇER, Hasan Ali, (1979), “Türk Üniversitelerinde Örgütsel Gelişme”, **Üniversite Yönetiminin Uluslararası Sorunları Sempozyumu (19-21 Mart 1979)**, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, No:80, s:3-34.
- KOÇER, Hasan Ali, (1987), **Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu**, Ankara: Uzman Yayınları.
- KONAÇ, Atilla, (2006, 21 Nisan), Hacettepe Üniversitesi Genel Sekreteri ile yapılan görüşme.
- KONGAR, Emre, (2000), “Türkiye’de Araştırma Kültürünü Engelleyen Ögeler ve Bunların Aşılma Yolları”, www.kongar.org/makaleler/mak_tub.php, İndirilme Tarihi: 10.10.2005.
- KORKUT, Hüseyin, (2002), **Sorgulanan Yüksek Öğretim**, Ankara: Anı Yayıncılık, İkinci Baskı.
- KORTAN, Enis, (1981), **Çağdaş Üniversite Kampusları Tasarımı**, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını.
- KÜÇÜKBAY, Hasan, (2003), “Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Hasan Küçükbay’ın Konuşması”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:5-18.
- KÜÇÜKBAY, Hasan, (2006, 22 Haziran), İnönü Üniversitesi Rektör Yardımcısı ile yapılan görüşme.
- LE GOFF, Jacques, (çev. Nilüfer Uluç), (2005), “Ortaçağ’da Batı Avrupa”, **Doğu Batı Dergisi**, Yıl:8, Sayı:33, s. 38-68.
- LEWIS, Bernard, (çev. Metin Kıratlı), (2004), **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- LOWRY, Robert C., (1999), “The Effects of State Political Interests and Campus Outputs On Public University Revenues”, **Economics of Education Review**, No: 20, www.elsevier.com/locate/econedurev, İndirilme Tarihi: 22.10.2005, s:105-119.
- LÖK, Atilla, Erten Bağış, (2002), “1933 Reformu ve Yabancı Öğretim Üyeleri”, Uygur Kocabaşoğlu (ed.), (2002), **Modernleşme ve Batıcılık**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 537-544.

- “Malatya’ya Üniversite Kurma ve Yaşatma Derneği Anatüzüğü”, (1967), **Halkın Derdi Gazetesi**, (1967,23 Aralık), Sayı:5, s:2, **İnönü Üniversitesi 30 Yaşında**, içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- “Malatya’ya Üniversite Kurulmasını Gerektiren Sebepler”, (1961), **Yeni Malatya Gazetesi**, (1961,11 Ocak), Sayı:5, s:1-2, **İnönü Üniversitesi 30 Yaşında**, içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- “Malatya’ya Üniversite Kurulması İçin Dernek Kuruldu”, (1967), **Halkın Derdi Gazetesi**, (1967,25 Aralık), Sayı:5, s:1, **İnönü Üniversitesi 30 Yaşında**, içinde, Malatya: İnönü Üniversitesi Yayını.
- MARDİN, Şerif, (2002), **Siyasal Ve Sosyal Bilimler**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- “Meclis Tutanakları”, (1955), **Tutanak Dergisi**, 10. Dönem, Cilt:7, Birleşim: 78, s:441.
- “Meclis Tutanakları”, (1967a), **Tutanak Dergisi**, 12. Dönem, Cilt:19, Birleşim: 121, s:55
- “Meclis Tutanakları”, (1967b), **Tutanak Dergisi**, 12. Dönem, Cilt:19, Birleşim: 122, s:119
- “Meclis Tutanakları”, (1967c), **Tutanak Dergisi**, (1967,5 Haziran), 2. Dönem, Cilt:19, Birleşim:119, s:581-606.
- “Meclis Tutanakları”, (1967d), **Tutanak Dergisi**, (1967,19 Haziran) 2. Dönem, Cilt:19, Birleşim:121, s:1-23.
- “Meclis Tutanakları”, (1975), **Tutanak Dergisi**, (1975, 28 Ocak), 4. Dönem, Cilt:8, Birleşim:31, s:215-224.
- “Meclis Tutanakları”, (1992), **Tutanak Dergisi**, (1992, 3 Temmuz), 19. Dönem, Yasama Yılı:1, Birleşim:93, s:20-25.
- “Meclis Tutanakları”, (1997), **Tutanak Dergisi**, (1997, 4 Şubat), 20. Dönem, Cilt:20, Birleşim:54.
- MENTEŞ, Ali, (2000), **Yeniversite**, İstanbul: Metis Yayınları.
- Mersin Büyükşehir Belediyesi, (2006, 27 Temmuz), Büyükşehir Belediyesi Bilgi Edinme Birimi Tarafından Gönderilen Cevap.
- MEÜ, (Mersin Üniversitesi), (1993), **MEÜ 1993-1994 Eğitim-Öğretim Yılı Faaliyet Raporu**, Mersin: MEÜ Yayını.

- MEÜ, (2000), **MEÜ 1999-2000 Eğitim-Öğretim Yılı Faaliyet Raporu**, Mersin: MEÜ Yayını.
- MEÜ, (2002), **Kuruluşunun 10. Yıldönümü İçin Hazırlanan Tanıtım CD'si**, Mersin: MEÜ Yayını
- MEÜ, (2003), **Mersin Üniversitesi Tanıtım CD'si**, Mersin: MEÜ Yayını.
- MEÜ, (2004), **MEÜ 2004-2005 Eğitim-Öğretim Yılı Faaliyet Raporu**, Mersin: MEÜ Yayını.
- MEÜ, (2005a), **Mersin Üniversitesi Tanıtım Kılavuzu**, Mersin: MEÜ Yayını.
- MEÜ, (2005b), “Mersin Üniversitesi Genel Fiziki Alanları (2005 Yılı Tahmini), Mersin: MEÜ Yayını.
- “Mülkiye Tarihi”, (2004), www.mulkiye.org.tr/modules.php?op=modload&name=Sections&file=index&req=viewarticle&artid=50&page=1, İndirilme Tarihi: 10.10.2005.
- OĞUZ, Orhan, (1992), “Çağdaş Üniversite”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Ankara: Başbakanlık Yayını, s:233-256.
- OMAY, Eren, (2004), “Akademik Sorunlarımızın Kaynağı: Amerikan Üniversite Modeli”, **Bilim ve Ütopya Dergisi**, Sayı:119, s:15-22.
- “15 Üniversite Komisyonda Kabul Edildi”, (2005), **Cumhuriyet**, (2005, 2 Aralık), s:3.
- “On German Professors Who Worked In Turkey and Their Neurosurgical Operations”, (2001), www.med.ege.edu.tr/~norolbil/2001/NBD17101.html, İndirilme Tarihi: 03.03.2004.
- ORUÇKAPTAN, Ayşegül, (2003), “TMMOB Peyzaj Mimarları Odası”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:165-172.
- ORTAŞ, İbrahim, (2004a), “Üniversite Özerkliği Nedir?”, **Üniversite ve Toplum Dergisi**, Cilt: 4, Sayı:1, www.universite-toplum.org/text.php3?id=179, İndirilme Tarihi: 03.03.2004.

- ORTAŞ, İbrahim (2004b), “YÖK Yasası İçin Anayasanın 130. ve 131. Maddeleri Kökten Değişmelidir” **Son Baskı Sanal Gazete**, Yıl:1, Sayı:5, www.sonbaski.com/yokveanayasa.htm, İndirilme Tarihi: 20.11.2005.
- ORTAYLI, İlber, (2001), **Gelenekten Geleceğe**, İstanbul: Ufuk Yayınları.
- ÖKTEN, Kaan H., (2002), **Heidegger ve Üniversite**, İstanbul: Everest Yayınları.
- ÖNCÜ, Ayşe, (2002), “Akademisyenler: Üniversite Reformu Söyleminde Batı”, Uygur Kocabaşoğlu (ed.), (2002), **Modernleşme ve Batıcılık**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 521-536.
- ÖNCÜER, Cezmi, (2002a), **Kuruluşunun 10. Yıl Kutlamaları Konuşması**, Aydın: ADÜ Yayını.
- ÖNDER, İzzettin, (1999), “Eğitim Üzerine”, (1999), Faruk Alpkaya, Temel Demirer, Fuat Ercan, Hakan Mihçı, İzzettin Önder, Sibel Özbudun, Metin Özüğurlu (Yay. Haz.), **Eğitim: Ne İçin? Üniversite: Nasıl? YÖK: Nereye?** İçinde, Ankara: Ütopya- Öğretim Elemanları Sendikası Ortak Yayını, s:19-28.
- ÖNDER, İzzettin, (2005), “Birinci Müzakere Konusu”, **Cumhuriyet**, (2005, 18 Ekim), s:12.
- ÖZASLAN, İsmail, Esfender Korkmaz, Ömer Faruk Batirel ve Mustafa Erkal, (1998), **Yükseköğretim Kurumlarının Bölgesel Gelişme Farklılıkları Açısından Önemi ve İşlevleri**, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayını, No:1998-19.
- ÖZBAYOĞLU, Erendiz, (1994), “İmparator Theodosius Tarafından İstanbul’da Kurulan Üniversite Hakkında”, **11. Türk Tarih Kurumu Bildirileri**, (1999), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayını.
- ÖZODAŞIK, Mustafa, (1999), **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları: 1923-1950**, Konya: Çizgi Yayınevi.
- ÖZÜĞURLU, Metin, (1999), “Üniversite-Sanayi İşbirliği Programının Eleştirisi”, www.metu.edu.tr/home/wwwoes/yaz3.html, İndirilme Tarihi: 10.03.2006.
- ÖZYÖRÜK, Mukbil, (1969), **1968 Fransız Üniversite Reformu**, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.

- PEKER, Ali Uzay (2005), “Üniversitelere Bologna Süreci”, **Radikal**, (2005,26 Haziran), www.radikal.com.tr/ek_haber.php?ek=r2&haberno=4800, İndirilme Tarihi: 29.03.2006.
- “Rektör Siyasi Kurban”, (2005), **Cumhuriyet**, (2005, 18 Ekim), s:8.
- RICCI, Mose, (1997). “The Urban Role of A New University: A Case Study of Cheeti-Pescara, Abruzzo, Italy”, **GeoJournal**, V.41, No.4, Netherlands: Kluwer Akademic Publishers, s:319- 324.
- RUSSELL, Bertnard (Çev.Nail Bezel), (2001), **Eğitim Üzerine**, İstanbul: Say Yayınları, Beşinci Baskı.
- SAATÇIOĞLU, Ömer, (1992), “Türkiye’de Çağdaş Eğitim ve Çağdaş Üniversite Konusunda Orta Doğu Teknik Üniversitesi’nin Görüş ve Öneriler”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Ankara: Başbakanlık Yayını, s: 269-282.
- SARIKAYA, Yaşar, (1997), **Medreseler ve Modernleşme**, İstanbul: İz Yayınevi.
- SAYIN, Hasan, (2006, 21 Nisan), YÖK Genel Sekreter Yardımcısı ile Yapılan Görüşme.
- 892 SK, (“Hacettepe Üniversitesi Kurulması Hakkında Kanun”) (2000), (İhsan Doğramacı), **Günümüzde Rektör Seçimi ve Atama Krizi Türkiye’de ve Dünyada Yükseköğretim Yönetimine Bir Bakış** içinde, Ek 4, www.dogramaci.org/r-main.html, İndirilme Tarihi: 20.12. 2005.
- Sekizinci BYKP, (Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005)**, (2000), Ankara: DPT Yayını, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/plan8str.pdf>, İndirilme Tarihi: 16. 02.2006.
- SERTLEK, Tufan, (1995), “Bilim ve Emek Süreci”, Emine Akalın, Hakan Aydoğdu, Reşat Saraoğlu, (Yay. Haz.), (1997), **Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler**, İstanbul: BağlamYayınları, s:239-252.
- SEVÜK, Süha, (1992), “21. Yüzyılda Yükseköğretim”, **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Ankara: Başbakanlık Yayını, s:339-348.
- SEZEN, Seriyeye, (1999), **Devletçilikten Özelleştirmeye Türkiye’de Planlama**, Ankara: Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) Yayını, No:293.

- SOYAK, Aklan, (2003), “Türkiye’de İktisadi Planlama: DPT’ye İhtiyaç Var mı?”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, Sayı:4, Cilt:2, s:167-182.
- SOYGÜL, Cihangir, (2006,21 Haziran), Ege Üniversitesi Genel Sekreteri İle Yapılan Görüşme.
- SOYSAL, Mümtaz, (1987), **100 Soruda Anayasanın Anlamı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi, Gözden Geçirilmiş Yedinci Baskı.
- SÖNMEZER, Kaya, (2003), “Mimar Sinan Üniversitesi’nin Tanıtımı”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:138-164.
- SÖZEN, Metin, (2003), “Açılış Oturumu”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:29-38.
- ŞENATALAR, Burhan, (1993), “Yükseköğretimde 12 Eylül Düzeni Sürüyor”, **İktisat Dergisi**, Sayı: 342, s. 47-50.
- ŞENGÜL, Mihriban, (2003), “Öğrenci Üzerindeki Etkileri Açısından Üniversite Yerleşkeleri: İnönü Üniversitesi Örneği”, Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004) **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:49-60.
- TABAK, Şahika, (tarihsiz), “Enderun”, www.turksultans.com/arin.php, İndirilme Tarihi:20.02.2006.
- “Tanıtım”, (2006), www.hacettepe.edu.tr/universitemiz/tanitim.shtml, İndirilme Tarihi: 18.05.2006.
- TANİLLİ, Server, (1991), **Uygarlık Tarihi**, İstanbul: Say Yayınları, Altıncı Baskı.
- “Tarihçe”, (2006), www.hacettepe.edu.tr/universitemiz/tarihce.shtml, İndirilme Tarihi: 18.05.2006.
- “Tarihçe ve Genel Bilgiler”, (2006), www.akdeniz.edu.tr/web/tanitim/genel/tarihce.htm, İndirilme Tarihi: 16.04.2006.
- “Tarihçemiz”,(2006), 50yil.ege.edu.tr/tarihce.php, İndirilme Tarihi: 18.05.2006.

- TC Devlet Teşkilatı Rehberi**, (1998), Ankara: TODAİE Yayını.
- TEKELİ, İlhan, (2003), “Dünya’da ve Türkiye’de Üniversite Üzerinde Konuşmanın Değişik Yolları”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Sayı:97, s:123-143.
- TERZİOĞLU, Tosun, (2002), “Akademik Özgürlükler”, Gündüz Vassaf (Ed.), (2003), **Özgürleşmenin Sorunları- Mehmet Ali Aybar Sempozyumları 1997-2002**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, s:303-311.
- TİMUR, Taner, (2000), **Toplumsal Değişme ve Üniversiteler**, Ankara: İmge Kitabevi.
- TİTİZ, Tınaz, (1995), “Türkiye’de Üniversite, Bilim ve Teknoloji Politikaları”, **2. Üniversite Kurultayı 1-2 Aralık 1995**, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, İstanbul: Sarmal Yayınevi, s:28-33.
- TOPAL, Hasan, (2006, 3 Ağustos), İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Bilgi Edinme Birimi İle Yapılan Yazışma.
- TÜREL, Oktay, (2004), “Türkiye’de Yükseköğretimin (Yeniden) Kurumsallaşması Üzerine Düşünceler”, **Mülkiye Dergisi**, Cilt:xxviii, Sayı:242, s:151-180.
- TÜREYEN, Mehmet, (2003), **Üniversite Yapıları; Adnan Menderes Üniversitesi Kampüsü ve Yapıları**, Aydın: ADÜ Yayını.
- TDK, (Türk Dil Kurumu), (2005), www.tdk.gov.tr/tdksozluk, İndirilme Tarihi: 25.12.2005.
- TÜRKER, Kazım, (1995), “Türkiye’de Üniversite, Bilim ve Teknoloji Politikaları”, **İkinci Üniversite Kurultayı Bildiriler Kitabı** içinde, İstanbul: Sarmal Yayınevi, s:38-43.
- “Türkiye’de Yabancı Üniversiteler Açılacak”, (2006), **Hürriyet**, (2006, 25 Nisan), www.hurriyet.com.tr/gundem/4309931.asp, İndirilme Tarihi: 08.05.2006.
- Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi (Taslak Rapor)**, (2006), Ankara: YÖK Yayını, www.yok.gov.tr/duyuru/2006/turkiyeninyuksekogretimstratejisi.pdf, İndirilme Tarihi: 4.7.2006.
- 3837 SK, (“Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulüne Dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 Ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde

Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”), (1992), www.yok.gov.tr/yasa/kanun/kanun28.html, İndirilme Tarihi: 15.05.2006.

Üçüncü BYKP, (Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977), (1973), Ankara: DPT Yayını, No:1272.

“Üniversiteler”, (2005), www.yok.gov.tr/universiteler/uni_web.htm, İndirilme Tarihi: 29.11.2005.

“Üniversite İçin Sıradalar”, (2005), **Radikal**, (2005, 10 Haziran), , s:6.

“Üniversite Özerkliği Modelleri”, (1980), **Eğitim ve Kültür Dergisi**, www.egitim.aku.edu.tr/boglu1.htm, İndirilme Tarihi: 10.11.2003.

“Üniversiteler Yasası Tasarısı Genel Gerekçesi”, (1980), **Üniversiteler Yasası Tasarısı**, Ankara: MEB Talim ve Terbiye Dairesi Yayını.

“Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı Sonuç Bildirgesi” (2003), Hasan Hüseyin Doğan, Fulya Akyıldız (Ed.), (2004), **Üniversite Yerleşke Planlaması ve Çevre Düzenlemesi 1. Ulusal Çalıştayı 16-17-18 Ekim 2003**, Malatya: İnönü Üniversitesi Çevre Sorunları Araştırma Merkezi, s:XIII-XIV.

VAHAPOĞLU, Hidayet, (1990), **Osmanlı’dan Günümüze Azınlık Okulları (Yönetimleri Açısından)**, Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayını.

VERSAN, Vakur, (1989), “Tarihsel Gelişim İçerisinde Üniversite ve Yükseköğretim Kavramı”, **Yükseköğretimde Değişmeler, Türk Eğitim Derneği 12. Eğitim Toplantısı**, Ankara: Türk Eğitim Derneği, s:3-15.

WALLERSTEIN, Immanuel, (1999, 1 Kasım), “Üniversite Sisteminin Geleceği”, **Fernand Braudel Center**, <http://fbc.binghamton.edu/27-tr.htm>, İndirilme Tarihi:28.12.2005.

WIDMANN, Horst, (2000), **Atatürk ve Üniversite Reformu**, İstanbul: Kabalcı Yayınevi

WINTER, Michael, (çev. Meral Alakuş), (1999), “Kemalist Türkiye’de Eğitimin Modernleşmesi” Jacop Landau (Yay. Haz.) **Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, s. 235-249.

- YALÇIN, Aydın, (1991), **İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi**, Ankara: Aydoğdu Ofset.
- YAZICI, Erdinç (Arş.Yürütücüsü), (2003), **Türk Üniversite Gençliği Araştırması**. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayını.
- Yedinci BYKP, (Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000)**, (1995), Ankara: DPT Yayını.
- YEŞİLKAYA, Neşe, (2002). “Halkevleri”, Ahmet İnel (ed.), (2002), **Kemalizm**, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 113-118.
- YILDIRIM, Ramazan, (1995), “Üniversite Kurumunun Dört Güncel Problemi”, www.dicle.edu.tr/dictur/suryayin/khuka/universitekurumunun.htm, İndirilme Tarihi: 23.11.2003.
- YILDIRIM, Ali, (1998), **Türk Üniversite Tarihi**, Ankara: Öteki Yayınevi.
- YÖK, (Yükseköğretim Kurumu), (2003), “Duyuru”, (2003, 5 Şubat), www.yok.gov.tr/duyuru/rektorler.htm, İndirilme Tarihi:25.02. 2006.
- YÖK, (2004a), “Üniversite, Fakülte, Yüksekokul, Enstitü İsimleri”, www.yok.gov.tr/hakkında/uni_bag_bir_2004.xls, İndirilme Tarihi:20. 04.2006.
- YÖK, (2004b), **Türk Yükseköğretiminin Bugünkü Durumu**, www web: <http://www.yok.gov.tr>, İndirilme Tarihi: 02.12.2004.
- YÖK, (2006), “Yeni Kurulan 15 Üniversiteye Rektör Görevlendirmesi İle İlgili Yükseköğretim Genel Kurulunun 18.08.2006 Tarihli Kararı”, www.yok.gov.tr, İndirilme Tarihi: 19.08.2006.
- “YÖK Hakkında”, (2004), www.yok.gov.tr/hakkında/hakkında.htm, İndirilme Tarihi: 07.06.2004.
- YÜCESOY, Mehmet, (1996), “İnönü Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mehmet Yücesoy’un Üniversitelerimizin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri Konusundaki Görüşüdür”, **Üniversitelerin Temel Sorunları, Çağdaş Eğitim-Çağdaş Üniversite, Üniversitelerimizin Gelişmişlik Durumu**, Ankara: Başbakanlık Yayınevi, s: 125-132.
- “Yükseköğretim Kurulu’nun Görüşü”,(1992), **Çağdaş Eğitim Çağdaş Üniversite**, Ankara: Başbakanlık Yayını, s:9-25.
- ZÜRCHER, Eric Jan, (çev. Ömer Laçiner), (1996), **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, İstanbul: İletişim Yayınevi.